

173161

ULUS DEVLET OLUŞUMUNDA KIRGIZ KİMLİĞİ

Hüseyin Tutar

173161

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

Doktora Tezi

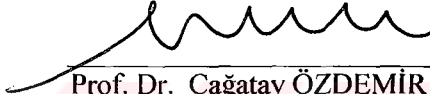
Ankara, 2006

KABUL VE ONAY

Hüseyin TUTAR tarafından hazırlanan "Ulus Devlet Oluşumu Sürecinde Kırgız Kimliği" başlıklı bu çalışma, 21.12.2006 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Nevin Güngör ERGAN (Başkan)

Prof. Dr. M. Cihat ÖZÖNDER (Danışman)

Prof. Dr. Çağatay ÖZDEMİR

Prof. Dr. Demet ULUSOY

Yrd. Doç. Dr. Serdar SAĞLAM

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

21.12/2006

Hüseyin Tutar

TEŞEKKÜR

Max Weber, bilimsel bir araştırma konusunun seçilmesinde her zaman değer yargılarının önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. Bilimsel bir araştırmanın temelini her zaman metafiziksel unsurlardan etkilediğini belirten yazar, ancak konunun araştırılması sürecinin tamamen kişisel inisiyatiflerin etkisi altında olduğunu kesin olarak ret etmektedir (Coser 1977:221). Tez konusunun Orta Asya'da herhangi bir ülke olarak belirlenmesinde duygu, düşünce ve ahlaki ilkelerimin bir ön kabul olarak ağır bastığını belirtmem gerekir. Bu eğilimin pekişmesinde, Orta Asya'yı antropolojik bir dille ve akla uygun bir üslupla açıklanmasını sevdiiren Dr. Sharon BAŞTUĞ gelmektedir. Ahirete irtihal etmiş olmakla birlikte kendisine teşekkürü bir borç bilirim.

Thomas S. Kuhn, bilimsel faaliyetlerle uğraşan insanların bir cemaat olduklarını belirtir. Bu cemaatin üyeleri, dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar, belli bir paradigmanın mensupları olduklarından dolayı bilimin kavramlarıyla iletişim kurarlar. Bu bilimsel cemaate dahil olmak, söz konusu cemaatin felsefesini, düşünce tarzını ve kavram dünyasını bilmekle mümkündür. Bu nedenle bilim adamı adayının sosyalleştirilmesi, paradigmaya alıştırılması gerekir (Kuhn 1995:109). Bir anlamda bilim cemaatine müntesip olmak usta-çırak ilişkisi gibidir. Bu bağlamda biz çırakların teşekkür etmesi gereken birçok ustamız vardır.

Doktora programı boyunca Türk Cumhuriyetleri ile bilimsel anlamda ilgilenmemin doğru bir tercih olduğu noktasında bana destek veren, makale yazmamı teşvik eden ve tez çalışmam boyunca da rehberliğini esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. M. Cihat ÖZÖNDER'e teşekkürü bir borç bilirim. Tüm resmi sıfatların üstünde her zaman insani yönü ağır bastığına inandığım Bölüm Başkanı Prof. Dr. Nevin Güngör ERGAN'ı ve bu çalışmanın tez takip kurulunda bulunan Yrd. Doç. Dr. Serdar SAĞLAM'ı da bu bağlamda zikretmem gerekir. Tez savunma jürimde yer alan Prof. Dr. Çağatay ÖZDEMİR'e ve Prof. Dr. Demet ULUSOY'a da teşekkür ederim. Tezin metot kısmının düzenlenmesinde Demet hocam, zaman ve emek sarf ederek benim için değerli yönlendirmelerde bulunmuştur. Kendilerinden doktora dersi aldığım hocalarımız Prof. Dr. Gülay ARIKAN ve Doç. Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN'a da teşekkür ederim.

Yüksek lisans programını birlikte tamamladığım Doç. Dr. Mimar TÜRKKAHRAMAN'ı her zaman verdiği manevi destekle anmak isterim. Yüksek Lisans'tan sonra doktora çalışması için teşvik ve desteklerini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Dolunay ŞENOL'a ve Birol DOK'a teşekkürü bir borç bilirim. İnsan bu süreçte sadece hocalarından değil aynı zamanda arkadaşlarından da yardım görür. Bu bağlamda, bilgisayar konusunda kendisinden her zaman teknik destek gördüğüm Mustafa DURAK'a ve kaynak temininde yardımlarını esirgemeyen H. Hüseyin TEKİN'e ve İbrahim BİRİ'ye de teşekkür ederim. Keskin Sağlık Meslek Lisesi Müdürü Mümtaz ATAĞUL ve yardımcısı Mehmet ARICA da tez çalışmam nedeniyle her zaman toleranslı davranmışlardır.

Bilimsel bir çalışmanın başarıya ulaşmasında teşekkürü hak eden birçok açık ve gizli yardımcıları mevcuttur. Kırgızistan'da bulunduğum süre içinde bana yol gösteren, yardım eden, adını bile bilmediğim Kırgız vatandaşlarına teşekkürü bir borç bilirim. Anketlerimin uygulanmasında ve organize edilmesinde yardımlarını esirgemeyen Tınçtıkbek SADIKOV'u unutmam mümkün değildir. Bu arada Kırgız-Manas Üniversitesi Genel Sekreteri Doç. Dr. Ayhan SÜREK hocamın anketlerin çoğaltılması ve yurt sorunlarımın halledilmesinde gösterdiği duyarlılığı belirtmek isterim.

Her akademik çalışma aileye harcanması gereken zamandan tasarruf anlamına da gelir. İnsanın ailesi ile geçirdiği hoşça vakit dışında, her şeyin boş olduğuna inanan ancak yine de çalışma ortamı hazırlamaya çalışan eşimin de bu çalışmanın yardımcılarından olduğunu belirtmeliyim. Kız kardeşimin de bu süreçte değerli katkılarını zikretmem gerekir. Çocuklarımız Zeynep ve Mehmet de sıkıntılarıyla bu süreçte hayatımıza bir güzellik katmışlardır.

ÖZET

TUTAR, Hüseyin. *Ulus-Devlet Oluşumunda Kırgız Kimliği*, Doktora Tezi, Ankara, 2006.

Bu çalışma, ‘ulus-devlet inşa sürecinde Kırgız Kimliği’ni ele almaktadır. Konunun başlığından da anlaşıldığı gibi ‘ulus, ulus-devlet ve kimlik’ bu çalışmanın temel kavramlarını oluşturmaktadır.

Ulus-devlet, Fransız İhtilali’nden sonra evrensel bir model haline gelmiş ve her insan bir ulusa ve devlete müntesip olarak tasavvur edilmeye başlanmıştır. Gellner’in deyiimi ile artık “ulusu olmayan insan, gölgesi olmayan insan” gibi algılanmaya başlanmıştır. Milli devlet, dayandığı millet mefhumunu referans alarak kendi kimliğini inşa etmek durumundadır. Siyasi kimlik inşa etmek “millet şuurunun oluşturulması” süreciyle ilişkilidir. Kırgız Devleti, inşa etmeye çalıştığı Kırgız Kimliği’nin tarihi ve kültürel dinamiklerinden hareketle kendi modelini kurmaya çalışmaktadır. Bu çalışmanın amacı, inşa edilmeye çalışılan modelin siyasi ve kültürel dinamiklerini tanımak ve bu alandaki bilgi birikimine katkıda bulunmaktır.

Bu çalışmada, fenomenolojik ve pozitivist yöntem birlikte kullanılmıştır. Konunun teorik düzeyde anlaşılmasına yönelik olarak hipotez niteliğinde ulus-devlet, kimlik ve sadakat ilişkilerine yönelik olarak bazı sorular sorulmuştur. Ayrıca Kırgız gençliğinin devlet kurumlarına olan sadakatlerini sınamaya yönelik olarak uygulamış olduğumuz anket çalışmasında öğrencilerin etnik kökenleri, yaşadıkları bölgeler başta olmak üzere Kırgız Kimliği’ne olan sadakatın önünde engel teşkil ettiğine inandığımız olgulara yönelik hipotezler oluşturulmuş ve bu hipotezler çalışma boyunca referans alınmıştır.

Sovyetler Birliği, 1924’te kurmuş olduğu Türkistan Komisyonu aracılığıyla Türk Cumhuriyetleri’nin bugünkü sınırlarını belirlemiştir. Kırgız etnisitesi de bu tarihten itibaren resmi olarak kendi topraklarına kavuşmuş ve Kırgız devlet oluşumunun ilk nüvesi böylelikle teşekkül etmiştir. Sovyetler Birliği’nin dağılması ile Kırgızistan, bu sınırlar üzerinde bağımsız bir devlet olduğunu ilan etmiştir. Bu tarihten sonra Kırgızistan, ulus-devlet inşa etmek için anayasal düzenini, siyasal kurumlarını, ayin ve sembollerini oluşturmak üzere harekete geçmiştir.

Kırgızistan, bu süreçte kendi kimliğini inşa ederken katı bir ulus oluşturma sürecine girmemiştir. Bunda Kırgızistan’ın sadece çok etnik yapıları bir toplum olması değil aynı zamanda devralınan Sovyet kurumlarının ve zihniyetinin etkisi, ülkenin kuzey-güney bağlamında farklı kültürel eksenlere bölünmesi, geniş akrabalık bağlarının varlığı ve bölgecilik gibi faktörler de olumsuz rol oynamaktadır. Yaptığımız çalışmada ayrıca, Kırgız gençliğinin devlet kurumlarına güvenmedikleri ortaya çıkmıştır. Bunun en başta gelen nedenleri arasında yolsuzluğun geldiğini söylemek mümkündür. Ülkede yaygın olduğuna inanılan yolsuzluk, OECD ve AGİT gibi kurumların raporlarıyla da tescil edilmiştir. Bu nedenle, araştırmamızın verileri devlet ile gençlik arasında zayıf bir sadakat ilişkisinin varlığını göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Ulus, Ulus-Devlet, Kırgızistan, Sovyetler Birliği, Orta Asya, Kırgız Kimliği, Sadakat, Kırgız Gençliği

ABSTRACT

TUTAR, Hüseyin. *The Formation of Kyrgyz Identity During the Process of Building Nation-State*, Ph. D. Dissertation, Ankara, 2006.

This study focused on “the formation of Kyrgyz identity during the process of building nation-state”. As can be understood from the topic, the main concepts of this study are nation, nation-state and (Kyrgyz) identity.

Nation-state, after the French Revolution, has become a universal model. Every person in the world can't be imagined without a nation. It has become a phenomena that can't be avoidable today. Nation-state must take the ethnicity that depends on as a reference to build its national identity. For this reason, “formation of national consciousness” is moving parallel with the process of constructing political identity. Kyrgyzstan takes the history and cultural dynamics of Kyrgyz identity as a reference during the process of building her nation-state. The aim of this study is to recognize the political and cultural dynamics of Kyrgyz identity and to contribute to the accumulation of the knowledge in this field.

In this study, we used the interpretative and positivist method together. To illuminate the subject matter at a theoretical level, some preliminary questions are asked about the concepts of nation, nation-state and identity. We also applied the field research that aimed to learn the thoughts of the Kyrgyz university students about the reliability of the Kyrgyz identity and Kyrgyz State's institutions. According to our hypothesis that related to field research ethnicity, regionalism, clanism, corruption, cultural and religious factors have negative effect on the loyalty of Kyrgyz identity. We took these hypotheses as a reference during our field research.

Soviet Union authorities constituted the task force called Turkistan Commission to determine the boundaries of Central Asia. This commission divided Central Asia as cultural boundaries not to fit the political boundaries to manipulate the region easily. Kyrgyz identity gained its national boundaries officially during that determination. In addition, the embryos of Kyrgyz state and her institutions cultivated from that time. After the collapse of the Soviet Union, Kyrgyzstan gained her independence on the boundaries that determined by the Turkistan Commission in 1924. After the independence, Kyrgyzstan started to build her constitutional system, political institutions, rites and symbols.

In this process, Kyrgyzstan hasn't a rigid attitude to construct her national identity. Because not only there are multi-ethnic groups in the country but also the heritage of Soviet institutions and mentality, cultural differences in the north and south, regionalism and clanism factors have negative effects on creating a powerful national identity. Moreover, the result of this research shows that Kyrgyz university youth don't rely on the state institutions. The primary reason for this is the pervasive of the corruption in the country. Believed as widespread in the country, corruption is also mentioned in the OECD and OSCE reports.

Key Words: Nation, Nation-State, Kyrgyzstan, Soviet Union, Central Asia, Kyrgyz Identity, Loyalty, Kyrgyz Youth.

İÇİNDEKİLER

Kabul ve Onay	i
Bildirim	ii
Teşekkür.....	iii
Özet	iv
Abstract	v
İçindekiler	vi
Tablolar Listesi.....	ix
Kısaltmalar ve Şekiller Listesi	xi
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, KAPSAMI, ÖNEMİ VE METODU	6
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	6
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI	6
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE GEREKÇELERİ	11
1.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	11
1.4.1. Araştırmanın Hipotezleri	12
1.4.2. Araştırmanın Kabul ve Sınırlılıkları.....	15
1.4.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	15
1.4.4. Verilerin Çözümleme Yöntemi.....	17
II. KAVRAMSAL MODEL VE TEORİK YAKLAŞIMLAR	18
2. ULUS-DEVLET, ULUS, MİLLİ KİMLİK VE SADAKAT KAVRAMLARI	18
2.1. ULUS-DEVLET KAVRAMI VE TARİHİ GELİŞİMİ	18
2.1.1. Feodalizm ve Mutlakiyetçilik	18
2.1.2. Fransız Devrimi	21
2.1.3. Ulus-Devlet'in Tanımı ve Özellikleri	22
2.1.3.1. Ülkesellik (territoriality).....	24
2.1.3.2. Şiddet Araçların Kontrolü.....	25
2.1.3.3. Gücün Gayri Şahsiliği.....	26
2.1.3.4. Meşruiyet	26
2.2. ULUS KAVRAMI.....	29
2.2.1. Ulusun Temel Değişkenleri	31
2.2.1.1. Soy: Kolektivitete Ait Bir Ad	31
2.2.1.2. Yurt, Kültür ve Tarih Birliği.....	32
2.2.1.3. Dil	34
2.2.1.4. Din	36
2.2.1.5. Öteki ya da Düşman İmajı	37
2.2.2. Ulus İnşa Sürecinde Sembollerin Rolü.....	37
2.2.3. Ulus İnşa Sürecinde Eğitimin Rolü	38
2.2.4. Ulus İnşa Sürecinde Siyasi ve Mali Kurumların Fonksiyonları	39
2.3. ULUS TEORİLERİ	40
2.3.1. İnşacı (evrenselci) ve Volkgeist'ci (özgücü) Yaklaşımlar.....	40
2.3.2. Ulusun İnşa Edildiğini Savunan Yaklaşımlar	42
2.3.2.1. Kültürel Bir Birlik Olarak Ulus	42
2.3.2.2. Hayali Bir Cemaat Olarak Ulus	44
2.3.2.3. Ekonomik Faktörlerle Açıklanan Ulus Anlayışı	46
2.3.2.4. Psikolojik Faktörlerle Açıklanan Ulus Anlayışı	47
2.3.2.5. Etno-Sembolik Yaklaşımın Ulus Anlayışı	48

2.4. KİMLİK VE MİLLİ KİMLİK KAVRAMLARI.....	48
2.5. SADAKAT KAVRAMI	50
2.5.1. Ulusal Sadakati Engelleyen Faktörler	52
2.5.1.1. Etnik Azınlıklar ve Dinsel Gruplar.....	53
2.5.1.2. Dil, Akrabalık ve Bölgecilik Faktörleri.....	54
3. ORTA ASYA'YA GENEL BİR BAKIŞ.....	57
3.4. KAVRAM OLARAK ORTA ASYA	57
3.2. BÖLGENİN COĞRAFİ VE ETNİK YAPISI.....	59
3.3. RUSYA'NIN STRATEJİK BİR HEDEFİ OLARAK ORTA ASYA.....	61
3.3.1. Rusların Türkistan'da İlerlemeleri	64
3.3.2. Bir Strateji Olarak İskan Politikası.....	65
3.3.3. Rus Politikalarına Direniş ve 1916 İsyanı.....	67
3.3.4. Rusların Demiryolu Projesi.....	68
3.4. SOVYETLER DÖNEMİ'NDE ORTA ASYA	69
3.4.1. Geçiş Dönemi Politikaları.....	70
3.4.1.1. Ulusların Kendi Kaderlerini Belirleme Hakkı	70
3.4.2. Sovyetlerin Orta Asya'da Duruma Hâkim Olmaları.....	72
3.4.3. Bölgenin Siyasi ve İdari Açından Taksim Edilmesi	74
3.4.3.1. Yeni Bir Düzenin İnşası İçin Eskiye Yıkmak.....	79
3.4.3.2. Yeni Bir Düzenin İnşası İçin Yeniyi Kurmak.....	82
IV. KIRGIZİSTAN	84
4. BAĞIMSIZ KIRGIZ CUMHURİYETİ'NİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI	84
4.1. KIRGIZ KİMLİĞİ'NİN TARİHİ BOYUTU.....	84
4.1.1. Kırgızların İlk ve Orta Çağ Dönem Tarihleri	85
4.1.2. Sovyet-Kırgız Kimliği'nin İnşası.....	88
4.1.3. Bağımsız Kırgızistan	90
4.2. ÜLKENİN COĞRAFİ YAPISI	91
4.2.1. Ülkenin Sınırları.....	92
4.3. ÜLKENİN DEMOGRAFİK YAPISI.....	93
4.3.1. Ülke Nüfusunun Tarihsel Gelişimi	95
4.3.2. Etnik Yapı ve Etnik Sorunlar	98
4.4. KIRGIZİSTAN'IN SOSYAL YAPISI	100
4.4.1. Kırgızistan'ın Siyasi Yapısı	100
4.4.1.1. Kimlik İnşa Sürecinde İcat Edilen Semboller	100
4.4.1.1.1. Bayrak	101
4.4.1.1.2. Devlet Arması	104
4.4.1.1.3. Özgürlük Marşı	105
4.4.1.1.4. Harita: Milli Sınırların Simgesi.....	105
4.4.1.2. Kırgız Kimliği'nin Oluşumu ve Manas.....	107
4.4.1.3. Anayasal Kurumlar	110
4.4.1.3.1. Anayasa	110
4.4.1.3.2. Cumhurbaşkanlığı	112
4.4.1.3.3. Cokorko Keneş (Yasama Meclisi)	114
4.4.1.3.4. Yürütme Erki (Hükümet)	117
4.4.1.3.4.1. Hükümet'in Görevleri	118
4.4.1.3.5. Yargı	120
4.4.1.4. Kırgızistan'ın İdari Yapısı.....	121
4.4.1.5. Kırgızistan'da Siyasi Partiler ve Hareketler	125

4.4.2. Kırgızistan'da Aile	128
4.4.2.1. Aile ve Hane Halkı.....	129
4.4.2.2. Evlilik ve Boşanma	131
4.4.3. Kırgızistan'da Din	135
4.4.4. Kırgızistan'da Eğitim.....	143
4.4.4.1. Sovyet Dönemi Eğitim Politikaları	143
4.4.4.2. Bağımsızlık Sonrası Kırgızistan'da Eğitimin Durumu	147
4.4.5. Kırgızistan'da Ekonomi.....	150
5. KIRGIZ GENÇLİĞİ, MİLLİ KİMLİK VE SADAKAT İLİŞKİSİ.....	157
5.1. KIRGIZ KİMLİĞİ'NE OLAN SADAKATİ ENGELLEYEN	
FAKTÖRLER.....	158
5.1.1. Etnik Azınlıklar	158
5.1.2. Dil İkilemi	159
5.1.3. Bölgesel Farklılaşma: Kuzey ve Güney İkilemi.....	161
5.1.4. Akrabalık Bağlarının Güçlü Olması	162
5.1.5. Sovyet Kurumlarının Etkisi: Öteki ya da Düşman İmajı.....	164
5.1.6. Diğer Etkenler: Siyasi ve Mali Kurumların Fonksiyonları.....	165
5.1.6.1. Otoritaryanizm	165
5.1.6.2. Atalet Kültürü	166
5.1.6.3. Yolsuzluk	167
5.2. KIRGIZ GENÇLİĞİNİN DEVLET KURUMLARINA OLAN	
SADAKATLERİ: UYGULAMA.....	169
5.2.1. Verilerin Yorumlanması:	170
5.2.1.1. Frekans Tabloları.....	170
5.2.1.1.1. Önemli Gün, Kutlama ve Semboller	173
5.2.1.1.2. Aile/Bölgecilik Bağları	174
5.2.1.1.3. Devlet Kurumlarına Olan Güven	176
5.2.1.1.4. Dil.....	181
5.2.1.1.5. Kendini Ait Hissetme	184
5.2.1.2. Verilerin Etnik Azınlıklar Açısından Yorumlanması.....	184
5.2.1.2.1. Önemli Gün, Kutlama ve Semboller	184
5.2.1.2.2. Aile/Bölgecilik Bağları	186
5.2.1.2.3. Devlet Kurumlarına Olan Güven	188
5.2.1.2.4. Dil.....	191
5.2.1.2.5. Kendini Ait Hissetme	195
5.2.1.3. Verilerin Bölgecilik Faktörü Açısından Yorumlanması	196
5.2.1.3.1. Önemli Gün, Kutlama ve Semboller	196
5.2.1.3.2. Aile/Bölgecilik Bağları	198
5.2.1.3.3. Devlet Kurumlarına Olan Güven	199
SONUÇ.....	202
KAYNAKÇA	207

EK-1 Anket Formu

EK-2 Özgeçmiş

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Ankete katılan öğrencilerin hangi üniversitede okudukları	16
Tablo 2: Kırgız Cumhuriyeti nüfusunun yaş, cinsiyet, kır ve kent dağılımı	93
Tablo 3: Hane halkının illere göre dağılımı ve km ² başına insan yoğunluğu	94
Tablo 4: Kırgızistan'ın Etnik Yapısı	96
Tablo 5: 1990 ve 1995 seçimlerinin azınlıkların temsili açısından değerlendirilmesi	115
Tablo 6: Kırgız Cumhuriyeti'nin idari (bölgesel) bölünüşü	122
Tablo 7: 15 Yaş ve üstü olan nüfusun kent-kır dağılımı ve medeni durumu	131
Tablo 8: 2002 itibariyle bölgelere göre evlenme ve boşanma oranları (1000).....	132
Tablo 9: KC'de yıllara göre gerçekleşen evlenme ve boşanma oranları	134
Tablo 10: Yıllara göre alkol ve uyuşturucu bağımlılığı	148
Tablo 11: 2002/2003 Akademik yılı esasına göre okula devam eden öğrenci sayısı.....	148
Tablo 12: 15 yaş ve üzeri nüfusun eğitim durumuna göre dağılımı	149
Tablo 13: Yıllara göre GSMH büyüme ve enflasyon oranları	153
Tablo 14: Fakirliğin yıllara göre değişimi (kent ve kırsalın karşılaştırılması).....	153
Tablo 15: Kırgızistan ile ilgili temel ekonomik göstergeler	155
Tablo 16: Kırgızistan'ın ithalat ve ihracat yaptığı önemli ülkeler.....	156
Tablo 17: Bazı ülkelerin rüşvet endeksleri ve Kırgızistan	168
Tablo 18: Cinsiyet kategorisi.....	170
Tablo 19: Yaş kategorisi	170
Tablo 20: Ankete katılan öğrencilerin kaçınıcı sınıfta oldukları	171
Tablo 21: Baba ve anne eğitim durumu.....	171
Tablo 22: Öğrenci ailesinin ülkenin hangi bölgesinde yaşadığı	172
Tablo 23: Öğrencilerin hangi etnik kökene mensup oldukları	172
Tablo 24: Belirtilen gün ve kutlamaların öğrenciler için ne kadar önemli olduğu.....	173
Tablo 25: Belirtilen ulusal sembollerin öğrenciler için ne düzeyde anlamlı olduğuna dair bulgular	174
Tablo 26: Öğrencilerin siyasetçilerin siyasi faaliyetlerini yönlendiren ilkeler hakkındaki kanaatleri.....	174
Tablo 27: Siyasi seçimleri etkileyen faktörlere dair öğrencilerin kanaatleri.....	175
Tablo 28: Devlet kurumlarının güvenilirliğine dair bulgular	176
Tablo 29: Belirtilen devlet kurumları vatandaşın ihtiyacını ne ölçüde karşılamaktadır....	177
Tablo 30: Öğrencilerin kanaatlerine göre, ülkede siyasi kararların alınması ve yürütülmesinde belirtilen kurumların etkisine dair bulgular	178
Tablo 31: Belirtilen ulusal sorunlara dair öğrencilerin kanaatleri	179
Tablo 32: Öğrencilerin Lise Eğitimlerini Hangi Dilde Aldıkları	181
Tablo 33: Öğr. arkadaşları ile çoğunlukla hangi dille iletişim kurdukları.....	181
Tablo 34: Öğrencilerin çoğunlukla hangi dilde müzik dinledikleri	182
Tablo 35: Öğrencilerin hangi TV kanallarını ne sıklıkla izledikleri	182

Tablo 36: Öğrencilerin kendilerini hangi ülkenin vatandaşı olarak tanımladıklarına ilişkin bulgular	184
Tablo 37: Öğrencilerin etnik kökenlerine göre belirtilen gün ve kutlamalara dair bulg. ..	184
Tablo 38: Öğrencilerin etnik kökenlerine göre, ulusal semboller hakkındaki kanaatlerine dair bulgular	186
Tablo 39: Öğrencilerin etnik kökenlerine göre siyasetçilerin siyasi faaliyetlerini yönlendiren ilkeler hakkındaki kanaatlerine dair bulgular	186
Tablo 40: Öğrencilerin etnik kökenlerine göre, siyasi seçimleri etkileyen faktörlere dair kanaatleri	187
Tablo 41: Öğrencilerin etnik kökenlerine göre, devlet kurumlarına ne kadar güvendiklerine dair bulgular.....	188
Tablo 42: Öğrencilerin etnik kökenlerine göre, belirtilen devlet kurumları, vatandaşın ihtiyaçlarını ne ölçüde karşılamaya çalıştıklarına dair kanaatleri	188
Tablo 43: Öğrencilerin etnik kökenlerine göre, siyasi kararların alınması ve yürütülmesinde belirtilen devlet kurumlarının etkisine dair kanaatleri.....	189
Tablo 44: Öğrencilerin etnik kökenleri dikkate alınarak, belirtilen ulusal sorunların öğrenciler için ne düzeyde önem arz ettiğine dair bulgular.....	190
Tablo 45: Öğrencilerin etnik kökenlerine göre, eğitimlerini hangi dille aldıkları.....	191
Tablo 46: Öğrencilerin etnik kökenlerine göre, arkadaşlarıyla çoğunlukla hangi dille konuştuklarına dair bulgular	192
Tablo 47: Öğrencilerin etnik kökenlerine göre, çoğunlukla hangi dilde müzik dinlediklerine dair bulgular	193
Tablo 48: Öğrencilerin etnik kökenlerine göre, hangi tv kanallarını izledikleri	194
Tablo 49: Öğrencilerin etnik kökenlerine göre, kendilerini hangi ülkenin vatandaşı olarak tanımladıklarına dair bulgular	195
Tablo 50: Ailenin yaşadığı ile göre belirtilen gün ve kutlamalara dair bulgular.....	196
Tablo 51: Öğrencilerin ailelerinin yaşadığı ile göre, ulusal semboller hakkındaki kanaatlerine dair bulgular	197
Tablo 52: Öğrencilerin ailelerinin yaşadığı ile göre, siyasetçilerin siyasi faaliyetlerini yönlendiren ilkeler hakkındaki kanaatlerine dair bulgular	198
Tablo 53: Öğrencilerin ailelerinin yaşadığı ile göre siyasi seçimleri etkileyen faktörlere dair kanaatleri	198
Tablo 54: Öğrencilerin ailelerinin yaşadığı ile göre, devlet kurumlarına olan güvenlerine dair bulgular.....	199
Tablo 55: Öğrencilerin ailelerinin yaşadığı ile göre, belirtilen devlet kurumları, vatandaşın ihtiyacını ne ölçüde karşılamaya çalıştıklarına dair kanaatleri.....	200
Tablo 56: Öğrencilerin ailelerinin yaşadıkları ile göre, siyasi kararların alınması ve yürütülmesinde belirtilen devlet kurumlarının etkisine dair kanaatleri	200
Tablo 57: Öğrencilerin ailelerinin yaşadığı ile göre, belirtilen ulusal sorunların, Hangi düzeyde öğrenciler için önem arz ettiğine dair bulgular.....	201

KISALTMALAR DİZİNİ

- UNDP : United Nation Development Program (Birleşmiş Milletler Geliştirme Programı)**
- CCR : Common Country Report (Ülke Genel Raporu)**
- SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği**
- KC : Kırgızistan Cumhuriyeti**
- ÖSSC : Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti**
- KKP : Kırgızistan Komünist Partisi**
- OSCE : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)**

ŞEKİLLER DİZİNİ

- Şekil 1: Sovyet Sisteminin Siyasi ve İdari Yapısı..... 76**
- Şekil 2: Kırgızistan Bayrağı..... 102**
- Şekil 3: Kırgız Cumhuriyeti Devlet Forsu (Arması)..... 104**
- Şekil 4: Kırgızistan Haritası 106**
- Şekil 5: Kırgız Cumhuriyeti'nin Yönetim Yapısı 111**
- Şekil 6: Kırgız Cumhuriyeti Hükümetin'nin Yapısı 119**
- Şekil 7: Kırgız Cumhuriyeti Yasama ve Yürütme Organlarının Yapısı 123**
- Şekil 8: Bazı Ülkelerin İdari Yapılarında Meydana Gelen Yolsuzluk Endeksi..... 168**

GİRİŞ

Modern ulus ve ulusçuluk anlayışının Batı Avrupa’da “Hıristiyanlık, doğal hukuk ve dünyevi bireycilik gelenekleri ile beslenmiş topraklarda yetiştiği”ne dair yaygın bir kanaat mevcuttur (Carr 1990:35). Kıta’nın kuzey kesiminde farklı bir din anlayışına sahip Protestan mezhebinin varlığına karşın güneyde Katolik Kilisesi’nin ümmet anlayışına dayalı bir mezhep inancı hüküm sürmektedir. Buna göre, Protestanlığın olduğu bölgelerde, kilise yerelleşme yönünde eğilim sergilerken Katolikliğin hâkim olduğu yerlerde ise “ümmet anlayışı” gereği dinin yerelleşmesine ya da ulusallaşmasına izin verilmemektedir. Rokkan, bu nedenle, “milli devletin meydana gelmesi için Vatikan gibi ‘uhrevi bir iktidar’ odağına yakın olmamak gerektiğini savunmaktadır” (Vergin 2003:213). Bunun yanında, bilimsel düşüncenin, özgürlük hareketlerinin ve sanayileşmenin kıtanın kuzeyinde gerçekleşmesi de ulusal kimliklerin ortaya çıkmasının nedenleri arasında sayılmaktadır.

Ulus-devlet, tarihte belirmiş birçok devlet çeşidinden bir tanesidir. Bu devlet biçimi, imparatorluk, oligarşik ve teokratik devletlerden farklıdır. Bu kurumsal yapıyı diğerlerinden ayıran en önemli özellik ise meşruiyetini dayanmış olduğu ulustan almasıdır. Ulusa dayalı bir devlet anlayışının II. Dünya Savaşı’ndan sonra hızlı bir biçimde evrensel bir model haline geldiği bilinmektedir¹. Gellner’in dediği gibi artık “Bir insanın bir burnu ve iki gözü olduğu gibi bir de ulusal kimliği olmalıdır (1992:27)”.

Tarihsel ve toplumsal anlamda ‘ortak’ yönleri olan insan kitlesinin siyasi sınırlar içinde ‘biz’ duygusunu paylaşması, milli kimliğin temelini oluşturur. Identity kelimesinin karşılığı olarak kullanılan kimlik kavramı, Latince de aynılık/benzerlik anlamlarına

¹ 1945 yılında BM’nin 51 asil üyesi bulunurken bu sayı 1955’e gelindiğinde 76, 1970’lere gelindiğinde ise bu sayı dramatik bir biçimde artış göstermiş ve 127’ye ulaşmıştır. Bu sayının muazzam bir artış kaydetmesinde, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra bağımsızlığını kazanan ve Batılı devletleri örnek alarak ulus-devlet temelinde örgütlenen Üçüncü Dünya ülkelerini sayabiliriz. BM’ye üye olan devletlerin sayısındaki artış devam ederek 1970’lerden 1990’lara gelindiğinde 159’a ulaşmış ve 1990’dan 2002’ye gelindiğinde ise bu sayı 191’e ulaşmış bulunmaktadır (<http://www.un.org/Overview/growth.htm>). 1990’dan sonra bu sayının hızlı bir artış göstermesinde Sovyetler Birliği’nin dağılması ve yerine kurulan devletlerin ulus-devlet temelinde siyasal bir örgütlenmeye gitmelerinin etkisini unutmamak gerekir.

gelmektedir. Benzerlik ve farklılık ise kimlik oluşumunun temel tasnifini oluşturmaktadır. Kimlik, bu bağlamda, bir tanımlama sürecidir. Tanım, Osmanlıca bir tabirle, ahfadına çami, ağıyarına mani olmalıdır. Yani güçlü bir tanım için 'aynı' niteliklerin birlikte tasnifi söz konusu iken 'gayrı' olanların ise gruba dahil edilmemesidir. Ulusal kimlik de kendi müntesiplerini; tarihi bir toprak/ülke, kültür, hak, sorumluluk, duygu ve düşünce noktasında ortak bir paydada toplayarak 'diğerlerinden' farklılaştırmaktadır. *Benzerlik ve farklılık*, kimlik oluşumunun temel taşı olduğundan milli sınırlar içinde yaşayan insanlar belli bir kimliğin taşıyıcıları olarak *biz*, farklı olanlar ise *onları* oluşturmaktadır (Held 2001:85; Tilly 2001:202).

Ulusal kimlik, uluslaşma ve ulus-devlet süreçleri birbirinden bağımsız değildir. Hobsbawn, "milletin ancak belli bir modern teritoryal devletle "milli devlet"le ilişkilendirildiği kadarıyla bir toplumsal birim" olduğuna inanmaktadır (1995:24). Bu nedenle millet mefhumunu siyasal ve hukuki anlamda değerlendiren yaklaşımlar varsa da biz burada sosyolojik yaklaşımlara öncelik vermekteyiz. Buna göre ulus-devlet, bir toplumun siyasal çatısını oluştururken ulus ise bu siyasal çatının sosyolojik tabanı ile ilişkilidir. Ulusal kimlik ise söz konusu siyasal (devlet) ve sosyal (ulus) bütünleşmenin bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Güçlü bir ulusal bütünleşme, müntesiplerinde sadakat duygusunu yaratır. Bu nedenle çalışmamızda ulus, ulus-devlet, ulusal kimlik ve sadakat konusu kavramsal ve teorik düzeyde ele alınmış ve Kırgız Kimliğinin oluşum sürecine tatbik edilmiştir.

Tarih, kimlik oluşumunun temel dayanaklarından birini oluşturur. Kırgız Kimliği'nin oluşumu ise Rusya ve Orta Asya tarihinden bağımsız olarak değerlendirilemez. Orta Asya tarihsel olarak, Avrupa ile Yakın Doğu ve Uzak Doğu arasında bir geçiş köprüsü niteliğindedir. Rusya ve Hindistan arasında da ulaşım kavşağında olan bölge, bir zamanlar Rus, İngiliz ve Çinliler arasında çatışma alanlarına sahne olmuştur. Denebilir ki tüm bu çatışma durumlarında bölge üzerinde ciddi hâkimiyet sağlayan güç Ruslar olmuştur (Krader 1997:2). Bu nedenle Orta Asya tarihi Rusya tarihiyle yakından ilişkili olarak değerlendirilmelidir.

Türkçede kullanılan Orta Asya kavramının sosyal bilimler literatüründe farklı anlamlarda kullanıldığı bilinmektedir. Bu kavram farklılıklarının başında; Orta Asya, Merkezi Asya, İç Asya, Yakın Doğu, Turan ve Türkistan kavramları gelmektedir. Orta Asya kavramı ilk defa 1829'da bölgeyi ziyaret eden Alexandır von Humboldt tarafından kullanılmış, Alman ve Fransız literatüründe yaygınlık kazandıktan sonra Rusçaya *Srednyaya Aziya* yani Orta Asya anlamında tercüme edilmiştir. Merkezi Asya ise "dünya okyanuslarından uzağa düşen, Asya'nın kara kütesine verilen ad" olarak tanımlanmıştır. Merkezi Asya, İç Asya'yı da içine alan bir tanıma sahiptir. Ancak İç Asya tanımı daha çok jeo-etnik bir kavram olarak Türkistan ve Moğolistan'ı içine alan 40. ve 50. paraleller arasında kalan bölge için kullanılmıştır (Hauner 1990:73).

Rusların Orta Asya insanlarıyla sistemli bir etkileşime girmeleri Keşifler Çağı ile başlamıştır. İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda, İspanya gibi batıda her devletin sömürge faaliyetlerine girişmesi, Doğu Avrupa'nın en zayıf halkı olan Rusları da bu alanda motive ettiği anlaşılmaktadır. 18. Yüzyılda Britanya'nın Hindistan'ı sömürge olarak kullanması, Rusların da güneye yönelmelerini beraberinde getirmiş ve Türk illerini sömürgeleştirme noktasında kendilerine bir misyon belirlemişlerdi. O tarihte Osmanlı'nın ve Orta Asya hanlıklarının zayıf olmaları, Petersburg'un geniş çaplı fetih planları hazırlamasının önünü açmıştır (Barthold 2004:305). Bu planlar, ilk etapta bölgeyi tanıma amacıyla bilimsel keşifler, gezi ya da maceracı avcılar biçiminde gerçekleşmişti (Hanuer 1990:73-74). Bu uğurda ilk resmi seferi düzenleyen kişi Büyük Petro olmuş ve bilim adamlarının içinde yer aldığı "Büyük Kuzey Seferi"ni düzenlenmiştir (Barthold 2004:296). Böylelikle İlk hareketler, mukavemetin olmadığı doğuya doğru yapılmış ve 17. yüzyılın sonunda Pasifik'e ulaşılmıştır.

Hanuer, Rusya'nın Orta Asya'ya yönelik stratejik zihniyetini anlamak için öncelikle 1500'lerde Rusların kullandığı kartograflara bakılması gerektiğini belirtmiştir. Silindir biçimindeki haritalara dayanarak yapılan projeksiyonlarda Orta Asya, Kuzey kutbundan bakıldığında Rusya'nın altında gibi görülür. Bu da söz konusu bölgenin jeopolitik ve jeostratejik açıdan Rusların doğal alanı gibi algılanmasına neden olmuştur. Bu nedenle Ruslar, Çarlar döneminde uygulanan politikaları Sovyetler döneminde aynen ve hatta daha katı bir biçimde benimsemişlerdir.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Çarlık Rejimi yıkılmış ve Orta Asya'nın tümü Sovyet nüfuzuna girdikten sonra, siyasi olarak etnik gruplar arasında taksim edilmiştir. Bu taksim Lenin'in Milliyetler Politikası temelinde gerçekleşmiştir. Siyasi sınırların kültürel sınırlara tekabül etmeyen bir biçimde, 1924'te oluşturulan bir komisyon tarafından çizilmesi, bölge insanını dinsel ve milliyet bağlamında bölmeye yönelik bir girişim olarak değerlendirilebilir. Bu taksimata göre oluşturulan Kazak, Kırgız, Özbek, Türkmen, Tacik, Dungan, Uygur gibi kimlikler neticesinde Orta Asya insanı artık kendisini bir kabilenin değil bir ulusun müntesibi olarak görmeye başlamıştır. Bu politika neticesinde bölge insanının bir üst kimlikte buluşması engellenmiştir. Engellenen bu kimliklerin başında Türkistan, Müslüman ve Türk kimlikleri gelmektedir (Weeler 1964:150-151). 1920'lerde gerçekleşen bu öngörünün 2000'li yıllarda haklılık payının yüksek olduğu ispatlanmış bulunmaktadır. Bugün her cumhuriyetin komşularıyla sınır ve etnik problemler yüzünden ihtilaf yaşaması 1924'te oluşturulan Türkistan Komisyonu'nun öngörüsünü haklı çıkarmıştır.

Kırgız Devleti'nin sınırlarının ve Kırgız Kimliği'nin oluşumunun Bolşevik İhtilali ile şekillendiği söylenebilir. Tarih boyunca kabilesinden başka bir üst kimliği tanınamamış olan Kırgız halkının, ulusal kimliğindeki zayıflığına rağmen, tanımlanmış bir toprak parçasına kavuşması, kimlik ve toprağın bütünleşmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Anderson, buna Kırgız Devleti'nin "embriyosu" adını vermektedir (1999:9). İlk defa 1937'de kabul edilen Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Anayasası, Kırgızistan'ın SSCB'den ayrılmaya hak sahibi olduğunu deklare etmiştir. Bu nedenle Bolşevik İhtilali'nin bir anlamda 'Allah'ın Kırgızlara bir hediyesi' (Huskey 1997:656) olduğu ileri sürülmüştür. Zira bu ihtilal, Kırgızların kendi siyasi toplumlarına sahip olmalarına olanak tanımıştır. Bu durum Kırgızların özerk bir siyasi varlık olmamalarına karşın, 'devletle olan sağlam bağları ve en azından Kırgız kültürel ve siyasi kimliğinin sembollerinin geliştirilmesi, Kırgız ulusal bilincinin oluşması için önemli ön koşulları hazırlamıştır' (Abazov 2002b:529-536).

Ulus-Devlet Oluşumunda Kırgız Kimliği adlı çalışmamız beş temel bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, çalışmanın konusu, amacı, kapsamı ve metodu ele alınmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümü ise ulus, ulus-devlet, milli kimlik ve sadakat kavramlarını açıklamaya çalışmıştır. Ulus-devletin özelliklerinin ele alındığı bu bölümde, ulus düşüncesi, ulusun görüngüleri ve ulus inşa sürecinde sembollerin, eğitimin, siyasi ve mali kurumların fonksiyonları izah edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca ulus düşüncesi 'inşacı' ve 'özgücü' yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilmiş ve inşacı perspektifi savunan yaklaşımlar ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca milli kimlik ve siyasi sadakat kavramı ele alınmış ve ulusal sadakatin diğer sadakat biçimlerinden farkı vurgulanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise Rusya ve Orta Asya ilişkileri ele alınmıştır. Kırgız halkının sosyal ve kültürel yapısını önemli ölçüde etkilemiş olan Rus-Sovyet İmparatorluğu'nun Kırgızistan ile olan ilişkilerinin tarihi boyutu aydınlatılmadan bugünkü Kırgız kimliğinin anlaşılması güçtür. Bu nedenle üçüncü bölümde Rusların Çarlar ve Sovyetler Dönemi'nde genelde Orta Asya, özelde ise Kırgızistan ile olan ilişkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde Kırgız Kimliği'nin tarihi boyutu, bağımsızlık süreci, bu süreçte icat edilen ayin ve semboller başta olmak üzere, Kırgız Devleti'nin coğrafi sınırları ve sosyo-kültürel yapısı ele alınmıştır. Dördüncü bölümün devamı niteliğindeki beşinci bölümde ise Kırgızistan'da 'ulus bilincinin oluşumunu engelleyen faktörler' açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ayrıca Kırgızistan'da üniversite gençliği üzerinde yaptığımız anket çalışmasının değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Çalışmamızın sonuç kısmında, ulus-devlet formunda ve Kırgız kimliği etrafında inşa edilmeye çalışılan siyasi yapı ve söz konusu siyasi yapının oluşumunu engelleyen faktörler kısaca değerlendirilmiştir. Başka bir deyişle, Kırgız siyasal kimliği ile ilgili çalışmamızdan hâsıl olan kanaatin özeti sunulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, KAPSAMI, ÖNEMİ VE METODU

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarına kavuşan Türk Cumhuriyetleri'nden biri olan Kırgızistan, Kırgız Kimliğini referans alarak ulus-devlet inşa etmeye çalışmaktadır. Ulus-devlet inşa sürecinde Kırgız Kimliği'ni oluşturan faktörleri tanımaya çalışmak amacıyla bu çalışmanın konusu 'Ulus-Devlet Oluşumunda Kırgız Kimliği' olarak belirlenmiştir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Bilimsel bir araştırmanın sınırlarının belirlenebilmesi, amaç ve kapsamının anlaşılabilmesi için öncelikle konunun kavramsal çerçevesinin ve teorik yaklaşımının anlaşılması gerekir. Zira kavramsal çerçeve ve teorik yaklaşım bir konunun aydınlatılabilmesi için soruna nasıl yaklaşıldığının yol haritası niteliğindedirler. Bu bağlamda "Ulus-devlet oluşumunda Kırgız Kimliği" adlı çalışmamızın temel kavramları olan ulus-devlet, ulus, ulusal kimlik ve sadakat kavramları öncelikle açıklanmaya çalışılmıştır.

Modern devlet, Batı'nın yaşamış olduğu uzun bir tarihi tecrübenin sonunda ortaya çıkmıştır. Batılı araştırmacılar, 19. yüzyılda olgunluğa erişmiş olan modern devlet anlayışını analiz edebilmek için, Batı siyasal kurumlarının en azından bin yıllık bir tarihini irdeleme ihtiyacını hissetmektedirler. Çoğunlukla evrimsel ve değişimci bir perspektifle, batılı kurumlarının geçirmiş oldukları aşamaları belli tipolojiler çerçevesinde değerlendirmektedirler. Bu tarihsel aşamaların başında feodalizm, kent devletleri ve mutlakiyetçilik gelmektedir. Modern devletin ortaya çıkışını hazırlayan

tarihsel koşulların tipolojiler çerçevesinde ele alınması söz konusu toplumların geçirmiş oldukları kültürel, ekonomik, siyasi ve teknolojik değişimlerle ilişkilidir (Poggi 2002:32). Çalışmamızda, bu nedenle, ulus-devletin tarihi süreçte oluşumunu hazırlayan feodalizm, mutlak yönetimler ve Fransız Devrimi'ne kısaca değinilmiştir.

Ulus-devletin oluşumu ile birlikte tebaa mefhumu lağvedilmiş, yerine vatandaşlık kavramının ikamesi sağlanmış ve hukuk normları ülkenin her tarafında eşit düzeyde uygulanmaya başlanmıştır. Böylelikle ülke içindeki tüm klan ya da kast biçimindeki sadakat ilişkileri yok edilmiş ve sadakatin sadece ulusa ait olduğu ideolojisi yayılmıştır. Siyasi otorite, ayrıca, yaratmış olduğu ulusal bürokrasi, eğitim ve ulusal ordu sayesinde farklı bölgelerden ve sınıflardan gelen vatandaşlarını ortak idealler, semboller ve ayinler doğrultusunda sosyalleştirme yoluna gitmiştir. Böylelikle milli sınırlar içindeki demografik yapı benzeşme yoluna gitmiş ve diğer ülkelerin demografik yapılarından farklılaşmaya başlamıştır. Benzer olanlar belli bir kimliğin taşıyıcıları olarak *biz*, farklı olanlar ise *onları* oluşturmaya başlamıştır (Held 2001:85; Tilly 2001:202). Fransız Devrimi ile birlikte ortaya çıktığına kesin olarak inanılan ulus-devletin temel özelliklerine bakıldığında; meşruiyetini halktan alan, tanımlanmış bir toprak parçasına sahip, şiddet araçlarının tekeli elinde bulunduran ve gücü ulusun soyut kişiliği adına kullanan bir niteliğe sahiptir.

Çalışmamızın bu kısmında sınırların kesin bir biçimde tanımlanmışlığı, şiddet araçlarının kontrol tekelinin devlette olması, gücün gayri şahsiliği ve meşruiyet kavramları modern ulus devletinin özellikleri olarak açıklandı. Ancak bu özelliklerin tümü ulus-devletin sadece devlet kısmıyla ilgilidir. Ulusal bilincin gelişimi ya da "ulus inşası", devlet inşasından farklı süreçler olarak kabul edilmektedir. Hegel, Fransız modeline bakarak, devletin ulusu yarattığını belirtmiştir (Navari 1981:34-36). Ulus inşasının güçlü devletlerin oluşumundan sonra ortaya çıkması, bir kısım düşünürleri bu kanaate sürüklemiştir (Hobsbawn 1995:100). Bu nedenle, ulus inşa etme ile devlet inşa etme arasında kesin bir ayırım ortaya konmaktadır. Ulus ve ulusçuluk düşüncesinin devleti yarattığına dair örnekler sunmak da mümkündür. Ancak, Batı Avrupa modelinde, özellikle İngiliz ve Fransız örneklerinde, önce devlet daha sonra devletin yarattığı ulus ortaya çıkmıştır. Ulus ve ulusçuluk düşüncesinin devleti yarattığına dair

örnekler sunmak da mümkündür. Konumuz açısından bakıldığında, çalışmamızın temel kabulü devletin, ulus ve kimlik inşa edici bir iradesinin olduğu yönünde bir kanaat sergilemektedir. Ancak söz konusu ‘ulusun inşası’ndaki ‘inşa’ boyutunun yoktan var etme anlamında olmadığını belirtmek gerekir. Buradaki inşa kelimesi, var olan bir potansiyelin devlet iradesi ile “kendi bilincine var(dır)ma süreci” olarak adlandırılabilir. Ulus olma bilincine erişmiş olan bir toplumun devletle bütünleşmesi sonucunda, ulus-devletin oluşumu tamamlanmış olur.

Ulus kavramı üzerinde sosyal bilim literatüründe üzerinde uzlaşma sağlanmış bir tanım bulunmamaktadır. Ancak literatürde soy, dil, din, tarih, kültür birliği ve ‘öteki ya da düşman imajı’ gibi faktörler, ulus kavramının görüngüleri olarak bir ulusun müntesiplerini diğerlerinden ayıran unsurlar olarak zikredilmektedir. Çalışmamızda bu kavramlar üzerinde durulmuş ve Kırgız Kimliği’nin oluşum sürecine tatbik edilmiştir.

Çalışmamızın kavramsal çerçevesini oluşturan bir başka kavram ise milli kimlik kavramıdır. Ulusal kimlik ile milli kimlik kavramları çalışmamızda aynı anlamda kullanılmıştır. Bu bağlamda ulusal kimlik, bireyin kendisini ait hissettiği toplumsal grup kimliğidir. Ulusal kimliğin inşasından kasıt aynı tarihi, dili, gelenekleri ya da kültürü paylaşan insanların sadece bir halk değil aynı zamanda bir ulus olduklarının farkına varmalarıdır. Millet olma ve bunun şuuruna varma bilinçte köklü bir değişikliği gerektirmektedir. Ulus-devlet; sembol ve ayinler icat etmek suretiyle ulusal duygunun oluşumunu pekiştirir. Güçlü bir toplumsal birliğin sağlanmasına yönelik olarak ulus-devlet; eğitim, siyasi katılım ve iktisadi politikaları uygular. Böylelikle devlet, ulus düşüncesi üzerine kurulmuş güçlü bir milli kimliğin oluşumunu amaçlar. Çalışmamızda Kırgız Kimliği; eğitim, siyasi temsil, iktisadi durum, ayin ve semboller bağlamında değerlendirilmiştir.

Milli kimlik kavramı bağlamında zikretmemiz gereken bir başka kavram ise sadakat kavramıdır. Sadakat, insanın adanmışlığı ile ilgili bir durumdur. Bu adanmışlık bazen bir nesneye, insana veya insan grubuna, düşünceye, göreve ya da bir davaya olabilir. Siyasi sadakat, siyasi bir oluşuma, cemaate, onun kurumlarına, temel kanunlarına, önemli siyasi ideallerine ve genel siyasi hedeflerine adanmışlık olarak tanımlanabilir

(<http://www.worldfreeinternet.net/archive/arc3.htm>). Fransız Devrimi ile birlikte tanımlanmış toprak parçası (vatan) içinde, tüm klan ya da kast biçimindeki sadakat ilişkileri ortadan kaldırılmış ve bireyin sadakati ulusun manevi gücüne yönlendirilmiştir. Adanmışlık, bağlılık ve güven zemininde gelişen sadakat duygusunun amacı; “varlığını ulusun varlığına armağan eden” bir zihniyet ortaya çıkarmaktır. Ulusun kutsalları arasında; bayrak, marş, vatan, anayasal kurumlar ve benzeri unsurlar gelmektedir. Bu bağlamda çalışmamızda devlete olan güven, ‘sadakat’in temel değişkeni olarak ele alınmıştır.

Kırgız Kimliği’nin anlaşılabilmesi için açıklanmaya çalışılan temel kavramların yanında konuya hangi teorik perspektif temelinde yaklaştığımız da önemlidir. Ulus teorileri genelde iki temel anlayış çerçevesinde değerlendirilmektedir: *Kontrata dayalı ulus anlayışı ve kollektiviteye dayalı ulus anlayışı* (Bilgin 1994:13). Sözleşmeye dayalı ulus anlayışında ‘inşacı’ bir perspektif hakim iken kollektiviteye dayalı ulus anlayışında ise ulus, dışarıdan gelecek olan herhangi bir üyeliği kabul etmemektedir. Bu yaklaşımlar, Fransız ve Alman yaklaşımları olarak da bilinmektedir. Fransız yaklaşımında, bir ulusa üyelik ‘sözleşmenin’ (anayasanın) hükümlerini kabullenmeye bağlıdır. Alman yaklaşımında ise ulus, tarihsel bir ruhtur. Bu tarihsel geist’a daha sonra müntesip olmak mümkün değildir. Dil, şanlı geçmiş, yaratılış mitleri, adetler, özel bir halkın yaşama biçimi olup bunlara sonradan dahil olmak mümkün değildir. Bu nedenle ulusa üyelik, kapalı bir nitelik arz eder (Guibernau 1996:49). Ulusların özgüllüğüne vurgu yapan ve ‘ulusun tarih dışı’ olduğunu savunan Alman geleneğinin, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra savunamı pek kalmamıştır. Ulus ve ulusçuluk düşüncesi artık sanayileşme/modernleşme süreçlerine bağlı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle ulusu; kültür, ekonomi, psikoloji ve iletişim bağlamında değerlendiren yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Kırgız Kimliği bağlamında değerlendirildiğinde, çalışmamızda inşacı bir perspektif esas alınmıştır. Çok etnik yapılı olan Kırgızistan’ın ulusal kimliği, etnik temelde değil ‘yurttaşlık’ bağlamında inşa edilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda, Kırgız Kimliği’ne etki ettiği düşünülen kültürel, ekonomik ve iletişimsel faktörler konunun genel çerçevesi içinde literatür taraması şeklinde ve teorik düzlemde değerlendirilmiştir.

Son bölümde çalışmamızın uygulamalı kısmı yer almıştır.

Ulus-devlet anlayışının yaygınlaşması ile birlikte tanımlanmış bir toprak parçası içinde (vatan) yaşayan her bireyin hak ve sorumlulukları anayasal (toplumsal sözleşme) teminat altına alınmıştır. Böylelikle birey ile siyasal örgütlenme (devlet) arasındaki bağ, vatandaşlık mefhumu ile sağlanmaktadır. Ulus-devlet, ulusun manevi varlığı adına hareket ettiği için vatandaşın bu siyasal örgütlenmeye kayıtsız şartsız güven, adanmışlık ya da bağlılık izhar etmesi beklenir. Vatandaş ile devlet arasındaki güven, adanmışlık ya da bağlılık ilişkisini zedeleyen her oluşum; dil, din, etnik yapı, klanizm, bölgecilik ve farklı kültürel kategoriler bu sadakate zarar vermektedir. Bu çalışmada özellikle bölgecilik ve etnik yapı üzerinde odaklanılmıştır. Zira bu iki faktör, Kırgızistan'da ulusal kimliğe olan sadakati engelleyen faktörler olarak düşünülmektedir.

Bu çalışmanın uygulamalı bölümünde hedef kitle üniversite gençliği olarak tercih edilmiştir. Üniversite gençliğinin tercih edilmesinde bağımsızlığını yeni kazanmış bir devletin, kendi gençliğine aşılama çalıştığı; milli kimliğin sembollerine olan bağlılık ve devlet kurumlarına olan güven ilişkisinin saptanmaya çalışılmasıdır. Zira üniversite gençliği bir toplumun en dinamik kesimini oluşturur. Bu toplumsal kategorinin kendi devleti ve milli kimliği hakkında taşıdığı düşünce ve inanç, geleceğin öngörüsü için önemli bir parametredir. Bu nedenle çalışmamızda Kırgız gençliğinin devlet kurumlarına olan güvenlerine yönelik sorular sorulmuş ve bu sorular etnik köken ve bölgecilik bağlamlarında değerlendirilerek ulusal sadakat ile etnik köken ve bölgecilik arasındaki ilişkiler saptanmaya çalışılmıştır.

Ulus-Devlet Oluşumunda Kırgız Kimliği konulu bu çalışma, kavramsal düzeyde modern devletin inşa sürecini ve bu sürecin yarattığı ulus, ulusal kimlik ve sadakat kavramlarını ele almıştır. Ulusal kimliğe üyeliğin 'sözleşmeye' dayalı olduğunu savunan inşacı perspektif temelinde, Kırgızistan'da ulus-devlet oluşumunu ve bu oluşumun yaratmaya çalıştığı Kırgız Kimliği'ni tanımaya çalışmak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE GEREKÇELERİ

Ülkemizde Orta Asya Türk toplumlarına yönelik çalışmalara bakıldığında, söz konusu toplumların Sovyet öncesi tarihlerine ilişkin olarak birkaç eserin dışında, sosyolojik ve antropolojik anlamda ele alınmış eser görünmemektedir. Ancak söz konusu cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra bu konuda gittikçe artan oranda bir literatür göze çarpmaktadır. Ancak bu alandaki literatür, batıdaki çalışmalarla kıyaslandığında yeterli olduğu söylenemez. Bu nedenle çalışmamız, bu alandaki literatüre ve bilgi birikimine katkıda bulunmaya çalışması açısından önem taşımaktadır.

Bu konunun Kırgızistan olarak tercih edilmesinde birkaç faktörün etkili olduğu söylenebilir. Bunların başında, Kırgızistan'ın konumu ve stratejik önemi gelmektedir. Bir başka önemli faktör ise diğer Türk Cumhuriyetleri'nden farklı olarak söz konusu ülkenin yönetiminin demokrasiye dayanmasıdır. Bilindiği gibi, totaliter rejimlerde araştırma yapma her zaman kuşku ile karşılanmıştır. Oysa Kırgızistan, bazı araştırmacılara göre, Bir Demokrasi Adası (Anderson, 1999) olarak takdim edilmektedir. Böyle bir ortamda araştırma yapmanın daha rahat olacağı beklentisi nedeniyle söz konusu ülke tercih edilmiştir. Bu araştırmanın Kırgızistan'da icra edilmek istenmesinin üçüncü bir nedeni ise ülkemiz ile Kırgızistan arasında eğitim anlaşmaları çerçevesinde kurulan Kırgız-Türk Manas Üniversitesi gelmektedir. Tüm ihtiyaçları Türkiye tarafından karşılan bu kurumun varlığı, araştırmanın daha rahat bir zeminde icra edileceği beklentisini doğurmuştur.

1.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Sosyal olguların bilimsel bir temelde açıklamasını amaçlayan sosyoloji bilimi, pozitivist ve fenomenolojik araştırma yöntemine sahiptir. Pozitivist anlayışa göre toplum, kendisini oluşturan fertlerin toplamından farklı ve büyüktür. İnsan zihninin dışında “şeyleşmiş” bir varlık olarak algılanan toplumun kendi özgü bir yapısı (sui-generis) vardır. Bu nedenle toplumsal olgular ele alınırken doğa bilimleri taklit edilmeli ve nicel yöntemler kullanılmalıdır. İkinci yaklaşım ise dış dünyadaki nesnelere anlamlarının kendilerinden menkul olmadığını belirterek, bu nesnelere anlamlarının insan tarafından

inşa edildiğine inanmaktadır. Bu görüş, kültürün, toplumun ve tarihin anlaşılması için öncelikle insan öznenin anlaşılması gerektiğini savunmaktadır. İnsan öznenin eylemleri anlaşıldıkça, zihin tarafından onların inşa süreci açıklığa kavuşturulduklarında yapılar daha iyi anlaşılır. Bu nedenle fenomenolojik yaklaşıma göre, araştırma sürecinde, nitel araştırma yöntemi izlenmelidir. Sonuç olarak bu iki temel sosyolojik paradigma ve bu paradigmalara bağlı olarak oluşturulan araştırma yöntemleri araştırmacının araştırmasını gerçekleştirme bakımından birer araç niteliğindedirler. Bu nedenle, söz konusu araştırma yöntemlerinin ‘iyi’ yada ‘kötü’ olarak algılanmaktan ziyade hangisinin söz konusu araştırma için daha işlevsel olduğuna bakılmalıdır.

Konumuz açısından ele alındığında bizlere “fenomenolojik” paradigmanın araştırma yönteminin daha işlevsel olduğu görülmektedir. Ancak üniversite gençliğinin devlet kurumlarına atfettikleri güven duygusu başta olmak üzere, Kırgız Kimliği’nin ayin, sembol, gün ve kutlamalarına karşı olan eğilimlerin saptanmasına yönelik olarak da anket çalışması yapılmıştır. Böylelikle devlet kurumlarına olan güven başta olmak üzere gün ve kutlamalar hakkında öğrencilerin görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle bu çalışmada pozitivist ve fenomenolojik yöntem birlikte kullanılmıştır.

1.4.1. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın teorik kısmını oluşturmak üzere ulus, ulus-devlet, milli kimlik ve siyasi sadakat kavramları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, araştırmanın kapsamını ve çerçevesini çizmek üzere şu soru cümleleri oluşturulmuştur: Ulus, devlet ve kimlik arasındaki ilişki nedir? Bu ilişki yaratılmaya çalışılan Kırgız Kimliği bağlamında nasıl anlaşılmalıdır? İnşa edilmeye çalışılan Kırgız Kimliği’nin kültürel ve tarihi kökenleri nelerdir? Ulus-devlet inşa sürecinde Kırgız Kimliği’nin oluşumu için kullanılan ayin ve semboller nelerdir? Kırgız Kimliği bağlamında yaratılmaya çalışılan ‘siyasi sadakati’ engelleyen faktörler nelerdir?

Çalışmamız açısından kavramsal düzeyde ele aldığımız sadakat kavramı, Kırgız üniversite gençliği bağlamında değerlendirilmiştir. Zira gençlik, bir ülkenin geleceğinin teminatıdır. Toplumun en dinamik kesimi olan gençliğin milli kimliği sahiplenmesi, bu

kimliğin idealleri doğrultusunda hareket etmesi ve devlet kurumlarına güven duyması bir kimliğin var oluşu için hayati önemde parametrelerdir. Bu bağlamda Kırgız üniversite gençliği üzerinde odaklanmamızın nedeni bu kesimin Sovyet sosyalleştirme sürecinden geçmemiş olmasıdır. Kendi ulusal eğitim sisteminden geçmiş olan bu gençlik kesiminin devlet kurumlarına ve milli sembollerine yönelik ne düzeyde önem atfettikleri; akrabalık, bölgesel, etnik ve dinsel sadakatlerin devlet kurumlarına ve milli semboller noktasında farklılaşıp farklılaşmadığını görmeye yönelik uygulamalı bir çalışma yapılmıştır.

Kırgız gençliğinin devlet kurumlarına olan sadakatlerini öğrenmeye yönelik olarak uygulamış olduğumuz anket çalışması ise aşağıdaki hipotezleri referans almıştır:

- Kırgızistan'da etnik grupların sayısı arttıkça ulusal kimliğe yönelik sadakat azalmaktadır.
 - Ülke içinde etnik yapılar bağlamında milli bayramlar ve semboller üzerindeki uzlaşma azaldıkça, Kırgız Kimliği'ne olan sadakat azalmaktadır.
 - Ülkede mevcut olan güçlü ailevi bağlara gösterilen sadakat arttıkça milli kimliğe gösterilen sadakat azalmaktadır. (Gençliğin kendi siyasal tercihleri ve siyasetçilerin güttükleri politikalar bağlamında değerlendirilmiştir).
 - Siyasi (cumhurbaşkanlığı, hükümet, milli meclis, yargı ve yerel yönetimler) ve mali kurumların (işsizlik, yoksulluk, yolsuzluk, emniyet ve hayat pahalılığı) asli fonksiyonlarında bozulma oldukça, devlet kurumlarına olan sadakat azalmaktadır.
 - Kırgızistan'da etnik yapılara bağlı olarak dil farklılaşması (konuşma dili, tv dili, eğitim dili, devlet dili) Kırgız Kimliği'ne olan sadakati azaltmaktadır.
- Kırgızistan'da bölgesel bağlılıklar arttıkça ulusal kimliğe olan sadakat azalmaktadır. (Bu hipotez; milli gün, kutlamalar, semboller, siyasal tercihler, siyasi ve mali kurumların fonksiyonları bağlamında değerlendirilmiştir).

Yukarıdaki hipotezleri sınamaya yönelik olarak uygulamış olduğumuz anket çalışmasında güven, bağlılık, adanmışlık, kendini ait hissetme, önem ve değer verme gibi değişkenler, Kırgız gençliğinin Kırgız Kimliği'ne olan sadakatlerini saptamaya yönelik olarak kullandığımız bağımlı değişkenlerdir.

Bu bağlamda;

Öğrenci ailelerinin ülkenin hangi bölgesinde yaşadıkları ve öğrencilerin hangi etnik kökene mensup oldukları anketin demografik değişkenleri kısmında sorulmuştur.

Milli gün, kutlama ve sembollerle ilgili değerlendirme 1. ve 2. sorularla gerçekleştirilmiştir. Milli gün, kutlama ve sembollerle ilgili soruların alfa değerleri sırasıyla 0.78 ve 0.90 olarak tespit edilmiştir.

Kırgız gençliğinin devlet kurumlarına güvenip güvenmedikleri, devlet kurumlarının vatandaşların ihtiyaçlarını ne ölçüde karşılamaya çalıştıkları ve siyasi kararların alınmasında hangi devlet kurumunun ne kadar etkili olduğu ise 14. 12. ve 13. sorularla değerlendirilmeye çalışılmıştır. Buna göre soruların alfa değerleri sırasıyla 0.88, 0.82 ve 0.82'dir.

Öğrencilerin kendilerini hangi ülkenin vatandaşı olarak hissettikleri (soru 10), Kırgız siyasi aktörlerinin hangi siyasi ilkeler doğrultusunda siyasi faaliyetlerde buldukları ve öğrencilerin kanaatlerine göre Kırgızistan'da siyasi tercihleri belirleyen etkenler ise 4. ve 6. sorularla tespit edilmeye çalışılmıştır (soruların alfa değerleri 0.52 ve 0.58'dir).

Ülkenin öncelikli sorunları kapsamında gördüğümüz siyasi ve mali kurumların fonksiyonlarına yönelik olarak sorular sorulmuştur. Bu bağlamda yolsuzluk, emniyet, işsizlik ve hayat pahalılığı temel değişkenler olarak ele alınmıştır. 3. Soru bu değişkenlere atfedilen önemi öğrenmeye yönelik olup sorunun alfa değeri 0.69 olarak gözlenmiştir.

Yukarıdaki değişkenler, bağımsız değişkenler niteliğinde kullandığımız "öğrencilerin hangi etnik kökene mensup oldukları ve ailelerinin ülkenin hangi coğrafi bölgesinde yaşadıkları"na bağlı olarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Ayrıca kimlik inşasında en önemli değişken olarak ele aldığımız 'dil' kullanımı ile (konuşma dili, tv'de kullanılan dil ve resmi dil bağlamında) ilgili olarak öğrencilerin tutumları 7, 8, ve 9. sorularla öğrenmeye çalışılmıştır.

Öğrencilerin yurt dışına gitme imkanları olması durumunda hangi ülkeyi tercih edeceklerine dair tutumları 11. soruyla, öğrencilerin kendi ülkelerinin geleceğini nasıl gördüklerine dair duygu ve düşünceleri ise 5. soruyla öğrenmeye çalışılmıştır. Bu soruların sadece yüzdeleri ile yorum yapılmıştır.

1.4.2. Araştırmanın Kabul ve Sınırlılıkları

Araştırmanın alan araştırmasına (anket) dayalı boyutu 2004-2005 yılında Kırgızistan'da Tablo 1'de belirtilen üniversitelerde okuyan öğrencilerin görüşleri ile sınırlıdır. Kırgız Cumhuriyeti üniversitelerinde okuyan öğrencilerden, araştırmanın örneklemine dahil olanların kendilerine yöneltilen soruları cevaplandırırken gerçek görüşlerini yansıttıkları kabulüne dayanmaktadır.

1.4.3. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evreni 2004-2005 yılında Kırgızistan'da okuyan üniversite öğrencilerini kapsamaktadır. Araştırmanın örnekleme, Tablo 1'deki üniversitelerde okuyan öğrencilerden 700 kişinin katılımıyla elde edilmiştir. 2002/2003 eğitim öğretim yılında Kırgızistan'ın tüm üniversitelerinde 199124 öğrenci okumaktadır (Education and Science in the Kyrgyz Republic 2003:98). Ancak belirtmek gerekir ki örnekleme yoğun olarak Başkent Bişkek'te okuyan öğrencilerin görüşleri ile sınırlıdır. Ne yazık ki ülkenin güneyine gönderilen anketler uygulanamamıştır. Anketler hazırlandıktan sonra ülkenin kuzeyinde rahat bir biçimde uygulanmış ancak ülkenin güney kesiminde ise etnik hassasiyetin yoğun olması ve vahhabi terörizmi endişesi nedeniyle yetkililer tarafından kuşkuyla karşılanmış ve uygulanmamıştır. Bu nedenle, ülkenin güneyinde bulunan öğrencilerin eğilimlerini doğrudan ölçme imkânı yerine ülkenin kuzeyinde bulunan güneyli öğrencilerin görüşlerine dayanarak bazı tespitlerde bulunmaya çalışılmıştır.

Tablo 1: Ankete Katılan Öğrencilerin Hangi Üniversitede Okudukları

	frekans	yüzde
Kırgız Devlet Tıp Akademisi	54	7,7
Kırgız Narin Devlet Üniversitesi	59	8,4
Kırgız Türk Manas Üniversitesi	50	7,1
Kırgız Milli Devlet Üniversitesi ve Enstitüleri	200	28,6
Kırgız Pedagoji Üniversitesi (ARABAYEV)	152	21,7
Bişkek Beşeri İlimler Üniversitesi (BGU)	151	21,6
Uluslararası Ala-Too Atatürk Üniversitesi	34	4,9
Toplam	700	100,0

Tablodan da görüldüğü gibi yukarıdaki üniversiteler Narin Devlet Üniversitesi hariç diğerleri başkent Bişkek'te bulunmaktadır. Kırgızistan'da yüksek öğretim yapan 46 kurumdan 30'u Bişkek'te mevcuttur (Education and Science in the Kyrgyz Republic 2003:95).

Anket soruları Kırgızca ve Rusça olarak hazırlanmış, hazırlanan sorular ise 10/2004-03/2005 tarihleri arasında uygulanmıştır. Aynı sorunun Kırgızca ve Rusçası alt alta yazılmış, Rusça bilmeyen öğrencilerin Kırgız dilini kullanmaları, Kırgız dilini bilmeyenlerin ise Rus dilini kullanmaları istenerek anketlerimize azami derecede öğrencinin yanıt vermesi amaçlanmıştır. Rus ve Özbeklerin Kırgız dilini kullanmadıkları, bazı Kırgızların ise Rusça bilmedikleri veya bu dili kasten kullanmadıkları gerçeğinden hareketle anketlerin iki dilde paralel olarak hazırlanması aynı zamanda bir zaruretti.

Kırgız dilinin kullanımına yönelik olarak standartlaşmanın henüz oturmamış olması karşılaşılan bir başka güçlük olmuştur. Anketlere nihai şekli verildikten sonra öğrencilere kontrol ettirilmiş ve muğlak olan soru maddeleri tekrar anlaşılır hale getirilmeye çalışılmıştır. Anketlerin çoğaltılması ise Kırgız-Türk Manas Üniversitesi tarafından gerçekleştirilmiştir.

1.4.4. Verilerin Çözümleme Yöntemi

Anket çalışmamızın amacı, Kırgız gençliğinin etnik ve coğrafi faktörlere bağlı olarak devlet kurumlarına olan güvenlerini ölçmektir. Güven, psikolojik bir hadise olup insanın tutumuyla ilişkidir. Tutumları ölçmek için psikolojide yaygın olarak likert tipi ölçekler kullanılmaktadır. Araştırmamızda elde ettiğimiz veriler, likert tipi soru maddeleri kullanılarak elde edilmiştir. 5 –dereceli likert tipi anketler 1 (hiç) ile 5 (çok) arasında değişmektedir. Bu ölçeğin kullanımına göre, değerlendirmeler 1 (bir)e yaklaştıkça olumsuz, 5'e yaklaştıkça olumlu olarak kabul edilmektedir. Tabloların analizinde verilen "ortalamalar" incelenirken bu durum çok önem arz etmektedir. Bu ölçekte 3 noktası, ölçeğin nötr bölümünü oluşturmaktadır. Ankette hiç (1), az (2), orta (3), oldukça (4), çok (5) seçenekleri ve puanlandırma sistemi esas alınmıştır. Anket sonuçlarının yorumlanması ve derecelendirilmesinde; 1.00-1.79 (hiç), 1.80-2.59 (az), 2.60-3.39 (orta), 3.40-4.19 (çok), 4.20-5.00 (pek çok), puan aralıkları baz alınmıştır (Tavşancıl 2005:145-150). Ayrıca, tablolarda aşağıdaki kavramlar kullanılmıştır. Mean (\bar{X}); Ortalama, SD (Standard Deviation); Standart Sapma anlamlarına gelmektedir. Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 11.5 programı kullanılmıştır. İhtiyaç hasıl olduğunda, gruplar arasında farklılığın istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığını belirlemek için grup ağırlıklı ortalamalar esas alınmış ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) metodu kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyi ise 0.05 olarak alınmıştır. Testin güvenilirlik analizi (alfa ölçeği) 0.90 olarak saptanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL MODEL VE TEORİK YAKLAŞIMLAR

2. ULUS-DEVLET, ULUS, MİLLİ KİMLİK VE SADAKAT KAVRAMLARI

Çalışmamızın kavramsal ve teorik kısmını oluşturan bu bölümde modern devletin gelişimi tartışması yapılmış ve ulus-devlet, ulus, ulusal kimlik ve sadakat kavramları ele alınmıştır.

2.1. ULUS-DEVLET KAVRAMI VE TARİHİ GELİŞİMİ

2.1.1. Feodalizm ve Mutlakiyetçilik

“Tanrı’nın gazabının karşınızda infilak ettiğini görüyorsunuz... nüfusunu yitirmiş kentler, yıkılmış veya yakılmış manastırlar, yalnızlıklarına terkedilmiş tarlalar... Her yerde güçlü zayıfı eziyor ve insanlar denizdeki balıklar gibi karmakarışık bir şekilde birbirlerini yutuyorlar”. Bloch, 909’da Trosly’de toplanan Reims bölgesi piskoposlarının böyle yakındıklarını belirtmiştir. Bunun münferit bir hadise olmadığını, 9. ve 10. yüzyıllar edebiyatı, sözleşmeler, dinsel toplantı tutanaklarının bu yakınmalarla dolu olduğunu da ayrıca kaydetmektedir (1995:23).

Orta Çağ feodalitesinin ortaya çıkmasının nedeninin bu çalkantılı ortam olduğuna dair yaygın bir kanaat mevcuttur. Roma’nın yıkılması ile ortaya çıkan otorite boşluğu; ulaşım ve iletişim ağlarının bozularak ticaret ve üretime dayalı ekonominin çökmesine neden olmuştur. Güvensiz bir ortam ve yaşam standartlarının iyice düşmesi hayatı felce uğratmış, beslenme ile ilgili olarak sağlık sorunlarının varlığı artmış, kentler yalnızlığa terk edilmiş ve hayat tüm canlılığını kaybetmiştir. Yaşanan bu sıkıntılar nedeniyle bu tarihsel kesite “Karanlık Çağ” adı verilmektedir.

Roma’nın hâkimiyetini kaybetmesinin ardından gelen bu karanlık çağ, beraberinde eskisinden farklı toplumsal ilişkiler barından feodal bir düzeni getirmiştir. 8. yüzyılın sonu ile 14. yüzyılın başı arasında Avrupa toplumlarına hâkim olan bu toplumsal sistem

toprak imtiyazına dayanmaktadır (Poggi 2002:34). Toprağın değerli bir zenginlik kaynağı sayılmasının nedeni, sahiplerinin onu ücret (fief) olarak dağıtıp karşılığında “adam” edinme olanağı bulmalarından kaynaklanmaktadır.

Bir toplumsal sistem olarak feodalite, merkezi bir iktidarın yokluğu nedeniyle oluşan güvensiz bir ortamın ürünü olduğu söylenebilir. Merkezi bir otoritenin yokluğu güvenliğin farklı bir biçimde doldurulmasına neden olmuştur. Kendilerini koruyamayan bireylerin emniyet ihtiyacı nedeniyle güçlü ve zengin insanlara-senyörlere-bağlanmaları sonucunda siyasal düzenin kişilere bağımlı bir hiyerarşi oluşturmasına, kendi iç işlerinde özerk birçok birimin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kentler, kiliseler, feodal lordlar bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Bu dönemde, siyasal sistemin morfolojisine bakıldığında, kent temsilcileri, feodal temsilciler ve kilise temsilcilerinden oluşan ‘bölge meclisleri’nin başında krallıklara bağlı bölgesel hükümdarlar bulunmaktadır. Kısacası yönetim, üst düzeyde krallık ve krallığa bağlı bölgesel hükümdarlıklardan oluşurken yerel düzeyde ise feodal lordlar, kent temsilcileri ve din adamlarından oluşmaktaydı (Held 2001:81).

15. yüzyıldan itibaren Avrupa siyaset arenasında, yeni bir devlet formunun şekillenmeye başladığı görülmektedir. 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar hüküm süren bu devlet biçimine Avrupa tarihinde “*mutlak devletler*” ya da “monarşik devletler” adı verilmektedir. Kralların öncelikli mücadelesi, topraklarında var olan birçok özerk birimi kendi boyundurukları altına almak ve feodal yapının üzerine kurulduğu *merkezsizliği* merkezi bir güce dönüştürerek kendilerine sadık birleşik bir iktidar aygıtı yaratmaktır (Anderson 1995:71). Bu siyasi süreç ise *mutlak yönetim* sistemlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Avrupa tarihinde, feodal yönetim biçimlerinden merkezi yönetim biçimlerine geçiş sürecinin bugün geriye bakıldığında birçok nedeninin olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar arasında; kraliyet topraklarında, kral ile baronlar ya da bölgesel hükümdarlar arasındaki mücadeleler, ticaret, ve pazar ilişkilerinin yaygınlaşması, Rönesans kültürünün canlanarak Atina Demokrasisi ve Roma Hukuku ile ilgilenen politik düşüncelerin ortaya

çıkması, teknolojide -özellikle askeri teknolojide- meydana gelen değişimler, kilise ve devlet arasındaki çatışmalar, kırsal kesimlerin aşırı vergi ve sosyal yükümlülüklerden dolayı sık sık isyan etmeleri olarak sayılabilir (Held 2001:83).

Mutlak devletlerin önemli bir örgütlenme biçimi olması Modern Devlet'in oluşumuna zemin hazırlamasından kaynaklanmaktadır. Mutlak yönetim, devlet yönetiminde tek kişinin egemen olduğu bir yönetim biçimi olarak tanımlansa da bu yönetim biçiminin sahip olduğu özellikler, modern ulus-devletin sahip olduğu özelliklerle paralellikler göstermektedir. Bu sürece *merkantilizm* adı verilen ulusal ekonomi politikalarının eşlik ettiği görülmektedir. Ancak söz konusu ekonomi politikanın temel amacı, tebaanın ekonomik refahını arttırmak değil "devletin hükümdarda somutlanan gücünü arttırmaktı" (Carr 1990:9-11).

Ulus devletlerin yükselişi ile kapitalizmin ortaya çıkışı arasında bir ilişkinin mevcut olduğu kabul edilmektedir. Yükselen sermaye, ülke içinde geleneksel ilişkileri kökünden değiştirirken, devletin ihtiyaç hissettiği mali kaynakların temininde önemli bir rol oynamıştır. Ulusal sermayeye olan ihtiyaç uluslar arası rekabetin artmasına neden olmuş ve dünya üzerinde birçok sömürge bölgelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Sermaye ve emeğin şehirlere dolması, yöneticileri daha önce karşılaşmadıkları problemlerle yüz yüze getirmiştir. İşçi sınıfının kolektif eylem tehditleri, şehir sorunları, yoksulluk, hastalık bunlardan bazılarıdır. Devlet aynı şekilde muazzam vergi kaynaklarıyla karşılaşmış, böylelikle tehditler ve fırsatlar bir arada yürümeye başlamıştı. Önceden sadece savaşı tanzim eden devlet artık sosyal hizmetlere de el atmaya başladı. Kara ve demiryolları inşa etmek, polis gücü kurmak, okullar, postaneler, hastaneler açmak, sermaye ile emek arasındaki ilişkileri düzenlemek devletin rutin işleri arasında sayılmaya başlandı (Giddens 2005: 230-238; Tilly 2001:115).

Kapitalistleşme sürecine eşlik eden bir başka süreç ise aklileşme ya da rasyonelleşme süreci olduğu söylenebilir. Yaşamı belirleyen hukukun rasyonelleşmesi, kişisellikten arındırılarak evrensel hale getirilmesi başta olmak üzere siyasi hayatın aklın ilkeleri doğrultusunda tanzim edilmesi, 'vatandaşlık' kavramının ihdası, ülke içinde hiç

kimseye ayrıcalık tanınmadan tek bir hukuk sisteminin geçerli olması, ‘sadakat’in şahıslara değil ulusa gösterilmesi, devletin varlık nedeninin vatandaşa hizmet etmek olduğu ve yasalar karşısında her bireyin eşit olduğu düşüncesinin kabul edilmesi rasyonel düşüncenin sonuçları olarak kabul edilmektedir (Navari 1981:35).

2.1.2. Fransız Devrimi

Doğrudan yönetim sisteminin Fransız Devrimi ile mutlak olarak başladığına ve devlet içinde özerk olduğuna inanılan; aristokrasi, din adamları başta olmak üzere tüm grupların tasfiye edilerek, toplumun tek merkezden, devletin ekonomik, siyasi, kültürel politikalarına tabi kılınması yeni bir sürecin başlangıcı olarak kabul edilmektedir.

Fransız Devrimi’yle birlikte devlet, eski düzenin üzerine kurulu olduğu tüm toplumsal ve siyasal zemini yıkmakla kalmadı, bunun yerine yeni kurumlar ve siyasal düzenlemeler ihdas etti. Bunların başında tebaa anlayışı kaldırılarak ‘vatandaş’ kavramı yerleştirildi. Birey artık sadece devlete itaat eden ve sorumluluklarını yerine getiren bir aktör değil, tam tersine hak ve sorumlulukları olan bir insan olarak siyasal sürece dâhil olan bir vatandaşdır (Held 2001:88). Tek yasal sistem anlayışını ülkenin geneline yaygınlaştıran devlet, tüm vatandaşlarına, eski sistemin aksine, yasal eşitlik öngörmektedir. Bu nedenle, ülke içindeki tüm klan ya da kast biçimindeki *sadakat* ve *tabiiyet* ilişkileri yok edilerek, sadakatin sadece ulusa ait olduğu düşüncesi yayıldı (Navari 1981:35).

Devlet, tanımlanmış toprak parçası içinde ortak dil, ortak eğitim sistemi, ortak yasal düzenlemeler, ortak para, borç ve bankacılık sistemlerini de hayata sokarak vatandaşların yaşamını standartlaştırma yoluna gitmiştir. Bunun yanında siyasi otorite, yaratmış olduğu ulusal bürokrasi, eğitim ve ulusal ordu sayesinde farklı bölgelerden ve sınıflardan gelen vatandaşlarını ortak idealler doğrultusunda sosyalleştirme yoluna gitti. Bu nedenle Giddens, ulus-devleti ‘power container’ yani ‘güç kabı’ olarak nitelendirmiştir. Bununla devletin ülke içinde bulunan tüm yerel farklılıkları eriterek bir üst kimlikte birleştirme gücünü kastetmektedir (Giddens 2005:164, 229). Bu süreçte her ulusun kendine özgü simgeleri oluştu, ulusal dilleri standartlaştı. Böylece demografik

yapılar ülke içinde benzeşerek diğer ülkelerden farklı özellikler taşımaya başladı. *Benzerlik ve farklılık*, kimlik oluşumunun temel taşı olduğundan artık içeridekiler belli bir kimliğin taşıyıcıları olarak *biz*, farklı olanlar ise *onları* oluşturmaktadır (Held 2001:85; Tilly 2001:202).

2.1.3. Ulus-Devletin Tanımı ve Özellikleri

Sosyoloji disiplininin öncüleri devlet üzerinde sistemli teoriler ortaya koymamışlardır. Ulus-devleti sanayileşme sürecine bağlı olarak değerlendirenlerin başında Durkheim ve Marks gelmektedir.

Durkheim, “Devlet her şeyin üzerinde bir düşünce aracıdır... O belirsiz güdülerin yerini alan zekadır” (Guibernau 1996:26) demektedir. Devleti “toplumun bir düşünce organı” olarak tanımlarken bununla tüm düşüncelerin devletten kaynaklandığını, sivil insanların düşünce kabiliyetlerinin olmadığını kastetmemektedir. Kültürel kalıpların (normların) sorgulanmadan kabul edildiğini ve her defasında bunlar üzerinde düşünülerek hareket edilmediğini belirten Durkheim, tam tersine devlet yönetiminde sorgulanmadan kabul edilen, üzerinde her defasında uzlaşma sağlanan konuların hemen hemen olmadığını belirtmektedir. Böylelikle modern devlet, toplumsal yaşamla ilgili karar mekanizmalarında hata payını en aza indirmek için, önerilen düşünceleri müzakere eden, bunun için uzman istihdam eden, karşıt düşünce geliştiren ve düşünceleri kamuoyu ile paylaşarak hata payını en aza indirme gayreti ile hareket etmesi anlamında toplumun bir düşünce organıdır. Bu nedenle Durkheim, toplumsal yaşam kaynaklarından biri “toplumun kolektif olarak ve zamanla oluşturduğu duygular, idealler ve inançlarda bulunurken; diğeri ise devletin ‘düşünce süreçlerinde’ yatar”, demektedir. Buna göre devlet, sermaye yoğunluğuna bağlı olarak ortaya çıkan organik dayanışmalı toplumlarda koordinasyonu sağlayan gerekli bir organ olarak görülmektedir (Giddens 2005:29-37).

Marks ise hayatı boyunca kapitalist ilişkilerin doğasını anlamaya çalışan bir düşünür olarak, devlet ve devletin oluşum süreçleriyle fazla ilgilenmemiştir. Devleti daha çok ekonomik yapının bir uzantısı olarak değerlendiren Marks, bu düşüncesini Hegel’in

devlet tezine karşı oluşturmuştur. Hegel'in, modern devleti insan aklının en son merhalesi olarak tanımlamasına karşı çıkan Marks, modern devleti sömürü ilişkilerini gizleyen ve kapitalist sınıfın çıkarlarını gözeten bir niteliğe sahip olduğuna inanmaktadır. Buna göre devlet, alt yapının belirlediği bir üst yapı kurumudur (Vergin 2003:69-72; Poggi 2002:11).

Weber, modern devleti; “ülke sınırları içinde fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde (başarıyla) bulunduran insan topluluğu” (1993:80) olarak tanımlar. Tanımdaki vurgu fiziksel şiddet araçları üzerine yoğunlaşmış ve yalnızca siyasi otoritenin meşruiyetinde fonksiyon icra edeceğini belirtmiştir. Ülke sınırları içinde, devlet dışında, şiddet araçlarını bulunduranların meşruiyetten yoksun olmaları nedeniyle fiziksel güç kullanma hakları yoktur.

Guibernau'ya göre ulus devlet; türdeşleştirme, ortak bir kültür, simgeler ve değerler yaratarak, gelenekleri ve yaratılış mitlerini canlandırarak kimi zaman uydurarak halkı kendi yönetimi altında birleştirmeye çalışan, sınırlı bir toprak parçası üzerinde meşru şiddet kullanma tekeline sahip bir olgudur (1996:44). Navari ise ulus devleti, “aynı kültür ve dili paylaşan, kendilerinden birileri tarafından yönetilen ve onların menfaatine hizmet eden türdeş bir toplumun hükmetme biçimi” (1981:13) olarak tanımlanmaktadır. Bu iki tanım devletin, ulusun tüm kültürel özelliklerini ihtiva ettiğini ve söz konusu kültürel özelliklerin olmadığı ya da eksik olduğu yerlerde bunların devlet tarafından muhakkak icat edilmesi gerektiğini varsayar. Zira devlet kendi kaderini ulustan bağımsız bir biçimde belirleyemez. Bu, devletin tamamen ulus olduğu anlamına gelmemelidir. Sadece varlık nedenini kültürel, siyasi ve ekonomik olarak ulusa dayandırdığını göstermektedir. Bu nedenle ülke içinde “milli bir kimlik etrafında örgütlenmiş türdeş bir nüfus oluşturmak” önemli bir hal almaktadır.

Skinner, “siyasi mekanizmanın yöneten ve yönetilenden ayrıldığı, tanımlanmış sınırlar dâhilinde yüksek yargı organının zorlayıcı gücün tekeli tarafından desteklenen ve vatandaşlarından asgari düzeyde sadakat temin eden yönetim biçimine” (Held 2001:87) ulus-devlet demektedir. Bu tanım ise devletin yönetilenlerin asgari rızasına veya sadakatine mazhar olmaları gerektiğine vurgu yapması ile diğerlerinden ayrılmaktadır.

Ancak, bu tanımların hiç birinde bir devletin, devlet olarak varlığını sürdürebilmesi için diğer devletlerin nazarında tanınma durumunu dile getirmemektedir. Giddens, bu eksikliği giderme çabasında olan bir tanım önermektedir. Ona göre ulus-devlet; “diğer ulus-devletler kompleksi içerisinde var olan, işaretlenmiş hudutları (sınırları) olan bir bölge üzerinde bir idari tekel sürdüren, hükmü kanun ve iç ve dış şiddet araçlarının kontrolü ile onaylanan bir kurumsal hükümet şekilleri dizisi”dir (2005:165). Böylelikle bir ulus-devletin varlığı ancak ve ancak diğer devletler kompleksi tarafından tanındığında meşru ve egemen bir siyasi örgütlenme haline gelir. Giddens, Avrupa ulus-devletlerinin oluşumuna katkıda bulunan sürecin, birbirlerinin varlığını tanıyan ve bunu garanti eden devletler sisteminin ortaya çıkması olarak kabul etmektedir. Bu kanaatin referans noktası ise Westphalia (1648) Anlaşmasıdır. Bu anlaşma gereğince devletler, birbirlerinin egemen varlıklarına saygı duyacaklarını, birbirlerinin iç işlerine müdahale etmeyeceklerini ve birbirlerine karşı eşit statüye sahip olduklarını teyit etmişlerdir (Held 2001:86). Bu durum, yeni bir uluslar arası düzenin habercisi anlamında yorumlanmaktadır. Bugün artık bir devletin hukuki bir varlık kazanabilmesi için uluslar arası camiada tanınması şarttır.

Bu tanımlardan hareketle modern devletin en belirgin dört temel özelliğinden söz etmek mümkün gözükmektedir: ülkesellik (territoriality), şiddet araçlarının kontrolü, gücün gayri şahsiliği ve meşruiyet sorunu.

2.1.3.1. Ülkesellik (Territoriality)

Bir iktidarın sınırları her zaman önem arz etmiştir. Ancak tarihin hiçbir döneminde modern ulus devletlerin sınırlara atfettiği kutsallık ve dokunulmazlık kadar önem atfedilmemiştir. Zira bir devletin sınırları o devletin iktidarının bir ölçütü olarak değerlendirilmektedir. “Sınırlar, belli bir takım amaçlarla ve belli bakımlardan birbirlerinden farklı olmaktan ziyade birbirlerine benzedikleri düşünülebilecek öğeleri kuşatarak kapatırlar. Ama sınırlar aynı zamanda farklı olan öğeleri de işaretleyip ayırırlar” (Cohen 1999:10). Bu nedenle sınır, bir toplumun nerede başladığını ve nerede

bittiğini ifade eder. Modern devletlerde siyasi sınırlar, kültürel sınırlara tekabül etmek zorunda değildir. Bu sadece arzulanan bir durumdur.

Giddens, geleneksel devletlerin sınır boyları (frontier) olduğunu, ulus-devletlerin ise sınırları (border) olduğunu belirtir. Sınır boyu (frontier) bir devletin siyasi otoritesinin dağınık ya da zayıf olduğu çeper bölgelerindeki bir alanı ifade ederken, sınır (border) iki veya daha fazla devleti ayıran ve birleştiren, bilinen ve coğrafi olarak belirlenmiş bir çizgidir. Sınır boyları geleneksel devletlerde bir savunma sisteminin dış uzantısı olarak algılandığından bunlara çok fazla önem atfedilmez. Bu nedenle geleneksel sınırlar, çoğunlukla coğrafyanın doğal sınırlarına tekabül ederler; dağlar, nehirler, tepeler bunların başlıcalarıdır. Güçlü imparatorluklar döneminde sınırlar bazen surlar, kaleler ya da setler tarafından korunmakta idi. Ancak bunlar, savunma nitelikli yapılardır. Modern devletlerin sınırlarının coğrafyanın sınırlarına tekabül etmek gibi bir zorunlulukları yoktur. Sınırlar “ulusal egemenlik alanları”nı simgelediklerinden hangi tip arazilerden geçtiklerinin bir önemi yoktur. Onların değeri ile merkezi bölgelerin değeri birdir. Bu tip anlayış ve uygulamalar, üçüncü dünya ülkelerinde esnek bir takım özellikler gösterse de nihai durum değişmemektedir (2005:73).

2.1.3.2. Şiddet Araçlarının Kontrolü

Şiddet araçlarının en büyük taşıyıcısı tarih boyunca devlet olmuştur. Fakat devlet gücüyle mücadele eden, silah taşıyan ve bazen bu silahları insanlar üzerinde uygulayan birçok örgüt ya da merkez bulunmaktaydı. Ortaçağ Avrupa’sında feodal lordlar, senyörler, baronlar, aristokratlar, eşkıya grupları, krallıklar, kent milisleri ve kralın orduları şiddet araçlarına sahip olan gruplardı. 16. yüzyılda sayıları 500’ü bulan bağımsız birimin 20. yüzyıla gelindiğinde 25’e inmesi şiddet araçlarının tekelleşmesine bağlanabilir (Tilly 1975:15, 71). Ulus devlet ile birlikte tüm bu silah taşıyıcıları devlet tarafından pasifleştirilmiş, silahsızlandırılmış, düellolar yasaklanmış ve anlaşmazlık durumunda tek merciin devlet mahkemeleri olduğu düşüncesi yaygınlaştırılmıştır. Buna vurgu yapan Weber, modern devletin en bariz özelliklerinden birisinin şiddet araçlarının

(polis ve askeri güç olarak) tekelinin devlete münhasır olduğunu belirtmiştir. Zira devlet, egemenlik alanı kapsamında mutlak gücünü hiçbir dâhili ya da harici güçle paylaşmaz. Güvenliğin içte ve dışta sağlanması eldeki şiddet araçlarının yoğunluk ve yaygınlığına bağlıdır. Bu nedenle devlet, otoritesini hissettirmek için bu alana önemli yatırımlar yapar.

2.1.3.3. Gücün Gayri Şahsiliği

Ulus devlet, tarihte belirmiş birçok devlet çeşidinden bir tanesidir. Bu devlet biçimi, imparatorluk, oligarşik ve teokratik devletlerden farklıdır. Bu kurumsal yapıyı diğerlerinden ayıran en önemli özellik ise meşruiyetini dayanmış olduğu ulustan almasıdır. Artık devlet, sadece ve sadece ulusun hizmetinde ve onun menfaatlerini gerçekleştirmek için vardır. Güç, ulusun soyut kişiliği adına kullanılır.

Ulus-devlet ortaya çıkana kadar, bir bölge üzerinde hüküm süren iktidarlar bunu kendi adlarına yapıyorlardı. Yayınlanan fermanlar, nizamnameler kralın adıyla başlar. Çünkü mülk onundur ve halk da tebaa olarak bu mülkün bir parçasıdır. Ancak 19. yüzyılda ortaya çıkan modern devlet, halkı da siyasi sürecin içine dâhil etmiş ve halkla devlet arasında özdeşlik sağlamayı başarmıştır. Artık meşruiyetin kaynağı soyut bir kurum olan devlete ve dolayısı ile vatandaşların kendilerine aittir. Bir birey, ancak ve ancak ulus adına hareket eden devletin yasalarını kabul eder, vergisini, askerlik hizmetini ve tüm vatandaşlık sorumluluklarını ulusun soyut kişiliği için yapar.

2.1.3.4. Meşruiyet

Meşruiyet kavramı, devlet ve otorite kavramlarıyla ilişkilidir. Bu nedenle meşruiyet kavramının anlaşılabilmesi için öncelikle otorite kavramının anlaşılması gerekir. Otorite kavramının günlük kullanımından hareketle, siyasi alan dışında farklı anlamları olduğu bilinmektedir. Buna göre, bazen bir düşünürün, dinsel liderin, babanın, öğretmenin otoritesinden söz edilir. Hatta bazen bir bilim disiplinine vakıf, iyi bir bilgi ve analiz gücüne sahip olan bir insan için: “o kendi alanında otorite bir insan” deyimi kullanılır.

Vergin, otorite kavramının en önemli özelliğinin itaat olduğunu belirtmektedir. Kamu adına hareket eden bir görevlinin şahsını beğenmesek de verdiği direktifleri yerine

getirmektedir. Bunun temel nedeni bizim itaatimizin şahsın kendisine olmayıp temsil ettiği kamu otoritesine yönelik olmasıdır. Böylelikle *itaat*, otoritenin bir uzantısı olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu itaat sadece kamu otoritelerine münhasır olmayıp bir öğretmenin, bilge bir insanın, tarikat liderinin ve atölye ustasının da otoriteleri vardır. Ve bu otorite onlara belirli bir iktidar gücü sağlar. Ancak gönüllü itaat edilen iktidar meşru olup 'otorite' niteliğine haiz iken gönülsüz, zorlama ya da fiziksel şiddet kullanılarak yapılan itaat ise meşru olmayan, kaba kuvvete dayanan 'zorba iktidar' olarak kabul edilmektedir (2003:36). Böylelikle meşruiyet, otorite kavramının ikinci bir özelliği olarak ortaya çıkmaktadır.

Meşruiyet, Türkçeye Arapçadan geçmiş bir kavram olup şer'e (şeriata, yasaya) uygun olan anlamına gelmektedir. Böylelikle meşruiyet, yasaları ortaya koyan gücün hükmetme sebebi ya da varlık nedeni ile ilişkilidir. Teokratik devletlerde iktidarlar, meşruiyetlerini dayandıkları ilahi yasalardan alırken demokratik toplumlarda devletin meşruiyeti halkın rızası üzerine kuruludur. Böylelikle meşruiyet geniş halk kitlelerinin rızasına dayanan ve iradelerine atfeden bir durumdur (Weber 2002:111). Demek ki yasaların meşruiyeti, yasaları yapanların halkın (modern anlamıyla ulusun) iradesine ve rızasına dayanmalarıyla ilgilidir. Ortadoğu ve Afrika'da birçok rejimin iktidar olması ancak meşru olmamasının nedeni, "varlık nedenleri olarak" halklarını ya da uluslarını değil kendi menfaatlerini ölçüt almalarından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, "otoritenin meşruluk olgusuna dayanması, meşruluğun temelinde bulunan oydaşma (consensus) yani rıza birliğidir". Comte ve Durkheim'a göre, rıza birliği (consensus), "belli bir toplumda var olan duyguların, çıkarların ve inançların birliği" olarak tanımlanır (Vergin 2003:37). Bu nedenle siyasal iktidarlar, toplumdaki inanç ve çıkar birliği ilkesine göre hareket ettikleri müddetçe meşrudurlar. Toplum, bir iktidarın eylemlerinden şüpheye düştüğünde ve ona yönelik desteğini çektiğinde o iktidar artık meşruiyetini kaybetmiş olur. Bu nedenle demokratik toplumlar, halkın memnuniyetsizliğini sistemin kendisine değil de hükümetlere yönlendirmek için birtakım emniyet supapları geliştirmişlerdir.

Modern devlet, ilga ettiği Tanrısal meşruiyetin yerine ulusa karşı sorumlu ve meşruiyetini ondan alan yeni bir yönetim biçimi ortaya çıkarmıştır. Bu düzende,

halkının sadakatine layık olan ve gücünü ondan alan devlet meşru devlettir. Bu nedenle devlet, meşruiyetini ulusun menfaatlerini ve isteklerini gözeterek ve vatandaşın devlete bağlılığını (sadakatini) sağlayarak sürdürmek durumundadır (Held 2001:88).

Şu ana kadar, sınırların kesin bir biçimde tanımlanmışlığı, şiddet araçlarının kontrol tekelinin devlette olması, gücün gayri şahsiliği ve meşruiyet kavramları modern ulus devletin özellikleri olarak açıklandı. Ancak bu özelliklerin tümü ulus devletin sadece devlet kısmıyla ilgilidir. Ulusal bilincin gelişimi ya da “ulus inşası”, devlet inşasından farklı süreçler olarak kabul edilmektedir. Hegel, Fransız modeline bakarak, devletin ulusu yarattığını belirtmiştir (Navari 1981:34-36). Ulus inşasının güçlü devletlerin oluşumundan sonra ortaya çıkması bir kısım düşünürleri bu kanaate sürüklemiştir. İtalyan Devleti kurulduktan sonra Massimo d’Azeglio parlamentoda; “İtalya’yı yarattık, şimdide İtalyanları yaratmalıyız”, demiştir (Hobsbawn 1995:63). Bu anlayışa paralel birçok devlet kurucusunun beyanlarını bulmak mümkündür. Ancak ulusun inşası veya ulusun yaratılmasından kasıt aynı tarihi, dili, gelenekleri ya da kültürü paylaşan insanların sadece bir halk değil aynı zamanda bir ulus olduklarının farkına var(dır)ma anlamında bir yaratmadır. Millet olma ve bunun şuuruna varma bilinçte köklü bir değişikliği gerektirmektedir. Ulus-devletin kurucuları da bazı aygıtlar kullanmak suretiyle bu bilinci halk katmanlarına yaydıklarında ulus anlayışı ortaya çıkar. Ortak hiçbir özelliği olmayan insan kitlesini hangi akıllı adamlar bir ulus olarak; aynı kaderi paylaştıklarına inandıracak, aynı duygu, düşünce, dil, tarih ve ideal birliği etrafında örgütlenmelerini sağlayacaktır. Bugün Kanada’nın bir tarihi ve etnik temeli olmadığından Kanada Ulusu veya Kanada Milliyetçiliği’nden söz etmenin insan kulağına bile hoş gelmediği açıkça bellidir. Dolayısıyla ‘ulus inşası’ ya da ‘ulusun yaratılması’ deyişleri kültürel ve tarihsel olarak belli özellikler taşıyan halk kitlesinin ‘ulus’ olduklarının şuuruna er(diril)meleri süreci olarak anlaşılmalıdır.

2.2. ULUS KAVRAMI

Nation kavramı Türkçeye ulus ya da millet olarak tercüme edilmektedir. Ulus ya da millet kavramının ideolojik tercihler doğrultusunda kullanıldığı bilinmektedir. Ancak kavramın bizler tarafından eş anlamlı olarak kullanıldığını belirtmemiz gerekir. Ulus tartışmaları her zaman ulusun modern bir kurgu olup olmadığı ekseninde cereyan etmektedir.

Ulus (nation) sözcüğünün etimolojisine bakıldığında, sözcüğün köken ya da soya işaret ettiği belirtilmektedir. Fransızca bir sözlükte geçen; “Hainault vilayetindeki doğum yerime/köklerimin bulunduğu yere geri gönderildim” cümlesinde geçen nation sözcüğüne istinaden bu çıkarımlar yapılmaktadır.

İspanya Kraliyet Akademisi Sözlüğü'nün 1884 basımından önce *nacion*, “bir eyalet, bir ülke ya da bir krallıkta oturanların toplamı” ve aynı zamanda “bir yabancı” anlamında kullanılmıştır. Oysa aynı sözlüğün 1884 basımıyla birlikte, “her şeyden üstün bir ortak yönetim merkezini tanıyan bir devlet ya da politik birim” anlamının yanında “bir bütün sayılan bu devletin oluşturduğu topraklar ve bu topraklarda yaşayan insanlar” ihtiva edilerek kullanılmıştır.

Kavramın tarihsel süreç içinde yaşamış olduğu anlam muhtevasına bakıldığında, ilk önceleri kavramın siyasi bir boyutunun olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak kavram 1884'ten sonra “her şeyden üstün bir ortak yönetim merkezi” ya da “politik birim” ile ilişkilendirilerek tanımlanmaya ve siyaset alanıyla ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Tarihi süreç içerisinde önce bir politik birimde bulunan halka atıf yapan kavram daha sonra belli bir toprak parçasında yaşayan halkın siyasi yapıyla ilişkisine kaymış gözükmektedir. Nitekim millet kavramı 1925'lerden sonra artık “aynı etnik kökene sahip olan, genelde aynı dili konuşan ve ortak bir geleneği paylaşan insanların oluşturduğu kolektif” olarak tanımlanmaya başlandı (Hobsbawn 1995:29-34).

Ulus ile ilgili tartışmalar, ulusun kadimliği ve modernliği sorunu eksenini etrafında dönmektedir. Ulus kavramının etimolojisinin sözlüklerdeki tarihçesine bakıldığında

ulusun modern bir olgu olduğu kesin olarak kabul edilmektedir. Ancak, tarihsel süreç içerisinde oluşmuş olan ulus mefhumu, yoktan var olma anlamında modern bir oluşum olarak anlaşılmalıdır. Bu nedenle Smith, ulusun modern öncesi özelliklerine vurgu yapmak suretiyle modern bir olgu olan ulusun tarihsellik boyutuna da işaret etmektedir. *Milleti; tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleğı, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı* (Smith 1999:32) olarak tanımlamaktadır.

Her milletin etnik bir temeli olduğunu belirten Smith, etnik temelin ise altı niteliğini saymaktadır: kolektif bir özel ad, ortak bir soy miti, paylaşılan tarihi anılar, ortak kültürü farklı kılan bir ya da daha fazla unsur, özel bir ‘yurt’la bağ ve nüfusun önemli kesimleri arasında dayanışma duygusu olarak sıralamıştır. Barth ise etnik temeli; *ırk, kültür, dil ve ötekini dışlayan birim* olarak tarif etmiştir (2001:13).

Ulus nedir? Sorusuna karşılık birçok ulus tanımı yapılmaktadır. Ancak bu tanımların her birinin ulusun farklı boyutlarına vurgu yaptıklarını görmekteyiz.

- Millet, kendini bağımsız bir devlet biçiminde ifade edebilen bir duygu birliğidir; o halde millet, normal olarak kendi devletini yaratma eğilimini de taşıyan bir topluluktur (Weber 1993:172).
- Bir toplumsal mirasın en önemli unsurlarına ortaklaşa sahip oldukları ve gelecekteki yazgılarının da ortak olduğu duygusuna sahip insanların oluşturduğu topluluktur (Emerson 1965:97).
- Renan’a göre millet, bir ruh, manevi bir prensiptir. Bu prensibi iki şey oluşturur: Biri geçmiştedir, öteki halde. Biri maziden kalma hatıraların zengin mirasına müştereken sahip, diğeri bir millete mensup fertlerin beraber yaşamağa devam etmek, atalarından aldıkları milli hatıraları yaşatmak arzu ve iradesidir (Öner 1986:15).
- Millet lisanca, dince, ahlakça, edebiyatça müşterek olan yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir zümredir (Gökalp 1976: 18).

- Millet, tarihsel olarak kurulmuş, kararlı bir dil, toprak, iktisadi yaşam ve kendini kültür ortaklığında dile getiren ruhsal biçimlenme biçimidir (Stalin 1976:15).
- Marcel Mauss ulusu; maddi ve manevi bakımdan bütünleşmiş, sürekli ve istikrarlı bir merkezci iktidarı olan, sınırları belirli, bilinçli olarak bir devlete ve onun yasalarına bağlı sakinlerin kültür, zihniyet ve ahlak açısından görece bir birliğe sahip olduğu bir toplumdur (Leca 1998:13).

2.2.1. Ulusun Temel Değişkenleri

Ulus kavramı üzerinde sosyal bilim literatüründe üzerinde uzlaşma sağlanmış bir tanım bulunmamakla birlikte literatürde soy, dil, din, tarih, kültür birliği ve 'öteki ya da düşman imajı' gibi faktörler, ulus kavramının görüngüleri olarak bir ulusun müntesiplerini diğerlerinden ayıran unsurlar olarak zikredilmektedir. Aşağıda bu kavramlar, ulus oluşumuna katkıları yönünden ele alınacaktır.

2.2.1.1. Soy: Kollektiviteye Ait Bir Ad

Bir kimlik öncelikle bir ad etrafında ve bir soya bağlı olarak anlam kazanır. Millet düşüncesi her zaman bir soyu çağrıştırmıştır. İnsanlar, saf ırkların var olduklarına inanmasalar bile genel olarak belli bir ırkın müntesibi olduklarına inanmaktadırlar. İrkin ne olduğuna dair ortak bir kanaatin oluşmadığını belirten Strauss, ırk kavramının biyolojik bir soy ve kültüre atfen kullanıldığını belirtmiştir. İrkin saflığı problemlili bir alan olduğundan biyolojik ırkçılık yerini kültürel ırkçılığa terk eder. Kültürel ırkçılıkta topluluğun biyolojik kökeninden ziyade kültürel değerlerinin üstünlüğüne atıf yapılır. Etnosantrik bir zihniyete sahip olan bu yaklaşım, kendinden gayri kültürleri 'barbar', 'ilkel' ya da 'vahşi' kavramlarla tanımlar (Strauss 1995:26). Bu da ırkların üstünlüğü düşüncesini ya da ırkçılık duygusunu ortaya çıkarır.

Balibar, ırkçılık ve milliyetçiliği değerlendirirken ırkçılığın modern çağda her yerde milliyetçilik zemininde geliştiğini varsaymaktadır (Balibar ve Wallerstein 1995:50). Ulus ve ulusçu duygu zorunlu olarak bir kökeni çağrıştırmaktadır. Ancak ulusçuluğun farklı bir mecraya kayarak özellikle Hitler Almanyası'nda faşist bir karakter kazanması yani ırkların üstünlük ideolojisinin devreye girmesi ile birlikte yaşanan facialar, batılı araştırmacıların ve siyaset adamlarının Keşifler Çağı'ndan itibaren ırklar hakkında yaptıkları birikimlerinden geri dönmelerine neden olmuştur. Çünkü bu düşünce biçiminde ırkların üstünlüğü düşüncesi söz konusudur ve bu da toplumları çatışma ortamına sürüklemektedir. Bu nedenle Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının bedelleri ağır ödenmiştir.

Bugün geldiğimiz noktada ırkın çok farklı anlamlarda ve geniş bir spektrumda kullanıldığını belirtmek gerekir. Irk bazen “belli bir ülke, devlet veya milletin vatandaşları”, “belli bir dili konuşan insanlar”, “dini bir grup için” bazen bir ‘kast’ için (örneğin Çingene ırkı) kullanılmaktadır. Bazen “tecrit edildiği için benzeşmiş olan mahalli bir nüfus”, bazen “ortak bir kültür ve geleneğe sahip bir grup için” kullanılmaktadır (Özönder 2000:67-68). Irk ve etnisite mefhumlarının, tanımlanmış bir toprak parçasında oluşan siyasi kimliğin adlandırılmasında hala etkili bir faktör olduğunu belirtmek gerekir. İnşa edilmeye çalışılan milli kimlik, etnik bir kökene dayanmakta, en azından dayandığına inanılmaktadır. Bugün bir devletin vatandaşlığını kazanmak için artık kesin olarak ırk ya da etnik mensubiyet aranmamakta, sadece söz konusu siyasi toplumla intibak için geçerli hukuksal düzenlemelerdeki hak ve sorumlulukları paylaştığını kabul etmek gerekir.

2.2.1.2. Yurt, Kültür ve Tarih Birliği

Yurt, milletin yaşamını üzerinde sürdürdüğü coğrafi bir mekân olarak tanımlanabilir. Ancak, ekonomik ihtiyaçlarımızı karşıladığımız bu toprak parçası (ülke, vatan) aynı zamanda geçmişin mirasını bağrında barındırdığından şimdiki nesilleri geçmişteki ataları ile bağlayan ve bu yönüyle kutsallık kazanarak vatan haline gelen bir mekândır.

Böylelikle vatan, üzerinde yaşadığı halkla, halkın kültürü ve tarihi ile bütünleşerek kutsal bir haleye bürünür.

Toprağın/ülkenin halkla ilişkili olduğunu belirten Smith (1999:25), milli kimliğin ise vatanla ilişkili olduğunu belirtmiştir. Vatan siyasi alanla ilgi olup yasaları ve kurumları ile tek bir siyasi iradeye sahip topluluğu nitelendirir. Bu nedenle bir ülkenin vatandaşları ya kan bağı ile ülkeye sadakat göstererek milli bütünlüğe katkıda bulunurlar veya vatandaş bağı ile siyasi topluma dâhil olmak suretiyle milli bütünlüğe katılırlar. Kısacası bir toprak parçasında yaşayan insanlar ya soydaş (uyruk) olduklarından toplumsal bütünleşmeye katılırlar veya vatandaş (yurttaş) olduklarından toplumsal bütünlüğe sahip çıkarlar.

Devlet, siyasal bir niteliğe sahip olduğu için kendi sınırları içinde yaşayan vatandaşlara “hukuksal bir bağ” nedeniyle eşit davranır. Böylelikle devlet-vatandaş ilişkisinde, ırk, din, dil ya da etnik grup ilişkisi dikkate alınmaz. Bu nedenle, bir toprak parçasında yaşayan insanlar ya kendi ulusunun müntesibi olarak devletin siyasi himayesine haizdir ya da vatandaş olarak bu bağlılığa layıktır. Fakat devletin temeli olan ve ona meşruluk veren ulusun bütünüyle aynı siyasi çatı altında olduğunu sanmak hatadır. Bunun birkaç istisnası hariç (Japonya, İngiltere. vs) dünya üzerinde hemen hemen böyle bir yapı yok gibidir. Türk Devleti dendiğinde sınırları Misak-ı Milli ile belirlenmiş bir toprak parçası akla gelirken Türk Milleti derken farklı coğrafi ve siyasi sınırlar içinde yer alan kimlik(ler) akla gelmektedir. Bu nedenle, siyasi sınırlar ile kültürel sınırların çakışmak gibi bir zorunluluğu yoktur. Ancak bu arzulanan bir durumdur.

Toprak bilincine (vatan, ülke) sahip olmayan toplumların millet olma gibi bir imtiyazları yoktur. Ulus olmak bir vatan bilincini gerektirir. Bu bilinci parçalayan ya da engelleyip geciktiren unsurların başında yerel oluşumlar ya da kabile tarzı yapılar gelmektedir. Bunlar, kendi dar sınırlarını aşıp ‘ulus olma bilincine’ erişemediklerinden ulus yapısını parçalama ya da aşındırma gibi fonksiyonları vardır. Türkdoğan (1999:10), bunlara ‘ulus altı oluşumlar’ adını vermektedir. Nitekim bugün Asya ve Afrika’da kabile ittifaklarından oluşan devletlerin ‘ulus bilinci’ ortaya çıkaramamaları ‘millet altı’ oluşumların engelleyici özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Kültür, değerler manzumesi olarak bir toplumun ‘hayat tarzı’ nı belirleyen, onu “özel insan topluluğu” (Özönder 2002:1) yapan bir niteliğe sahiptir. Bu nedenle Gökalp başta olmak üzere birçok düşünür, milliyetin temelinde kültür olduğuna inanmaktadır. Kültür, millete özgüdür, medeniyet ise milletlerarası bir nitelik arz eder ve tüm milletlerin katkısıyla gelişir. Oysa kültür bir toplumun hislerini, sanatını, mefkûresini ve şuuraltı dünyasını yansıtır. Bir toplumda kültür, şatafattan uzak, sadelik, tabiiyet ve güzellik anlamlarına gelir (Heyd 1980:44-45). Böylelikle kültür, bir toplumun özgün yapısını aksettirerek ona ‘kendilik’ ruhu veren bir niteliğe sahiptir. Medeniyetler ise kültürlerin birleşmesi ile meydana gelir. Bu nedenle, özgünlüğü değil ortaklığı vurgular. Bilimsel keşif ve icatlar bunlara örnektir. Ancak yakın kültürlerin birleşip ortak bir medeniyet oluşturmaları mümkündür. Avrupa medeniyeti, İslam medeniyeti derken yakın kültürlerin oluşturdukları ve özünde milletten daha geniş olan kültürel halkaları barından bir yapı söz konusudur.

Bugün milli kültüre yöneltilen eleştirilerin başında onun bir ‘kurguya’ dayandığı iddiasıdır. Fakat gerçekte kültür tabiatı gereği tanımlanması zor olsa da yeryüzünde farklı kültürlerin varlığını inkâr etmek mümkün değildir. İnşa edilen her ulus-devlette aydınların halk kültürüne müracaat ettikleri görülmektedir. Halkın şuuraltına hâkim olan kültürün araştırılması ve elde edilen verilerden günümüz koşullarına uygun yorumların yapılması başlı başına bir ‘inşa’ işidir. Zira yeni nesillerin zihinleri bu veriler doğrultusunda şekillenecektir. Bu nedenle, M. Kemal’in “tarih yazmak tarih yapmak kadar önemlidir” sözü bir gerçeğe işaret etmesi açısından önemlidir.

2.2.1.3. Dil

Biyolojik bir varlık olarak dünyaya gelen insanoğlu dil sayesinde toplumsal mirasa nüfuz eder. Toplumsal uzlaşmaya dayanan kültürün ihtiva ettiği sembol, jest ve mimikler sosyalleşme sürecinde öğrenilmektedir. Bu nedenle Saussure, “işareti veren ile işareti anlamlandıran arasındaki etkileşim kalıbını göz önüne alarak dilin bir yapı olduğundan söz eder” (Şeylan 2002:190). Dil, bu yönüyle hem toplumsal kültürün bir aracı hem de kültürün taşıyıcısı ve üreticisidir. Toplumsal ve kültürel yaşamda meydana gelen değişmelere bağlı olarak değişime uğrayan dil, tarih içinde oluşan yeni anlam,

sembol ve kavramlarla zenginleşen canlı bir organizma niteliğindedir. Bu da dilin ‘verili bir kategori’ olmayıp tarihsel süreç içinde geliştiğini göstermektedir.

Bir dilin birçok lehçesinin olduğu bilinmektedir. Modern dönem öncesinde hangi dilin lehçe, hangi lehçenin dil olduğu konusu muğlak bir nitelik arz eder. Ancak ulus-devletlerin siyasi, ticari, kültürel ve toplumsal alanlarda *standartlaştırma* çabalarına dili de kattıklarını görmekteyiz. Bunun sonucunda özellikle eğitim ve bürokrasi alanında söz konusu lehçelerden birini dil olarak seçip diğer lehçeleri zaman içinde tasfiye etme yönündeki eğilim dile siyasi bir proje olarak yaklaşıldığını göstermektedir. Osmanlı döneminde kullanılan elitlerin dili olan Osmanlıca ile halkın dili olan Türkçenin iletişim noktasında bir ikilik yarattığından rahatsız olan Gökalp, edebiyat dâhil olmak üzere tek bir dilin, İstanbul lehçesinin kullanılmasını önermiştir (1980:85).

Gökalp, ‘lisan milliyetin mihenk taşıdır. Lisan sahasındaki bağımsızlık siyasi bağımsızlığın vazgeçilmez şartıdır’ demektedir. Stalin de “ortak bir dil olmadan bir ulusal topluluk düşünülemez ” (1979:20) demektedir. Bu nedenle inşa edilen dil, milli kültürün bir göstereni olarak korunmakta ve geliştirilmektedir.

Dil ile ilgili tartışmaların sorun olması milli devletlerin ortaya çıkış süreciyle başlamıştır. Milli devletlerin dayandıkları kökenlerin temelsiz ve anlamsız olduklarını ispat etme gayretinde olanların, dilin ‘verili bir kategori değil’ tarihsel süreç içinde ‘inşa’ edilmiş özelliğinden hareketle, ulus olmanın dille bir ilişkisinin olamayacağını ispat etme gayretleri söz konusudur. Alman geleneğinin dayanmış olduğu volkgeist zihniyetinin vazgeçilmez unsurlarından birinin dil olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla Hitler döneminde gerçekleşen faşizanca hareketlerin altındaki tüm iddiaları çürütme gayretinin bir uzantısı olarak, dilin topluluğun özüyle ilişkisinin inkâr çabalarına vardığını görmekteyiz. Hobsbawn (1995:81) İtalya’nın kuruluşundan sonra bugünkü İtalyancayı konuşan insanların halkın ancak %2,5’ini oluşturduğunu ve bu nedenle dilin milli kimliğin bir parçası olmadığını iddia etmektedir. Ancak bugünkü standart İtalyancayı konuşmayan bir halkın olduğu farklı bir durum, İtalyancanın farklı lehçelerinin, aksanlarının kullanılması farklı bir durumdur. Belki de yüzlerce lehçe ve aksan mevcuttu. Ancak ulus-devletin yaptığı da bu değil midir? Bu lehçelerden birini

(çoğunlukla saray tarafından kullanılanı Navari 1981:33-34) standart bir iletişim dili haline getirmektedir. Osmanlı döneminde Türkçeyi bugünkü kullandığımız anlamda kullanan insan sayısının çok az olduğu kesin olmakla birlikte Türkçenin ulus-devlet inşa edicilerinin (Başta Atatürk'ün bu konudaki gayretleri bilinmekle birlikte) elinde şekillendiği bilinmektedir. Buna binaen Türkçenin kültürel köklerinin olmadığını iddia etmenin doğur olmadığı açıktır.

2.2.1.4. Din

Din, evrensel nitelikli iddiaları nedeniyle ulus aidiyeti tarafından ret edilmektedir. Ulus aynı şekilde, yerel ya da etnik aidiyet biçimlerini de kabul etmez. Bu nedenle ulus, tanımlanmış bir toprak parçasında 'nihai toplum şekli' olarak müntesiplerinden maksimum düzeyde sadakat talep eder (Emerson 1965:98). Ulusun varlığı, ortaya çıkış koşulları, din düşüncesi ile örtüşmemektedir. Modernleşme sürecinin bizzat kendisi seküler bir süreç olması nedeniyle dini, toplumun yönetilmesi noktasında bir referans olmaktan çıkarmış, onun yerine insan aklının mahsulü olan yasaları ikame etmiştir. Bir anlamda ulus ve ulusçuluk düşüncesi Avrupa'da kendisini dine rakip olarak görmüş ve dinin nihai anlamda alt edilmesi ile zaferini ilan etmiştir. Bu nedenle milletçiliğin dinin bir ikamesi olarak kitlelere cazip geldiğini belirten düşünürler ortaya çıkmıştır.

Tüm bunlara rağmen din kurumunun özellikle aynı dine mensup toplumlarda ulusal birliğin sağlanması noktasında katkı sağlaması nedeniyle milli kimliğin bir parçası olarak sayılmaktadır. Din bazı toplumlarda parçalayıcı bir işlev sağlarken bazı toplumlarda ise bütünleştirici bir rol oynamaktadır. Japonya, Pakistan gibi ülkelerin din noktasında türdeş olmaları nedeniyle bu toplumlarda dinin olumlu işlev gördüğü açıktır. Ancak dünya üzerindeki birçok çatışmanın kaynağının yine din ya da mezhep eksenli olduğu bilinmektedir. Örnekler arasında Sırp, Hırvat ve Boşnakları saymak mümkündür. Aynı dili konuşan ve aynı etnik kökenden gelen bu toplumların din ekseninde farklılaştığını belirtmek gerekir. Irak'ta ise Sünni ve Şiiilerin köken itibariyle Arap olmalarına ve aynı dili kullanmalarına rağmen aralarındaki çatışmaların bitmemesi mezhep anlayışından kaynaklanmaktadır. Katolik-Protestan çatışmasının bitmediği İrlanda'yı da bu bağlamda değerlendirebiliriz.

2.2.1.5. 'Öteki' ya da 'Düşman İmajı'

Dil, din, soy, kültür ve tarih birliği gibi faktörler, ulusun kendisini doğrudan tanımladığı olgular olmaları nedeniyle içsel faktörler kategorisinde sayılırken grubun birlikteliğine (kimliğine) katkıda bulunan bir başka faktör ise düşman imajıdır. Ancak bu içsel bir faktör değil dışsal bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Erözden 1997:114). Bir kimliğin var oluşunda dışsal faktörlerin etkili olduğunu belirten Barth (2001:18-21), toplumsal etkileşim sürecinde bir kimliğin farklı bir kimlikle karşılaşması durumunda söz konusu kimliğin ya kabul edileceğini ya da ret edileceğini belirtmektedir. Bu tanınma ya da tanınmama sürecinde oluşan önyargılar, kimliğin oluşumunu belirleyen unsurlar olarak kabul edilmektedir.

Milli kimlik açısından 'düşman imajının' grup kimliğini pekiştiren dışsal bir faktör olduğu anlaşılmaktadır. Düşman imajı grubun kendi iç çelişkilerini örtmesi nedeniyle milli kimliğe katkıda bulunur. Düşman imajının ulus-devletlerin vazgeçilmez bir unsuru haline gelmesinin nedenleri arasında III. Dünya'da bağımsızlığını kazanan birçok devletin bağımsızlık mücadelesini bir dış düşmana karşı vermiş olmalarından kaynaklanmaktadır (Emerson 1965:121).

2.2.2. Ulus İnşa Sürecinde Sembollerin Rolü

Her kültür, anlamlar dünyasını ihtiva eden yapısıyla kendi bireylerinin iletişim, kimlik, dünya görüşlerini ve tutumlarını belirler. Kültürün anlamlar dünyasına nüfuz edebilmek için söz konusu kültürün sembollerini bilmek gerekir. Kültürün kendisini ifade ettiği araçların başında gelen dil, semboller sisteminden ibarettir. Aynı semboller dünyasına sahip olan insanlar kendilerini bir grubun üyesi olarak görürler. Her toplumun kendi inancını semboller aracılığıyla ortaya koyduğunu ve bu nedenle her toplumun kendi imajına taptığını belirten Durkheim; "sembollerden yoksun olan sosyal duyarlılık veya birlik, tehlikeli veya güvensizlik halindedir. Sosyal grupların varlığı üyeleri tarafından ortak olarak paylaşılan belirli değerlere bağlıdır. Bu değerler ise sosyal duyarlılığın ve birlikteliğin objeleridir", demektedir (Türkkahraman 2000:77).

Sembollerin toplum birlikteliğine, ortak değer ve duygu oluşumuna yaptığı katkıdan dolayı çağdaş dünyada artık her ulus-devlet, kendi milli sembollerini yaratarak uluslar arası arenada söz konusu sembollerle temsil edilmektedir. Ulus inşa sürecinde yaratılan ve milli kimliği temsil eden sembollerin başında bayrak, marş gibi simgeler gelir. Özgürlüğün ve gücün sembolleri olarak bir takım hayvan figürleri, gök cisimleri, bazı renkler ya da renk karışımları, dağlar, denizler ve benzeri milli sembolleri temsil eder nitelikte kullanılmaktadır.

Sembollerin anlamları geniş kitleler tarafından kabul edildikçe bireyi ve toplumu yönlendirme kapasitesine sahip olurlar ve milli bir değer niteliğine bürünürler. Bu nedenle devlet, ulusal semboller üzerine titrer ve mümkün olduğu kadar onları tartışma alanının dışında tutmaya çalışır. Sembollerin geniş bir kabul görmesi için de toplumsal kültürün derinliklerinden neşet etmiş ve gerçekten ulusun hafızasında yer etmiş olmaları gerekir. Yani devlet, istediği sembolü bir değer haline getiremez. Söz konusu sembolün milli kültürle uyum arz etmesi gerekir.

2.2.3. Ulus İnşa Sürecinde Eğitimin Rolü

Modern çağda toplumun 'kendini yeniden üretme' biçiminin önemli bir kısmı 'ulusal eğitim sistemi' sayesinde gerçekleşmektedir. Modern toplumlar, yeni nesillerin sosyalleştirilmesini topluluğun dışında talim ve terbiye yoluyla gerçekleştirmektedirler. Ancak okullaşma, devasa yatırımları gerektiren pahalı bir yatırım olması nedeniyle devletin tekeli altında olmak zorundadır. Bu nedenle devlet, meşru şiddetin tekeli elinde bulundurmaktan daha önemlisi eğitim tekeli elinde bulunduran bir kurum haline dönüşmüştür (Gellner 1992:72).

Okul, sadece bilgi aktarımının gerçekleştiği mekân olarak düşünülmemelidir. Eğitim, toplumsal harmoniye katkıda bulunur. Örgün ve yaygın eğitim aracılığıyla toplumun eğitilmesi ve yeni nesillerin sosyalleştirilmesi toplumun bir değerler bütününe ulaşmasını beraberinde getirir. Okul, toplumun hangi sosyal tabakasından gelirse gelsin her bireye eşit düzeyde tanzim edilmiş değerler aktarır. Durkheim'in deyişiyle okul, "toplumun genç nesilde yeniden yaratıldığı bir mekândır" (Akyüz 1991:250-251).

Napolyon'a göre sabit prensipler üzerinde bir eğitim sistemi kurulmadıkça istikrarlı bir siyasi yapı olmaz (Birch 1989:41). Değerler birliği üzerine kurulmayan bir toplumda, devlet ulusu tam anlamıyla ihata edemeyeceğinden bu durum bir takım istikrarsızlıkları beraberinde getirebilir. Bu nedenle devlet, eğitim sistemi aracılığıyla yeni nesillere ulusal bilinci aşlamaya çalışır. Amerikan okullarında öğrenciler her sabah kendi sınıflarında bayrağı selamlarlar ve her fırsatta Amerikan demokrasisinin erdemlerini anlatarak kendi uluslarıyla övünürler. Kanada ise ortak bir tarihi geçmişe sahip olmadığından çok dillilik ve çok kültürlülüğün ulusu olarak bir övünç kaynağı yaratmaya çalışır. Böylelikle eğitim kurumları sayesinde toplumda ortak bir anlayış olur ki bu da toplumsal kimliğe, uyuma ve birlikteliğe katkıda bulunur.

2.2.4. Ulus İnşa Sürecinde Siyasi ve Mali Kurumların Fonksiyonları

Halk ile devlet ilişkisinin ulus ile devlet ilişkisine dönüşebilmesi için yukarıdaki faktörlere ilave olarak 'siyasi kurumların' yaratılması gerekir. Burada toplumun tüm kesimleri temsil edilmeli ve ulus kendi temsilcileri aracılığıyla yönetildiği duygusuna sahip olmalıdır. Liberal demokratik toplumlarda partiler seçimler aracılığıyla bu işlevi yerine getirmektedirler. Seçim sisteminin olmadığı Sovyetler Birliği'nde de bölgelerin temsilcileri vardı. Özellikle azınlıkların kendilerini izole olmuş hissetmemeleri ve merkeze daha güçlü bağlanmalarını sağlamak için özel temsil sistemlerine başvurulur. Bu süreç ise siyasi *katılım* sürecidir. Demokratik toplumlarda her bireyin siyasi sisteme katılma, seçme ve seçilme hakkı vardır. Böylelikle devlet ile ulus arasındaki mesafe kapanır ve devlet ulus ve ulus da devlet olur.

Temsilcilik sisteminin yanında devletin bir de *dağıtım* işlevi vardır. Devlet, toplumun sosyal refahı ile de ilgilenmek durumundadır. Toplum, siyasi mekanizma aracılığıyla milli gelirin, fırsatların ve statülerin adil dağıtılmasını talep eder. Devlet, elde edilen milli gelirden fakir bölgelere kaynak transfer etmek suretiyle ulusal bütünleşmeye katkıda bulunur. Nitekim belli bir standarda ulaşmış her devlet; fakirlik, işsizlik, yaşlılık gibi kendini idame ettirmekte güçlük çeken toplumsal kesimlere yardım etmeyi anayasal bir görev addetmektedir. Güçlü bir ulusal birlik için birey, ekonomik ihtiyaçları başta olmak üzere her şeyden önce devlete güvenmelidir. "Eğer her hangi bir

kimse, güvenlik konusunda kendi cemaati dışında başka bir unsuru dikkate alamıyorsa, bu kimse her fırsatta cemaatine aidiyetini dile getirecektir” (Bart 2001:40). Bu da ulus-devletin türdeş bir toplum oluşturma politikasına ters düşmektedir.

2.3. ULUS TEORİLERİ

2.3.1. İnşacı (Evrenselci) ve Volkgeist’ci (Özgücü) Yaklaşımlar

17. yüzyılda belirtileri ortaya çıkan ve 18. yüzyıl siyasi ve felsefi düşüncesinde iyice kendisini hissettirmeye başlayan ulus düşüncesi, Aydınlanma Filozofları’nın tartışmalarında da kendini göstermiştir. Alman ve Fransız düşünce gelenekleri çerçevesinde ortaya çıkan *anlayış farkları* günümüze kadar varlığını şu veya bu biçimde hissettirmiştir. Bu anlayışları iki kategoride değerlendirmek mümkün: *Kontrata dayalı ulus ve kollektiviteye dayalı ulus anlayışı*. Birincisinde ‘inşacı’ bir perspektif hâkim iken ikincisinde ise ulus, dışarıdan gelecek olan her hangi bir üyeliği kabul etmemektedir. Zira volkgeist’tan nasibini almamış olan harici bireylerin bu tarihi cemaate dâhil olmalarına imkân yoktur. İnşacı perspektifin temsilcisi olarak Voltaire ve Rousseau ön plandayken ikincisinde ise Herder ön planda yer almaktadır (Bilgin 1994:13-14).

Voltaire’in dağınık ulus teorisine karşın sistemli bir politik ulus teorisi ortaya koyan kişi ise Voltaire’in yolundan giden Rousseau olmuştur. Halkın tek bir kişi tarafından temsil edilmesini ret eden Rousseau, temsilciler aracılığıyla halkın kendi kaderine sahip çıkmasını talep etmiştir. Ancak ‘toplumsal sözleşme’de halk adına yasa koyucuların seçilmesinde aradığı temel kriterin; ‘ortak bir geçmişe (orijin), menfaat birliğine veya geleneklere’ sahip olması gerektiğini belirtmesi onun milliyetçi düşüncenin öncüsü sayılmasına neden olmuştur (Birch 1989:14-15). Aslında Rousseau, hiçbir zaman etnik, dil, kültür ve tarih birliği gibi kriterleri ‘toplumsal sözleşmeye’ dâhil olmanın şartı olarak belirtmemiştir. Kim sözleşmenin şartlarını yerine getirirse ya da sözleşmenin hükümlerine tabi olmayı kabul ederse ‘genelin iradesinin yani devletin’ kendisine yüklemiş olduğu hak ve sorumlulukları kabul ederek söz konusu siyasi cemaatin üyesi

olabilir. Bu anlayış kapalı bir ulus anlayışı olmaktan ziyade açık uçlu bir ulus anlayışıdır.

Aydınlanma filozofları tarihin ‘ilerleme’ nosyonuna inandıklarından toplumların ‘özümlü tarihleri’ onlar için bir anlam ifade etmez. Bu anlayışa göre toplumların evrensel değerlere ulaşma düzeyleri önemlidir¹ (Bilgin 1994:12). Herder, toplumların özgül tarihini inkar eden bu yaklaşımın zıddı olarak toplumların ‘biricikliğine’ vurgu yapan bir anlayışı benimsemiştir. Toplumların ‘özgünlüğünü’ vurgulaması nedeniyle Herder, saldırgan olmayan milliyetçiliğin kökeninde bulunan düşünür olarak kabul edilmektedir. İnşacı bir perspektifin aksine Herder, volkgeist’i yansıtan nesnel özellikler olarak; “dil, şanlı geçmiş, yaratılış mitleri, adetler, özel bir halkın yaşama biçimi” (Guibernau 1996:49) gibi özelliklere sonradan dâhil olmanın mümkün olmadığını belirtmektedir. Böylelikle ulusa üyelik kapalı bir nitelik arz etmektedir.

Rousseau ve Herder, ulus ve ulusçuluk düşüncesinin farklı kutuplarının temsilcileri olarak ele alındıklarında, bu saflaşmanın netleşmesi ancak 1870’ten sonra, Almanların Alsace ve Lorraine bölgelerini işgal etmeleriyle gerçekleştiği söylenebilir. Ulusun bir sözleşmeye mi yoksa bir geist’a mı dayalı olduğu alevlenerek aydınları keskin kutuplara ayırmıştır. Önceleri Alman geleneğine daha yakın duran Ernest Renan ve Göthe bu gelişmeden sonra aydınlanma düşüncesini savunmaya başladıkları görülmektedir. Renan, milletin; dil, din, ırk gibi faktörlerle tanımlanamayacağını, “Kendilerini ulus olarak addeden bir insan grubu ulustur” diyerek ulusu iradi bir katılım olarak

¹ Fransız Devrimi ile beraber, aydınlanma filozoflarının ‘insan iradesini’ toplumsal sözleşmenin temel dayanağı haline getirmeleri, eski tüm kutsal ve kişisel bağlılıkların tasfiye edilmelerini gerektirmiştir. Tanımlanmış toprak parçası içinde “toplumsal sözleşmenin (anayasanın)” hükümlerine uyan her insan Fransız ulusunun bir üyesidir. Etnik kökeni ya da kültürel farklılığı dikkate almayan bu anlayış evrenselci bir ulus anlayışı olarak algılanmıştır. Ancak 19. yüzyıla gelindiğinde, Fransız Devrimi ile hayata geçirilen evrenselci siyasal ulus anlayışının öngörülenle ilişkisi olmayan bir niteliğe büründüğü görülmektedir. Avrupa monarşilerinin Fransız Devrimi’nin askeri ve ideolojik yayılışını kendi varlıkları için bir tehdit olarak algılamaları Fransa’ya karşı harekete geçmelerine neden olmuştur. Evrenselci ulus anlayışının kendi meşruiyetini sağlamakta yetersiz kaldığını gören Fransız Devleti, ülkesinde yaşayan ‘yurttaşların birliği’ olarak ulus bilincini hızla ‘Fransızların birliği’ düşüncesine dönüştürerek Fransız milliyetçiliğinin ve yabancı düşmanlığının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle, Fransız Devrimi ile devrimin ve dolayısıyla aydınlanma düşüncesinin yayılması düşüncesi, yerini Fransız İmparatorluğu’nun yada emperyalizminin yayılışı olarak algılanmış ve tepkilere neden olmuştur. İspanyol, Alman ve Slav milliyetçiliklerinin bir reaksiyon olarak ortaya çıkması Napolyon Savaşları sayesinde olmuştur (Aydın 1998:36-38; Erözden 1997:57).

tanımlamış ve bu iradi katılımın “her gün tekrarlanan bir onaylama (plebisist)” olduğunu belirtmiştir. Böylelikle Renan, ulusu kültürel ve tarihsel formlarından soyutlayarak iradi bir niteliğe büründürmüş, Alsace ve Lorraine’in Fransız denetiminde kalmasının meşru temellerini oluştururken dil, kültür ve tarih birliğine dayanarak Almanların söz konusu bölgeler üzerinde hak iddia etmelerini gayri meşru addetmiştir (Erözden 1995:93).

2.3.2. Ulusun İnşa Edildiğini Savunan Yaklaşımlar

Ulus ve ulusçuluk düşüncesinin rekabet ve üstünlük aracına dönüşerek Avrupa’ya Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarını yaşatmasının ardından artık tüm literatür adeta ittifak etmiş gibi ulusçuluk ve ırkçılık düşüncesinin lanetlenmesi gerektiğini ilan etmiştir. Oysa anlaşılması ya da kaçınılması gereken şey; ‘ırk farklılıkları düşüncesi değil ırkçılığı yaratan ırkların eşit olmadığı düşüncesidir (Özönder 2000:65,70-71)’. Bu nedenle, ‘ulusun tarih dışılığı’ tezini savunan pek kimse kalmamıştır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ‘ulus ve ulusçuluk düşüncesi’ sanayileşme ya da modernleşme süreçlerine bağlı olarak ortaya çıkan, tarihsel dayanaktan yoksun, temelsiz bir kurgu olduğu sürekli vurgulanmıştır. Ulus ve ulusçuluk düşüncesini sanayileşme/modernleşme süreçlerine bağlı olarak değerlendiren yaklaşımların bazıları aşağıda özetlenmeye çalışılmıştır.

2.3.2.1. Kültürel Aidiyet Olarak Ulus

Ulusçuluk, Gellner’e göre, temelde siyasal birim ile ulusal birimin çakışmasını öngören siyasal bir ilkedir. Böylelikle ulusçuluk, iki temel unsurun; devlet ve ulusun çakışmasını öngörmektedir. Ulusçuluğu bir duygu ya da akım olarak kabul eden Gellner, bu duygunun siyasal birim ile ulusal birimin çakışmamasının yarattığı öfke ya da çakışmasının yarattığı tatmin neticesinde ortaya çıktığını belirtmektedir (1992:19-20).

Gellner’e göre, sanayileşme sürecinin her yere eşit bir biçimde dağılmaması nedeniyle ortaya çıkan ekonomik eşitsizliklerin farklı kültürel süreçlere tekabül etmesi durumunda

ulusçuluk düşüncesi ulusu yaratmak için harekete geçer ve farklı ulus devletlerin ortaya çıkmasına neden olur. Ulusçu elitler bu süreçte tarihsel kültür mirasından seçme unsurlar yaparak, onları dönüştürür ve hatta çoğu zaman gerçeklikle ilgisi olmayan bir biçimde icat ederek ulusal duygunun oluşmasına neden olurlar. Ulusçuluk duygusunun önde gelen taşıyıcıları edebiyatçılar, sosyal bilimciler, gazeteciler, kısacası toplumda bir üst kültürü ellerinde bulunduran elit kesimler olarak nitelendirilebilir. Ulus, bunların elinde inşa edilir. Söz konusu yazar-çizer takımı, ulusun yaratılması için saf olan volk yani halkın kültürüne müracaat ederler, oradan elde ettikleri malzemeleri işlemek suretiyle yeni ideolojinin hizmetine sunarlar (Gellner 1992:108). Ulus kurulur kurulmaz, artık örgün eğitim programları sayesinde standart bir dil, kültür ve teknik beceriler yeni nesillere aşılacak suretiyle üst kültür genel bir kültür haline dönüştürülür. Söz konusu siyasi birimde bulunan fertler aynı dili kullanan, aynı kültürel atmosferi soluyan ve aynı değerler manzumesini paylaşan bir ulusun insanları olarak ortaya çıkarlar. İnsanlar, bu kültürel alanın dışında yaşama imkanına sahip olmadıklarına dair olan kanaatlerinden dolayı var olan kültürü sahiplenirler. Bu nedenle bir ulus oldukları duygusunu paylaşırlar.

Gellner, ekonomik eşitsizliklere maruz kalmadığı halde ulus-devlet olma yolunda ciddi mücadeleler veren halkların hangi güdülerle hareket ettiklerini açıklayamamıştır. Aynı şekilde, sanayileşme sürecinin politik aidiyetler üzerindeki etkisini vurgulamak farklı bir şey, söz konusu politik aidiyetlerin kökensiz, tarihsiz ve yapay olduğunu vurgulamak farklı bir şeydir. Bu nedenle ulus inşa etmenin tesadüflere bağlı olmadığı, tarihsel, kültürel, etnik ve dil bağlamında kendini farklı hisseden bir grubun varlığına binaen milli kimliklerin oluştuğu bilinmektedir. Oysa Gellner, tüm bu faktörleri önemsiz birer unsur olarak değerlendirmektedir.

Millet ve milliyetçilik kavramlarını Gellner ile paralel bir düzeyde ele alıp inceleyen bir başka düşünür ise Eric J. Hobsbawn'dır. Hobsbawn, milletin sosyo-ekonomik koşullara bağlı olarak ortaya çıkmış bir kavram olduğunu belirtmektedir. Millet ve milliyet kavramları devletle ilişkilendirildiği sürece anlamlı bir toplumsal birim olduklarını aksi takdirde bunları tartışmanın hiçbir yararının olmadığına inanmaktadır. Millet ve milliyetçilik konusunda Gellner ile aynı görüşleri paylaştığını, millet ve

milliyetçiliklerin modernleşme sürecinde ve üstten (devlet eliyle) bir dayatmayla oluştuklarını fakat önemli olan bunların halk katmanlarındaki yansımasının analiz edilmesi olduğunu belirtmektedir. Hobsbawn milleti, dil, kültür, tarih ve benzeri nesnel faktörlerle tanımlanamaz bulmakta ve milli olanı karakterize eden şeyin “özel çıkarlara karşı ortak çıkarları, ayrıcalığa karşı ortak yararı” temsil etmesi olduğunu belirtmektedir (1995:36, 62, 113-115).

2.3.2.2. Hayali Bir Cemaat Olarak Ulus

Kitle iletişim araçlarının hayali cemaat oluşturması noktasında Anderson'ı önceleyen düşünür Karl Deutsch'tur. Ona göre, ülke içinde siyasal birlik sağlandıktan sonra artık sermaye ülkesel boyutta hareketlilik kazanır. Sermaye hareketlerine bağlı olarak ülke genelinde alt yapı çalışmalarına ve iletişim alanlarına yapılan yatırımlar, nüfusun hareketlilik kazanmasına; köylerin, kasabaların ve kentlerin irtibat halinde olmasına ve insanlar arasında belli bir ülkeye *aitlik* noktasında bir bilincin gelişmesine sebebiyet verir. Coğrafi şartların çıkardığı ulaşım ve iletişim zorluklarının aşılmasına bağlı olarak gerçekleşen 'fiziksel yakınlaşma' dillerin bütünleşmesini, daha önce kendi bölgelerinde izole olmuş insanların 'etkileşime' girmeleriyle var olan yöresel lehçe ve ağızların standart bir dil etrafında örgütlenmesini beraberinde getirir. Teknolojik imkânların yarattığı sosyal etkileşim sadece dillerin standartlaşması yolunda mesafe alınmasını sağlamamış, aynı zamanda kendi küçük dünyalarında soyutlanmış bir halde yaşayan, akraba grupları başta olmak üzere, yöresel ve bölgesel tüm ilişkilerin içinin boşalmasına ve 'halk' kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Artık insan küçük bir gruba ait değil, aynı dili, kültürü ve davranış biçimini paylaştığı 'halka' ait bir fert olarak değer kazanmaya başlamıştır. Deutsch'a göre, “iletişimin kitleleşmesinin, ekonominin parasallaşmasının, okur-yazarlığın artışının, tarımsal olmayan mesleklere kayışın, ücretli emeğin yaygınlaşmasının ve iç göç sürecinin desteklediği toplumsal hareketlilik, kişileri bir ulusun siyasal hayatına sokar... Bireyin ulus varlığı ile özdeşim kurması yani giderek ona ilişkin bir kimlik içine asimile olması ise, milliyetçiliği besleyen bir kaynak olarak görülebilir” (Aydın 1998:30-32). Böylelikle sanayileşmenin yarattığı sosyal hareketlilik ve iletişim olanakları sayesinde yerel dünyalarından koparılmış milyonlarca

insan tüm eski sadakat bağlarını ulusal sadakate yönlendirerek ulus olma bilincini kazanır (Birch 1989:37).

Ulusun hayali bir cemaat olarak nitelendirilmesi gerektiğini savunanların başında Benedict Anderson gelmektedir. Milliyetçiliği köklü bir bilinç değişikliği olarak tanımlayan Anderson, ümmet anlayışından millet anlayışına geçişte üç temel faktörün etkili olduğunu belirtmiştir. Birincisi, Avrupa dışı dünyayla sağlanan temas sonucu meydana gelen bilinç birikimi. Bu bilinç, Ortaçağ'ın yarattığı dinsel bilinçten farklıdır. İkincisi, kutsalın dili olan Latincenin yerini yerel dillerin almasıdır. Üçüncü bir gelişme ise 'eşzamanlılık' anlayışının ortaya çıkmasıdır. Dikey zaman, doğrusal bir zaman olarak geçmişten geleceğe doğru uzanan ve içinde bulunduğumuz an'ı da kapsayan bir zaman anlayışıdır. Yatay zaman ise farklı mekânlarda yaşanan an'larla ilgilidir. Yatay ve dikey zamanların birleşmesi ile "eşzamanlılık" anlayışı ortaya çıkmaktadır. Bu da ulus olarak cemaatin farklı bölgelerde meydana gelen olayları aynı anda öğrenebilmeleri ve zihinlerinde canlandırabilmelerini beraberinde getirmiştir (1995:13). Bunlara ek olarak, kapitalist yayıncılığın gelişmesi, teknolojideki gelişmeler, tercüme faaliyetlerinin yaygınlaşması ve benzeri faktörler milliyetçi hareketlerin yayılmasında etkili olmuştur.

İnsanların dil ve iletişim sayesinde kendilerini bir grup olarak fark etmeleri "popüler milliyetçiliklerin" ortaya çıkmasına neden olurken devletin resmi politikalar yoluyla nüfusu türdeşleştirme çabasına girmesi ise 'resmi milliyetçiliklerin' ortaya çıkmasına neden olmuştur. Resmi milliyetçilik kendilerini güvence altına almak isteyen hanedan ve aristokratların popüler milliyetçiliği dengelemek için ortaya koydukları bir cevaptır. Bilinçli, savunmacı, resmi olan bu milliyetçilik devletten kaynaklanır ve devletin çıkarlarına hizmet eder. Anderson, koloni bölgelerinde oluşan "sömürge milliyetçilikleri"nin de eklenmesi ile üç tip milliyetçiliğin ayırt edilebileceğini belirtmektedir (1995:157-158,168).

2.3.2.3. Ekonomik Faktörlerle Açıklanan Ulus Anlayışı

Kapitalizm ile ulusal hareketler arasında bir bağın olduğuna dair sosyal bilim yazınında yaygın bir kanaat mevcuttur. Ekonomik kazanç elde etme motifiyle hareket eden kapitalizm ile millet ve milliyetçilik arasında çift boyutlu bir süreç olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Kapitalizm, ülke içinde eski geleneksel hâkim düzeni bertaraf etmiş ve ulusal ekonominin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Beraberinde sürüklemiş olduğu milyonlarca insanla kent alanlarının oluşmasına ve toplumsal türdeşleşmenin meydana gelmesine neden olmuştur. Nüfus, sosyal hareketlilik, ulaşım ve iletişim yoluyla tüm yerel sadakat bağlarından koparılmış ve ulusal kimlik altında tekrar harmanlanmıştır. Bu da ulus ve ulusçuluk düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kapitalizmin ikinci boyutu ise uluslar arası rekabetten kaynaklanan sömürge bölgelerinin oluşturulması ile ilgidir. Ucuz hammadde kaynakları temin etmek için dünyanın sömürgeleştirilmesi bir müddet sonra karşıt milliyetçi hareketler doğurmuş ve ulus ve ulusçuluk düşüncesinin evrenselleşmesine neden olmuştur (Emerson 1965:170).

Ulus ve ulusçuluk düşüncesini kapitalistleşme sürecine bağlayan en önemli teorisyenlerin başında Wallerstein gelmektedir. Ona göre dünya ekonomi sistemi merkez, yakın çevre ve çevre kavramları çerçevesinde analiz edilebilir. Kapitalizm, bütünleşmiş bir ekonomik yapı oluşturmasına rağmen bünyesinde birçok farklı politik merkez (ulus-devlet) bulundurmaktadır. Bu da söz konusu ekonomik sistemin devletler ötesi bir mantık çerçevesinde işlediğini göstermektedir. Bu sürece eşlik eden en önemli kavram ise 'emek' kavramıdır. Kapitalizm, daha çok kar elde etmek için maliyetleri en düşük düzeyde tutmak durumundadır. Buna göre kapitalizmin her zaman emrinde kullanabileceği 'alternatif bir emek gücü'ne (reserve army of labour-yedek emek ordusu) ihtiyacı vardır. Wallerstein'e göre ırk, etnik yapı ve ulus kavramlarını bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

Ulus, devletle ilişkili bir kavram olarak bu tarihsel sistemin siyasal üstyapısıyla, yani devletlerarası sistemi biçimlendiren ve ondan türeyen egemen devletlerle ilgilidir. "Irk kavramı "görünür fiziksel biçime sahip bir kategori" olarak dünya ekonomisinin merkez-çevre zıtlığı ile ilgidir. Etnik grup kategorisi ise "kuşaktan kuşağa geçen ve

devlet sınırları ile ilişkisi olmayan kültürel bir kategori” olarak sermaye birikiminde ücretsiz emeğin büyük payının korunmasını ve hane yapılarının yaratılmasını sağlar”. Irk ve etnik kategoriler, kapitalist sistemin her zaman ihtiyaç hissettiği ucuz emek gücünün temini için gerekli olan kategorilerdir. Bu nedenle, “eğer ortada hiç siyah yoksa ya da bu rolü oynamak için sayıları yetersizse ‘beyaz zenciler’ icat edilebilir” (Balibar ve Wallerstein 1995:46, 100).

Carr, ulus ve ulusçuluk düşüncesinin siyasi ve ekonomik koşulların ‘uyumu ve çatışması’nın bir neticesi olarak ortaya çıktığına inanmaktadır. Sosyo-ekonomik koşullara bağlı olarak ortaya çıkan ulus ve ulusçuluk düşüncesi, sermayelerin ittifakı döneminde zayıf ve kontrol altında iken sermayelerin menfaat çatışmalarına girdikleri dönemde ise güçlü bir boyuta ulaştıklarına dikkat çekmektedir. Monarşilerin yükselmesi ve merkantilizmin buna eşlik etmesi siyaset ve ekonominin uyumu olarak nitelendirilirken Alman Birliği’nin bir güç olarak 1870’den sonra ortaya çıkması sermaye ve siyasetin ‘çatışma’ sürecine girdiği dönem olarak nitelendirilmektedir. Carr’a göre, “ulus anlayışının toplumsallaşması, ekonomi politikalarının ulusallaşması ve milliyetçiliğin coğrafi genişlemesi, totaliter zihniyetin ortaya çıkmasına neden olmuştur” (1990:11-23, 30).

2.3.2.4. Psikolojik Faktörlerle Açıklanan Ulus Anlayışı

Sanayileşmenin etkisiyle ortaya çıkan hızlı değerler değişiminin ortaya çıkardığı belirsizlikler ve oluşan sosyal hareketlilik, çok yönlü ilişkilerle yüz yüze kalan bireylerin, ‘öz bilinçlerinin’ yükselmesini beraberinde getirmiştir. Birey kuşatıldığı küçük grubun tahakkümünden kurtuldukça özgürlük bilincine ulaşmıştır. Gruba aidiyetin çözülmüş yapısı, bireylerde özgürlük ve kendine has özelliklerin farkındalığına yol açarken paradoksal olarak bu özgürlük beraberinde yalnızlık ve kaybolmuşluk hissini de getirmektedir (Simmel 2000: 178). Yalnız kalan birey, ulusal sembolleri ve ulusçuluğu, kaybettiği dünyanın bir ikamesi olarak görür. Kalabalıklar içinde yalnız olan bu insan tutunacak, ne eski bir kilisesi ne de akrabalık grubu ya da ailesi kalmamıştır. Bu nedenle milliyetçi söylemler bireye kaybettiği özlem dolu ‘şefkatli dünyayı’ andıran bir niteliğe sahiptir.

Modernleşme süreciyle köklerinden koparılmış, küçük dünyalarını kaybetmiş milyonların değerler boşluğuna düştüğünü belirten Hobsbawn, insanların milliyetçilik aracılığıyla ‘büyük memleketleriyle’ özdeşleşerek bir tatmin bulduklarını, var oluş sorunlarını çözdüklerini belirtmektedir. Bu aşamada millete ait bir takım şahsiyetler, semboller, anılar ve işaretler bireye uzanarak var oluş sorununu anlamlandırmaya çalışırlar (1995:36, 62, 113-15). Bunun için Giddens ulusçuluğun, psikolojik faktörlerle açıklanabileceğini belirterek; “politik düzenin üyeleri arasındaki toplumsallığı vurgulayan *semboller ve inançlar dizisi*” (2005:159) olarak tanımlamaktadır.

2.3.2.5. Etno-Sembolik Yaklaşımın Ulus Anlayışı

Etno-Sembolik Yaklaşım, kontrata ve kolektiviteye dayalı ulus anlayışlarının uzlaştırılma çabasını amaçlamaktadır. Ulusların tarihsel boyutlarını ihmal ederek olayı sadece sosyo-ekonomik koşullar çerçevesinde değerlendirmenin mümkün olmadığını belirten Smith, geçmişten getirilen bir takım kalıntıların an’a uyarlanması ile ‘ulusal kimliğin’ oluştuğunu belirtmektedir. Bu nedenle milleti, *tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihsel belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğu* olarak tanımlamaktadır (1999:32). Böylelikle ulusu ne tarihin bir ürünü olarak ne de sosyo-ekonomik koşullara bağlı olarak ortaya çıkan temelsiz, kökensiz bir olgu olarak algılayan yaklaşımları kabul etmektedir. Ulus, geçmişin mirasının en azından bir kısmını taşıyan ya da bunu geçmişe dayalı olarak icat eden ve ortak bir kamu kültürü etrafında birleşen insan topluluğu olarak kabul edilmektedir.

2.4. MİLLİ KİMLİK KAVRAMI

Batı dillerinde kimlik kelimesinin karşılığı olan ‘identity’ genel olarak; özdeşlik, benzerlik, aynılık ve süreklilik anlamlarına gelmekle birlikte belirtici (singifier) bağlamında kendini *bir cemaate ait saymak* anlamında kullanılmaktadır (Kılıçbay 1995:142). Bu nedenle kimlik bireysel ile toplumsal arasında süreklilik arz eden bir

niteliğe sahip olup psikolojik ve sosyolojik bir fenomendir. Kimlik, kişilik ve benlik kavramları ile karıştırılmamalıdır. Kişilik, sosyal ve genetik faktörlerin etkileşiminden oluşan, bireyin psikolojik yapısıyla ilişkili bir durum iken 'ben ya da benlik' bireyin ontolojik alanı ya da varlığı anlamlandırma biçimi ile ilgilidir. Kimlik ise kişilik ve benliğin aksine, insanın sosyal belirtecileri olan din, millet, sosyal sınıf, meslek, eğitim ve benzeri faktörlerden oluşur. Bu nedenle insan, birden fazla kimlikle tanımlanabilir. Bir anlamda insan kimlikler yumağıdır (Sözen 1995:112). Fakat konumuz açısından kimlik, bireyin kendisini ait hissettiği toplumsal grup kimliği yani milli kimliktir. Milli kimlik, milli zihniyet, milli değerler, milli duygu ve düşüncelere bağlılığı gerektirir.

Kant, akıl kategorilerinin insanlarda ortak olması zihniyetlerinin de ortak olacağı anlamına gelmeyeceğini belirtmektedir. Zira akıl kategorilerinin içeriği toplumun kültürel formlarıyla doldurulmaktadır. Söz konusu kültürel formlar ise bir toplumun zihniyetini diğer toplumdan ayırmaktadır. Bu nedenle bir kişiyi bir medeniyete, ideolojiye, dine ya da ulusa bağlayan şey onun zihniyetidir. Bir insan, bir medeniyetin ya da ulusun zihniyet dünyası ile olaylara yaklaşıyor ve değerlendirmelerde bulunuyorsa söz konusu medeniyet ya da ulusa müntesip sayılır. Aksi takdirde doğuştan getirilen bağlarla bir ulusa, dine ya da medeniyete müntesip olmak mümkün gözükmemektedir. Bu bağlamda milli zihniyet 'bir milletin varlığını devam ettiren ve kendisini diğer milletlerden ayıran değerlere yani milli kültür unsurlarına bağlılıktır' (Öner 1986:15). Bir toplumun kültürünün ve değerlerinin kabul edilmesi, referans alınması insan aklının kalıplarının bu kültür değerleriyle donatılması ve içeriğinin doldurulması, söz konusu değerler dünyasına müntesip olan insanlar arasında ortak bir "dünya görüşü"nü şekillenmesine neden olur. Bir milletin milli birliğini sağlayan ve onu diğer milletlerden ayıran esas unsur, paylaşılan bu 'dünya görüşü' ya da 'milli zihniyettir'. Milli kimlik, söz konusu dünya görüşünü ya da milli zihniyeti benimsemek ve ona ait olduğunu hissetmektir.

Kimlik, insanın sosyalleşme sürecinde ortaya çıkmaktadır. İnsan bir yandan kendi benliğini, kişiliğini inşa ederken diğer taraftan içselleştirmiş olduğu toplumsal kültürün inşa edilmesi için eylemde bulunur. Kültürün bir görüngüsü olarak milli kimlik insana verilmiş (*kazanılmış değil*) bir statüdür. Bu nedenle Smith, milli kimliğin kültürel bir

görüngüden neşet ettiğini ve söz konusu kimliğin anlaşılabilmesi için modern öncesi yapısının kavranarak, etnik kimlik ve toplulukla ilişkilendirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Smith,1999:8).

2.5. SADAKAT KAVRAMI

'Bir Samuray'ın iki efendisi olmaz'. Bağlılığın doruk noktasını temsil eden ve ölen imparatorunun arkasından yaşamak istemeyen Maraşal Nogi'nin, eski Japonyaya ait bu sözü dile getirerek intihar etmesi sadakat sisteminin vazgeçilmez yasasını ifade etmektedir (Bloch 1995:183-184). Sadakat, bir insanın adanmışlığıyla ilgili bir durumdur. Bu adanmışlık bazen bir nesneye, insana veya insan grubuna, düşünceye, göreve ya da bir davaya adanmışlık olarak tanımlanabilir. Sadakat, bir insanın düşünce ve eylemlerinde ifadesini bulur ve bireyin sadık olduğu şeyle aynileşmesini sağlar (<http://www.worldfreeinternet.net/archive/arc3.htm>). Bu nedenle, bireyi yalnızlık hapisanesinden kurtarır ve onu hayata anlam veren gaye ve hedeflere yönlendirerek insanın sosyal bir fonksiyon icra etmesine neden olur. İnsanın toplumsal yaşama katılması neticesinde aileler, mabetler ve uluslar ortaya çıkar.

İnsan, yaşamının aynı döneminde ve farklı dönemlerinde birden fazla şeye sadakat gösterebilir. Aynı anda hem bir siyasi oluşuma ve hem de bir dine sadık olabilir. Bu nedenle sadakat tek boyutlu değildir. Sadakat, özünde gönüllü bir bağlanma, zorunluluk ilişkisinin ötesinde duygusal boyutu olan bir kavramdır. Sadakat ilişkisinin işleyebilmesi için öncelikle tüm güvensizlik unsurlarının aşılmış olması gerekir. Bir sistem ya da ideolojiye "güven" duymayan bir insanın ona sadık olmasını beklemek mümkün değildir. Bu güven ya da inanç unsuruna hanel geldiği andan itibaren birey bu ilişkiyi bitirebilir. Ancak bazı korkular ve çekinceler neticesinde sadık olmayı kabullenmişse ya da sadık gibi görünürse, bu sadakat ilişkisi sistemin zayıflamasıyla bir maraz niteliğinde ortaya çıkabilir.

Siyasi sadakat, siyasi bir oluşuma, cemaate, onun kurumlarına, temel kanunlarına, önemli siyasi ideallerine ve genel siyasi hedeflerine adanmışlık olarak tanımlanabilir

(<http://www.worlfreeinternet.net/archive/arc3.htm>). Siyasi oluşumlar, tarih boyunca koşullara bağlı olarak form değiştirdiklerinden dolayı siyasi sadakat de koşullara bağlı olarak değişir. Kabile yaşamı süren insan topluluğunun siyasi sadakati ile şehir devleti niteliğinde yaşayan insan topluluklarının siyasi sadakatleri bir değildir. Bu nedenle siyasi sadakatin tabiatı ve içeriği çağlar boyunca değişiklik göstermiştir. İmparatorluklar döneminde yöneticiler, iktidarın temelini tamamıyla dönüştürmeden yerel ve bölgesel iktidar sahiplerini kendilerine bağlamakla yetiniyorlardı. Mevcut yerel ve bölgesel iktidar sahipleri imparatorluk makamına sadık insanlar olması yeterliydi. Bu sadakatin en önemli ölçütü ise vergilerin zamanında ödenmesidir (Tilly 2001:56). Feodal dönemde ise lort ile vasal arasındaki ilişki siyasi bir *sadakate* dayanmaktaydı. Tebaa ise bir hiyerarşi içinde kendi üstlerinde bulunan lorta, o da lorduna ve böylelikle sadakat lortların lordu olan krala kadar uzanırdı (Bloch 1995:153).

Mutlak yönetim dönemlerinde kral mutlak bir yönetici olarak halkından sadakat beklemektedir. Ancak feodal dönemdeki tüm iltizam (aracı) kurumları kaybolmadığından parçalı bir sadakat anlayışının varlığından söz etmek mümkündür. Fransız Devrimi ile birlikte birey-devlet ilişkisi kurulmuş ve birey bir vatandaş olarak devletin kurumları ile doğrudan muhatap olmuştur. Krallık makamının ilga edilmesi, 'halkın kendi kendini yönetmesi prensibi'nin hayata geçmesi ile artık devletin aldığı kararların ulusun iradesini yansıttığı varsayılmaktadır. Bu nedenle, vatandaşlar hak ve sorumluluklarını bir krala veya şahsa değil de ulusun kendisine karşı getirmiş olmaktadır. Bu aşamadan sonra sadece ulusun iradesine ve bu iradenin şekillendirdiği devlete sadakat gösterilir.

Ulusal sadakat, diğer sadakat biçimlerinden çok farklı boyutlar içermektedir. Devlet, sahip olduğu tüm imkânları kullanarak, eğitim başta olmak üzere, kitle iletişim araçları, semboller, sanat, politika ve benzeri yollarla vatandaşların bilinçlerine nüfuz etmeye çalışır. İcat edilen ayin ve sembollerin temel amacı yurttaş ile devlet arasında kopmaz bağlar oluşturmaktır. Ancak oluşturulan bu bağlar kısa bir zamanda kaybolmayacağı gibi, bir anda oluşmasının da beklenmemesi gerekir. Güçlü sadakat bağlarına sahip olmayan devletler, parçalanmış kimlik birimlerine sahiptirler. Bu nedenle devlet,

vatandaşlarını güçlü semboller etrafında birlik oluşturmaya gayret eder. Bunun son örneğini ise A.B.D'nin 1 Mayıs 2003 tarihini Ulusal Sadakat Günü² ilan etmesidir.

2.5.1. Ulusal Sadakati Engelleyen Faktörler

Güçlü bir ulusal sadakat bağından söz edebilmek için güçlü bir ulusal entegrasyondan söz etmek gerekir. Ulusal entegrasyonun gerçekleşmesini engelleyen her faktör, ulusal sadakatin oluşumuna zarar vermektedir. Bu nedenle, milli devletler tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren milli sınırlar içinde bulunan nüfusu türdeşleştirme siyaseti gütmüşlerdir. Nüfusun kültürel bir türdeşliğe sahip olması; idari aygıtın görünür olmasına, nüfus içinde dayanışmanın ve sadakatin teminine, yöneten-yönetilen ilişkisinde iletişimin daha rahat gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Oysa ikili kültürel yapıların olduğu toplumlarda devletin vatandaşlarla doğrudan iletişim kurabilmesi için bir takım ara mekanizmalara ihtiyaç vardır. Bu da hem maliyet açısından külfetli ve hem de ulusal iletişim noktasında sorunlar yaratmaktadır.

Strayer, tek yönetimden oluşan devlet ile parçalı yönetimden oluşan devlet arasında ayırım yaparak ilkinde halkın sadakati sadece bir tek siyasi organizasyona tabi iken ikincisinde bu sadakatin parçalı bir nitelik arz ettiğini belirtmektedir. Kültürel türdeşliğe sahip olan toplumlarda, devletin kurulması ile milliyetçilik düşüncesi kendiliğinden gelişir ve vatandaşların kendilerine özgü bir kimlik edinmeleri sağlanır. Böylelikle tabi olunan yasalara ve kurumlara bağlanılarak, yaşanılan bölgenin değil ülkenin genel menfaatleri düşünölmeye ve onlarla özdeşleşmeye başlanır. Bu nedenle devlet, kültürel heterojenliği kaldırarak nüfusta ortak bir payda oluşturmak için dil, hukuk, ticari sistem, ulaşım ve iletişim ağlarını uygulamaya koyar (Tilly 1990:176-187).

²Bush, Sadakat Günü dolayısıyla yapmış olduğu konuşmada; Amerikan halkını ölkelerine sadakatlerini tekrar sunup pekiştirmelerini ve atalarının vizyonlarını azimle taşımaları gerektiğini belirtmiştir. Ülke çocuklarının geçmişlerini öğrendikleri sürece geleceğine yön verebileceklerini belirten Bush, bu nedenle, tüm Amerikan halkını bu ulusal geleneğe katılarak desteklemeye ve devlet görevlilerini Amerikan bayraklarını devlet binalarına asmaya davet etmiştir. (<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/04/20030430-26.htm>).

Güçlü bir ulusal sadakat bağına zedeleyen ve türdeşleşmekte direnen etnik, dinsel, kültürel, akrabalık ve bölgelilik unsurları her zaman mevcut olmuştur. Çalışmamızda bu unsurlar ulusal sadakati engelleyen faktörler olarak ele alınmıştır. Aşağıda bu faktörlere kısaca değinilecektir.

2.5.1.1. Etnik Azınlıklar ve Dinsel Gruplar

Ulus-devleti tarihin ilerlemesine yardımcı bir araç olarak algılayan Hegel, bu nedenle insanoğlunun geleceğini ulusal devletlerin örgütlenmesinde görmektedir. Zira bu devlet biçimi tarihin ilerlemesine yardım etmektedir. Hegel, ulusal azınlıkları ve ulusa entegre olmakta direnen grupları ise tarihin ruhuna aykırı davrandıkları, bu yürüyüşü geciktirdikleri için ulusal cemaate içselleştirilmelerinde bir mahsur görmediği gibi tam tersine bunu teşvik etmektedir.

Etnik ya da kültürel azınlıkların asimilasyonunu, asimile olanların lehine bir durum olarak yorumlayan liberal yaklaşıma göre asimile sürecinde ilk etapta biraz zorlukların yaşanabileceğini fakat uzun vadede asimile olan grupların bundan karlı çıkacağı görüşünü savunmaktadır.

Ulusal entegrasyon noktasında en hassas olanların başında John Stuart Mill gelmektedir. Mill, temsili hükümetin ulusal birlik duygusuna dayanması gerektiğini belirttikten sonra bir toplum eğer etnik, dinsel veya dinsel bölünmelere sahip ise ulusal birlik duygusunun gerçekleşemeyeceğini ve bu nedenle de bu duyguda bir yırtılmanın meydana geleceğini düşünmektedir. Vatandaşlar oy verirken kayıtsız şartsız kendi gruplarına değil de bir partinin programına, politikalarına bakarak karar vermelidirler. Oysa etnik veya dinsel grupların varlığı kendi müntesiplerinin kayıtsız şartsız sadakatlerine mazhar olmalarına neden olur. Bu da bireylerin özgür iradelerine ket vuran ve ulusal entegrasyonu zedeleyen bir durumdur. Nitekim bugün Afrika ve Asya'da bir takım kabile ya da yerel sadakatlerin siyasal yapıyı belirlediği bilinmektedir. Bu da ulus olmanın önündeki en önemli engellerin başında gelmektedir. Zira ulus, vatandaşlarından kendi bağlılığını başka bağlılıklardan daha alt düzeyde

görmek istemez. Bu nedenle devlet, bir takım politikalar ihdas etmek suretiyle, bireylerin geleneksel yaşam tarzlarını ve sadakat bağlarını süreç içinde zayıflatarak ve yok ederek ulusal kültürle bütünleştirme yoluna gider (Birch 1989:36-40).

2.5.1.2. Dil, Akrabalık ve Bölgecilik Faktörleri

Bir toplumun yaşadığı coğrafi alan ile toplumsal örgütlenmesi arasında sıkı bir ilişkinin olduğu eski çağlardan beri düşünürler arasında var olan bir inanç biçimini almıştır. Zira her sosyal yapı zorunlu olarak bir tabii çevre üzerine bina edilmektedir. Coğrafya derken, “insan eylemlerinden bağımsız olarak var olan, insanlar tarafından meydana getirilmeyen ve insanların müdahaleleri olmadan değişen evren olaylarının hepsine birden coğrafya çevresi denir” (Kösemihal 2002:48). Coğrafi çevrenin konumu, denizlere yakın ya da uzaklığı, dağları, ovaları, gölleri, iklimi ve iklime bağlı olarak yetişen bitki örtüsü, insanların beslenme alışkanlıklarını, yaşamlarını ve kültürlerini etkiler. Ayrıca, bir çevrenin barındırabileceği nüfus miktarını ve bu nüfusa bağlı olarak oluşan sosyal etkileşim biçimlerini de etkiler (Nirun 1991:12).

Coğrafi koşulların oluşturduğu engeller nedeniyle başka toplumlarla etkileşimin zayıf olduğu dönemlerde bir bölgenin insanları aynı kültürel ortamı teneffüs ederler. Böylece coğrafi faktörler, insanlar arasında bir takım benzerliklerin ve yakınlıkların oluşmasını sağlar. Bu durum, farklı bölgelerde yaşayan diğer toplumlara karşı ‘bölgecilik’ anlayışını ortaya çıkarabilir. Örneğin, Orta Asya insanı coğrafi faktörlere bağlı olarak kendine özgü bir step kültürü geliştirmiştir. Kültürel tarih açısından doğal faktörlerin insan ilişkileri üzerinde belirleyici bir etkisi olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, tarım, hayvan besiciliği, ulaşım ve iletişim sorununun- çözümü bu bölgede aşağı yukarı ortak bir karakter oluşturmaktadır (Krader 1997:8-9). Aynı bölgede yaşayan insanlar, paylaştıkları kültür nedeniyle ortak bir kimlik oluşturabilirler. Ancak bu kimliğin kaynağında bölgecilik anlayışının yattığını belirtmek gerekir.

Bölgecilik faktörlerinin yanında akrabalık ilişkileri de bir toplumda alt sadakat bağı oluşturabilir. Akrabalık ilişkileri kavramı, kan bağına dayanan ve aynı soydan geldiğine

inanan insanların oluşturduğu tüm birliktelikleri kastetmek üzere kullanılmaktadır. Akrabalık ilişkilerini nitelendirmek üzere kullanılan geniş aile, klan veya kabile biçimindeki tüm toplumsal örgütlenmelerde 'biz' duygusu egemendir. Bireyin varlık nedeni mensup olduğu grubun varlık nedeninden farklı değildir. Bu nedenle kan bağına dayalı toplumsal örgütlenmenin egemen olduğu yapılarda, bireyin kendi kimliğine sadakat göstermesi siyasi bir mahiyetin ötesinde varoluşsal bir sorun olarak görülür. Bu nedenle birey, hayatının her vechesiyle kendi toplumuna adanmışlık göstermek durumundadır. Nitekim Barthold, Bir Türkistanlıya; kimliğin nedir? diye sorulduğunda ilk önce kendisinin bir Müslüman olduğunu, daha sonra yaşadığı muhitin mukimi olduğunu... Bu zat bir kabile müntesibi ise büyük bir ihtimalle kabilesinin adını söyleyecektir (Gladney 1989:308). Böylelikle Türkistan coğrafyasında kabile, bölgesellik ve din aidiyetlerinin iç içe geçtiğini ve bu aidiyetlerin birbirini destekler nitelikte olduklarını belirtmektedir. Türk halkları kültür tarihine bakıldığında temelinde aile bağlarının bulunduğu; aileler birliği (uruğ), boy-bod (kabile), bodun (boylar birliği-federasyon) ve il'den (konfederasyon ya da devlet) oluşan siyasi örgütlenmeler söz konusudur (Kafesoğlu 2002:227). Sadakat sistemi de alttan üste doğru bu oluşuma göre şekillenmektedir.

Modernleşme süreciyle birlikte devlet, milli sınırlar içinde dil, eğitim, yasa ve iktisat politikaları açısından kendi vatandaşlarının yaşamını standartlaştırma yoluna gitmiştir. Bunun yanında siyasi otorite, yaratmış olduğu ulusal bürokrasi, eğitim ve ulusal ordu sayesinde farklı bölgelerden ve sınıflardan gelen vatandaşlarını ortak idealler doğrultusunda sosyalleştirme yoluna gitmiştir. Bu nedenle Giddens, ulus-devleti 'power container' yani 'güç kabı' olarak nitelendirmiştir. Bununla devletin ülke içinde bulunan tüm yerel farklılıkları eriterek bir üst kimlikte birleştirme gücünü kastetmektedir (Giddens 2005:164, 229).

Bunun yanında endüstriyel alanların emek pazarları için cazibe merkezleri haline gelmeleriyle sanayi alanlarına akın eden insanlar, köylerini, akraba gruplarını terk ederler. Böylelikle geleneksel ilişkiler, daha bireyci bir ortama taşındıklarından, standart kültürün etkisine ya da hegemonyasına girerler. Kitle iletişim ve ulaşım araçları nedeniyle de söz konusu yerel gruplar daha geniş olan gruplara dâhil edilirler.

Sanayileşme sürecine bağlı olarak gerçekleşen iradi entegrasyonun yanında devlet, bir takım kurumlar ihdas etmek suretiyle, bireylerin geleneksel yaşam tarzlarını ve sadakat bağlarını süreç içinde zayıflatmaya ve ulusal kültürle bütünleştirmeye çalışır (Birch 1989:36-37). Devletin uyguladığı politikaların başında dil politikası gelmektedir. Ülke içinde siyasi, hukuki, eğitim ve ticari olarak tek bir dilin iletişim aracı olarak zorunlu kılınması, azınlık elitin bu dille iletişim kurmasını sağlayarak ulusal dilin kullanılması yönünde baskı yapar ve azınlık dilinin bir müddet sonra fonksiyonunu kaybetmesine neden olur. Bu nedenle devlet, “vatandaşlarının hangi renkten, dinden etnik gruptan oldukları noktasında kör olabilir, olmalı ancak dil noktasında sağır olmamalıdır (Birch 1989:11)”. Zira kültürel entegrasyonun sağlanamaması ve toplumsal çoğulluğun devamı dile bağlıdır. Bu nedenle, Fransız Devrimi’nden beri politik arenada dil tartışmaları önemini kaybetmeden sürmektedir.

Ulusal bütünleşme uğruna ülke içinde bulunan farklı etnik, kültürel yapıların asimile edilmesi düşüncesi her zaman tartışma konusu olmuştur. Evrensel değerler uğruna yerel kültürel formların feda edilip edilmemesinin ahlakiliği, evrenselci/farkçı yaklaşımları her zaman karşı karşıya getirmiştir. Fakat pratikte bunların bir değeri bulunmamaktadır. Her modern devletin kendi sınırları dâhilindeki halkın kültürünü türdeşleştirme yoluna gittiği bilinmektedir. Ancak 1960’lardan sonra çoğunlukla liberal eğilimli yazarlardan gelen ve toplumun çoğulcu yapısına vurgu yapan bir anlayış gelişmiştir. Çok kültürlülük tartışmalarıyla paralel giden bu anlayışlara göre, ulus inşası için farklı kültürel grupların asimilasyonuna gerek yoktur. Zaten şu ana kadar yapılan asimilasyon çalışmalarının hemen hiçbir ülkede siyasi istikrar getirmediği, tam tersine etnik bilinci körüklediği, bu nedenle devletlerin çoğulcu yapıya dayanarak demokratik kurumları geliştirebileceklerine dair kanaatler serdedilmeye başlandı. Tüm dünyada milliyetçi taleplerin artarak devam ettiği ve ırkçılığın bizzat Avrupa’da bile tekrar yükseliş trendine girdiği bir dönemde çok kültürlülüğün, merkezsizliğin, doğruların göreceliğinin ve benzeri post modernizme ait iddiaların ulus-devletlerin yapısının aşınmasına neden olduğu bilinmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTA ASYA'YA GENEL BİR BAKIŞ

3.1. KAVRAM OLARAK ORTA ASYA

Dünya tarihini bir dünya *sistemi* olarak okumaya çalışan Frank, Orta Asya Tarihi'nin bu sistem içerisindeki konumunu dünyanın ortasında 'kara bir delik' olarak tanımlamıştır. Çin, Hint, Pers, İslam ve Avrupa (Rusya buna dâhil) tarihçilerinin Orta Asya'yı ihmal ettiklerini ve bu bölgeden çıkan 'barbarların' adı geçen medeniyetleri istila ettikleri oranda söz konusu bölgeye ilgi duyduklarını belirtmektedir. Frank, Orta Asya'nın tarih, kültür, sanat tarihi ve arkeolojisi bağlamında dahi bilinmeyen 'karanlık bir tabula rasa' olarak kalmasında ve ihmal edilmesinde üç temel faktörün etkili olduğunu belirtmektedir: Bölgenin yazı geleneğine sahip olmaması, tarihin ulusalcı bir perspektiften yazılması ve bölge ile ilgili araştırmaların inkıta uğraması. Bu da bölge ile ilgili bütünsel bir bilgi birikiminin oluşmasını engellemiştir (1992:1-3). Tüm bu sorunlar bilim literatüründe Orta Asya ile ilgili 'kavram' kargaşasının yaşanmasına da neden olmuştur.

Türkçede kullanılan Orta Asya kavramı, literatürde farklı anlam ve adlarla ifade edilmektedir. Bu kavram farklılıklarının başında; Orta Asya, Merkezi Asya, İç Asya, Yakın Doğu, Turan ve Türkistan kavramları gelmektedir. Rus coğrafyacıları tarafından *Srednyaya Aziya* yani Orta Asya olarak tanımlanan bölge daha sonra 1829'da bölgeyi ziyaret eden Alexandır von Humboldt tarafından Merkezi Asya olarak kavramlaştırılmış ve bu kavramlaştırma Alman ve Fransız literatüründe yaygınlık kazandıktan sonra Rusçaya *Tsentral'nya Aziya* (Merkezi Asya) olarak tercüme edilmiştir. Merkezi Asya şeklinde geçen Orta Asya, "dünya okyanuslarından uzağa düşen, Asya'nın kara kütlelerine verilen ad" olarak tanımlanmıştır. Orta Asya, kuzey-güney istikametinde Sibirya'dan Hint alt kıtasını steplerden ayıran Himalayalara, doğu-batı istikametinde ise Moğolistan ve Çin Seddi'nden Ural-Hazar istikametine kadar olan bölgeyi sınırları içine almaktadır. Bu haliyle Merkezi Asya, İç Asya'yı da içine alan bir tanıma sahiptir. Ancak İç Asya tanımı daha çok jeo-etnik bir kavram olarak Türkistan ve Moğolistan'ı içine alan 40. ve 50. paraleller arasında kalan bölge için kullanılmıştır (Davutoğlu 2001:456; Krader 1997:1; Hanuer 1990:73).

Kavramsal kargaşanın en iyi örneklerinden birini ünlü İspanyol *Encyclopedia Universal*'ın 1929 tarihli baskısında görülmektedir. Bu tanımda Türkistan kavramı ile Merkezi Asya kavramlarının aynı anlamda kullanıldığı göze çarpmaktadır. Bununla birlikte yazar, Türkistan kavramının sınırlarını Rusya Genel Valiliği olarak belirlenen bölge olarak tarif etmiştir. Oysa bugün Çin'in kuzeyi olarak bilinen ve Uygur Türklerinin yaşadıkları yerler olan Doğu Türkistan bu tanımlamanın sınırları dışında kalmıştır. Fakat *Larousse*'un 1933 baskısında Türkistan, Merkezi Asya'nın bir parçası olarak, Hazar Denizi'nden Moğol ve Tibet'e uzanarak Afganistan'ın kuzey kesimlerini ve Çin'in Sincan bölgesini (Doğu Türkistan) içine alan bölgenin genel adı olarak tanımlanmıştır. W. Barthold ise Türkistan kavramının Farsça bir kavram olup "Türklerin yaşadığı mekân" anlamına geldiğini belirtmektedir. Bu bağlamda Türkistan Fars kuşağına karşı kullanılan bölge olarak tanımlanmıştır (Karasar 2002:13-14).

Frank, İç Asya ile Merkezi Asya'nın aynı manada kullanılmasına karşın birincisi Amerikan literatüründe yaygın bir biçimde kullanılırken ikincisi ise çoğunlukla Avrupa literatüründe kullanıldığını belirtmektedir. Bu da Avrupalı ve Amerikalı düşünürler arasındaki bölgeye yönelik kavramlaştırma farkını ortaya koymaktadır. Amerikan otoritelerinden Sinor, Central Eurasia (Merkezi Avrasya) kavramını kullanmış, Tonbee ise enlem ve boylamlara bağlı olarak bölgenin sınırlarını tahdit etmiştir. Hamly ise bölgenin kesin tanımın verilmesinden kaçınmış ve onun yerine Merkezi Asya için belirgin bir özellik varsa o da 'okyanuslardan uzaklığı' olduğunu belirtmiştir (Frank 1992:5).

İç Asya, Orta Asya, Merkezi Asya, Turan, Türkistan gibi tanımlamalar söz konusu bölge için uygun görülmüştür. Farklı tanımlamaların belirgin özelliği bölgenin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanmayıp komşu medeniyetlerin bölge insanına izafe ettiği kavramlar olarak göze çarpmaktadır.

Bölgenin Ruslar tarafından işgal edilmesiyle oluşturulan idari yapının keyfi olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bölgenin idaresi için oluşturulan Türkistan Genel Valiliği'nin sınırlarına bakıldığında; kuzeyde Kazakistan'ın güney kesimlerini içine dahil etmiş, güneyde ise İran ve Afganistan sınırlarına kadar uzanmış (Krader 1966:35) ancak söz

konusu valiliğin sınırları içinde olmalarına rağmen Hiva ve Buhara Hanlıkları dışarıda bırakılmıştır. Kısacası Rusların Türkistan olarak nitelendirdikleri bölge Türkmenistan, Tacikistan ve Özbekistan sınırlarını içine alan bölgedir (Devlet 1999:231). Aynı şekilde Çinlilerin de bölgeyi kendi emperyal amaçları doğrultusunda tanımlama ve algılama eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır. Çinliler, Orta Asya'nın sınırları içinde bulunan topraklarına Türkistan demekten imtina etmekte ve ısrarla Çin'in Batısı adını vermektedirler (Frank 1992:6). Özellikle söz konusu bölgeyi Doğu Türkistan olarak adlandırmaktan hiç hoşlanmazlar. Nitekim Çin Başbakanı Türkiye'ye geldiğinde (17.04.2002) gazetecilerin Doğu Türkistan'a yönelik sorularına ısrarla Çin'de böyle bir bölge bulunmadığını muhtemelen kastedilenin Çin'in Batısı olduğunu belirtmiştir. Böylelikle teknik ve coğrafi açıdan sınırları belli olan bir bölge, emperyal güçlerin stratejik algılamaları arasındaki farklılıklar nedeniyle farklı adlarla nitelendirilebilmektedir.

Orta Asya ya da Merkezi Asya kavramlarının bugün fiili, teknik anlamlarına bakıldığında, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan topraklarını içine alan coğrafi bir alan için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Tarihi Türkistan topraklarının diğer kısımlarını içine alan bölge için ise İç Asya kavramı kullanılmaktadır. Bu kavram Moğolistan, Doğu Türkistan, Mançurya ve Sibirya'nın güney kesimlerini kapsayacak nitelikte kullanılmaktadır. Azerbaycan, Avrasya'nın bir parçası olarak değerlendirildiğinden Orta Asya'ya dâhil edilmemektedir.

3.2. BÖLGENİN COĞRAFİ VE ETNİK YAPISI

Bölgeyi doğu ve batı olarak ayırdığımızda doğu kesimi sıra dağlara, yüksek platolara ve derin vadilere sahip iken batı kesimi ise doğudan batıya doğru uzanan düzlüklere sahip olup bu düzlükler Pamir ve Tanrı Dağları'ndan Hazar Denizine doğru uzanır. Orta Asya temelde çöl, çöl-step karışımı ve dağlık alanlar olmak üzere üç temel doğal yapıya sahiptir. Rusya'nın, Sibirya'nın ve Moğolistan'ın güney kısımları yani Kazakistan'ın kuzeyini teşkil eden alanlar bozkır bir yapıya sahip iken bu step yapıya paralel olarak ve onun güneyini ise yarı çöl ya da çöl-step karışımı kuşak oluşturmaktadır. Çöl-step

kuşağının da güneyi iki alandan oluşmaktadır: Orta Asya'nın güney-batı kesimlerini çöl oluştururken güney-doğu kesimlerini ise dağlık alanlar oluşturmaktadır. Orta Asya insanı bu coğrafi faktörlere bağlı olarak kendine özgü bir step kültürü geliştirmiştir. Kültürel tarih açısından doğal faktörlerin insan ilişkileri üzerinde belirleyici bir etkisi olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, tarım, hayvan besiciliği, ulaşım ve iletişim sorunlarının çözümü bu bölgede aşağı yukarı ortak bir karakter oluşturmuştur (Krader 1997:2,8-9).

Fiziksel antropoloji açısından Orta Asya insanı, Moğol ve Kafkas tipi ve bunların ikisinin karışımı olan karakterleri barındırmaktadır. 13. yüzyılda Moğolların Orta Asya'yı istilaları etnik tarih ve bölgenin fiziksel antropolojisi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Moğollardan önce var olan etnik gruplar ve Moğollardan sonra ortaya çıkan etnik gruplar olmak üzere bölge insanı iki kategoride değerlendirilebilir. Tacikler ve Türkmenler Cengiz Han'ın egemenliğinden önce var idiler. Ancak, Özbek, Kazak ve Karakalpaklar ise Cengiz Han'ın fethinden sonra ortaya çıkmışlardır. Kırgızlar ise bu süreçte belirsiz bir pozisyona sahiptirler. Kırgız ismi Türk ve Çin kayıtlarında Moğol imparatorluğundan önce var olmasına rağmen bugünkü yaşadıkları yerdeki varlıkları ise Moğol hâkimiyetinden sonra ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Kırgızların önceki yerleri ile bugünkü yerleri arasındaki bağlantı tartışma konusudur (Krader 1997:53).

Orta Asya'nın geleneksel insanları Kazak, Kırgız, Özbek, Türkmen, Tacik ve Karakalpakların yanında birçok küçük grupların varlığından oluşmaktadır. Bu yerli nüfusa 19. ve 20. yüzyılda Slav kökenli Rus ve Ukraynalıları da eklemek gerekir. Siyasi, ekonomik ve coğrafi ayırım ve tanımlamalara rağmen Orta Asya insanı kültürel bir bütünlük oluşturur.

Orta Asya, Altay ve Hint-Avrupa dil ailelerinin hakim olduğu bir bölgedir. Altay dil grubunda Türk, Moğol, Mançu ve Kore dilleri yer alır. Ancak bunların içinde en baskın olanı Türk dil grubudur. Bölgeye Türkistan adı verilmesinin nedeni de bu dil grubunun yaygın kullanımınıdır. Farsça ise Hint-Avrupa dil ailesinde kullanılan en yaygın dil grubunu oluşturmaktadır.

Orta Asya Türkleri geleneksel olarak Kazak, Kırgız, Karakalpak, Özbek, Uygur ve Türkmenlerden oluşmaktadır. Kazak, Kırgız ve Karakalpaklar yakın dil grubunu oluşturmaktadır. 1959 nüfus sayımı verilerine göre beş Türk Cumhuriyeti'nde şu diller konuşulmaktadır: Kuzey-Batı'da; Kazak, Kırgız, Karakalpak, Kıpçak-Özbek ve Tatar lehçeleri konuşulurken güney-doğu'da Uygur, Özbek-Sart lehçeleri konuşulmaktadır. Güney-batı'da ise sadece Türkmençe konuşulmaktadır. Yapılan bu sayımda diğer Türk lehçelerinin de kullanıldığı fakat büyük bir miktar teşkil etmediği belirtilmektedir (Krader 1997:35).

Bugün Orta Asya kavramı; Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan topraklarını kapsayan bir niteliğe sahiptir. Dolayısıyla Orta Asya'nın komşularına bakıldığında; İran, Afganistan, Hindistan (Pakistan), Çin, Moğolistan ve Rusya olduğu görülmektedir. Söz konusu ülkeleri medeniyetler açısından değerlendirdiğimizde İslam ve Konfüçyan (Çin) Medeniyetleri Orta Asya'nın ve İç Asya'nın güney ve doğu kesimlerini oluştururken kuzey ve batı kesimlerini ise Rusların temsil ettiği Hıristiyan Batı Medeniyeti yer almaktadır. Bu nedenle Orta Asya kültürü, Hint, İran, Çin ve Rus medeniyetleriyle step kültürünün etkileşiminden oluşmuş karmaşık bir yapıya sahiptir. Söz konusu karmaşıklığı arttıran faktörlerin başında ise göçler gelmektedir. Gerek savaşlar aracılığıyla yapılan göçler, gerekse iklim şartlarının değişmesi nedeniyle çıkan göçler karmaşık bir kültürel yapının oluşmasına zemin hazırlamıştır (Frank 1992:9).

3.3. RUSYA'NIN STRATEJİK BİR HEDEFİ OLARAK ORTA ASYA

Rusların Slav kökenli bir millet oldukları, knezlikler (prenslükler) aracılığıyla yönetildikleri ve Altınordu İmparatorluğu'nun varlığı nedeniyle 15. yüzyıla kadar tarih sahnesinde bir varlık gösteremedikleri bilinmektedir. Cengiz Han'ın halefleri arasındaki taht mücadeleleri neticesinde Altınordu İmparatorluğu'nun yıkılması ile Moskova'ya Türkistan coğrafyasının önü açılmış ve 1552'de Kazan, 1556'da Astrahan ve 1582-1598 yılları arasında da Sibir Hanlıkları Moskova Devleti sınırlarına dahil edilmişlerdir (Kurat 1999:152-158).

Hıristiyanlığın Ortodoks mezhebinin Kiev Prensi I.Vladimir tarafından (978-1015) kabul edilmesi Rusya tarihinde önemli bir gelişmedir. Zira İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından 1453'te fethedilmesi ile Hıristiyanlığın bu mezhebi devlet nezdinde temsilsiz kalmış ve Rusya bu tarihten itibaren bu misyonu üstlenmeye aday olmuştur. Dini alandaki bu misyonu üstlenmek aynı zamanda Bizanslılık misyonunu da üstlenmek demektir. Laik bir anlayışın henüz devletler siyasetinde olmadığı bir dönemde, Çarlar dini bir kisveye sahip olmuş ve Ortodoksluğun en yüksek temsilcileri konumunu üstlenerek kutsal bir kişilik haline gelmişlerdir (Hobsbawn 1995:69).

Tarih boyunca Ruslar, her zaman kendilerini Orta Asya kökenli insanlarla temas içinde bulmuşlardır. İskitler ve daha sonra Peçenekler Rusların güney steplerine uzanarak bu ilişkinin temsilcileri sayılırlar. Ancak Rusların Orta Asya insanlarıyla sistemli bir etkileşim içine girmesi Keşifler Çağı ile başladığı söylenebilir. İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda, İspanya gibi batıda her devletin sömürge faaliyetlerine girişmesi Doğu Avrupa'nın en zayıf halkı olan Rusları da bu alanda motive ettiği anlaşılmaktadır.

18. yüzyılda Britanya'nın Hindistan'ı sömürge olarak kullanması, Rusların da güneye yönelmelerini beraberinde getirmiş ve Türk illerini sömürgeleştirme noktasında kendine bir misyon belirlemiştir. O tarihte Osmanlı'nın ve Orta Asya hanlıklarının zayıflaması ile birlikte Petersburg'ta geniş çaplı fetih planları hazırlanmaya başlanmıştı (Barthold 2004:305). Bu planlar, ilk etapta bölgeyi tanıma amacıyla bilimsel keşifler, gezi ya da maceracı avcılar biçiminde gerçekleşmiştir (Hanuer 1990:73-74). Bu uğurda ilk resmi seferi düzenleyen kişi Büyük Petro olmuş ve "Büyük Kuzey Seferi" adıyla bilim adamlarının da içinde yer aldığı bir sefer düzenlemiştir (Barthold 2004:296). Böylelikle İlk hareketler, mukavemetin olmadığı doğuya doğru yapılmış ve 17. yüzyılın sonunda Pasifik'e ulaşılmıştır.

Rusların Orta Asya ve Müslüman dünya ile olan ilişkileri başından beri diğer emperyal Avrupa ülkelerinden farklılık arz etmiştir. Bu farklılıkların başında coğrafya etkeni gelmektedir. Rusya coğrafi olarak iki kısma ayrılmaktadır: Avrupa'daki Rusya ve Asya'daki Rusya. Rusya'nın bizzat kendisi Avrasya kara kütesinin bir parçasıdır.

Hanuer, Rusya'nın Orta Asya'ya yönelik stratejik zihniyetini anlamak için öncelikle 1500'lerde Rusların kullandığı kartograflara bakılması gerektiğini belirtmektedir. Silindir biçimindeki haritalara dayanarak yapılan projeksiyonlarda Orta Asya kuzey kutbundan bakıldığında Rusya'nın altında gibi görülür. Bu da söz konusu bölgenin jeopolitik ve jeostratejik açıdan Rusların doğal alanı gibi algılanmasına neden olmuştur. Bu nedenle Ruslar, Çarlar döneminde uygulanan politikaları Sovyetler döneminde aynen ve hatta daha katı bir biçimde benimsediler. Orta Asya'yı Orta Doğu'nun bir uzantısı olarak algılayan Ruslar, Fas'tan Basra Körfezine kadar olan bölge için Yakın Doğu tanımlamasını kullanırken Uzak Doğu'dan kasıtları ise Pasifik Okyanusu'na bakan cephe anlaşılmaktadır. Rus stratejik zihniyetinde Orta Asya, Orta Doğu'nun (ki Yakın Doğu ve Uzak Doğu arasında kalan bölge) bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Böylelikle Orta Doğu mefhumu ile Kafkaslar ve Fars Körfezini birbirinden ayırmakla kalmamakta aynı zamanda Karadeniz ve Akdeniz'i Hazar Deniz'inden ve Hint Okyanusu'ndan ayırarak Osmanlı ile İran ve Hint dünyasını ayıran jeokültürel bir ayırım hattı olarak kullanmışlardır. Hanuer'a göre, Kremlin'den güneye ve doğuya doğru bakıldığında Doğu'nun üç kısma ayrılarak ele alınması hala anlamlı görünmektedir (1990:72).

Bir başka Rus stratejist Anatoli Khazanov, öncelikle Orta Asya'yı Merkezi Asya'dan ayırmaktadır. Merkezi Asya'nın sınırlarını Kaşgarya, Çungarya, Moğolistan ve Tibet olarak tanımlarken Orta Asya'yı ise batıdan ve kuzeyden Hazar Denizi ve Aral Gölü, güneyden ve doğudan ise Hindi Kuş ve Pamir dağları ile sınırlandırmıştır. Khazanov aynı zamanda Arap Yakın Doğu'su ile Orta Doğu arasında ayırım yapmış ve Türkiye, İran ve Afganistan'ı Orta Doğu'nun içine yerleştirmiştir. Böylelikle Orta Asya'yı Orta Doğu'nun bir uzantısı olarak algılamıştır.

Rusya'nın önde gelen kanaat önderleri ve devlet adamları Asya'nın sömürgeleştirilmesi ve Batı Medeniyeti değerlerinin 'Asyalı barbarlara' öğretilmesinin zarureti üzerinde durmuşlardır. Rusya'nın medeniyet misyonundan söz eden ve buna inanan insanların başında tarihçi, coğrafyacı ve başka sahalarda uzmanlaşmış bilim adamları ve askeri erkan gelmektedir. "Asya'ya bizden daha yakın olan kim?" soruları sorulmaya başlanmış ve bu bölgeye yönelmenin bir misyon olduğu ve hatta bu sömürge biçiminin

diğer Avrupa ülkelerindeki sömürgelere benzemediği ısrarla vurgulanmıştır. Yerli halkla bütünleşmek üzere yerleşimcilerin gönderilmesi ve evlilik kurumu aracılığıyla Orta Asya'nın bir anavatan haline getirilmesi amaçlanmıştır. “Biz İngiliz değiliz ki Hindistan'da yerlilerle evlenmekten kaçındıkları gibi kaçınalım veya Onlar gibi değiliz ki bir gün buradan çekip gideceğimizi düşünelim” (Hanuer 1990:38-46) şeklindeki düşünceler hiç de azınlıkta olmadığı anlaşılmaktadır. Bu düşünceler, Rusya'nın emperyal amaçlarının geçici olmadığını açıkça göstermektedir.

Sömürgecilik zihniyeti ile Türk illerine gelen ilk istilacıların yerlilere hayvanca muamelede bulunmaları, onları eğitilmemiş birer ‘hayvan’ olarak algılamalarından kaynaklanmaktadır. Safarov'a göre, “Rus göçmenleri (...) burada haydut (khişnik) olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir ve ellerine ne geçtiyse yağmalamışlardı. Burada yaşayan bütün Ruslar, yerli halkın insan olmadığı, daha ziyade dövülüp, soyulup ırzlarına geçilmesi gereken iş hayvanları olduğu şeklinde bir bilinçle yetiştirilmişlerdir” (Hayit 1997:16). Bu haleti ruhiyenin sadece eğitilmemiş Rus köylüleri, Cossaklar ve Ukraynalılar da değil bizzat Katerine'nin ve Voltaire'in yazışmalarında da açıkça ifade edilmiştir. 8–10 Ağustos 1774 tarihinde II. Katerina Voltaire'e şunları yazmıştı:

Bu engin bölge, büyüklüğü ile münasip olarak insanla dolu değildir; dağlık bölgesinde, adları Başkis olan dünyanın yaratılışından beri yağmayla geçinen Tatarlar bulunmakta. Düzlük bölgesinde Amerikan kolonilerinde bunları *adam etmek* için yapıldığı gibi Rusya'nın kırk yıldır kurtulmaya yemin ettiği şu *yaramaz insanlar* bulunmakta.” Voltaire ise şöyle cevap vermiştir (2 Şubat tarihli mektubunda): “Orenburg bölgesinin imparatorluğunuzun, İranlıların iç savaşlarında hazineleri getirdikleri eğlenceli ve en sevimli yerlerden biri olduğunu düşünüyordum; oysa *çulsuzların* bulunduğu *barbar* bir ülkeymiş. (...) Uzunlamasına iki bin yerleşim yerine sahip bir imparatorluk zamanla medenileşir. (...) Gün gelecek, Orenburg Pekin'den daha kalabalık opera-komiklerin oynadığı bir yer olacaktır (Barthold 2004:307) (İtalikler H.T'ye aittir).

3.3.1. Rusların Türkistan'da İlerlemeleri

Rusların Kazak bozkırlarına ve Kırgız sıradağlarına nüfuz etmeleri sabırlı ve sistematik bir politikanın ürünü olduğu söylenebilir. 17. yüzyılın sonunda Pasifik'e ulaşan Ruslar 18. yüzyıldan itibaren yönlerini Sibirya'dan güneye yani Kazak ve Kırgızların yaşadıkları bozkır alanlara doğru çevirmişlerdir. Buraları almanın Rusların kaderi ve görevi şeklinde algılanmaya başlandı. Lord Curzon, “dünya

nasıl güneşin etrafında dönmeye mecbursa Rusların da bu alanlarda ilerlemeye ihtiyaçları ve zorunlulukları vardır” demektedir (Weeler 1964:49).

Türk hanlıkları arasındaki bitmek bilmeyen mücadeleler Ruslara bu fırsatı vermiş ve nihayet Kazak toprakları 1844’te Rus hâkimiyetini tanımak zorunda kalmıştır. 21 Ekim 1868’de ilan edilen bir fermanla bütün Kazak, Sibir ve Orenburg toprakları Rusların kontrolüne girmiştir (Devlet 1999:29-30).

23 Mart 1852’de Kuzey Kırgızları himaye talep etmek ve İli nehrinin sol kıyısındaki toprakları kullanmak için Rus idaresine başvurmuşlardır. Ruslar, kuzey Kırgızistan’da etkinliklerini arttırmak ve oralara yerleşmek için bunu bir fırsat olarak değerlendirmişlerdir. Ruslar, hanlıklar arasındaki rekabet ve entrikalardan yararlanarak on yıl bile geçmeden (1862) Bişkek kalesi’ni ele geçirmişlerdir. Bunu takip eden yıllarda, 1864’te Issık Göl çevresinde Aksu tahkimatı ve 1867’de merkezi Tanrı Dağları’na gerçekleştirilen sefer ile Narın tahkimatı inşa edilerek Kırgızistan’ın Kuzey kesimleri tamamen denetim altına alınmıştır. Nihayet 1867’de Kırgızistan’ın kuzey kesimleri Yedi Su eyaletine dahil edilerek, Türkistan vilayetine bağlandı (Devlet 1999:35). Bugün Kırgızistan’ın kuzeyinde bulunan Talas kentinde hala ilk Rus muhacirlerinin evleri mevcut ve meskûn konumdadır. Ruslar, bir anlamda ellerini çabuk tutarak 1868 yılında Buhara Hanlığı’nı, 1873’te Hive Hanlığı’nı ve 1876’da da Hokand Hanlığı’nı kontrol altına almışlardır. Böylelikle 1889’a gelindiğinde tüm Orta Asya kontrol altına alınmış oldu (Yıldırım 1996:42-47).

3.3.2. Bir Strateji Olarak İskan Politikası

İskan hareketleri 1861’de ilga edilen serflik nedeniyle açıkta kalan binlerce zor durumdaki Rus köylü nüfusunu rahatlatmaya yönelik bir girişimdir. Ayrıca, Orta Asya kaynaklarının sömürülmesi açısından o dönemde Rus siyasetçiler için önemli bir siyasi hedef haline gelmişti (Hanuer 1990:45).

Rus köylülerinin Kazak steplerinde iskân edilmesi bölgenin ele geçirilmesinden sonra gerçekleşmiştir. Erken dönem Rus işgallerinde Kossakların toprak ihtiyacı nedeniyle Ural Nehri boyları ve sonra Orenburg'un güneyinde toprak ilhakları olmuştur. Ancak 1868'de Rus köylülerinin Çin sınırlarına yerleştirilmesi amacıyla verimli topraklara sahip olan Semireçi'nin seçildiği anlaşılmaktadır. Semireçi bölgesinin önemli kenti olan Alma-Ata ve Kırgızistan'ın doğu taraflarını ihtiva eden bu bölgenin ahalişi çoğunluk olarak göçebe kabilelerden oluşmaktadır. 1867'de 14 Kossak yerleşim birimi Kırgız ve Kazak göçebelerinin en güzel kışlaklarına konuşlandırılmışlardı.

1881'de yeni bir göçmen dalgası başlamış ve Rusya'nın batısından 30.000 göçmen getirilmiştir. Rus Valisi Kaufman, Rus yerleşimcilerin Müslüman nüfusun yoğun olduğu Türkistan bölgelerinden daha ziyade bozkırlarda yerleşmelerinin taraftarı olduğu, zira Rusların Müslüman ahalinin yoğun olduğu bölgelere gitmeleri durumunda Ruslara karşı ciddi bir nefretin başlamasından endişe ettiği kaydedilmektedir. Ancak artan göç dalgası tüm şiddetiyle devam ederek yerli nüfusun ihtiyacı olan meralar dikkate alınmamıştır. Bu göç dalgaları sonucu 1911'e gelindiğinde Bozkır Genel Valiliği'nde Rus nüfus, yerli nüfusun %40'ını oluşturmuş bulunmaktaydı (Weeler 1964:77).

Kırgızistan'ın güney kesimleri olan Fergana bölgesine ise Rus iskan hareketlerinin 1893'ten sonra başladığı anlaşılmaktadır. 1917'ye gelindiğinde bu bölgede Kırgız ahalinin %81'i topraksız hale getirilmiştir (Yıldırım 1996:52).

Rusların nüfus yerleştirme faaliyetleri tüm huzursuzluklara rağmen devam etmiş ve 1914'te 33.639, 1915'te 28.185, 1916'da 9.209 ve 1917'de 4.820 göçmenin Kırgız topraklarına yerleştiği kaydedilmektedir. Bunun yanında savaş yıllarında Rus göçmenlerin yerini savaş esirleri almış ve 200 bin savaş esiri Türkistan'daki Fergana başta olmak üzere 25 kampa dağıtılmıştır. 1917 Şubat İhtilaline kadar Rusya'dan Sibirya ve Orta Asya'ya takriben 6.500.000 Rus göçmen getirilmiştir (Devlet 1999:233).

3.3.3. Rus Politikalarına Direniş ve 1916 İsyanı

Politikalarıyla kendi menfaatlerinden başka hiçbir şey düşünmeyen Rusların, yerli halkın durumuna karşı bigane kalmaları her geçen gün halkta nefret duygularının alevlenmesine sebebiyet vermiştir. Rusların her adımına karşı bir direniş örgütlenmiştir. 1885 yılında Fergana Vadisi'nde, 1891'de Namangan'da 1892'de Taşkent ve Hokand çevresinde isyanlar ortaya çıkmıştır. Özellikle o tarihte Nakşibendi tarikatı tarafından organize edilen Andican isyanı güçlükle bastırılabilmiştir. Ancak bu direnişler organizeli olmadıkları için düzenli bir ordu karşısında başarıya ulaşmamıştır. (Krader 1966:106; Yıldırım 1996:48).

Rusya, Birinci Dünya Savaşı nedeniyle mali bir krize sürüklenmiş, bu krizi aşmak için ise Orta Asya'daki Rus valiler, ordunun et ihtiyacını karşılamak üzere halkın mallarına keyfi değer biçmeye ve Rusya'dan ithal edilen mallara ise fahiş oranda zamlar yapmaya başlamışlardı. Bunun yanında yarım asırdır devam eden iskan hareketleriyle binlerce Rus köylüsünü getirip mera alanlarını daraltan Ruslar, yerel halkı huzursuz etmişlerdi. Son olarak Çar'ın 25 Haziran 1916'da 19-43 yaş grubu arasındaki Orta Asyalı insanların savaş gerisindeki alanlarda istihdam edilmek üzere askere alınmaları ile ilgili ferman yayınlaması bardağı taşıran son damla olmuştur. Bunun üzerine Orta Asya'nın hemen her tarafında; Türkmenistan'da, Tacikistan'da, Kırgızistan'da ve Özbekistan'da yeni isyan dalgaları baş göstermiştir. Ancak isyanlar örgütlü olmadığından bunun faturası ciddi bir biçimde halka ödettirilmiştir.

1916 isyanında en ciddi fatura ödeyen halkın başında Kırgızların olduğuna kuşku yoktur. Nüfusun 1/7'sinin yok olduğu, adı konmamış ya da bilinmeyen bir soykırım yaşanmıştır. 6 Ağustos 1916'da Bişkek'te ayaklanan Kırgızlar, yaklaşık 2000 Rus yerleşimcisini katledince Ruslar bunun intikamını acı bir biçimde aldılar. Kayıtlarda 780.000 Kırgızdan 100.000-120.000 arasında insanın öldürüldüğü belirtilmektedir (Huskey 1997:656; Koldays 2002:522).

Bu soykırma Sovyetlerin 1924'te uygulamaya çalıştıkları zorunlu iskan politikaları da eklenebilir. Bu tarihte yapılan nüfus sayımına ve hayvan sürülerinin kolektifleştirilmesine isyan eden ve bu nedenle hayvan sürülerini teslim etmektense kesip kaçmayı yeğleyen Kırgız kabileler Çin'e geçmişlerdir¹. O tarihte bölgede bulunan Avrupalı bir gezgin olan Gustav Krist yarım milyon Kırgız'ın deve, at ve koyun sürüleriyle Kızıl Ordu birliklerinden nasıl kaçtıklarını şöyle anlatmaktadır:

Güneş ufukta yükselmmişti; dönüp aşağıdaki vadiye baktım. Deve kervanlarının ardi arkası kesilmek bilmiyordu; tüm orda yollara dökülmüş, Sovyet görevlilerinden kaçıyor. Rusların yaklaştığı haberi orman yangını gibi yayılmış olmalıydı, çünkü Sovyet görevlileri otlatma alanlarına vardıklarında ortalıkta çobanlardan başka bir şey görememişlerdi. Sürü sahiplerinin nerede olduğu sorulan çobanlar da, başlarını sallayıp, "çok uzak, çok uzaklara gittiler", yanıtını veriyorlardı...Gözlerime sıcak yaşlar dolmuştu; ancak daha o zamanlar özgür Kırgızların son yürüyüşüne tanıklık ettiğimin farkında değildim (Raşid 1996:171).

Kırgızlara ve bilumum Orta Asya halklarına yapılan katliamların İkinci Dünya Savaşı'nda ve Sovyetlerin Afganistan'ı işgali sırasında tekrar yaşandığını da belirtmek gerekir.

3.3.4. Rusların Demiryolu Projesi

Dostoevsky gibi düşünürler Rusların milliyetçi, yayılmacı zihniyetlerinin destekçileri olmuşlardır. Bu nedenle Dostoevsky Orta Asya'yı hedef göstererek şöyle demiştir:

"Biz Avrupa'da köle iken Asya'ya Efendi olarak gideceğiz. Avrupa'da Asyalıyız fakat Asya'da Avrupalı olacağız. (...) Gerekli olan sadece hareketin başlamasıdır. Sibirya'ya ve Orta Asya'ya yönelen iki demiryolu kurmak ve sonra sonuçlarını seyretmek" (Hanure 1990:xvii).

¹Bu isyanlar sırasında birçok Kırgız ve Kazak Doğu Türkistan'a göç etmiştir. Büyük bir Kırgız kabilese ise Afganistan'daki Pamir'e gitmiştir. Sovyetler Birliği 1930'larda Afganistan'a sınırlarını kapatmış ve 1941'de ise Büyük ve Küçük Pamir'e bir operasyon düzenlemiştir. Nisan 1978'de Sovyetler Birliği'nin Afganistan istilası başlamıştır. Bunun üzerine 1300 kadar Kırgız, Küçük Pamir'den Pakistan'a kaçmışlardır. BM, iki yıl süresince yüksek kesimlerde yaşamaya alışmış olan bu insanlara yer aramış ve en nihayetinde ABD'deki Alaska ve Kanada'nın kuzey kesimleri uygun görülmüştür. Bunun üzerine Kırgızlar, Türk kökenli olduklarını ve Türkiye'ye gitmek istediklerini belirterek 1981'de Türkiye'nin Pakistan Büyükelçiliği'ne müracaat etmişlerdir. Zamanın Cumhurbaşkanı Kenan Evren, bu müracaatı kabul ederek BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin düzenlediği charter seferleriyle söz konusu mülteciler Türkiye'ye getirilmiş ve Van'a yerleştirilmişlerdir (Uehara 2001:6-16).

Askeri bir güç olmadan Orta Asya'nın ele geçirilmesine imkan yoktur. Türkistan bölgesinde özellikle direnişin yoğun olduğu dönemlerde askeri sevkıyatın hızlı gerçekleşmesinin yanında bölgenin birleştirilmesinin ve savunulmasının avantajları kurulacak bir iletişim ve ulaşım sistemine bağlıdır. Bu nedenle, demiryolu bölge için bir güç dengesidir. Ancak, bölgenin kesin kontrolü ile birlikte isyanlar yavaş yavaş azalınca bu sefer de demiryolu projesinin ikinci önemli amacı olan bölge kaynaklarının transfer edilmesi sorununu çözmek için önemli bir araç haline gelmiştir. 19. yüzyılın sonunda Ruslar demiryolunu Hazar limanından Merv Vahası'na, Buhara, Semerkand, Zerafşan Vadisi ve Fergana Vadisi'ne kadar uzatmışlardır. Aynı hat Merv Vahası'ndan güneye, Afgan sınırına kadar uzatılmıştır. Devrim'den hemen önce 20. yüzyılın başlarında demiryolu Orenburg'tan, Ural Dağları'nın güney eteklerine ve oradan Taşkent'e kadar inşa edilmiştir. Böylelikle Orta Asya demiryolları ile bağlanmış oldu. Kuzeybatı'daki hat Volga'dan Ural nehrine, Kuzeydoğu'da ise Türkistan-Sibirya hattı inşa edilmiştir. Bu hat Novosibirsk'den Semipalatinsk'e kadar uzanarak tüm yollar tek bir hat oluşturmuştur. 1897'de demiryolları ile taşınan mal miktarı 250,000 ton iken 1909'da bu rakam 1,250,000 tonu bulmuştur. 1884'de bölgenin önemli vadi ve vahalarına Amerikan Pamuğu tanıtılmış ve 1909'da taşınan ham maddelerin başında da bu pamuk ve buğdayın geldiği görülmektedir (Krader 1966:105; Hanuer 1990:98-110).

3.4. SOVYETLER DÖNEMİ'NDE ORTA ASYA

Rusya'nın I. Dünya Savaşı'na girmesi ile içine düştüğü sosyal, siyasal ve ekonomik kriz Ramanov Hanedanlığı'nın sonunu getiren bir ihtilal ile neticelenmiştir. Rus Sosyal Demokratları, Anayasal Demokratlar (Kadet) ve Sosyal Devrimciler'in 27 Şubat 1917'de başarıya ulaştırdıkları ihtilal neticesinde devlet işlerini yürütmek üzere bir komite oluşturmuşlardır. Bunun üzerine Rusya 1917'de Brest-Litovsk anlaşması ile savaştan çekilmiştir. Ancak aynı yılın Ekim ayında Lenin'in önderliğindeki Komünist-Bolşevik Partisi, silah zoruyla Geçici Hükümeti devirmiş ve iktidarı ele geçirmiştir. Böylelikle Rusya'da artık Marksist teoriye dayanan komünizm dönemi başlamıştır.

3.4.1. Geçiş Dönemi Politikaları

Sovyet yöneticileri, iktidara gelir gelmez Çarlar Dönemi'ndeki topraklara hakim olamamışlar ve bu nedenle bir geçiş dönemi yaşanmıştır. Bu dönemde Sovyet yöneticilerinin tüm halklara, siyasi haklar noktasında daha adil ve insani davranılacağına sözünü vererek zaman kazanmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu dönem, komünistler için bir nevi 'fetret dönemi' olarak nitelendirilebilir.

3.4.1.1. Ulusların Kendi Kaderlerini Belirleme Hakkı

Lenin ve 1917 Devrimi'nin mimarları Çarlığın emperyalist politikalarını ve egemenlik altına aldıkları halklara karşı olan tutumlarını eleştirmişlerdir. Lenin'in bizzat kendisi "sınıf sadakatinin" en sonunda "ulusal ve etnik" sadakat biçimlerinin yerini alacağına inanmaktaydı. Bu amaçla Çarlık rejiminin altını oyacağına inandığı 'milliyetçilik hareketlerini ve self determinasyon prensibini' bir silah olarak kullanmaktan kaçınmamıştır (Hanuer 1990:25). Ekim Devrimi ile birlikte halkların eşitliğini ve ulusal self determinasyonu öngördüğünü Stalin ile birlikte açıklamıştır.

İktidara gelen Bolşevikler, duruma hemen hakim olamamışlar ve bir anlamda Rusya'da birkaç yıllığına fetret devri yaşanmıştır. Bu zaman zarfında özgürlük, eşitlik ve kardeşlik vaatleri yapan Lenin ve Stalin'in bu hareketleri Rusya'nın her yerinde ve özellikle yıllardır toprakları ellerinden alınmış olan Orta Asya halklarında büyük heyecan ve yankı uyandırmıştır. Lenin ve Stalin'in imzasını taşıyan şöyle bir bildiri yayınlanmıştır: "Rusya Müslümanları, Volga ve Kırım Tatarları, Kırgızlar, Sibiry ve Türkistan Sartları, Transkafkas Türk ve Tatarları, Çeçenler ve Kafkasya Dağlıları, sizlere hatırlatırız ki, Çarlar camilerinizi, mabetlerinizi yıktılar. Din ve milli geleneklerinizi ayaklar altında çiğnettiler. Şu anda hepiniz onun kölelerisiniz. Bugünden itibaren ibadet yerlerinizi açmakta, din ve geleneklerinizi yaşatmakta, milli ve kültürel müesseselerinizi işletmekte serbestsiniz. Bunlar, sizin hiçbir sınırlamaya tabi tutulamayacak tabii haklarınızdır. Milli hayatınızı kendi anlayışınız ve arzularınıza göre tanzim ediniz. Biz sancağımızın üzerinde, dünyanın bütün mahkum unsurlarına hürriyet

taşıyoruz” (Adilbayev 2002:77). Lenin ve Stalin’in özerkliği teşvik eden bu çağrılar üzerine Türk illerinde özerklik talebiyle birçok oluşum ortaya çıkmıştır.

Stalin ulusu, “tarihsel olarak kurulmuş, kararlı bir dil, toprak, iktisadi yaşam ve kendini kültür ortaklığında dile getiren ruhsal biçimlenme birliği” olarak tanımlamıştır (1976:15). Bunlardan her hangi birinin eksik olmasının ulus oluşumunu engellediğini belirten Stalin’e göre, bu niteliklere sahip her ulusun kendi kaderini belirleme hakkı vardır. Stalin’in ulusal sorun ile ilgili bu görüşleri Lenin tarafından da benimsenmekte idi ve 1917 Devrimi’nin ilk aylarında karmaşa döneminde sarf edilmiştir. Ancak bundan sonraki yıllarda Sovyet gücünün eski Rus İmparatorluğuna yavaş yavaş hükmetmeye başlamasıyla yukarıdaki görüşlerin değiştiğine şahit olunmakta ve “milletlerin kendi kaderlerini tayin etme (self determinasyon)” ilkesinin bağımsızlık değil de özerklik biçiminde yorumlanmaya başladığı görülmektedir.

Ekim Devrimi ile birlikte Rusya’da büyük bir kargaşa dönemi başlamış ve Bolşeviklerin 1920’lere kadar duruma hakim olamadıkları bir “fetret dönemi” yaşandığı belirtilmişti. Bu kargaşa ortamında Çarlık döneminde egemenlik altına alınan Letonya, Estonya, Ermenistan, Finlandiya’nın yanı sıra Orta Asya’da Kırgızistan, Özbekistan gibi bölge halklarının kimisi bağımsızlığını kimisi de özerkliğini ilan etti. Stalin, self determinasyon ilkesi gereğince bağımsızlıklarını ilan eden bu halklara liderlik edenlerin amaçlarının “ulusal burjuva devletleri kurmak” olduğunu ve bu devletlerin dünya emperyalizminin uzantıları olmaları nedeniyle Rusya’daki gerçek devrime bir tehlike yarattıklarını belirtmiştir. Bunun için self determinasyon düşüncelerinin sabit olmadığını ve koşullara göre değişebildiğini belirten Stalin, bu halklara bağımsızlık değil de özerklik tanınabileceğini belirtmiştir. Stalin’in ifadeleriyle sunarsak: “Çevre bölgelerinin Rusya’dan ayrılmasına karşıyız, çünkü bu durumda ayrılma, bu çevre bölgelerinin emperyalizm tarafından egemenlik altına alınması, Rusya’nın Devrimci gücünün sarsılması, emperyalizmin konumunun pekişmesi anlamına gelir. ...Çevrenin ayrılmasının, batı ve doğudaki kurtuluş hareketlerini uyaran *merkezi Rusya’nın* devrimci gücünü sarsacağını hesaba katmasak bile, çevre-bölgeler, bir kez ayrıldıktan sonra, uluslar arası emperyalizm tarafından kaçınılmaz bir biçimde egemenlik altına alınacaklardır (Stalin 1976:101-2)”.

Stalin, Rusya İmparatorluğu altındaki halklara “kendi kaderlerini tayin etme” ilkesinin kendileri açısından reel bir politik olmadığını, bu nedenle merkez ile çevre arasındaki en makul ilişkinin Rusya’nın çevreyi merkeze federatif bağlarla bağlayacak özerklik olduğuna inanmaktadır (Stalin 1976:104). Self determinasyon’un ‘Ruslardan ayrılma hakkı’ anlamına gelmediği, sadece sosyalist düzende ulusal eşitlik anlamında yorumlanması gerektiği belirtilmiştir (Weeler 1964:118). Bu nedenle Stalin, Komünist Parti’si mensuplarına bundan sonra atılacak en önemli adımların çevre-merkez ilişkisi açısından Çarlar döneminde Ruslara karşı oluşmuş olan önyargıları yıkmak ve bir “güven ortamı” oluşturmak olduğunu belirtmiştir (Stalin 1976:105).

Sovyetlerin Orta Asya’yı terk etmek istememeleri temel üç gerekçeye dayanmaktadır: Bölgenin hayati önemde kaynaklar ihtiva etmesi, Rusların bölgeden çekilmeleri durumunda Orta Asya ve Kafkasların Britanya emperyalizmine açık hale gelmesi ve Rus güvenliğini tehdit etmesi, üçüncü bir faktör ise Çarlar döneminde iskan ettirilmiş olan Rus nüfusunun varlığının hamisiz kalmasıdır (Weeler 1964:99). Nitekim bu endişeler Stalin’in yazılarında açıkça belirtilmiştir.

3.4.2. Sovyetlerin Orta Asya’da Duruma Hâkim Olmaları

Çarlık rejiminin yıkılması ile birlikte 1918 ve 1919 yıllarında Ruslar gerek Türkistan’da ve gerekse Bozkır Genel Valiliği’nde bir iç çekişmeye girmişlerdi. Rusya’nın içinde bulunduğu çekişmelerin bir uzantısı Orta Asya’ya da yansımıştır. Çar taraftarları eski konumlarını kaybetmemek için direnirken Sosyalist ittifak ise yeni yönetimin temsilcisi olarak ortaya çıkmıştır (Hayit 1997:3).

Bu zaman zarfında Kazak aydınlar Alaş Orda otonomisini ilan etmişlerdi. Türkistan’da ise IV. Müslüman Olağanüstü Yerel Kongresi 1918’de Kokand’da toplanarak Türkistan için otonomi talep etmiştir. Bu durum yerel Sovyet yanlıları tarafından karşı devrim hareketi olarak nitelendirilmiş ve bölgedeki köylü, asker ve işçilerden oluşan Rus birlikleri Kokand şehrini işgal ederek Rus kaynaklarına göre en az 5000 insanın öldürüldüğü bir vahşet yaşanmıştır. Yerel halk ise bu sayının iki ya da üçe katlanması gerektiğini belirtmektedir. Belirtilmesi gerekir ki bu katliamlarda Kızılılarla beraber rol

oynayan Ermeni Daşnaksutyun birlikleri de mevcuttu (Hayit 1997:36; Weeler 1966:103-107). Bundan sonra Sovyetlerle Türkistanlı liderlerin yıldızının barışmadığı söylenebilir. Bolşeyikler, burjuva olarak nitelendirdikleri din adamı, tüccar ve toplumun önde geleni sayılan tüm insanları hedef tahtasına oturtular. Türkistanlıların bundan sonraki mücadeleleri ise Basmacı Hareketi olarak nitelendirilmiş ve bu özgürlük savaşçıları kendi torunlarına terörist olarak tanıtılmıştır (Hayit 1997:1-3). Bundan sonra her kim imha edilmesi gerekiyorsa onun Basmacı olarak nitelendirilmesi yeterliydi.

Basmacı kelimesi Türkçedeki basmak ya da baskın yapmak kökünden gelmektedir. Muhtemelen hareketin mensuplarının Rus hedeflerine ani baskın düzenlemelerinden bu adı almıştır. Basmacı hareketi Sovyetlerin insanların zihninde naksettikleri terörist, eşkıya, haydut kavramları ile aynı anlamda kullanılmıştır (Hayit 1997:1-3). Bugün bile Kırgızistan'ın her hangi bir bölgesinde dinden veya Türklükten söz edildiğinde doğrudan insanların zihninde bu hareketin canlandığı sezilmektedir. Bir anlamda insanların ürettiklerine ve bu konuşmalara mesafeli durduklarına şahit olunmuştur.

Basmacı hareketi, Fergana'daki isyanlarla ilişkilidir. Celal Abad, Oş, Taşkent, Buhara gibi Türkistan'ın önemli yerleşim yerlerinde ortaya çıkmıştır. Hareket daha sonra Margelan, Namangan ve Andican'a da yayılmıştır. Ekim 1921'de Enver Paşa'nın Buhara'ya ulaşmasıyla hareket yeni bir boyut kazanmıştır. Enver Paşa, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'ya kaçmış ve 1920'de Moskova'ya geçerek Bolşevik Hükümetine hizmetlerini sunmak istemiştir. Bolşevikler, onun prestijinden yararlanarak Türkistan halkını yanlarına çekebilmek amacıyla Buhara'ya gitmesine izin vermişlerdir. Paşa kısa bir süre sonra Bolşevikler hakkındaki kanaatini değiştirmiş ve Zeki V. Togan'ın çabalarına rağmen Basmacı Hareketine katılmaktan imtina etmemiştir. Sovyetlerin şartlı barış teklifini kabul etmeyince Enver Paşa, Boljuan'da Kızıl Ordu ile çarpışarak şehit olmuştur (Weeler 1964:110). Artık hareket Afganistan'da konuşlanmış ve 1931'e kadar burada zaman zaman Sovyetlere karşı gerilla savaşı yürütmüştür (Hanuer 1990:91).

Eylül 1920'de yapılan anayasaya göre Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Türkistan ASSR) Çarlık dönemindeki Türkistan Genel Valiliği topraklarını

kapsamaktaydı. Hiva ve Buhara emirlikleri de Halk Cumhuriyetleri'ne dönüştürülmüş ve 'bağımsız' birimler olarak tanımlanarak ekonomik özgürlüklerine dokunulmamıştır. Ancak 1922'de Sovyetler açıkça Hiva ve Buhara'yı da içine alan tüm Türkistan'ı "birleşik bir ekonomik birim" ilan ederek tarım, sulama, iletişim ve para sistemi açısından birleştirmişlerdir. Aynı yılın Aralık ayında Lenin, Hiva ve Buhara halklarını Sovyet Halkları olarak nitelendirmiş ancak sosyalist olmadıklarını belirtmiştir. Ekim 1923'te Hiva, Eylül 1924'te de Buhara yönetimleri feshedilmiştir (Hanuer 1990:92; Weeler 1964:121-124).

Orta Asya'nın tümü Sovyet nüfuzuna girdikten sonra sürecin ikinci aşaması olan Orta Asya'nın siyasi olarak etnik gruplar arasında taksim edilmesine gelmiştir. Bu da Lenin'in Milliyetler Politikası temelinde gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

3.4.3. Bölgenin Siyasi ve İdari Açından Taksim Edilmesi

Orta Asya'da ulusal oluşumlar 19. yüzyılda ümmet anlayışının zayıflamaya başladığı bir dönemde gündeme gelmiştir. Arapça, Farsça ve Çağatayca edebiyat metinleri yerlerini yavaş yavaş Kazak, Türkmen ve Özbek milli edebiyat oluşumlarına terk etmeye başlamasıyla ümmetten ulus sürecine geçişin nüveleri de görülmeye başlanmıştı. Bu dönemde Orta Asya'nın belirsiz ortamında ileride üç temel ulusal akımın şekilleneceği (Kazak-Kırgız, Özbek-Tacik, Türkmen) ve Çarlık rejiminin başına bela olacağı beklenmekteydi. Ancak Sovyet Devrimi ile birlikte uluslaşma süreci akamete uğrayarak yapay kılındı ve Kırgız, Kazak, Özbek, Türkmen, Uygur ve Dungan gibi birçok etnik grup ortaya çıkarıldı. Böylelikle ileride ortaya çıkması muhtemel güçlü milliyetçilik akımlarının kontrol altına alınması sağlanmış oldu. Ancak kontrol altındaki bu milliyet politikasından gerçek kimliklerin ortaya çıkmasının sağlandığı görüşünü savunanlar da vardır.

Sovyet otoritelerinin 1924'te belirledikleri etnik sınırlar, bölgede dinsel ve milliyet bağlamında büyük oluşumların önüne geçmeye yönelik siyasi bir amaca hizmet etmiştir (Roy 2000:107). Siyasi ve idari örgütlenme, 1936'da teyit edilen anayasaya göre nihai şeklini almış ve 1962'ye kadar da temelde bir değişime uğramamıştır. Orta Asya insanı

artık kendisini bir kabile müntesibi olarak değil bir milliyet müntesibi olarak tanımlamaktadır. Ancak bu durum, bölge insanının aralarındaki derin tarihi bağların birleştirici bir üst kimlikte buluşmasını da engellemiştir. Engellenen bu kimliklerin başında Türkistan, Müslüman ve Türk kimlikleri gelmektedir (Weeler 1964:150-151).

Sovyet yöneticilerinin söz konusu milliyet politikalarının birkaç amaca yönelik olduğu söylenebilir. İlk olarak, milliyetler politikası gereği belirlenen siyasi sınırlar, kültürel ve dilsel sınırlara tekabül etmeyen bir biçimde çizilmiştir. Bu da belli siyasi sınırlarla özdeşleşen etnik grupların farklı etnik sorunlarla karşı karşıya kalmasını sağlayarak, her toprak parçasında güçlü ulusal oluşumların önüne geçilmesini beraberinde getirmiştir. Bugün Kırgızistan'da 80'den fazla etnik grubun varlığı buna delildir. İkinci bir husus ise birbirlerini rakip olarak gören bu alt kimliklerin bir paydada barışçıl bir biçimde buluşması için bir üst kimliğe ihtiyaç duyacakları açıktır. Bu üst kimlik ise Sovyet Rusya kimliğidir. Sadakat burada çift yönlü işlemektedir; yerel düzeyde her kimlik kendi etnik grubuna sadık olabilir, bunda bir mahzur yoktur ancak üst kimliğe sadakat muhakkak gereklidir. Zaten eğitim sistemi, askerlik, üretim, parti ve gençlik kolları bu amaç için hizmet etmektedir. Son olarak, eğer bölge insanı çağın bir gereği olarak bir milliyete müntesip olmayı bir ihtiyaç haline getirmişse yaratılan bu kimlikler doğrultusunda bireylerin tatmin edilmeleri ve farklı arayışların içine girmemeleri sağlanmış olur.

Roy, milliyetler teorisinin stratejik ve siyasal hesaplarla yapıldığını ve temel amacının Panislamist ve Pantürkist kadroları parçalamak, yani etnik grupları birbirinden farklılaştırmak olduğunu belirtmektedir (2000:107). 1920'lerde gerçekleşen bu öngörünün 2000'li yıllarda gerçeklik payının yüksek olduğu ispatlanmış bulunmaktadır. Bugün her cumhuriyette bir azınlık problemi ile uğraşılmaktadır. Sınırların keyfi olarak çizilmesi neticesinde, Semerkand ve Buhara gibi geleneksel Tacik şehirlerinin Özbekistan'a verilmesi ve Özbek şehri Oş'un ise Kırgızistan'a verilmesi zaman zaman etnik sorunların yaşanmasına neden olmuştur (Davutoğlu 2001:466, 484-485).

Sovyet anlayışına göre, yeni cumhuriyetler, "görünüşte ulusal özde ise sosyalist bir içeriğe" sahip olmalılar. Örneğin Özbeklerin, ulusal dilleri, ulusal bayrakları ve ulusal

kültürel gelenekleri vardır. Ancak vatan sevgileri, askerlik hizmetleri, çalışmaları ve üretimleri sadece Özbek ulusuna ait olamaz tam tersine Sovyet İttihadı'na aittir. Böylelikle ulusallık, gerçek ulus kimliği ve bilincine ulaşmak için yerel düzeyde tutulmaya çalışılan bir bariyer konumundadır. Söz konusu politikanın suni, göreceli ve 'böl ve yönet' ilkesine uygun olarak çizildiğini ve 'görünürde' Komünist prensiplere uygun olduğu eleştirilerine tabi tutulmuştur.

Sanal veya gerçek Sovyet idarecileri Türkistan'ın siyasi olarak komünizm adına dahi olsa birleşmesinden her zaman endişe duymuşlardır. Sultan Galiyev, Tatar bir Müslüman komünist olup Milliyet İlişkileri Komiserliği'nde yüksek bir görev üstlenmiş ve yeni bir hareket başlatmıştı. Galiyev'e göre, Alman ve Rusların Marksizm yorumları Müslüman dünya için uygun değildir. Nihayetinde bu yorumlar büyük bir Rus şovenizmi ile maskelenmiştir. Marksizm'i tarım toplumları olan Asya halklarına anlatmak için ona göre bir yorum sunmak gerekir. Galiyev, komünist olmasına rağmen düşünceleri İslam inancından beslenmekteydi. Ona göre önce İdil-Volga'da Müslüman bir devlet kurulmalı, bu devlete tüm Müslüman Türkler ve daha sonra ise Rusya'daki Müslümanlar ilhak edilmelidir. Bu Müslüman federe devlet, komünizm propagandasını Sovyet olmayan Doğu'nun halklarına anlatmalı ve sonra sömürge halkların kendi kaderlerini tayin etmelerine yardımcı olmalıdır. Galiev'in bu düşünceleri karşı-devrim olarak nitelendirilmiş, bu nedenle 1923'te tutuklanmış ve 1930'da ise infaz edilmiştir. Galiyev, Sovyetlerde Müslüman İttihadı'nı savunan son kişi olmuştur. Mustafa Çokay, Türkistan'ın kabile devletlere bölünmesini yani 1924'teki ulusal sınırların belirlenmesini Türkistan İttihadı'nın önlenmesine yönelik bir proje olduğu görüşündedir (Weeler 1964:123-124; Roy 2000:107).

Şekil 1: Sovyet Sisteminin Siyasi ve İdari Yapısı

Şekilden de görüldüğü gibi Sovyetlerin siyasi ve idari yapısı birbirine bağlı üç temel ayrı yapıdan oluşmaktaydı.

KOMÜNİST PARTİ	HÜKÜMET	EKONOMİ
Genel Sekreter	Başbakan	GOSPLAN

Kaynak: (Solak, 1999:39)

Komünist Partisi, Sovyetler Birliği'nin en önemli karar ve yönetim birimini oluşturur. Sovyetler Birliği Anayasası'nın 126. maddesi, Sovyet vatandaşlarını biri Komünist Parti'ye dahil, daha aktif ve şuurlu, öteki ise "partiye girmeyen vatandaşlar" olarak ikiye ayırmıştır (Uludağ ve Memedov 1992:3).

Sistemde, sanayide çalışan işçi kesimi ile sovhoz ve kolhozlarda çalışan köylü kesiminin yanında intelligentsia tabakası zikredilmektedir. İntelligentsia'daki insanların sınıf olarak addedilmedikleri tam tersine tabaka olarak nitelendirildikleri görülmektedir. Bunun temel nedeni devrimin 'fikir işçileri' olan bu kesimin 'komünist bilinç' ve gelir yönünden diğerlerinden ayrılmış olması olarak gerekçe gösterilmektedir. Bu sıfatları nedeniyle intelligentsia kategorisinde bulunan tüm insanların Komünist Parti'nin doğal ve fiili üyeleri olduğunu hatırlatmak gerekir (Aron 1992:138).

Parti'nin en yetkilisi genel sekreterdir. Genel Sekreter aynı zamanda partinin en yetkili kuruluşu olan sekreteryayı yönetir ve politbüro'nun da başkanıdır. Komünist Parti'nin en güçlü organı olan politbüro'nun üyeleri ise Merkez Komite tarafından seçilmekte idi. Merkez Komite üyeleri ise Kongre tarafından iki yılda bir kez toplanarak seçilirdi (Solak 1999:38; Uludağ ve Memedov 1992:3).

Hükümetin en yetkili kuruluşu Başbakan ve Bakanlar Kurulu olup İcra Kurulu tarafından seçilirdi. İcra Kurulu Yüksek Sovyet tarafından seçilirdi. Yüksek Sovyet; Birlik Yüksek Sovyet'i ve Milletler Yüksek Sovyet'i olmak üzere ikiye ayrılırdı. Bu kabine teorik olarak 23 bakandan oluşmakta idi. Ancak, dışişleri bakanlığı gibi tamamen yapay bakanlıklar da mevcuttu. İletişim ve devlet güvenlik komiteleri Asyalı

olmayanların elinde olması ise dikkat çekicidir (Weeler 1964:145). Yerel hükümet oblast (il ya da bölge), rayon (ilçe), kasaba, iskan ve köy Sovyetlerinin sorumluluğu üzerine kurulmuştur. Bu nedenle cumhuriyet bakanlıklarının büyük bir kısmı yerel aidiyetler tarafından belirlenmekte idi. Komünist Parti'nin hükümet üzerinde etkin bir kontrolü vardı. Parti Genel Sekreteri Bakanlar Kurulu ve Başbakanı denetleme yetkisine sahipti (Solak 1999:38).

Sovyet sisteminde merkezi planlamaya dayalı bir ekonomik sistem mevcuttu. Devlet Planlama Komisyonu (GOSPLAN) bakanlık ve komite temsilcilerinden oluşmaktaydı. Her şeyin merkezden planlanması nedeniyle ekonomik yapı bunu kaldıramamıştır. Talep ile arz arasında ortaya çıkan üretim fazlası ya da bazen talep fazlası ülke içinde ciddi sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu da ekonomi de verimliliği düşürmüş ve kaynakların israf olmasına sebebiyet vermiştir. Ayrıca her şeyin merkezden planlanması hür teşebbüs kabiliyetini köreltmüş ve hür tercihte bulunma vasfını yok etmiştir. Yaşam o kadar militarize edilmiştir ki, merkez planlamada; elektrik cephesi, buğday cephesi, petrol cephesi gibi askeri kavramlar kullanılmıştır (Uludağ ve Memedov 1992:15).

Sovyet Rusya'da kuvvetlerin ayrılığı ilkesi yerine kuvvetlerin birliği ilkesi mevcuttu. Teoride, cumhuriyetlerin merkezdeki temsilcileri Sovyet ulusları tarafından belirlenmekte idi. Fakat gerçekte, merkez ile cumhuriyetler arasında ve hatta cumhuriyet hükümetleri arasındaki irtibat Komünist Parti tarafından sağlanmakta idi. Cumhuriyetler merkeze 25 delege, otonom cumhuriyetler 11 delege, otonom oblastlar 5 delege ve otonom mahaller 1 delege göndermekte idiler (Krader 1966:113). Komünist Parti de bazen 'nepotizm'in yaşandığı ve kaynakların kötüye kullanıldığı vaki olmuştur. Ancak sistem şeffaf olmadığından bunu kontrol etme imkanı yoktu (Anderson 1999:17).

Türkistan'da 1914'te sanayide hüner gerektiren işlerde çalışan işçilerin %75'inin Rus olması (Weeler 1964:103) Orta Asya'daki Sovyet siyasi faaliyetlerinin ve yerel örgütlenmelerin tamamının Rusların ve Ukraynalıların tekelinde olmasını beraberinde getirmiştir. Türkistan'daki Komünistlerin bu baskılarını fark eden Lenin, 1919'de gönderdiği mektubunda buralardaki "Büyük Rus Şovenizminin" kesilmesini talep

etmiştir (Krader 1966:110). Fakat Lenin'in bu talimatlarını kimse dinlememiştir. Gerçekte, Sovyet iktidarı o dönemde kendi hükmünü geçirecek konumda da değildi.

Sovyet Rusya standartları ve prosedürleri idari yapının tümüne o kadar 'Ruslaştırılarak' adapte edildi ki 'yerli insanların' sadece Rus eğitimi alarak buralara girme imkânı da kalmamıştır. Bu nedenle, bir anlamda Ruslaşmak ya da Rus kültür ve yaşam tarzına adapte olmak gerekiyordu. Merkezileşmenin en büyük enstrümanı olan Komünist Parti'sindeki egemenlik her zaman Ruslardan yana olmuş ve bu nedenle Rus kültürüne ve ulusçuluğuna olan hassasiyet hiçbir zaman kaybolmamıştı. Hatta 1963'e gelinceye kadar hiçbir Orta Asya Cumhuriyeti'nde Asyalıların oranı Rusların oranını geçmemiştir (Weeler 1964:133).

Rusya'da komünist ihtilalden sonra, Lenin sözde muhtar cumhuriyetlerin ileri gelenlerini Moskova'ya davet etmiş ve Şubat 1919'da toplanan Moskova Kongresi çok sert tartışmalarla geçmiştir. Zeki Velidi Togan; "biz Kızıl-Ordu'nun ve komünistlerin kontrolünde değil, istiklale yönelik bir muhtariyet istiyoruz" dediği zaman, Lenin; "Velidof gayretleriniz boşunadır. Zira Rus komünistlerinin üstündeki kızıl tabakayı kazırsanız altından kapkara bir Rus milliyetçiliği çıkar" (Gömeç 2002:67) demiştir. Nitekim daha sonraki gelişmeler bunu apaçık göstermiştir.

3.4.3.1. Yeni Bir Düzenin İnşası İçin Eskiği Yıkma

Sovyet sisteminin aktif bir biçimde işleyebilmesi için öncelikle göçebe toplumların yerleşik hayata geçirilmeleri şarttı. Bu nedenle zorunlu iskan politikaları başlatılmış ve bu politikalar devletin ilk beş yıllık kalkınma planına dahil edilmiştir. Yine bu beş yıllık kalkınma planı gereği 'bey'lerin ya da 'kulak' olarak nitelendirilen zenginlerin hayvanlarına, topraklarına el konulmuş ve 1932'ye gelindiğinde nüfusun %60'a yakını özel mülkiyetin ilga edildiği "kolhoz ve sovhozlarda" yaşamaya başlamıştır. Toplumsal yaşam tarzının göçebe hayvancılık üzerine kurulu olduğu Kazak toplumunda yaşam altüst olmuş ve bunun neticesinde bir milyona yakın (Roy 2000:132; Seyitkulov 2003:157) insan kaybı meydana gelmiştir. Ne kadar insanın Çin'e göç ettiğine dair bilgi bulunmamakla birlikte bu insanların niçin öldüğüne dair şu ana kadar da ikna edici bir

gerçekçe sunulamamıştır. Gerçeklerin teoriye uygunluk göstermemesi nedeniyle Sovyet yöneticileri teoriyi değil gerçekliği sorgulayarak “Sovyetleştirme” sürecinin başarısızlığa uğramasından Kazak yöneticilerinin ‘milliyetçi’ tutumlarını gerçekçe göstermişler ve Kazak ikinci başkan Kulumbetov başta olmak üzere birçok lider Mart 1935’te infaz edilmiştir (Seyitkulav 2003:69-71).

Nüfusun büyük bir kısmının kırsal alanda yaşaması nedeniyle Sovyet yöneticileri bu halk kesimiyle doğrudan iletişime geçmek ve meşruiyetlerini halk nezdinde arttırmak için Müslüman topraklarını işgal etmiş olan Rus ve Ukraynalı göçmenlere yönelik olarak, 4 Mart 1920’de bir kararname yayınlamışlar; “müsadere edilen tüm Müslüman köylülerin topraklarının iade edilmesini” talep etmişlerdir. Mayıs 1921’de 687.841 hektarlık bir arazi 13.000 aileye, yoğunluk olarak Semireçi’de dağıtılmıştır. Böyle yapmakla yeni rejim, yıllardır göçmen Ruslar tarafından katliama tabi tutulmuş ve toprakları elinden zorla alınmış olan yerli halkın gönlünü kazandığı söylenebilir (Weeler 1964:135). Yönetim ayrıca toprak meselesini toplumu dönüştürmenin bir aracı olarak kullanmıştır.

Orta Asya’da egemen olan sosyal örgütlenme modeli kan bağına dayanan kabilecilik ilişkileri üzerine kurulmuştu. Ancak Sovyet İhtilali ile birlikte tüm bu toplumsal yapı revizyona uğramış ve özellikle ekonomik açıdan büyük aile örgütlenmeleri işlevlerini kaybetmişlerdir. Yasal olarak da poligami, başlık parası, 18 yaşın altındaki kızların evlendirilmeleri yasaklanmıştır. Başörtüsü yasal olarak yasaklanmamakla birlikte yapılan menfi propagandalar ve aşağılanmalar neticesinde istenmeyen bir toplumsal görünüm halini almıştır (Roy 2000:122).

Eski düzenden kalma kalıntıları yıkma operasyonunun bir uzantısı olarak sokak, cadde ve şehir isimlerinin Rus isimlerle değiştirilmesidir. Bunun yanında bazı dağ, göl ve su isimleri de Rusça olarak telaffuz edilmeye başlanmıştır. Bişkek şehrinin adı Frunze, Ala-Too adı Aleksandrovskiy, Çaңğı-Margalan’a ise şehri kana boğan Rus general Skobelev’in adı verilmiştir (Moldokasımtegin 1995:105-110). Yine Karakol şehrinin adı Przhnevsk ve Issık Göl’ün adı Rybach olarak değiştirilmiştir.

Kırgız şair, Şayloobek Düşseyev, Kıyanatçılık (İhanet) adlı şiirinde Kırgızca isimlerin Rusça ile değiştirilmesine yönelik duygularını şu şekilde dile getirmektedir:

Kırgız yeri, Kırgızca değil
Malinovka, Kalinovka, Ivanovka

Kırgız yeri, Kırgızca değil
Zagotzerno, Novo-Rossiyka, Molzavod

Kırgız yeri, Kırgızca değil
Mihaylovka, Klyuçevka, Konezavod

Kırgız yerim, adın yok mu?
Adın nerde? Ananın babanın verdiği? (Ukubayeva 2001:69)

Marksist doktrine dayanan Sovyet ideolojisi, dini toplumsal gelişimin önündeki en büyük engel olarak görmüş ve onunla mücadele edilmesi için stratejiler geliştirmiştir. Bu stratejilerin başında, dine ‘müptela’ olmuş olan bir önceki nesil ile bir sonraki nesil arasındaki dini ve kültürel bağları koparmaktır (D’encausse 1992:32, 45). Bu nedenle dinin toplumsal tüm pratiklerinin yasaklandığı bir dönem yaşanmıştır. Camiler kapatılmış, Kur’an eğitimi, oruç, cuma namazı gibi ibadetler toptan yasaklanmıştır. Bununla birlikte okullarda “ilmi ateizm dersleri” (Bazarkulov 2003:13-18) konmuş ve genç nesillere dinin “emekçi” bir toplumda yeri olmadığı anlatılmaya çalışılmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı’nın başlama arifesinde yerli halkı savaşa karşı motive etmek amacıyla din alanında bazı serbestlikler tanınmıştır. Savaş sonrasında ise Orta Doğu ülkelerinin komünizme sempati duymaları nedeniyle dine yönelik menfi propaganda da bir azalma gözlenmiş ve Sovyet liderleri Buhara ve Taşkent başta olmak üzere tarihi medreselerin açılmasına müsaade etmişlerdir. Bunun temel nedeni, Sovyet yetkililerinin komünizmin din karşıtı olan imajında bir düzeltme yaratarak, özellikle Asya ve Afrika’da komünizme olan sempatiyi artırmaktır (D’encausse 1992:33). Din Mezhepleri İlişkileri Konseyi 1944’te ihdas edilmiş ve SSCB Bakanlıklar Konseyine bağlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra devlet, dini görmezlikten gelerek zaman içinde

kendiliğinden, toplumun modernleşmesine bağlı olarak kaybolacağını düşünmeye başlamıştır (Weeler 1964:190-191).

Bir başka ihtimal ise savaşta korkunç kayıplara uğrayan Orta Asya insanının üzerine dinsel noktada daha fazla gidilmesi durumunda istenmeyen hareketlere sapılması endişesidir. Zira cumhuriyetler, özellikle erkek nüfusun önemli bir kısmını kaybetmişlerdir. Dönemin demografik yapısında meydana gelen dramatik azalma bizi bu kanaate sevk etmiştir.

3.4.3.2. Yeni Bir Düzenin İnşası İçin Yeniyi Kurmak

Tüm kaynaklar ve kurumlar üzerinde mutlak hakimiyet sağlandıktan sonra “Sovyet ideolojisinin inşası”nın önünde hiçbir engel kalmamıştır. Yeni bir Sovyet nesli yetiştirmenin en önemli yatırım alanları eğitim ve kültür olarak gözükmektedir. Nitekim Lenin, okuma-yazmanın siyasi düşüncenin temel ilkelerinin benimsetilmesi noktasında hayati bir rol oynayacağını, ideolojik propagandanın halk arasında bu şekilde yayılmasının sağlanacağını belirtmiştir. Lenin ayrıca, eğitim-öğretimin ‘ulusal bilinci’ pekiştireceğine inandığını belirtmiştir (Akiner 1995:41). Stalin’in de benzer düşüncelere sahip olduğu anlaşılmaktadır. “...yerel ulusal okulu, ulusal tiyatroyu, ulusal halk eğitim kurumlarını geliştirmek, çevredeki halk yığınlarının kültür düzeyini yükseltmek zorunludur. Çünkü kültürsüzlük ve bilgisizlik, Sovyet iktidarının en tehlikeli düşmanlarıdır...” (Stalin 1976:106).

Türkistan’ı tek bir alfabenin kullanıldığı bir mekana çevirmek için çalışan Gaspıralı İsmail Bey’in çabalarına, ileride güçlü bir kimlik doğurur düşüncesiyle şiddetle karşı çıkmış ve her cumhuriyetin kendine özgü dili geliştirilmesi savunulmuştur. Yerel düzeyde etnik grupların kendi dilleri ve alfabeleri varken üst düzeyde ise Rusça ortak bir iletişim dili olarak kurgulanmıştır. Bunun için 1929’dan itibaren Arap ve Fars alfabeleri ilga edilmiş ve yerlerine Latin alfabesi ikame edilmiştir. Yaklaşık bir 10 yıl sonra ise Kril alfabesine geçilmiş ve böylelikle tüm Sovyetlerde ortak bir alfabe kullanılmaya başlanmış ve ilkokuldan itibaren Rusça okullarda zorunlu bir dil haline

getirilmiştir (Weeler 1964:195). Böylelikle Türkistan ve Stepler her yönüyle Sovyetlere entegre edilmiştir.

1930/31'de sekiz yaşın üstündeki kız ve erkek çocukların eğitimi zorunlu hale getirilmiştir. Göçebe hayvancılıkla uğraşan halkların eğitimlerinin gerçekleşmesi için yatılı okullar açılmıştır. Böylelikle sözlü bir edebiyat geleneğine sahip olan bir toplumun yazılı bir geleneğe sahip olması muazzam değişimlerin gerçekleşmesini beraberinde getirmiştir (Akıner 1995:41-42). Toplumun dönüşümünü sağlayacak eğitim-öğretim kurumlarına bu nedenle muazzam derecede kaynak tahsis edilmiştir.

Yeni bir toplum inşa projesinde resmi okullara devam edemeyecek yaştaki insanlar için kültürleme faaliyetlerinin, yaygın eğitim yoluyla gerçekleştiği ve bunun için de ayrıca projeler geliştirildiği bilinmektedir. Bunun için sinema, televizyon, müze, kütüphaneler ve gezici kütüphaneler gibi etkinliklerle halk eğitmeye çalışılmıştır. Kitap basımı ve dağıtımı inanılmaz boyutlara ulaşmıştır.

Devlet, başından beri güzel sanatlara ve drama sanatına önem vermiştir. Lenin, "sanat uğraşısı içinde komünizmin kitleler nezdinde yayılmasına en çok yardımcı olacak olan aracın sinema" olduğu (zira o tarihlerde tv yaygın değildi) inancındadır. 1915'te Türkistan ve Steplerde sadece 52 sinema mevcutken 1960'lara gelindiğinde bunun 7000'lere ulaştığı tahmin edilmektedir. Tüm kitle iletişim araçlarının temel gayesi "Marksist Doktrin" çerçevesinde bir toplum oluşturabilmektir (Akıner 1995:42; Weeler 1964:222). Tüketime sunulan hiçbir eser komünizmin temel ilkelerine aykırı olamazdı. Nitekim, 1924'ten 1950'lere kadar Manas Destanı'nın böyle bir tehlike içerip içermediğine karar verilememiş, bu nedenle yayınlanmamış ve yayınlanmasına gayret eden bir çok Kırgız komünisti ırkçılıkla suçlanarak infaz edilmiştir (Akaev 2003:176-192). Hiçbir bilimsel faaliyetin özgür olmadığı hegemonik bir dünya tasavvur edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BAĞIMSIZ KIRGIZ CUMHURİYETİ'NİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

4.1. KIRGIZ KİMLİĞİ'NİN TARİHİ BOYUTU

Kimlik öncelikle bir ad etrafında ve bir soya bağlı olarak anlam kazanır. Millet düşüncesi her zaman bir soyu çağrıştırmıştır. İnsanlar, saf ırkların var olduklarına inanmasalar bile genel olarak belli bir ırkın müntesibi olduklarına inanmaktadırlar. Ulus-devlet sisteminde ortaya çıkan her ulus ve ulusçu duygu zorunlu olarak tarihi bir kökeni çağrıştırmaktadır. Kimlik inşa etmek bir anlamda ulusun 'kadimliğini' ispatlamayı gerektirir. Bir halkın historigrafisini çıkarmak, buradan elde edilen sembollerini yorumlamak ya da bunlara binaen yeni semboller icat etmek tarihe bir yolculuk yapmayı gerektirir. Kimlik inşa sürecindeki bir halkın cumhurbaşkanına ait olan şu sözleri, söylediklerimizin bir delili hükmündedir:

“Düşüncelerimde eski çağlara döndüğüm zaman Doğu Tiyen-Şan'da bulunan ve aralarında kan bağları olan Kırgız boylarının kağanlarının toplandıkları büyük kurultay gözümün önüne geliyor. Hükümdarların en saygını kalkıp orada bulunan diğer boyların temsilcilerine hitap etti. Kendi ortak ve topraklarını komşuların saldırılarından yalnız başına korumak zorunda kaldıkları boylarının, güçlerini birleştirerek eski hayat tarzlarını değiştirme teklifinde bulundu. Bunun için silahlı birlik oluşturmak ve boylar arasındaki ilişkileri belli bir düzene sokmak gerektiğini dile getirdi. Otoritesini tanıdıklarını ve girişimini desteklediklerini ifade etmek için bu akıllı hükümdarın beyaz keçeye yerleştirilerek havaya kaldırıldığını tahmin ediyorum. 22 asır önce yaşanan bu olay, Kırgız devletinin tarihinin başlangıç noktası sayılamaz mı? Milli devlet fikri, 9. yüzyılda Kırgız Kağanlığı'nın güçlü döneminde parlamaya, tarihin diğer dönemlerinde ise sönerek, önüne çıkan tüm engelleri aşmış ve kendi bütünlüğü ve özünü kaybetmeden günümüze kadar yaşaya gelmiştir. 31 Ağustos 1991'de tarihi önemi büyük bir gelişme oldu. Diğer dünya devletleri ile eşit haklara sahip bağımsız Kırgızistan Cumhuriyeti devleti kuruldu. Bağımsız Kırgızistan Cumhuriyeti'nin kurulması ile 22 asır boyunca Kırgız halkının milli bilincinde yaşanan en büyük hayal gerçek oldu (Akayev 2003:26)”.

Bunun için kimlik inşa etmek, bir halkın tarihsel hafızasında var olan yurdunu (toprağını), kültürünü, ekonomisini, dilini ve inançlarını kısacası halkın etnik tarihini araştırmayı, ilk çıkış dönemlerine ait bulgular elde etmeyi gerektiren hayli zor bir uğraştır. Bu bağlamda Kırgız halkının historigrafisini ortaya koymak ve Kırgız kimliğini bu tasvire dayandırmak, kimlik inşa çabası içindeki Kırgızistan için önemli bir

enstrümandır. Ancak bu çalışma, Kırgız tarihine hasredilmiş bir çalışma olmadığından bu bölümde sadece Kırgız kimliğinin tarihi boyutuna ilişkin önemli noktaları vurgulama amacını taşımaktadır.

4.1.1. Kırgızların İlk ve Orta Çağ Dönem Tarihleri

Kırgızların ilk dönem tarihleri M.Ö. Birinci yüzyılın ortalarından M.S. 6. ya da 9. yüzyıllara kadar olan dönemi kapsar. Dönemin sonuna doğru Arap Fetihleri ve İslam'ın bölgeye girişi ile Türklerin dalgalar halinde bölgeye yerleşmeye başladıkları dönem olarak da bilinmektedir. Gelişmeler, tüm bölgeyi etkilediğinden Kırgızların tarihi Orta Asya tarihinin bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Kırgızların Orta Çağ dönem tarihleri ise 9. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar olan dönemi içine alır.

Kırgızlar başta olmak üzere Orta Asya'daki tüm halkların tarihleri ve etnik kökenlerine ilişkin kaynaklar Çin, Bizans, Arap, Fars ve 18. yüzyıldan itibaren de Batı ve Rus kaynaklarına dayanılarak tespit edilmeye çalışılmaktadır. Kaynaklar arasındaki belirsizlikler ve çelişkiler nedeniyle halkların etnik kökenlerine ilişkin yaklaşımlar konunun uzmanları arasında sürekli bir tartışma yaratmıştır.

Orta Asya halklarının en köklü kavimlerinden biri olan Kırgızların etnik kökenlerinin neredeyse bir asır boyunca Rus-Sovyet ve Batılı bilim adamları arasında tartışma konusu olması “Kırgızların Tanrı Dağları'na gelmeden önce farklı bir etnik grup olup olmadıkları ekseninde dönmektedir”. Bu bağlamda Kırgızların etnik temellerine ilişkin üç temel varsayımın oluştuğunu belirtmek gerekir.

Birinci yaklaşıma göre, Kırgız halkı, eski zamanlarda Yenisey'in Minusa vadisinde yaşamış ve Tanrı Dağları'na göç ederek burada kök salmışlardır. Yani Tanrı Dağları Kırgızları ile Yenisey Kırgızları aynı halkın farklı gruplarıdır. Barthold, Çin tarihinin Herodot'u olarak kabul edilen Sim San'ın *Tarihi Kayıtlar* adlı eserinde “Hunların M.Ö. 201 yılında Gyan'gunları kendilerine bağladıkları” ifadesinin yer aldığını belirtmektedir. Buna göre yorumcular, Gyan'gun formunun ilk hecesinin (Gyan) ‘Kem’ ırmağına, ikinci hecesinin (gun) ise Orhon ırmağına atıfla söylendiğini

belirtmektedirler. Barthold, Yenisey ırmağının Türk halkları arasında Kem olarak bilindiğini ve bu nedenle Çinlilerin Yenisey ile Orhon arasındaki bölgeyi kastettiklerini ve kelimenin Kırgız halkının adına yakıştırılarak söylendiğini düşünmenin mümkün olduğunu belirtmektedir (2002:18).

Çin kaynaklarında Kırgızlar için farklı zamanlarda kullanılan fonetik varyantlarının bazıları şunlardır: Gegun, Gyan'gun, Kigu, Tsigu, Gegu, Hegusı, Hagası (Kabılbekova 1997:38). Bunlara ek olarak, Kien-kun, K'i-ku, Hegu, Hyagas, Kie-ka-sse gibi tabirler de kullanılmaktadır (Kafesoğlu 2002:139). Bununla birlikte Kırgızlar kendilerine Kırgız demektirler. Bu açık bir beyan olmakla birlikte Kırgız kelimesinin etimolojisinin açık olmadığı anlaşılmaktadır. Radloff, kelimenin kırk ve uz yani yüz'den oluştuğunu iddia ederken Kırgız folk etimolojisinde kırk-kız anlamları taşımaktadır. Bu da kökenlerini kırk kız kardeşe bağlayan mitolojik bir yaklaşımdır. Abramzon, Manas Destanı'nda geçen "Kırk uruu Kırgız bu da bar" mısraına binaen kelimenin 'kırk boy Kırgız' anlamına geldiğine inanmaktadır (Karayev 2001:202). Kelimenin 'kır gezen halk' anlamına geldiğini belirtenlerde vardır.

Orhun yazıtları Batı Göktürk Hakanlığı'na boyun eğen halklar arasında Kırgızları da saymaktadır. VII. asırda zayıflayan Batı Türk hâkimiyetinden sonra Çin ile münasebetlere giren Kırgızlar, Çinliler tarafından tekrar Gyan-gun'lar olarak adlandırılmaya başlamışlardır (Barthold 2002:23).

Kırgızlar, 840'ta Orhun'daki Uygurların başkentini alarak Moğolistan'ın egemeni olmuşlardır. Orta Asya tarihinde batıdan doğuya doğru olan bu fethin tek örnek olduğu belirtilmektedir. Ancak söz konusu fetihle, Orhun kültürünün ortadan kalkmasına sebep olmak, Türk hakanlar yurdunu bir daha geri gelmemek üzere Moğollara kaptırmak gibi Kırgızların oynadıkları menfi role işaret edilmektedir (Kafesoğlu 2002:140; Barthold 2002:28). Kırgızların Moğolistan'daki hâkimiyetlerinin parlak olmadığı, kabileler arasında ittifak sağlayamamalarından dolayı bölgenin anarşizme teslim olduğu (Roux 2001:210) ve bu nedenle 924'te Kitaylar tarafından yıkıldığı belirtilmektedir. Bu tarihten sonra doğudaki egemenlik tekrar Moğolların eline geçmiş ve Yenisey civarında kalan Kırgızlar Cengiz Han'ın hakimiyetini kabul etmişlerdir.

Burada açık biçimde etno kültürel süreçlerin göçebe toplumlar içinde ne kadar çabuk değiştiğinin kanıtı görülebilir. Zira bu tip kağanlıkların temelinde kabilelerin ittifakından oluşan federasyonlar ve konfederasyonlar vardır. Bu kadar karmaşık bir yapıyı ayakta tutan güçlü ve karizmatik liderlerin yok oluşuyla sistemin çok kısa bir sürede dağıldığı anlaşılmaktadır (Baştuğ 1996:150–151, 168). Ancak bu süreçte bazı kabilelerin güçlü kabileler aracılığıyla içselleştirildikleri siyasi bir süreç söz konusudur.

İkinci yaklaşıma göre ise Yenisey Kırgızları ile Tanrı Dağları'ndaki Kırgızlar arasında bir bağlantı bulunmamaktadır. Buna gerekçe olarak Yenisey'deki Kırgızların güneye göçlerine yönelik olarak böyle bir 'diaspora' hafızasına sahip olmadıkları gösterilmiştir. Radloff, Barthold ve Abramzon gibi alanın tanınmış uzmanları bu görüşü paylaşmaktadırlar (Koldays 2002:520; Krader 1966:61).

Üçüncü yaklaşım ise tam da bu dönemde Kırgız halkının Tanrı Dağlı yerli halkların ve Merkezi Asya'dan gelen etnik toplulukların birleşmesi sonucunda Tanrı Dağları'nda ortaya çıktığını savunmuştur. Yenisey ve Tanrı Dağlı Kırgızların ne şekilde bugünkü Kırgız halkının oluşumunu etkilediğine dair yaklaşım uzun bir zaman Sovyet, Kırgız ve diğer bilim adamlarını da ilgilendirmiştir. Filoloji, antropoloji başta olmak üzere Kırgız halkının ortaya çıkışına dair kanaatleri tartışmak üzere, 1956'da Bişkek'te "Kırgız Halkının Ortaya Çıkışı" adlı bir konferans düzenlenmiştir. Bu toplantıda hasıl olan kanaate göre; "Kırgız Halkı ve onun kültürü en az iki etnik parçanın; Merkezi Asyalı ve Tanrı Dağlı yerli Orta Çağ'daki etnik kısımların müşterek hareketleri neticesinde teşekkül etmiştir. Kırgız halkının ortaya çıkışının en önemli noktalarından biri, zaman olarak en yakını M.S. bininci yılın birinci yarısındaki olaylar ile bağlantılıdır. Bu dönemde Kırgızistan bölgesine kuzey doğudan teşekkül etmiş, Kırgız dilinde konuşan şimdiki Kırgızların ataları göç edip gelmişlerdir¹" (Kabılbekova 1997:39).

¹Kırgızistan Merkez Komitesi, Kırgız halkının tarihsel birliğini dile getiren çabaların zararlı olduğu kanaatine binaen Kırgız tarihinin araştırılmasını yasaklamıştır. Buna ek olarak, SSCB Tarihi'nin birinci cildinde (1984) Yenisey Kırgızlarının 9. ve 10. yıllardaki Kağanlığı'na ayrılan bölüm çıkarılıp atılmıştır. Onun yerine Yenisey Kırgızları Hakas halkının kökü diye yazılmıştır (Karayev 2001:205).

16. ve 17. yüzyıldan itibaren Orta Asya toplumları Orta Çağ'dan modern çağa geçiş sürecini yaşayarak etnik gruplar aşağı yukarı bugünkü konumlarını almışlardır. Orta Asya'nın doğusuna, Tanrı Dağları ve Pamir dolaylarına uzanan Kırgızlar, yerlerini kesin olarak bu dönemde sabitlediklerine inanılmaktadır. Tanrı Dağları'ndaki Kırgızlardan bahseden ilk metin Altıncı İran Vakayinamesi'dir. Fars kroniklerindeki bu metne dayanarak Halil Han'ın, 1503'te Doğu Türkistan'dan Balkaş ve Issık Göl'e kadar olan ve Yedi Su olarak bilinen bölgede bir birlik kurduğundan ve Kırgız kabilelerinin liderliğini üstlendiğinden söz edilmektedir. Fars kroniklerindeki bu kayıtlar, Kırgızların bugünkü yerlerine ilişkin ilk referansları oluşturur (Koldays 2002:521; Krader 1997:61).

4.1.2. Kırgız-Sovyet Kimliği'nin İnşası

Rus-Kırgız ilişkileri 1615'lere kadar uzanır. Rusların 1604'te kurdukları Tomski şehrine Kırgızların görüşmeler için zaman zaman geldikleri kaydedilmiştir (Barthold 2002:80). Basit sürtüşmeler dışında Kırgız-Rus ilişkilerinin 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar sakin geçtiği söylenebilir. Ticaret yollarının emniyeti için Rusların Kırgızlarla savaşmak yerine hanlar arasındaki ihtilafı körükleyerek bundan yararlanma politikası takip ettikleri söylenebilir. Ancak 19. yüzyılın başından itibaren Hindistan'da bulunan Britanya'nın gözünü Orta Asya'ya dikmesi Rusların buralarda harekete geçmelerini sağlamıştır. Bu nedenle 1844'te Kazak topraklarına yönelen Ruslar, buraları kontrol altına aldıktan sonra Kırgızistan'ı 1865-1875 yılları arasında tamamen ele geçirerek Bozkır Genel Valiliği'ne bağlamışlardır. Ancak Ruslar, Kırgızların verimli topraklarına göçmen yerleştirme dışında yaşam tarzlarına karışmamışlardır.

Kırgız Devleti'nin sınırlarının ve Kırgız Kimliği'nin oluşumunun Bolşevik İhtilali ile şekillendiği söylenebilir. Sovyetlerin gelişiyle Kırgız topraklarının sınırları netleşti ve Kırgızlara uygulanan yerleşik hayata geçirme projesi çerçevesinde eğitim-öğretim başta olmak üzere bölgenin bugünkü alt yapısı oluşturuldu.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kurulduktan ve Orta Asya'da duruma hâkim olduktan sonra, 14 Ekim 1924 tarihinde Kara-Kırgız Özerk Bölgesi, Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin (RSSC) bir parçası olarak kuruldu. 25 Mayıs 1925 tarihinde

ise ismi Kırgız Özerk Bölgesi olarak değiştirildi. 1 Şubat 1926 tarihinde de Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (ÖSSC) adını aldı. Son olarak 5 Aralık 1936 yılında Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (KSSC) kurulmuş oldu.

Ülkenin kuzey sınırlarının tespitinde bir problem olmamakla birlikte, ülkenin güney sınırları ise siyasi sınırlar kültürel sınırlara tekabül etmeyen bir biçimde çizilmiştir. Güçlü ulusal oluşumların önünü kesmek amacıyla cumhuriyet sınırları çizilirken kalabalık etnik azınlıklar bu sınırlara dâhil edilmiştir. Kırgız bölgesinde önemli oranda Rus, Özbek ve Tacik nüfus hala varlığını korumaktadır. Kırgızistan nüfusunun %48'inin Kırgız dışındaki etnik gruplardan oluştuğunu belirtmemiz konunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Aynı şekilde SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan sınır ve azınlık problemleri 1920'lerdeki Türkistan Komisyonu'nun öngörülerini haklı çıkarmıştır.

Sovyetlerin siyasi sınırları bu şekilde belirlemesinin yanında, göçebe bir toplum olan Kırgızlara idari ve siyasi noktada Rus 'değerleri'nin aktarılması suretiyle dahi olsa bir devlet tecrübesinin oluşumuna zemin hazırladığı söylenebilir. Anderson, buna Kırgız Devleti'nin "embriyosu" adını vermektedir (1999:9). Marksist-Leninist ulusal kimlik kavramları, Orta Asya'daki etnik grupları *farklılaştırma* ve *içselleştirme* amacıyla bölme girişiminde bulunmuş ancak bunun sonucunda etnik gruplara geleneksel bağlara ve tarihi gerçeklere ulaşmalarını sağlayan duygusal bir geçerlilik kazandırmıştır. Bu nedenle, Orta Asya'da modern kimliklerin ortaya çıkmasını sağlayan parametreler önemli ölçüde Sovyetlerin tasarımıdır (Akıner 1995:34).

Tarih boyunca kabilesinden başka üst kimliği tanımamış olan Kırgız halkının ulusal kimliğindeki zayıflığına rağmen Kırgız etnisinin tanımlanmış bir toprak parçasına kavuşması, kimlik ve toprağın bütünleşmesiyle yeni bir sürece girilmiş oldu. İlk defa 1937'de kabul edilen Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Anayasası, Kırgızistan'ın SSCB'den ayrılmaya hak sahibi olduğunu deklare etmiştir (Abazov 2002b:536). Bu nedenle, Bolşevik İhtilali'nin bir anlamda 'Allah'ın Kırgızlara bir hediyesi' (Huskey 1997:656) olduğu ileri sürülmüştür. Zira bu ihtilal, Kırgızların kendi siyasi toplumlarına sahip olmalarına olanak tanımıştır. Kırgızlar, özerk bir siyasi varlık olmamalarına karşın, 'Kırgızların ana devletle olan sağlam bağları ve en azından Kırgız kültürel ve

siyasi kimliğinin sembollerinin geliştirilmesi, Kırgız ulusal bilincinin oluşması için önemli ön koşulları hazırlamıştır' (Abazov 2002b:529). Benzer görüşleri Kırgızistan'ın ilk cumhurbaşkanı Askar Akayev de paylaşmıştır. Akayev, Huskey'in görüşlerine ilave olarak, 13 Ekim 1924'te Kırgızistan'a otonom statüsünün verilmesiyle, 'Rusların kendilerini olası bir özerklik savaşından kurtardığını' buna ilave olarak, Kırgızistan'ın topraklaşma, ekonomik ve kültürel oluşum olmasını sağladığını da belirtmiştir. Eğer bu otonomluk olmasaydı, Kırgızların toplumsal ve kültürel olarak bir yok olma süreciyle karşılaşabileceklerini dile getirmiştir (Akayev 2003:171).

4.1.3. Bağımsız Kırgızistan

Sovyet siyasi sisteminde her şeyin merkezden planlanması nedeniyle ortaya çıkan üretim fazlası ya da bazen talep fazlası ülke içinde ciddi sorunların ortaya çıkmasına, ekonomide verimliliğin düşmesine ve kaynakların israfına yol açmıştır. 1970'lerde ekonomik hedeflerin tutmaması ile süren ekonomik düşüş 1980'lerden sonra ise ekonominin durgunluk dönemine girmesine ve kriz sinyalleri vermesine sebebiyet vermiştir. Sistemin kurtarılmasına yönelik olarak reform yanlısı elitler ile muhafazakârlar arasındaki kutuplar gittikçe keskinleşmiştir. 1980'lerin sonuna gelindiğinde reform yanlısı olan Gorbaçov son bir hamle ile Perestroyka ve Glasnost politikalarını devreye sokmuş ancak sistemi kurtarmaya muvaffak olmamıştır.

Reform yanlısı elitler, sadece merkezde değil cumhuriyetlerde de seslerini yükseltmeye başlamışlardı. Kırgızistan'ın güneyinde başlayan Kırgız-Özbek çatışmasının engellenememesi üzerine Komünist Parti'nin lideri olan Apsamat Masaliyev, Ekim 1990'da Cumhuriyet tarihinde ilk defa rekabet temelli başkanlık seçimlerinin uygulanması için zorlandı ve demokrat aday Dr. Askar Akayev'e karşı bu seçimleri kaybetti. Bu durum 70 yıllık Komünist Parti idaresini fiili olarak sona erdirdi. Ekim 1990'da Kırgız SSC Yüksek Şura Toplantısı'nda Kırgız SSC adının Kırgızistan Cumhuriyeti olarak değiştirilmesi kararı alınmıştır. 15 Aralık 1990 tarihinde Yüksek

Şura, Kırgız Cumhuriyeti'nin egemenlik bildirgesini kabul etmiş ve 31 Ağustos 1991 tarihinde ise Kırgızistan'ın bağımsızlık bildirgesi onaylanmıştır.

4.2. ÜLKENİN COĞRAFI YAPISI

Orta Asya'nın güney-doğu köşesinde kurulmuş olan Kırgızistan Tanrı Dağları'nın batı bölümü ile Pamir-Alay'ın kuzey kolunda yer alır. Doğu batı istikametinde 2 000 km uzunluğunda ve 400 km genişliğinde bir kara kitlesi olan Tanrı Dağları'nın yaklaşık üçte ikisi Kırgızistan toprakları içinde yer almaktadır. Tanrı Dağları ile Pamirlerin kesişiminde yer aldığından dolayı ülkenin %90'ı 1500 metreden, %36'sı ise 3000 metreden yüksek dağlık alanlara sahiptir. 71-80 Doğu Boylamı ve 39-43 Kuzey Enlemi koordinatlarında bulunan ülkenin yüz ölçümü 199,900 km²'dir. Ülkenin %6'sı ormanlarla kaplıdır. Tarımsal alanlar ise %55 civarındadır. Ülkenin en yüksek yeri 7439m ile Zafer Tepesi, en alçak yeri ise 401m ile güneydeki Kulundu Vadisi'dir. Ülke arazisi doğudan batıya doğru alçalmaktadır (Solak 1999:14).

Kırgızistan'da yükseltiye bağlı olarak iklim değişiklikleri olmakla birlikte iklimin geneli ülkenin coğrafi yapısından etkilenmektedir. Ülkede az yağışlı karasal ve kurak iklim hakimdir. Bu iklim özelliğine bağlı olarak gece ve gündüz arasındaki sıcaklık farkı çok yüksektir. Kırgızistan'ın güneyi özellikle Fergana Vadisi'ndeki sıcaklık ülkenin kuzeyine göre daha yüksektir. Ülkenin bütününde en düşük ısı Ocak ayında, en yüksek ısı ise Temmuz ayında görülür (TİKA, Kırgızistan Ülke Raporu:1996:6). Yağış rejimi ülkenin güneyinde Kasım-Mart aylarında artış gösterirken kuzeyinde ise Nisan-Ekim dönemlerinde artış gösterir.

Bu dağlık coğrafi yapı, ülkenin su kaynakları açısından zengin olmasına, yüzlerce göl ve nehrin oluşmasına neden olmuştur. Ülkede yedi büyük nehrin yanında 28 bine ulaşan dere ve ırmak bulunmaktadır. Kırgızistan'ın nehirleri büyük oranda Aral Gölü, Tarım Nehri, Isık-Göl ve Balkaş Gölü'ne dökülür. Ülkenin en önemli nehirleri; Narın, Kara Dariya, Çatkal, Kızıl Su, Çüy, Talas, Tüp, Cırgalan, Sarı Say, Ak Say'dır. Yine ülkenin en önemli gölleri ise Isık-Göl, Songöl, Çatır Göl, Sarı Çelek, Kara Su, Kulun, Göl-Ükök, Mertsbaher, Beş Taş, Ala Göl'dür (Solak 1999:23-26). Isık-Göl, dünyanın

önemli ikinci krater gölü olup turizm potansiyeli açısından önemli bir göldür. Kırgızistan, Sovyetler zamanında da zengin su kaynaklarından sulama amaçlı ve elektrik üretiminde istifade etmekte ve ürettiği elektriğin bir kısmını dışarıya ihraç etmektedir. Toktogul Hidroelektrik Santrali, At-Başı, Kürp-Say, Taş Kömür, Rüzgarlı-Say, Kambar-Ata hidroelektrik santralleri bunlar arasındadır.

Kırgızistan'da tespit edilmiş başlıca doğal kaynak rezervleri şöyle sıralanabilir: Kömür rezervi 2 milyar ton, petrol rezervi 89 milyon ton, gaz rezervi 5 milyar ton, demir 65 milyon ton, alüminyum 255 milyon ton, altın 900 ton'dur. Kırgızistan'ın sahip olduğu kömür Orta Asya bölgesindeki kömür rezervlerinin %40'ını oluşturmaktadır (Solak 1999:41-42).

4.2.1. Ülkenin Sınırları

Kırgız Cumhuriyeti Orta Asya'nın güney-doğusunda yer almaktadır. Kuzeyinde Kazaktistan (1.051 km), batısında Özbekistan (1.099 km), güney batısında Tacikistan (1.099 km) ve doğu ve kuzey-doğusunda Çin Halk Cumhuriyeti (858 km) ile komşudur. Kırgız sınırlarının toplam uzunluğu 3.878 km ve toplam yüzölçümü 199.900 km'dir. Batıdan doğuya azami 925 km ve güneyden kuzeye 454 km'dir. Kırgız-Özbek sınırı ihtilafını korurken ülkenin diğer sınırları çözüme kavuşmuş durumdadır.

Orta Asya'da ulus-devletlerin bağımsızlıklarını ilan etmeleri ve sınırları katı bir biçimde korumaları ülke halklarını ciddi bir biçimde rahatsız etmiştir. Zira sınır mefhumu Orta Asya halkları için anlamsız gelmektedir. Ruslardan önce bir insan Orta Asya'da istediği yere gidebiliyordu. Sovyetler Dönemi'nde ise sadece Sovyet sınırlarının dışına çıkmak yasak idi. Bir insan Taşkent'ten Bişkek'e veya Almatı'ya hiçbir kısıtlamaya tabi tutulmaksızın gidebilmekte idi. Bugün ise Kırgız, Özbek, Kazak ve Taciklerin iç içe yaşadıkları kültürel ve sosyal alanların ulus-devletler bağlamında siyasi sınırlarla ayrıştırılmaya çalışılması Orta Asya insanı açısından anlamsız bulunmaktadır. Sovyet idarecileri tarafından 1920-1926 yılları arasında tespit edilen sınırlar, bugün fiili olarak bir çok sorunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kırgızistan'ın kuzeybatısından güneybatısına gidebilmek için ya Özbekistan topraklarından geçmek veya çok uzun bir mesafeyi dolanmak gerekir. Aynı sınır ihtilafı Özbekistan ve Tacikistan arasında da mevcuttur (Davutoğlu 2001:484). Bu durum elbette ki bölge insanı açısından anlamsız

bulunmaktadır. Yaptığımız mülakatlarda insanlar; “eskiden böyle bir şey yoktu” diyerek tepki göstermekte, sınır sorunlarının ülkeler arasında çözülmesini ve halkın rahatlatılmasını talep etmekte idiler.

4.3. ÜLKENİN DEMOGRAFİK YAPISI

Kırgız Cumhuriyeti'nin bağımsızlığından sonra ilk nüfus sayımı Mart 1999'da yapılmıştır. Bu sayım sonuçlarına göre Kırgızistan nüfusu 4.822.938 bine ulaşmış bulunmaktadır. Kırgızistan nüfusu 1989 yılındaki nüfus sayımına oranla %13.3 oranında artış göstermiştir. Ortalama yıllık nüfus artışı ise %1.2'dir. Geçmişte yapılmış olan nüfus sayımlarıyla kıyaslandığında doğum oranlarındaki düşüş, ölüm oranlarındaki artış ve hızlı bir göç sürecinin yaşanması nüfus artış hızının düşmesine neden olan faktörler olarak göze çarpar.

Tablo 2: Kırgız Cumhuriyeti Nüfusunun Yaş, Cinsiyet, Kır ve Kent Dağılımı

Yaş Kategoriler	Toplam Nüfus	Kent Nüfus (%)	Kırsal Nüfus (%)	Erkek (%)	Kadın (%)	Erkeklerin Kadınlara Oranı (1000)
Toplam Nüfus	4822938	35.3	64.7	49.36	50.64	975
0-9	1149176	18.9	26.4	12.1	11.7	1038
10-19	1076062	20.6	23.2	11.3	11.0	1020
20-29	818367	19.0	15.9	8.6	8.4	1018
30-39	696938	16.1	13.6	7.2	7.2	995
40-49	473915	11.3	9.1	4.8	5.0	948
50-59	221769	5.5	4.3	2.2	2.4	892
60+...	386.711	8.6	7.5	3.3	4.8	799

Kaynak: The First National Population Census...1999'dan yararlanarak hazırlanmıştır.

Kırgız nüfusunun %35'i çocuk ve ergenlerden oluşurken %9'a yakını ise çalışma yaşının üstündedir. Aktif olarak çalışan nüfusun oranı ise %56 civarındadır. Genel olarak Kırgızistan'ın genç bir nüfus yapısına sahip olduğu söylenebilir. Kadın nüfus ülkenin tüm sektörlerinde aktif konumda olup kadınların %28.9'u devletin yüksek mevkilerinde çalışmaktadır (Women and Man In The Kyrgyz Republic:2003:10-15). Ortalama olarak 1000 kadına 975 erkek düşmektedir. Genel nüfus içinde kadınların oranı %50.64 iken bu oran erkek nüfusta %49.36'dır.

20. yüzyılın başına kadar Kırgızların önemli bir kısmı göçebe hayvancılık ile uğraşan bir nüfusa sahip iken Sovyetlerin zorunlu iskân politikaları sonucunda Kırgız nüfusunun kentlerdeki oranı her yıl artmıştır. Ancak 1989 yılındaki kent nüfus (%38.2) ile kıyaslandığında 1999'da kent nüfus (%35.3) %2.9 oranında azalmıştır. Nüfusun azalmasına gerekçe olarak ekonomik nedenler ileri sürülmektedir. Şehirlerde ve şehir tipi yerleşim noktalarında kömür, metalürji, makine üretimi gibi sanayi dallarının azalması şehirlerde işsizliği arttırmakta ve nüfusu kırsal bölgelere itmektir.

Tablo 3: Hane Halkının İllere Göre Dağılımı ve Km² Başına İnsan Yoğunluğu

K. C. Vilayetleri	Hane Halkı Sayısı	Hane Halkında Yaşayan Nüfus	Ortalama Hane Halkı Üyesi	Bölgeleri n Alanı km ²	Km ² başına insan sayısı
Kırgız Cumhuriyeti	1.110.000	4.787.954	4.3	199.945	24
Kent Hane H. Nüf.	477.775	1.661.426	3.5		
Kır Hane H. Nüf.	631.941	3.126.528	4.9		
Batken	79.172	381.179	4.8	17.000	23
Celal Abad	172.572	866.893	5.0	33.648	26
Issık Göl	98.623	411.331	4.2	43.144	10
Narın	50.169	248.627	5.0	45.202	6
Oş	229.230	1.172.485	5.1	29.189	41
Talas	40.788	199.589	4.9	11.446	18
Çty	208.514	755.999	3.6	20.189	38
Bişkek	230.648	751.851	3.3	0.127	6228

Kaynak: The First National Population Census of 1999

'Hane halkı' kavramının 'aile' kavramından farklı olduğunu belirtmek gerekir. Aile kavramı en azından iki insanı ihtiva eden bir niteliğe sahip olup akrabalık ilişkilerini gerektirirken 'hane halkı' kavramı ise akrabalık ilişkilerine dayanmak zorunda değildir. Kırgızistan'da 1.110.000 hane halkı mevcut olup burada 4.788.000 insan yaşamaktadır. Bu da nüfusun %99.3'ünün 'hane halkları'nda yaşadığı anlamına gelmektedir. Hane halkında ortalama 4.3 civarında insan yaşarken bu oran kentlerde yaşayan nüfus için %3.5, kırsal kesimde yaşayan nüfus için ise %4.9'dir.

Doğurganlık oranı kent-kır, bölge ve milliyet esaslarına göre farklılık arz etmekle birlikte yaş faktörünün de doğurganlıkta önemli olduğu söylenebilir. 60-64 yaşındaki kadınlar ortalama 5 çocuk doğururken 40-59 yaş arasındaki kadınlarda 4.3, 30-39 yaş arasındaki kadınlarda doğum ortalaması ise 3.0 olarak gözükmektedir. Buna göre, en

yüksek doğurganlık oranı kadın başına 3.6 ile Narın Oblast'ı gelmektedir. Bunu 3.1 veya 3.2 ile Batken, Celal-Abad, Oş ve Talas oblastları takip etmektedir. Rusların yoğun olarak yaşadığı Çüy vilayetinde ise kadın başına doğurganlık oranı 2.3'tür. Bu oran Bişkek'te 1.5'tir. Milliyet kategorisine göre ise kadın başına doğurganlık oranı Özbek ve Taciklerde %3, Kırgızlarda %2.9, Dunganlarda 2.8, Rus ve Korelilerde ise 1.7'dir (The First National Census of 1999).

Kırgızlardaki yüksek doğurganlık eğilimi nedeniyle 2010 yılında Kırgızistan nüfusunun 5.5 milyon olacağı tahmin edilmektedir (UNDP CCA 2001:68). Slav kökenli nüfusun ülkeden her geçen gün artan bir biçimde göç etmesi, yaşlı nüfus oranının yüksek olması ve doğurganlık oranlarının düşük olması nedeniyle Slav kökenli nüfusun 2020'de %6'lara kadar düşeceği tahmin edilmektedir (Abazov 2002a:513). Böylelikle Kırgızistan'daki etnik kompozisyon ciddi bir biçimde şekil değiştirmektedir. Kırgız nüfus içinde ciddi bir etnik grup olarak sadece Özbekler kalacak gibi görünmektedir. Zira Özbeklerin nüfus artışında her hangi bir azalış söz konusu değildir.

4.3.1. Ülke Nüfusunun Tarihsel Gelişimi

Kırgızlarla ilgili tarihsel olarak sağlam demografik verilerin ancak Sovyet Rusya'dan sonra ortaya çıktığı söylenebilir. Çarlar döneminde Ruslar, Kırgızları her zaman Kazaklarla bir değerlendirdiklerinden literatürde Kırgızlarla ilgili veriler tartışma konusudur (Krader 1966:174). Bu nedenle Kırgızların demografik eğilimlerini takip edebilmek için 14 Ekim 1924'te belirlenen ve Kırgızistan sınırlarında gerçekleşen nüfus sayımlarını esas almak daha makul görünmektedir.

Kırgız Cumhuriyeti'ndeki nüfus hareketleri Sovyetlerin nüfus yerleştirme planlarından bağımsız olarak düşünülemez. Çarlar döneminde tilkeye yerleştirilen Rus ve Ukraynalı nüfusun yanında I. ve II. Dünya Savaşları nedeniyle yerlerinden göç ettirilen ve esir alınan insanların Orta Asya'ya yerleştirilmesi çok sayıda etnik grubun oluşmasını sağlamıştır. Bu nedenle genel olarak Orta Asya ve özelden Kırgızistan'ın nüfus hareketlerini takip edebilmek için etnik yapıyı göz önünde bulundurmak gerekir.

KIRGIZİSTAN'IN ETNİK YAPISI (1926-1999)

Etnik Kategoriler	1926		1939		1959		1970		1979		1989		1999	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
Kırgız	668.700	66,8	754.300	51,7	836.800	40,5	1.248.800	42,6	1.687.382	47,9	2.229.663	52,4	312.8147	64,9
Özbek	106.300	10,6	151.600	10,2	218.900	10,6	333.000	11,4	426.194	12,1	550.096	12,9	664.950	13,8
Rus	116.800	11,7	302.900	20,8	623.600	30,2	855.900	29,2	911.703	25,9	916.558	21,5	603.201	12,5
Dungan	6.000	0,6	5.900	0,4	11.100	0,5	19.800	0,7	26.661	0,8	36.928	0,9	51.766	1,1
Ukraynalı	64.200	6,4	137.300	9,4	137.000	6,6	120.000	4,1	109.324	3,1	108.027	2,5	50.442	1,0
Uygur	8.200	0,8	9.400	0,6	13.800	0,7	24.900	0,8	29.817	0,8	36.779	0,9	46.944	1,0
Tatar	4.900	0,5	20.000	1,4	56.300	2,7	69.400	2,4	71.744	2,0	70.068	1,6	45.438	0,9
Kazak	1.700	0,2	23.900	1,6	20.100	1,0	22.000	0,8	27.442	0,8	37.318	0,9	42.657	0,9
Tacik	7.00	0,7	10.700	0,7	15.200	0,7	21.900	0,7	23.209	0,7	33.518	0,8	42.636	0,9
Türk	-	-	-	-	-	-	-	-	5.160	0,1	21.294	0,5	33.327	0,7
Alman	4.300	0,4	11.800	0,8	39.900	1,9	89.800	3,1	101.057	2,9	101.309	2,4	21.471	0,4
Kore	-	-	-	-	-	-	-	-	14.481	0,4	18.355	0,4	19.784	0,4
Digerleri	13.600	1,4	30.400	2,1	93.400	4,5	91.600	3,1	88.658	2,5	97.842	2,3	72.175	1,5
Toplam	1.001.700	100,0	1.458.200	100,0	2.066.100	100,0	2.933.200	100,0	3.522.832	100,0	4.257.775	100	4.822.938	100

Kaynak: The First National Population Census of 1999

Bu veriler sadece Kırgızistan sınırları içindeki Kırgız, Rus ve Ukraynalı nüfusla ilgilidir. Bir başka deyişle, Özbekistan, Tacikistan ve diğer ülkelerdeki Kırgız ya da Rus nüfusu ihtiva etmemektedir.

Tarihsel süreçte Kırgız nüfusunun doğal gelişimini engelleyen birçok olay ile karşılaşmıştır. Bunların başında; 1916 ayaklanması, 1917-1922 yılları arasında Türkistan ve Bozkır Genel Valiliği'nde Basmacı Hareketi nedeniyle yapılan katliam ve baskılar, 1928'de başlayan kolhozlaştırma ve sovhozlaştırmaya bağlı zorunlu iskan politikaları ve nihayet II. Dünya Savaşı bu acının son büyük halkası olmuştur. Bunlara ek olarak Afganistan Harekâtı'nı da saymak mümkündür.

Demografik yapıyı tahrip eden bu facialar, nüfusun azalmasını beraberinde getirmesi gerekirken tam tersine Kırgızistan nüfusunun sürekli bir artış eğiliminde olduğu gözlenmektedir. Bu paradoksal durum Rus ve Ukraynalı göçmenlerin bölgeye gelmesiyle açıklanabilir. Çarlar döneminden beri Çin sınırına yakın olan Kırgızistan'a Rus nüfus yerleştirilmiştir. Sovyetler Dönemi'nde de devam eden bu politika sonucunda 1926'da Kırgız nüfusunun Kırgızistan'daki oranı %66'ya, 1939'da %52'ye ve 1959'da ise %40'a gerilemiştir. Buna karşılık Ukrayn ve Rus nüfus 1959'a kadar sürekli olarak artış göstermiştir.

Savaş nedeniyle Batı'daki fabrikaların Orta Asya'ya yerleştirilmesi, istihdam ve sanayi açısından faydalı olmuşsa da nüfus dengesini yerli halkın aleyhine çevirmesi nedeniyle menfi rol oynamıştır. Ancak II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle askerlerin terhis edilmesi, Stalin'den sonra çalışma kamplarına gönderilen insanların serbest bırakılması ve Orta Asya'da kalmak istemeyen Rus nüfusun dönmeye başlaması Kırgız nüfusunun yavaş yavaş artmasına neden olmuştur. Tabloya bakıldığında 1913-1999 yılları arasında Kırgızistan nüfusu 5 kattan fazla artmış görünmektedir. Genel olarak Orta Asya müslüman toplumlarındaki doğurganlık oranı batılı yerleşimcilerden üç veya dört kat daha fazladır (Hanuer 1990:29). Sovyetlerin uygulamış oldukları katı Sovyet modernleşmesine rağmen kısırlık müslüman toplumlarında bir felaket olarak algılanmaya devam etmiştir (D'encasse 1992:86). Bu da müslüman toplumlardaki nüfus trendinin artmasına neden olmuştur.

Müslüman nüfusun artış göstermesinde sistemin sağlamış olduğu ekonomik güvencelerin de rolü vardır. Kırgızlarla 2005 yılında yaptığımız mülakatlarda Sovyet rejiminin devam etmesi halinde daha fazla çocuk sahibi olmak isteyeceklerini belirtmişlerdir. Bu tercih kasıtlı bir politikanın ürünü değil sadece iş güvencesine bağlı

bir tercihtir. Nitekim serbest piyasa ekonomisine girmiş olan Kırgızistan'da çocuk yetiştirme için tüm masraflarını artık aile üstlendiğinden çok çocuk istenmediği belirtilmiş ve 1999 nüfus sayımı verilerine göre doğurganlık oranı azalmıştır (The first National Census of 1999).

Ülkenin 1991'den sonra bağımsızlığına kavuşması ile gelecek endişesi yaşayan ve bu nedenle göç eden Rus kökenli Kırgız vatandaşlarının sayısı her geçen gün artmaktadır. Rus nüfusun oranı 1989'da %21.5 iken 1999'a gelindiğinde %12.5'e, Özbek nüfusun (%13.8) gerisine düşmüştür. Doğrusu Ukraynalı ve Rus nüfus 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren artış ve azalış noktasında hiçbir zaman istikrar sağlayamamıştır. Ancak bağımsızlıktan sonra Rus nüfus %33 oranında bir azalma göstermiştir. Bununla birlikte yaşlılık sınırına (65+) ulaşmış Rus nüfusun oranı 1999 nüfus sayımına göre %13 düzeyine ulaşmıştır. Tüm bu parametreler, Rus nüfusun birkaç yıl içinde %10'un altına ineceğini göstermektedir (UNDP Common Country Assessment 2001:66).

4.3.2. Etnik Yapı ve Etnik Sorunlar

Kırgızistan çok sayıda etnik grup barındıran ülkelerin başında gelir. Ülkede 90'dan fazla etnik grubun varlığına rağmen 20 binden fazla nüfusa sahip olan sadece 12 etnik grup mevcuttur. Bu kadar çok etnik yapının bulunduğu bir ulus-devlette barış ve istikrarı sağlamak çok zordur.

Bağımsızlığın ilk yıllarında inşa edilecek olan devletin karakterine yönelik olarak temel iki teori ortaya çıkmıştır. Birinci yaklaşıma göre, Kırgızistan, Kırgız etnisitesi temelinde inşa edilmelidir. Bu topraklar Kırgızlara ait olması nedeniyle etnik kökeni ne olursa olsun Kırgızistan vatandaşı olmak isteyen herkesin Kırgızca'yı zorunlu olarak bilmesi gerekir. 1989 yılında kabul edilen Dil Kanunu, Kırgızcanın devletin resmi dili olmasını, Rusçanın yerini almasını, bürokrasinin kademeli olarak Rusçayı terk edip Kırgızca'yı kullanmasını ve kamuya ait şehir ve caddelerdeki işaretlerin Kırgızcaya çevrilmesini öngörüyordu. Nitekim bazı caddelerin ve şehir isimlerinin Rusçadan Kırgızcaya çevrilme işi de gerçekleşti. 'Lenin Caddesi' Çüy Caddesi, Przhnevsk ve Rybach şehirleri Karakol ve Issık Kül" olarak değiştirildi. Dil yasasının yanında Toprak

Yasası'da toprakların ve doğal kaynakların sadece Kırgız halkına ait olduğunu ilan ediyordu (Lowe 2003:120). Ancak reel politik, bu görüşlerin geçerliliğine izin vermeyen üç temel gerekçeye dayanmaktadır: İlk olarak, 1990'larda ülke içinde yüksek oranda etnik grubun varlığı söz konusudur. Nüfusun %22'si Ruslardan ve %13'ü Özbeklerden oluşmakta idi. Kırgızların toplam nüfus içindeki oranları sadece %52.5'tir. İkinci bir neden ise o tarihlerde etnik gerginliğin özellikle güneyde hat safhaya varmış olmasıdır. Etnik gruplar üzerinde uygulanacak bir asimilasyon politikası durumu daha da vahim hale getirebilirdi. Üçüncü olarak Kırgızların kendi aralarında bir uyumdan söz etmek mümkün değildir (Abazov 2002a:507-513). Zira Kırgızlar, kendilerini farklı kültürel özelliklere ve siyasi ilişkilere sahip kabilelerin ya da kabile gruplarının üyeleri olarak görüyorlardı (National Human Development Report of The Kyrgyz Republic 1997:44).

Tüm bu reel durumları göz önünde bulunduran ve ona göre bir politika geliştiren Akayev hükümeti, tercihini katı bir milliyetçilik söyleminden yana koymamış tam tersine, "Kırgızistan, hepimizin evidir" sloganından hareketle vatandaşlığı, etnik kimlikten ziyade "yurttaşlık kimliği" bağlamında değerlendirmiştir. Vatandaşlık hakkı anayasal teminat altına alınmış, dil ve milliyetçilik konusunda daha ılımlı bir yol tercih edilmiştir. Bu nedenle yukarıda sözü edilen Dil ve Toprak yasaları veto edilmiştir (Abazov 2002a:513). Ülke 2006 itibariyle daha bütüncül bir etnik yapıya doğru yol almakla birlikte bu temel politikada bir değişiklik gözlenmemiştir.

Bugün Kırgızistan, farklı etnik grupların en çok rahat ettikleri ve baskı görmedikleri ülkelerin başında gelmektedir. Bu durum AGİT'in raporları ile de tescil edilmiştir. Yapılan araştırmalar Kırgızistan'daki etnik halkların %83'ünün uygulanan 'etnik ilişkiler politikası'ndan memnun olduklarını göstermektedir. Yine halkın %60'ı bu politikanın devam edeceğine inanmaktadır (National Human Development Report 1998:34). Bağımsızlığın ilk yıllarında Kırgızistan'ın Afganistan'a dönmesinden endişe eden çok sayıda düşünür mevcuttu ancak geleneksel noktada durumun istikrara kavuşmasında bu politikanın etkili olduğu söylenebilir.

4.4. KIRGIZİSTAN'IN SOSYAL YAPISI

Toplumsal yapı kavramı, tartışmalı bir kavram olmakla birlikte genelde, 'toplumun farklı öğeleri arasındaki düzenli ilişkileri' belirtmek üzere kullanılmaktadır. Bu bağlamda "bir toplumun farklı akrabalık, dinsel, iktisadi, siyasal ve diğer kurumlarının onun toplumsal yapısını meydana getirdiği, bu yapının bileşenlerinin de normlar, değerler ve toplumsal rollerden oluştuğu söylenebilir" (Marshal 1999:804). Böylelikle bir toplumsal yapının en bariz vasıflarının başında kurumlar gelmektedir.

Fichter kurumu, kişilerin temel sosyal gereksinimlerini karşılama amacıyla belirlenmiş, onaylanmış ve birleştirilmiş tarzlarda oynadıkları, oldukça sürekli sosyal örüntü, rol ve ilişki yapısı (2002:126) olarak tanımlarken Kurtkan, kurumların 'insanların tesis ettikleri veya tesis edilmiş olarak buldukları usul' oldukları üzerinde durmaktadır (1995:13). Nirun, kurumların 'grupta meydana gelmiş olan davranışların düzenleyici tarzlarının kalıpları' üzerine vurgu yaparken (1991:95) Weber ise kurumların zorlayıcı bir gücü (2002:103) olduğunu belirtmektedir.

Aile, siyaset, eğitim, din ve iktisadi hayat tarzının altında toplumun kendine özgülüğünü belirleyen kültürel normlar ve değerler vardır. Bu nedenle her toplum, kendi kültürel özelliklerinden neşet eden bir tarzda söz konusu sosyal kurumlarını inşa eder. Bu bağlamda, Kırgızistan'daki aile, iktisat, eğitim ve din kurumlarına değinirken Kırgız kültür ve değerlerinin göz önünde bulundurulduğunu belirtmek gerekir.

4.4.1. Kırgızistan'ın Siyasi Yapısı

4.4.1.1. Kimlik İnşa Sürecinde İcat Edilen Semboller

Sembollerin toplum birlikteliğine, ortak değer ve duygu oluşumuna yaptığı katkıdan dolayı çağdaş dünyada her ulus-devlet, milli sembollerini yaratmakta ve uluslar arası arenaya söz konusu sembollerle ortaya çıkmaktadır.

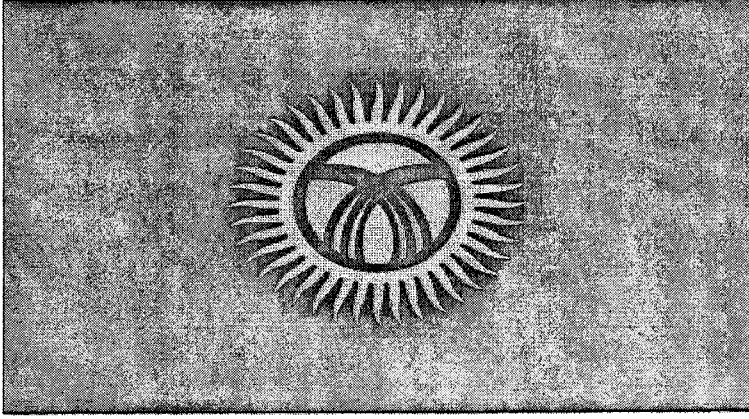
Aynı semboller dünyasına sahip olan insanlar kendilerini bir grubun üyesi olarak görürler. Böylelikle semboller, milli kimliğin mümessilleri niteliğinde olup kendi gruplarında aynı duygu, düşünce ve heyecanın oluşmasını sağlar. Aynı kimliği paylaşan insanlar arasında yakınlaşma ve benzerlik meydana gelirken söz konusu kimliği paylaşmayan insanlar da ise farklılık duygusu ortaya çıkar. Osmanlıca bir tabirle kimlik, ahfadına cami, ağıyarına mani bir vasıfla nitelendirilebilir. Sembol ya da simge ise kimliğin görünmeyen, soyut dünyasını somut hale getiren bir niteliğe sahiptir. Tarih, kültür, duygu, düşünce ve değer gibi milleti millet yapan soyut vasıflar, semboller sayesinde bir millete özgü hale gelirler. Türk Bayrağı, Türk Özgürlük Marşı sembol şeklinde Türk Kimliği'nin birer fenomenidirler.

Sembollerin anlamları geniş kitleler tarafından kabul edildikçe bireyi ve toplumu yönlendirme kapasitesine sahip olurlar ve milli bir değer niteliğine bürünürler. Bu nedenle devlet, ulusal sembollere önem verir ve mümkün olduğu kadar onları tartışma alanının dışında tutmaya çalışır. Ancak sembollerin geniş bir kabul görmesi için toplumsal kültürün derinliklerinden neşet etmiş olması ve gerçekten ulusun hafızasında yer etmiş olması gerekir.

4.4.1.1.1. Bayrak

Bir ulusun alâmetifarıkası olan bayrak, ulus inşa sürecinde en önemli sembollerin başında gelmektedir. Ancak Kırgızlar, tarihte ne güçlü milliyetçilik akımlarına ne de köklü devlet geleneğine sahip olmadıklarından kendilerine özgü bir bayrakları olmamıştır. Sovyet ulusu inşa sürecinin bir parçası olarak, kıvı zemin üzerinde mavi-beyaz şeritli ve orak çekiç motifli bir bayrak Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti bayrağı olarak dayatılmıştı. Ancak bu bayrak sadece Sovyet Cumhuriyeti bayrağı olup Kırgız ulusunu temsil etmemektedir (Lowe 2003:115). Bağımsızlıktan sonra kendilerine özgü, kimliklerinin timsali olarak yeni bir bayrak tasarlamak zorunda kalan Kırgızların yeni bayrakları Kırgız tarih ve kültüründen neşet etmiştir. Kırgız bayrağının felsefi ve kültürel anlamını kavrayabilmek için Manas'ı ve Kırgız geleneksel yaşam tarzının vazgeçilmez unsuru olan bozuy'u (çadır, yurta) anlamak gerekir.

Şekil 2: Kırgızistan Cumhuriyeti Bayrağı

Bozuy, göçebe toplumun ayrılmaz bir kültürel mirasıdır. Milattan öncesine dayanan bu kültürel miras Sovyetler Dönemi'nde de devam etmiştir. Rusların Kırgızları zorla iskan politikalarına tabi tuttukları dönemde, apartmanlara yerleştirilen Kırgızların bir müddet sonra evin içinde yurtta kurduklarına dair hikayeler hala anlatılır. Bozuy kelimesinin kökeni boz (tepecik) ve üy (ev)'den meydana gelir. Böylelikle bozuy, tepecik üzerine kurulan ev (çadır) anlamına gelir. Bozuy'un kurulduğu mekan ise yurt olarak adlandırılır. Ruslar, bozuy'a yurtta adını vermişlerdir. Bu nedenle Kırgız çadırı literatürde çoğunlukla yurtta olarak bilinir. Biz burada yurtta ve çadırı bozuy anlamında kullanmaktayız.

Yurta'nın çatı kısmına tunduk adı verilir. Tunduk çadırın gökyüzüne bakan kısmıdır. Matematik hesaplarla yapılan yurtta'nın güneşin içeriye girme, içeriyi aydınlatma açıları hesaplanmıştır. Güneş doğunca ışık ilk önce tunduk'a vurarak yurtta'nın iç kısmını aydınlatır. Yurta'nın dayandığı herhangi bir sütun ya da kaide olmadığından Tunduk'un üst kısmı iplerle yan kısımdaki özel işlenmiş tahtalara bağlanır. Bu ipler sayesinde ağırlık kenar kısımlara verilmiştir. Kırgız yaşam tarzında tunduk, ışık geçiren bir pencere olduğu gibi bir baca işlevini de görür. Bacası tütmeyen bir yurtta, viran haline gelmiş demektir. Yurta, koruyan anlamına da gelmektedir. Aileyi aynı çatı altında birleştiren yurtta, aynı sembolik anlamda Kırgız milletini bir aile olarak kendi çatısı

altında birleştirmektedir. Kırgız Cumhuriyeti Bayrağı tüm bu sembolik anlamları ihtiva etmesi nedeniyle geleneksel tunduk'u bayrak simgesi olarak seçmiştir.

3 Mart 1992'de kabul edilen Kırgız Cumhuriyeti bayrağı kızıl bir zemin üzerinde sarı renkte bir tunduk olarak tasarlanmıştır. Tunduk 40 iple yurtta'ya bağlanmıştır. Zeminin kızıl olması, kızıl rengin Manas'ın sancağının renginin kızıl olması ile açıklanmaktadır. Manas'ta kızıl ya da kırmızı renk kahramanlığı simgeler. Sarı renk ise yine Manas Destanı'ndan esinlenerek belirlenmiştir ki akılı temsil eder. Akıl ise yaşadığımız çağda bilim ve medeniyet demektir. Tunduk'ün kenarlarından sarkan 40 ip (ki bu ideal Kırgız çadırının tunduk'ten aşağı doğru sarkan gerçek ipleridir) klanları temsil eder. Tüm Kırgız klanları bu tunduk'ün birer parçası niteliğindedir. Manas'ın kırk oğuzu büyük bir halktır. Bayrağın tunduk olarak belirlenmesi herkesin kendi kabilesinin bayrağını ön plana çıkarmasını önlemek içindir. Zira bozuy tüm Kırgız kabilelerinde mevcuttur.

Yurta, köklü bir geleneği temsil ettiği kadar bazı istenmeyen gelenekleri de temsil etmektedir. Öncelikle, yurta'nın milli bir sembol haline getirilmesi göçebe toplumu hatırlatan yanı ile bugünkü modern Kırgız toplumuna yakıştırılmamaktadır. Göçebeliğin bir hayat tarzı olduğu dönemlerde Kırgız toplumu içinde yaşanan kabile kavgaları, parçalanmışlıklar, beylik ve hanlık ilişkilerinden dolayı yurta'nın iyi bir milli sembol olmadığı şeklinde eleştiriler yöneltilmektedir. Bu nedenle, Kırgızistan'da bayrak üzerinde tam bir mutabakata varılamadığı söylenebilir. Bu durum bayrağın toplumun bir kısmı tarafından ret edildiği anlamına gelmez sadece Kırgız milletini temsil edecek daha iyi bir sembolün olabileceğine dair temennileri içerir².

² Kırgız Cumhuriyeti bayrağının bir yarışmayla tespit edildiği ve elemeler sonucunda finale kalan üç kişinin kendi aralarında nihai olarak bu bayrak üzerinde anlaştıkları ve Jokorko Keneş'e sundukları bilgisini ve bayrağın felsefesi ile ilgili düşünceleri kendisinden dinleme fırsatı bulduğum Kırgız Bayrağı'nın tasarımcılarından biri olan Sabır Gapparov'a teşekkür ederim. Gapparov, çizilen bazı bayrak resimlerindeki tunduk ve onun etrafındaki 40 cüzün güneşe benzetilmeye çalışıldığını ancak bu çizimlerin bayrağın amacıyla uyummadığını ve farklı yorumlara neden olduğunu belirtmiştir. Kırgızistan'da sembollere fazla saygının olmamasını ise bağımsızlığın kazanılmasından ziyade verilmesiyle açıklamaktadır.

4.4.1.1.2. Devlet Arması

Şekil 3: Kırgızistan Cumhuriyeti Devlet Forsu

Bir disk şeklinde tasavvur edilmiş olan armanın içinde ön tarafta özgürlük ve hakimiyetin sembolü olan kartal, onun arkasında eşsiz Issık-Göl bulunmaktadır. Issık-Göl'ün arkasında ve onunla birlikte Ala-Too dağı muhteşem bir manzara oluşturur. Henüz doğmakta olan güneş, ışınları ile bu manzarayı aydınlatarak yükselmektedir. Bu manzara diskin kenarında yer alan ve bereketin sembolü olan buğday başakları ile süslenmiştir.

Armanın içindeki sembollere bakıldığında, Issık Göl ve Ala Dağ'ın yer aldığını görmekteyiz. Her iki sembol Kırgızlar için vazgeçilmez nitelikte olup Kırgız tarih ve coğrafyasını sembolize etmektedir. Gerçekte Kırgız yaşam tarzı denildiğinde akla Ala Dağlar, Issık Göl ve özgürlük gelmektedir. Zira tarih boyunca Kırgız halkı dağlara sığınmış ve özgür yaşamıştır. Nitekim Manas Destanı'nda Altaylardan ata yurdu Ala Dağlara gelen Manas, yıllardır buranın hasretini çekmiştir. Manas Destanı'nda bu durum şöyle tasvir edilmektedir:

“Gök yeleli bozkurt Manas, (...) Karkıra'yı geçtikten sonra, yüksek dağların ortasındaki gözyaşı gibi temiz, bin pınar akan Isık-Köl'ü gördü. Bahadır Manas, attan inip mağrur duran Ala-Dağ'a, mübarek Isık-Köl'e doya doya baktı, dizlenip toprağı öptü, toprağı ağzını değdirerek Tanrı'ya sığındı: “Kutsal Tanrı, vatanı görmeyi nasip ettiğin için sana şükürler olsun! Ala-Dağım bana güç ver! Isık-Kölüm hasiyetli güç ve temizlik ver...” Bahadır Manas gölde yüzünü yıkadı, oynayıp yüzen balıkları seyretti, sevincinden gözleri doldu: “Ah, canım Isık-Köl, aradığım yer sen değimlisin! Buraya insan yerleşmez mi, böyle hoş yer, böyle hoş göl nerede bulunur ki?” Manas'ın vücudu gevşeyip, kendini gökte uçan kuşlar gibi, süzülen beyaz bulutlar gibi özgür ve keyifli hissetti” (Yusupov 1995:82).

4.4.1.1.3. Özgürlük Marşı

KIRGIZİSTAN MİLLİ MARŞI

Karla kaplı yüksek dağlar kırlar,
Milletimin canı kadar değerlidir.
Asırlarca Ala Dağlarda yaşayıp,
Yurdunu korudu atalar.

İlerle hiç durmadan Kırgız Milleti,
Hürriyet yolunda.
Geliştir kendini hep büyü,
Kaderin senin elinde.

Kaynak: MEB Yurt Dışı Eğitim...2004:59

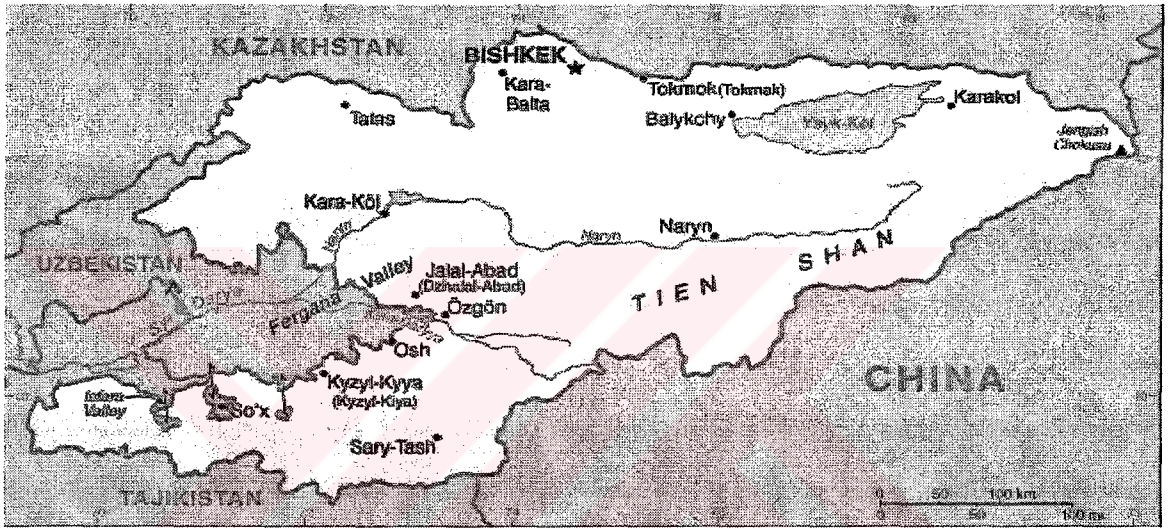
Kırgız Milli Marşı'na ait şiir, Calil Sadıkov ve Şaban Kuluyev tarafından yazılmış ve 300 şiir arasından yarışma ile seçilmiştir. Kırgızistan'da yaptığımız mülakatlarda Kırgız Milli Marş'ının söz ve müziğinin beğenildiğini, temanın da Kırgız yurduna uygun olarak işlendiğini ortaya koymaktadır. Ancak Sovyet Dönemi'nden kalma bir alışkanlıkla İstiklal Marşı töreni yapma âdeti pek yaygın değildir. Marş, sabahları sadece müzik bağlamında radyo ve televizyonlarda çalınır. Fakat son yıllarda yaygınlaşan bir biçimde Milli Marş okullarda ya da milli bayramlarda toplu halde, ayakta söylenerek yeni bir gelenek oturtulmaya çalışılmaktadır.

4.4.1.1.4. Harita: Milli Sınırların Simgesi

Ulus inşa sürecinde milli kimliği temsil eden sembollerin başında ülke sınırlarının simgesi olarak harita gelmektedir. Haritalar sadece nesnel gerçekliği belirtmezler aynı zamanda kendilerine giydirilen siyasi *gerçekliği* de taşırlar (Anderson 1995:190-198). Bu nedenle, siyasi gerçekliğin nesnel gerçeklikle (coğrafya ya da harita) bütünleşmesinin tarihi, derinliklere sürüklenmeye çalışılır. Ulusun çocuklarına

uluslarının tarihin derinliklerinde yer alan anı, gelenek, kültür ve kutsallarının bu coğrafyada gerçekleştiği anımsatılır. Böylelikle ulusun kadimliği ve söz konusu coğrafya ile bütünlüğü pekiştirilmeye çalışılır. Bunun hatırlatıcısı olarak yeni ayinler ve semboller icat edilir. Müzeler, arkeolojik kazılar, toprak altındaki ulusun yüce ruhunu keşfetmek üzere harekete geçerler ve elde edilen bulgular yeni nesillere teşhir edilir. Ulus, tarih sahnesine yeni çıkmıştır fakat onun ruhu çok kadim zamanlara dayanır. Tarihin derinliklerinde yer almak, yeni nesilde ulusa karşı sarsılmaz bir özgüven sağlar.

Şekil 4: Kırgızistan Cumhuriyeti Haritası

Ekonomik ihtiyaçlarımızı karşıladığımız bu toprak parçası (ülke, vatan) aynı zamanda geçmişin mirasını bağrında barındıran, şimdiki nesilleri geçmişteki ataları ile bağlayan ve bu yönüyle kutsallık kazanarak vatan haline gelen bir mekândır. Vatan, üzerinde yaşadığı halkla, halkın kültürü ve tarihi ile bütünleşerek kutsal bir haleye bürünür. Bu nedenle, toprak bilincine (vatan, ülke) sahip olmayan toplumların millet olma gibi bir imtiyazları yoktur. Ulus olmak bir vatan bilincini gerektirir. Bu nedenle sağlam bir gelecek ancak geçmişin iyi kurgulanmasına bağlıdır. Bu kurgunun temellerinin olmadığı yerde bu kurgu *icat* edilmelidir. Destanın kahramanı Manas tam da bu işlevi yerine getirsin diye Kırgızistan Cumhuriyeti bir anıt mezar yaptırmıştır. Bulduğu iddia edilen mezar tamamen bir kurguya dayanmaktadır. Ancak önemli olan bu kurgunun icra ettiği fonksiyondur. Bu fonksiyon, Manas denilen ve Kırgız kabilelerini birleştirerek bir güç oluşturan şahsiyet, sembol niteliğinde yaşarak, bugünkü nesillere

tarihi geçmişlerini ve ne kadar şanlı bir milletin çocukları olduklarını hatırlatma fonksiyonudur. Oş kentinin 3000. yılının kutlanması da aynı amaca yöneliktir.

Kırgızların bugünkü topraklardaki tarihleri 1000 yıllık bir zamana dayanır. Yazılı kültürleri olmasa da halkın hafızasında buraları Kırgızların atalarının yadigarı olduğuna dair güçlü bir bilinç mevcuttur. 1924'te çizilen siyasi sınırlar, Kırgız kültürel kimliği ile bütünleşmesini beraberinde getirmiş ve Kırgız ulusal bilincinin ön koşullarını hazırlamıştır. Şimdi kurgulanmaya çalışılan Kırgız ulusal bilinci avantaj ve dezavantajları ile oluşturulmuş olan bu bilinç üzerine inşa edilmeye çalışılmaktadır.

4.4.1.2. Kırgız Kimliği'nin Oluşumu ve Manas

Destanlar, efsaneler, masallar, şiirler ve hikâyeler bir halkın yaşantısının özü, bir ulusun hafızası, tarihi ve felsefesi niteliğindedirler (Aytmатов 1999:166). Her toplumun kendine özgü olan bu halk ürünleri, toplumsal kimliğin ayrılmaz birer parçaları niteliğindedir. Ulusal ruh, ulusal kimlik ve zihniyet bunlar sayesinde şekillenir. Dinamik bir niteliğe sahip olan bu anlatılar, bir önceki nesil ile bir sonraki nesil arasında kültürel aktarımın gerçekleşmesini ve bir sonraki neslin sosyalleşmesini sağlarlar.

Ulusal ideoloji, destanlara konu olmuş büyük tarihsel şahsiyetlerden önemli ölçüde yararlanarak ulusal kimliğini inşa etmeye, birlik ve onur duygusunu pekiştirmeye çalışır. Dünyada ulusal kahramanların çoğu bağımsız savaşçılar, güçlü hükümdarlar, büyük kültürel şahsiyetler veya geleneksel hikmet sahibi insanlardır. Böylesi önemli şahsiyetlerin eksikliklerinin hissedildiği bir tarih olarak Kırgız tarihi, aynı zamanda modern bağımsızlık hareketinden veya devlet tecrübesinden de yoksundur. Bu nedenle Kırgız Kimliği ve Devleti için Kırgız tarihinde bir abide gibi duran Manas bir dayanak noktası oluşturmaktadır (Lowe 2003:116). 'Kırgızistan'da tüm yollar Manas'a çıkar' tabirini kullanırsak yanlış yapmış olmayız. Manas; savaş meydanında bir kahraman, devlet adamı, halkının adamı, bilge ve hikmet sahibi bir insan olarak geçmişi bildiği gibi geleceğe dair güçlü öngörülleri vardır. Bu nedenle Manas ve Destanı, Kırgız halkını dünyaya açan bir penceredir. O, edebiyatçılar için bir ilham kaynağıdır. Devlet yöneticileri için bir nasihat kitabıdır. Halkın arasında dolaşan veciz sözleri, bir peygamberin hikmetli sözleri gibi hürmet görür.

Sovyet Dönemi'nde, Manas Destanı uğruna birçok Kırgız aydını canını vermiştir. Tek suçları Destana sahip çıkmak ve kayda geçirmek istemeleridir. Bu kurbanların başında ünlü Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'un babası Törekuł Aytmatov ve Kasım Tınıstanov gelmektedir (Akaev 2003:209, 315).

Bağımsızlıktan sonra Manas'a olan ilgi daha çok artmıştır. Devlet, Manas'ı Kırgız Kimliği'nin merkezine yerleştirmek için önemli bir çaba sarf etmektedir. Kimlik inşa çabasının bir parçası olarak Talas kentinde Manas adına bir anıt mezar dikilmiştir. Manas; Manas Uluslar arası Havaalanı'na, Dünya Sağlık Örgütü Manas Programı'na, Diasporadaki Kırgızlarla işbirliği geliştirmek için Manas Baba Kuruluşu'na, Kırgız-Türk Manas Üniversitesi'ne, kitaplara, televizyon dizilerine, operalara ve hatta bazı sigara ve alkol isimlerine dahi konu olmuştur. Devlet, 1995 yılını Manas'ın 1000. yıldönümü olarak uluslararası Manas Yılı ilan etmiştir. Low, tüm bu girişimleri, devletin meşru bir ideolojiden yoksun olmasıyla açıklamaktadır (2003:117).

Manas destanı, Kırgız halkının tarihinden neşet etmiş ve dünyada sayılı destanlar arasındaki yerini almıştır. Manas'ın kim olduğu sorusu uzun süre alanın uzmanlarını meşgul etmiş ancak kesin olarak Manas'ın kimliğine ulaşılammıştır. Bir savaş kahramanı olan Manas'ın ortaya çıktığı asır dahi tam olarak tespit edilememiştir. Aşağıdaki alıntı Manas'ın kimliğine yönelik bazı ihtimalleri dile getirmektedir.

Ey oğul! Atalar ne demiş; Geçmişini inkar etme, beddua alırsın; Ona saygı göster, akıl bulursun, yedi atanı bilmezsen köksüz kalırsın.

Dinle evladım! Söz uludur. Söz canlının uğurudur, kötü söz ölmüş sözdür. Yalan da kötü sözdür. Taa eski zamanlardan beri ecdatlarımız ulu Manas Destanı'nı söyleye gelmiştir. Manas'ı ilk defa kimin söylediğini kimse bilmez. Belki de ilkin, Manas'ın yanında bulunan, onun kahramanlığını gören, can dostu, söz ustası bir ozan söylemiştir. Ya da Manas'ın macerası, Altay ve Alay arasındaki dağ ve ovalardaki taşlara yazılmıştır. Yahut da dağılan, kederli halkı bir araya toplamak, düşenleri ayağa kaldırmak, şerefini, heybetini, kuvvetini eski haline getirmek için Manas'ı bir bayrak olsun diye ulu önderler söylemiştir. Belki, bunu söylediği için, dilleri kesilmiştir, ya da sürülmüştür... Nasıl olursa olsun, Manas'ın ölmez macerası, kutsallığı, atadan oğula, ağızdan ağza, yürekten yüreğe geçip asırdan asıra unutulmadan yaşamaktadır. Kim söylemişse söylemiş, destanda Kırgız halkının hayati, kaderi, acıları, kahramanlığı, mücadelesi ve hayali vardır.

Ey evladım! Büyüklerin sözünü aklından çıkarma. Asırlardan beri gelen atalarının öğüdünü, atalarının söylediklerini işit. Ulu Manas'ı bilir ve anlarsan, Tanrı da, ataların ruhları da sana destek olur (Yusupov 1995:iii).

Manas Destanı, 19. yüzyıla kadar pek kimsenin dikkatini çekmemiştir. Kazak-Kırgızların Uluyüz bölümünde idare amiri olarak çalışan Franel adlı bir Rus memuru tarafından 1849'da destanla ilgili kendi hükümetini bilgilendirdiği görülmektedir. Daha sonra Kazak yazar Çokan Valihanov, 1856 yılında, Kırgızlar arasında yaptığı bir seyahatte Manas Destanı'nın varlığına denk gelmiş ve yayınladığı bir makaleyle bunu haber vermiştir.

Manas Destanı temel üç bölümden oluşmaktadır: Birinci bölüm Manas hakkındadır. İkinci bölüm Manas'ın oğlu Semetey, üçüncü bölüm ise Manas'ın torunu, Semetey'in oğlu Seytek hakkındadır (Ukubayeva 2001:74). Manas'ın ilk bölümünü oluşturan asil olaylar şunlardır: (1) Manas'ın doğumu ve çocukluk çağı, (2) ilk kahramanlıkları, (3) Manas'ın Kanıkey'le evlenmesi, (3) Büyük Sefer ve (4) Manas'ın ölümü. Aynı döngü Semetey ve Seytek bölümlerinde de tekrar edilir. Manas'ın ölümüyle halk tekrar dağılır ancak Manas'ın oğlu kendi halkının birliğini kahramanlığı sayesinde tekrar toplarlar. Bu durum Seytek için de geçerlidir (Caynakova 1995:153-154).

Rivayet şeklinde anlatılan Manas Destanı, anlatıcının yaşadığı çağdaki önemli olayları da Destan'ın öz ve üslubuna uygun bir biçimde sürekli yenilediği görülmektedir. Destan, böylelikle dinamik bir özellik kazanmakta ve her çağda Kırgız sosyal yaşantısına dair ipuçları barındırmaktadır. Kırgızistan'ın ilk cumhurbaşkanı Akaev, Destan'da temel yedi ibretlik ders olduğuna inanmaktadır. Bunlar;

Birlik ve beraberliğin önemi,
 Milletlerarası anlayış, dostluk ve işbirliği,
 Milli namus ve vatanperverlik anlayışı,
 Emek ve bilgilerden refah ve bolluğa doğru,
 Hümanizm, açık gönüllülük, hoşgörü,
 Tabiat ile uyum sağlanması,
 Kırgız Devletçiliği'nin sağlamlaştırılması ve korunmasıdır (2003:325-327).

Sembolizmin bolca yer aldığı Manas Destanı, semboller üzerinden çağlar boyu mesajını dinamik bir biçimde Kırgız halkına iletmiştir. Bu nedenle Destan, Kırgız Devleti'nin oluşumuna önemli bir damga vurmuştur. Kırgız Milli Meclisi'nin adı olan Jokorku Keneş, Kırgız kabile liderlerinin sorunlarını görüşmek üzere bir konsey oluşturup istişare ettikleri mekan anlamına gelmektedir. Bunun yanında Kırgız bayrağının

zemininin kızıl olması bu rengin Manas Destanı'nda kahramanlığın simgesi olmasından ileri gelmektedir.

Kırgızların, göçebe yaşamlarına uzanarak Manas üzerinden kimlik inşa etmeye çalışmaları, Kırgız olmayan vatandaşların dışlandığı şeklinde eleştirilere tabi tutulmuştur. Oysa her ulus-devletin, kendi halkının kültürel dinamiklerini dikkate alarak kimlik inşa çabasına girişmesi tabiidir.

4.4.1.3. Anayasal Kurumlar

Sovyet İttihadı'na dahil olan diğer Orta Asya Cumhuriyetleri gibi Kırgızistan da Sovyet siyasi ve idari sisteminden birçok unsur tevarüs etmiştir. Sovyet sisteminde merkezîyetçiliğin her şeye hâkim olması, siyasi alan ile idari alan arasında bir ayrımın bulunmaması, bağımsızlığını ilan eden Kırgızistan için zorlu bir sürecin yaşanmasına neden olmuştur. Devlet yöneticilerinin kendilerine uygun rejimi belirleme, liberal ekonomiye intibak etme, yeni siyasi ve ekonomik politikalar üretme, özel mülkiyet sorunları, yargı, idari yönetim reformu bu sıkıntıların başında gelmektedir. Sonunda devletin siyasi ve idari yapısının ne şekilde olacağına karar verilerek aşağıdaki kurumlar ihdas edilmiş ve bunların görev ve sorumlulukları anayasal bir zemine kavuşturulmuştur.

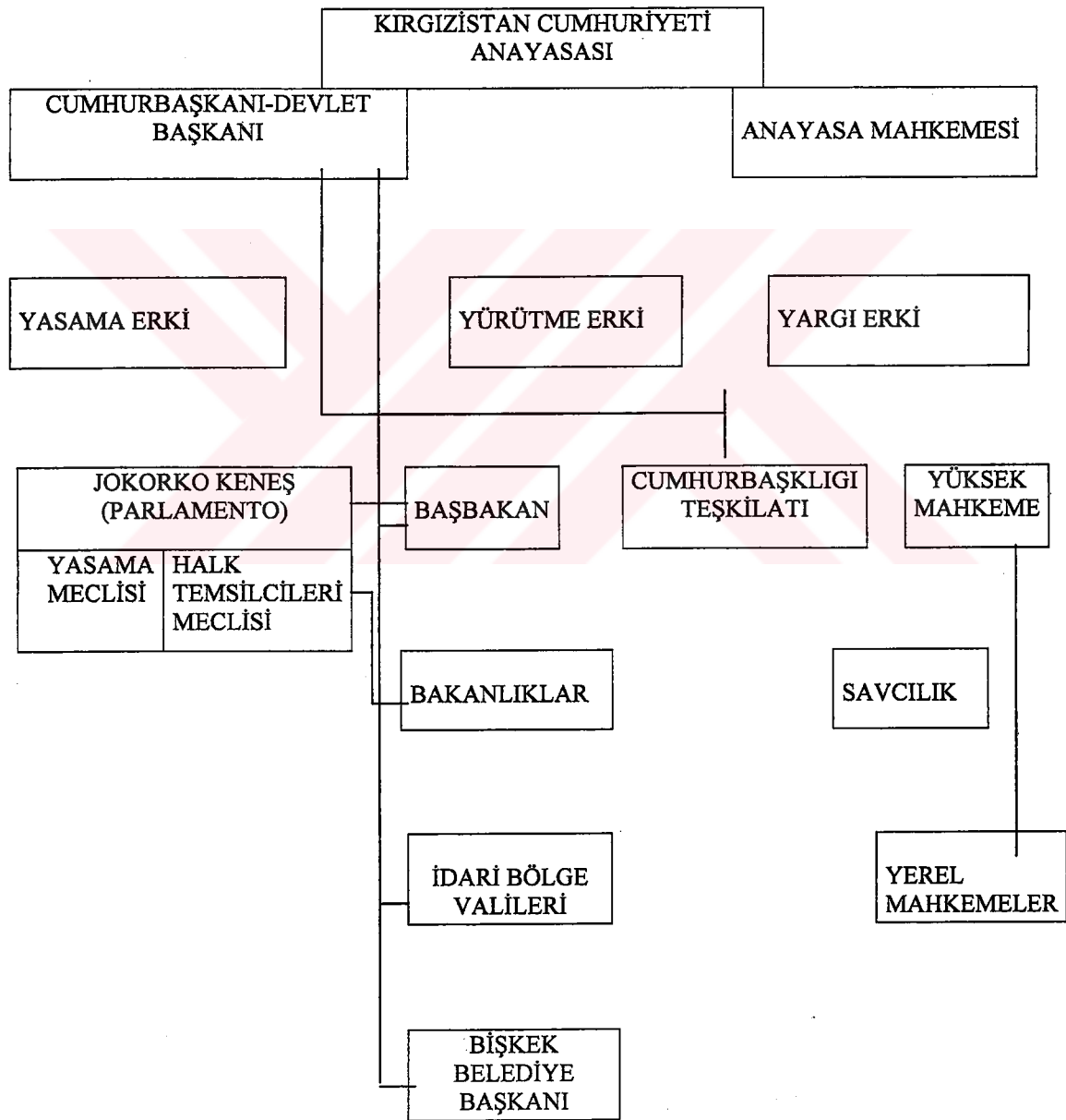
4.4.1.3.1. Anayasa

Anayasa, bir toplumun bağımsızlığının en başat sembollerinin başında gelir. Devletin ideolojisi, yapısı, anayasal kurumları ve siyasi sistemin omurgası anayasa aracılığı ile belirlenir. Kırgız Anayasası, Kırgız etnisitesini referans alarak şekillenen ancak diğer etnik grupları da vatandaşlık statüsü içinde eşit haklara sahip bireyler olarak değerlendiren bir niteliğe sahiptir. 31 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan eden ülke 5 Mayıs 1993'te ilk anayasasına kavuşmuştur. Bu anayasa ile Kırgızistan, demokrasi ve laiklikten yana tercihini koymuş modern bir cumhuriyet olarak tanımlanmaktadır.

Anayasa'da belirlenen özel yetkiler çerçevesinde Kırgız Cumhuriyeti'nde devlet yönetimi; Cumhurbaşkanı, Jokorko Keneş (Halk Temsilciler Meclisi), Hükümet ve

yerel devlet makamları, Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme ve yerel mahkemeler aracılığıyla gerçekleştirilir (Madde 7). Bu anayasa ile kuvvetlerin ayrılığı prensibi kabul edilmiştir. Ülkenin en yüksek yasama organı Meclis, yürütme organı Hükümet ve yargı organı ise Anayasa Mahkemesi ve ilgili mahkemeler olarak kabul edilmiştir. Anayasa'da belirtilen biçimde, Kırgız Cumhuriyeti Devleti'nin yönetim sistemi şemada gösterildiği gibidir.

Şekil 5: Kırgız Cumhuriyeti Devleti'nin Yönetim Yapısı

Kaynak: National Human Development Report 1998:12

Anayasa'ya göre, Kırgız Cumhuriyeti'nin halkı, bağımsızlığın sahibi ve devlet idaresinin temel dayanağıdır. Kırgız halkı, cumhurbaşkanını, milletvekillerini ve yerel yönetim organlarına temsilcilerini demokratik bir süreçle iş başına getirir. Halk hakimiyeti tesis edilirken devlet organları Anayasa ve kanunlar çerçevesinde hareket eder. Kırgız Cumhuriyeti'nde devlet dili Kırgız dili, resmi dil ise Rus dilidir (Anayasa 2003: madde 5). Anayasada ayrıca başkent Bışkek ve para biriminin Som olduğu belirtilmektedir.

4.4.1.3.2. Cumhurbaşkanlığı

Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, devletin en üst görevlisi ve devletin başı olup halkın bütünlüğünün ve devlet hakimiyetinin simgesi, Anayasa'nın garantörü, insan hakları ve özgürlüklerin güvencesidir. Cumhurbaşkanı, devletin iç ve dış politikasını belirler. Ülkenin egemenliğini, birlik ve bütünlüğünü sağlamak için çalışır (Anayasa, madde 42) denilmektedir.

Cumhurbaşkanı beş yıllığına seçilir, aynı kişi iki dönemden fazla bu makama seçilemez. Devlet dilini bilen, ülke içinde en az 15 yıl ikamet etmiş olan ve 35-65 yaş arasında olan her Kırgız vatandaşı cumhurbaşkanlığına aday olabilir. Cumhurbaşkanı tüm seçmenlerin en az %50'sinin katılımı ve bunların oylarının çoğunluğunu elde etmesi durumunda seçilmiş olur. Cumhurbaşkanı, Anayasa Mahkemesi seçim sonuçlarını tasdik ettikten (en geç yedi gün içinde) sonra 30 gün içinde milletvekilleri önünde yemin eder. Kırgız halkına yapılan yemine Cumhurbaşkanı şöyle der: "Ben , Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı görevine başlarken, KC. Anayasası'nı ve kanunlarını kutsal görmeye ve korumaya, Kırgız Devleti'nin bağımsızlığını ve bütünlüğünü korumaya, KC'nin tüm vatandaşlarının haklarına ve özgürlüklerine saygı göstermeye ve temin etmeye, tüm halkın bana güvenerek yüklediği KC. Cumhurbaşkanı'nın yüksek vazifesini hiç yılmadan namusumla ifa etmeye kendi halkım, kutsal vatanım Ala-Too önünde yemin ediyorum!" (madde 43, 44, 45).

Cumhurbaşkanı hükümetin yapısını tespit eder, Jokorko Keneş'in rızasıyla başbakanı atar. Başbakan, bakanlar veya bütün hükümet üyelerinin atamasını onayladığı gibi istifalarını da kabul eder. Başbakanın teklifi ile ve ilgili yerel kurulların onaylaması ile vilayetler, ilçeler ve şehirlerin mülki amirlerini atar ve azleder (madde 46/1-5).

Cumhurbaşkanı devlet sekreterini atar, onun yetkilerini belirler ve KC. Cumhurbaşkanlığı teşkilatını kurar. Bu teşkilat; Kırgız Cumhuriyeti Devlet Sekreteri ve Yardımcısı, İdari İşler Birimi Başkanı ve Yardımcısı, Cumhurbaşkanlığı Müşavirleri ve Yardımcıları, Güvenlik Kurulu Sekreteri, Cumhurbaşkanlığı'nın Yasama ve Halk Temsilcileri Meclislerindeki Yetkili Temsilcileri, Basın Sekreteri ve Basın Hizmetleri Birimi, Kırgız Cumhuriyeti Güvenlik Kurulu, Devlet Yönetim Siyasetinin Organizasyonu Şubesi, Dış Siyaset Şubesi, Ekonomi Siyaseti Şubesi, Hukuk Şubesi, Cumhurbaşkanlığı Devlet Ödüllendirme Komisyonu, Eğitim ve Bilim İşleri Komisyonu, Suçluların Affedilmesi Komisyonu, Genel Şube, Cumhurbaşkanlığı İşleri Yöneticiliği gibi birimlerden oluşmaktadır (UNDP 1999:8)

Cumhurbaşkanı, Halk Temsilcileri Kongresi'nin mutabakatıyla Kırgızistan Cumhuriyeti Baş Savcısını atar, onun yardımcılarını tayin eder, ayrıca vilayetlerin ve Bişkek kentinin savcılarını ve Kırgızistan askeri savcısını atar ve azleder. Yasama Meclisi ve Halk Temsilcileri Kongresi'ne, Anayasa Mahkemesi Başkanı, yardımcılarını ve Anayasa Mahkemesi hakimleri görevlerine seçilmek üzere aday gösterir. Aynı şekilde Yüksek Mahkeme ile Yüksek Hakem Mahkemesi başkanları, yardımcılarını, hâkim ve hâkimleri görevlerine seçilmek üzere aday gösterir. Cumhurbaşkanlığı Merkez Bankası yönetim kurulu başkanını atar ve azleder.

Kırgızistan Cumhurbaşkanı, ülkenin dış politikasını yönetir, uluslar arası anlaşmaları imzalar, diplomatik temsilcilikleri atar ve yabancı temsilcilerin güven mektuplarını kabul eder.

Kırgızistan Cumhurbaşkanı, Meclis'e yasa tasarıları sunar, yasaları imzalar veya nedenlerini göstererek ret eder. Gerek görüldüğünde hükümetin ve diğer yürütme organlarının talimat ve emirlerini yürürlükten kaldırır veya askıya alır. Genel seçimler için karar verir ve gerektiğinde meclisi fesheder. Savaş veya olağan üstü bir durum ilan etmeye hakkı vardır. Cumhurbaşkanı silahlı kuvvetlerin başkomutanı sayılır ve silahlı kuvvetlerin yüksek asker başkomutanlığını tayin eder ve değiştirir.

Cumhurbaşkanı'nın kararnameleri ve emirleri ülkenin her yerinde zorunlu bir şekilde icra edilir (madde 47).

Kırgız Cumhurbaşkanı dokunulmaz yetkiye sahiptir. Cumhurbaşkanı'nın şerefi ve onuru kanunla korunur (madde 49). Hatta görev süresi biten cumhurbaşkanı bile dokunulmazlık hakkına sahip olup görev yaptığı süre içinde işlediği hatalardan (vatana ihanet suçu hariç) sorgulanamaz, tutuklanamaz, hapsedilemez, şahsi teftişe uğratılamaz.

Ekim 1990'da Parlamento tarafından Cumhurbaşkanı seçilen Akaev, 12 Ekim 1991'de gerçekleştirilen seçimlerde tekrar Cumhurbaşkanı seçilmiştir. 30 Ocak 1994'te yapılan ve %90'ın üzerinde bir katılımı ile gerçekleşen seçimde Akaev yine oyların %96.3'ünü alarak Cumhurbaşkanlığı makamına oturmuştur. 29 Ekim 2000 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Akaev, oyların %74.4'ünü olarak yeniden Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ancak bu zaman zarfında adının ve ailesinin yolsuzluklara karıştığı iddiası, muhalefet liderlerini susturması, ülkenin güneyindeki insanlara karşı ayrımcılık yaptığı inancı ve özellikle eşinin akrabalarını devletin kilit noktalarına getirdiği iddiaları huzursuzluğu arttırmıştır.

Anayasaya göre, bir cumhurbaşkanı üst üste iki dönemden fazla görev yapamaz. Ancak ilk turu 27 Şubat 2005'te, ikinci turu 13 Mart 2005'te yapılan Jokorko Keneş seçimlerini Akaev yandaşlarının kazanması, Meclise süreceği bir yasayla yeniden Başkan seçilmenin yolunu açacağı söylentileri ile ülke bir gerilim ortamına sürüklenmiştir. AGİT'in yayınladığı seçim raporları ile seçimlerin "dürüst ve adil" olmadığını duyurulması isyanların ortaya çıkmasına neden olmuş ve Akaev, ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. 10 Temmuz 2005'te yapılan seçimleri isyancıların lideri Kurmanbek Bakiyev kazanmıştır.

4.4.1.3.3. Cokorko Keneş (Yasama Meclisi)

Cokorko Keneş adının ulus inşa sürecinin bir parçası olarak Yüksek Sovyet'in yerini aldığını belirtmek gerekir. Cokorko Keneş, Kırgız dilinde yüksek (yukarkı) konsey anlamına gelir. Kırgızların Sovyet öncesi kabile meclislerinin adı (Lowe 2003:115), ihtiyar heyetinin istişare organı olması nedeniyle verilmiştir. Kuvvetlerin ayrılığı ilkesinin hakim olduğu Kırgızistan Cumhuriyeti'nde, Yasama Organı Cokorko Keneş'e aittir. Kırgız Parlamentosu bugünkü haline birkaç aşamadan geçerek ulaşmıştır.

SSCB döneminde son genel seçimler, Şubat 1990'da yapılmış olup Yüksek Sovyet'in üye sayısı 350 idi. Bu zaman zarfında Kırgızistan Demokratik Hareketi, Yüksek Sovyet'teki destekçileri ile güçlü bir hareket haline gelmişti. Yüksek Sovyet, Aralık 1990'da cumhuriyetin adını Kırgızistan Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir. 19 Ağustos 1991'de Moskova'da yapılan başarısız darbe girişiminden sonra Akayev ve yardımcısı Alman asıllı Kuznetsov, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nden istifa etmişlerdir. Bunu tüm politbüro ve sekreteriyaların istifası takip etmiştir. Bunun anlamı bağımsızlığın ilanıdır ve nitekim Kırgız Yüksek Sovyet'i 31 Ağustos 1991'de SSCB'den bağımsızlığını ilan etmiştir.

Kırgızistan'ın ilk anayasası 5 Mayıs 1993'te kabul edilmiştir. Anayasa, devletin temel niteliklerini belirlemiş ve yasama, yürütme ve yargı erklerini birbirinden ayırmıştır. Yasama Erkini Cokorko Keneş temsil etmektedir. Kabul edilen yeni anayasaya göre Cokorko Keneş, demokratik usullere ve çoğunluk esasına göre, bölgelerden seçilen 105 milletvekili tarafından temsil edilmesi öngörülmüştü. Bu yasama meclisi tek kamaralı olup Yüksek Sovyet'in 350 vekilinin %30'u anlamına gelmektedir. Sayının dramatik düşüşüne gerekçe olarak ekonomik kriz sürecinde tasarrufun sağlanması ve etnik azınlıkların yasama meclisi üzerindeki ağırlıklarının hafifletilmesi olarak gösterilmiştir (Huskey 1997a:259). Şubat 1990'daki Yüksek Sovyet'teki vekil sayısını etnik gruplar açısından 1995'teki Kırgızistan Cokorko Keneş seçimleriyle karşılaştırdığımızda durum daha iyi anlaşılır.

Tablo 5: 1990 ve 1995 Seçim Sonuçlarının Azınlıkların Temsili Açısından Değerlendirilmesi

Etnik Gruplar	1990'daki Yüksek Sovyet Seçimleri		1995 Cokorko Keneş Seçimleri	
	350	100 (%)	105	100 (%)
Toplam Vekil Sayısı	350	100 (%)	105	100 (%)
Kırgız	277	65	87	83
Rus	65	19	6	6
Özbek	25	7	6	6
Alman	5	1	1	1
Diğer etnik azınlıklar	28	8	4	4

Kaynak: Huskey 1997a:264

Yeni anayasa 5 Mayıs 1993'te parlamentodan geçmiş olmasına rağmen Cumhurbaşkanı, Ekim 1994'te hem anayasayı ve hem de iki kamaradan oluşan Cokorko Keneş'i referandumla sundu. Bu referandumla oyların %96,2'si hem anayasayı ve hem de

yasama meclisinin yeni yapısını desteklemiştir. Bugünkü Kırgızistan Yasama Meclisi bazı değişiklikler geçirmekle birlikte temelleri Ekim 1994'teki referanduma dayanmaktadır.

Kırgızistan'da ikili parlamento esasına dayanan Cokorko Keneş seçimleri 5 Şubat 1995'te çok partili temelde yapılmış bağımsızlık sonrası ilk seçimdir. Yasama Meclisi 35 vekilden oluşurken Halk Temsilcileri Meclisi ise 70 vekilden oluşmaktaydı. Ekim 1998'de Anayasa'da yapılan bir değişiklik ile bu sayı 60'a 45 olarak değiştirilmiş ve nihayet 2003'te gerçekleştirilen anayasa değişikliği ile Halk Temsilcileri Meclisi feshedilmiş ve Yasama Meclisi sayısı 75'e çıkarılmıştır (Anayasa 2003: madde 54).

25 yaşını doldurmuş olan ve ülkede en az 5 beş yıl ikamet eden her Kırgız vatandaşı ya bir parti aracılığıyla veya doğrudan vatandaşların isteği ile milletvekili adayı olabilir. Milletvekilliği beş yılda bir yenilenir. Milletvekili dokunulmazlık zırhına sahip olup hizmet makamında veya yerel meclislerde vekil olamaz. Devlet işlerinde çalışmadığı gibi ticari kurumların yönetim organlarında da yer alamaz. Milletvekili görevini yerine getirmediğinde, istismar ettiğinde, meclis feshedildiğinde, vefat ettiğinde veya vekillikten ayrıldığında yetkileri durdurulur (madde 56).

Jokorko Keneş, Kırgız Cumhuriyeti Anayasası'na değişiklikleri ve ilaveleri eklemek, yasa kabul etmek, yasaları yorumlamak, ülkenin sınırlarını değiştirmek, devlet bütçesini ve sosyo-ekonomik gelişmenin genel devlet programlarını onaylamak, ülkenin yönetsel-toprak yapısının problemlerini çözmek, cumhurbaşkanı seçimini tayin etmek, hükümetin yapısını onaylamak ve hükümeti düşürmek, Cumhurbaşkanı'nın teklifi ile Anayasa Mahkemesi başkanını ve yardımcılarını seçmek ve görevden almak, Başsavcı ve Merkez Bankası başkanının atamalarını onaylamak, Ombudsman ve yardımcılarını seçmek, olağanüstü hal ilan etmek gibi yetkilere sahiptir (madde 58).

Kırgız Cumhuriyeti Cokorko Keneş'i kendinden başkan ve onun yardımcılarını seçer. Başkan, milletvekilleri tarafından çoğunluk oyuna dayanarak seçilir (madde 60). Meclis, toplam milletvekili sayısının en az üçte ikisi kadarına ulaştığında özel bir yetkiye sahip olmuş olur (madde 62). Aynı sayı çoğunluğunun kararına ulaştığında Meclis kendini feshedebilme hakkına sahiptir (madde 63).

Yasamaya girişim hakkı; 30 bin seçmene, Cumhurbaşkanı'na, Milletvekillerine ve Hükümete aittir (madde 64). Yasa tasarısı, Kırgız Cumhuriyeti Cogorko Keneş'ine sunulur. Cumhurbaşkanı veya hükümetin acil bulduğu yasa Meclis'in gündemine hemen getirilebilir. Cogorko Keneş'e gönderilen yasa tasarısı, başkan tarafından ilgili komisyona gönderilir. Komite bir ay içinde bu yasa projesini sonuçlandırmak ve Meclis'in gündemine getirmek durumundadır. Anayasa'da değişiklikler yapmak, ülkenin sınır değişimini onaylamak gibi önemli kararlarda milletvekillerinin en az üçte ikisinden fazlasının onayı gereklidir. Meclisin kabul ettiği bir yasa en geç bir ay içinde Cumhurbaşkanı'nın onayına sunulur (madde 66). Kırgız Cumhuriyeti Cogorko Keneş'i kendi yasama özel yetkilerini Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'na bir seneyi geçmeyen müddetle verebilir. Meclis'in feshedilmesi durumunda yasama yetkisi Cumhurbaşkanı'na geçer (madde 68).

4.4.1.3.4. Yürütme Erki (Hükümet)

Kırgız Cumhuriyeti'nde icra kuvvetini hükümet, hükümet'e bağlı bakanlıklar, devlet komiteleri, yönetim organları ve yerel devlet makamları üstlenir (madde 69).

Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümeti, Kırgızistan Cumhuriyeti Devleti'nin en üst yürütme kurumudur. Hükümet; başbakan, başbakan vekilleri, bakanlar ve devlet komite başkanlarından oluşur. Hükümetin yapısı, başbakanın teklifi ile Cumhurbaşkanı tarafından tespit edilir ve Kırgız Cumhuriyeti Cogorko Keneş'i tarafından onaylanır.

Yeni seçilen Cumhurbaşkanı'nın göreve başlaması ile hükümetin özel yetkileri durdurulur. Başbakanın istifasını kabul etmek hükümetin ve diğer yönetim birimlerinin başkanlarının hizmetten gitmesine sebebiyet verir. Hükümetin istifası ile yönetsel idareler başkanları, Cumhurbaşkanı'nın görevlendirmesi ile yeni hükümet kurulana kadar görevlerinde kalırlar (madde 70).

Başbakan, Cumhurbaşkanı'nın teklifi ile Cogorko Keneş'in milletvekili toplam sayısının fazlasının oyuyla seçilir. Ancak Cumhurbaşkanı'nın teklif ettiği başbakan adayı meclis tarafından üç kez ret edilirse Cumhurbaşkanı başbakanı atar ve meclisi feshetme yetkisine sahiptir (madde 71).

Cumhurbaşkanı hükümet toplantılarını yönetme hakkına sahiptir. Hükümet, Cumhurbaşkanı'na karşı sorumluluk içinde hareket eder ve Cogorko Keneş'e faaliyetleriyle ilgili bilgi verir ve her yıl rapor sunar. Bu raporlar doğrultusunda, Cogorko Keneş'in vekilleri üçte ikilik bir oy çokluğunu yakalamaları durumunda hükümete itimat etmediklerini ortaya koymuş olurlar. Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti'ne itimat göstermeme bildirildikten sonra Cumhurbaşkanı, Hükümeti görevden alma veya Meclis'in kararını onaylamama hakkına sahiptir. Eğer Meclis, üç ay içinde tekrar Hükümete karşı güvensizlik bildirirse o zaman Cumhurbaşkanı Hükümeti görevden azleder ve Meclisi de fesheder (madde 72).

4.4.1.3.4.1. Hükümet'in Görevleri

Hükümet, Cumhurbaşkanı ve Meclis'in yetkileri dışında kalan devletin tüm alanlarıyla ilgili sorumluluk üstlenir. Buna göre Hükümet; Anayasa, kanun ve kararnamelerin gerçekleştirilmesini; devletin iç ve dış politikasının yerine getirilmesini temin eder. Vatandaşların hak ve özgürlüklerini korumayı ve toplumsal düzeni muhafaza etmeyi görev bilir.

Hükümet, cumhuriyet bütçesini hazırlar, Meclis'e sunar ve gerçekleştirilmesini sağlayarak ülke içinde maliye, fiyat tarifesi, yatırım ve vergi politikalarını gerçekleştirir. Dış ekonomik faaliyetleri ve gümrük işlerini düzenler. Kırgız Cumhuriyeti Milli Bankası ile para, kredi ve döviz politikasını gerçekleştirir. Hükümet ayrıca, devlete ait tüm kamu mülkiyetinin geliştirilmesi, korunması ve yönetilmesi ile ilgili sorumlulukları yerine getirmekle mükelleftir.

Şekil 6: Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti'nin Yapısı

HÜKÜMET		
BAKANLIKLAR	İDARİ KURULUŞLAR	KOMİSYONLAR VE FONLAR
Tarım ve Su Kaynakları Bakanlığı	Fikri Mülkiyet Genel Müdürlüğü	Aile, Kadın ve Gençlik Sorunları Komisyonu
Çevre Koruma Bakanlığı	Enerji Gen. Müdürlüğü	Uyuşturucu Kontrol Komisyonu
Savunma Bakanlığı	Orman Gen. Müdürlüğü	Devlet Sigorta Komisyonu
Eğitim, Bilim ve Kültür Bak.	Devlet İnşaat ve Mimari Müfettişliği	Devlet Din İşleri Komisyonu
İçişleri Bakanlığı	Jeoloji ve Maden Kaynakları Gen. Mtd.	Büyük ve Küçük İşletmeleri Destekleme Vakfı
Sağlık Bakanlığı	Turizm ve Spor Gen. Mtd.	
Dışişleri Bakanlığı	Devlet Standartları ve Meteoroloji Gen. Mtd.	
Olağanüstü Haller ve Sivil Savunma Bakanlığı	Devlet Arazi Gelirleri ve Kadastro ve Harita Gen. Müdürlüğü	
Devlet Mülk Vakfı Bakanlığı	Devlet Göçmen ve Nüfus Genel Müdürlüğü	
Dış Ticaret ve Endüstri Bak.		
Finans Bakanlığı		
Ulaşım ve İletişim Bakanlığı		
İş ve Sosyal Güvenlik Bak.		
Adalet Bakanlığı		
Ulusal Güvenlik Bakanlığı		
Sosyal Fon Bakanlığı		
KC. Devlet Komitesi Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Gelişme Bakanlığı		

Kaynak: UNDP The Political System of The Kyrgyz Republic August 1999:61

Hükümet, kültür, bilim, eğitim, sağlık, istihdam, sosyal güvenlik ve ekolojik güvenlik noktasında politikalar geliştirir ve yürütür. Ayrıca ekonomik, sosyal, kültürel, bilimsel ve teknolojik gelişmenin genel devlet programlarını hazırlar ve gerçekleştirir. Hükümet, bakanlıkların, devlet komitelerinin, yönetsel idarelerin, devlet teftiş kurullarının ve vakıfların, yerel yönetimlerin ve icra kuvvetinin diğer organlarının işini düzenler ve koordine eder (madde 73). Aynı şekilde bu kurumlardan gelen raporların ve yayınlanan kararnamelemlerin yasalara aykırı olanlarını iptal eder (madde 75).

4.4.1.3.5. Yargı

Kırgızistan'da yargı bağımsızdır. Yargı bağımsızlığı anayasal güvence altına alınmıştır. Bu nedenle adalet, sadece mahkemeler tarafından gerçekleştirilir. Mahkemeler ise Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme, Yüksek Hakem Mahkemesi ve yerel mahkemeler (vilayet, ilçe, kent mahkemeleri ve askeri mahkemeler)'den oluşur.

Mahkemelerin ve yargıçların statüsü anayasa ile tespit edilmiştir. Anayasa Mahkemesi'nde, Yüksek Mahkeme'de ve Yüksek Hakem Mahkemesi'nde görev alabilmek için hukuk alanında diplomaya sahip olmak, 35-70 yaş sınırında olmak ve en azından meslekte resmi makamlarda 10 yıllık bir tecrübeye sahip olmak gerekir. Anayasa Mahkemesi'nin ve Yüksek Mahkeme'nin hâkimleri Cumhurbaşkanı'nın önerisiyle Cogorku Keneş tarafından 10 yıllığına seçilir. 25-65 yaş sınırında olan, hukuk alanında yüksek eğitime sahip ve meslekte en az 5 yıl tecrübesi olan her Kırgız vatandaşı yerel mahkemelerde hakim olarak görev yapabilir. Yerli mahkeme hakimleri, Cumhurbaşkanı tarafından Cogorku Keneş'in onayıyla 7 yıllığına atanırlar.

Mahkeme hakimleri bağımsızdır ve sadece Kırgız Cumhuriyeti Anayasası'na ve kanunlarına bağlıdırlar. Bu nedenle hakimlerin dokunulmazlık statüleri vardır. Suçüstü yakalanması hariç, tutuklanamaz, yargılanamaz ve eşyaları aranamaz. Yüksek hakimleri cezalandırmak sadece Cogorku Keneş'in özel iznine tabidir. Hakim ayrıca kendi statüsüne göre bağımsızlığının sosyal, maddi ve diğer garantileri ile temin edilir (madde 80). Yüksek Mahkeme hakimleri, bilimsel faaliyetler hariç, siyasi, ticari, resmi ve özel hiçbir teşebbüse üye olamazlar.

Hakim, görevinden kendi isteğiyle, sağlığı münasebetiyle, mahkeme kararı uyarınca tespit edilmiş bir suç işlediğinde ve yasalarda öngörülen diğer gerekçelerle görevinden azledilir. Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Mahkeme üyelerinin görevden alınabilmeleri için Cumhurbaşkanı'nın teklifi ile milletvekillerinin en az 2/3'ünün fazlasının oyuna ihtiyaç vardır.

Anayasa Mahkemesi Kırgız Cumhuriyeti Anayasası'nı koruma konusunda mahkeme yönetiminin en yüksek organıdır. Anayasa Mahkemesi başkan, başkan yardımcısı ve yedi hakimden oluşur. Söz konusu mahkeme, yasaların ve diğer kararnamelerin

Anayasa'ya aykırı gelmesi durumunda onları ret eder. Anayasa'nın uygulanması, yorumlanması ve geçerliliği konularında sorun ve ihtilafları çözer. Cumhurbaşkanı seçimlerinin meşrû ve hukuka uygunluğuna karar verir. Yerel mahkeme hakimlerinin yargılanmasına ilişkin karar ve işlemleri onaylar. Anayasa'ya yapılacak ilave ve değişiklikler konusunda karar verir. Yerel yönetimlerin Anayasa'ya aykırı kararlarını iptal eder. Siyasi partilerin, toplumsal ittifakların ve dini kuruluşların faaliyetlerinin Anayasa'ya uygun olup olmadığına karar verir. Anayasa Mahkemesi'nin kararı nihai karar sayılır ve temyiz edilemez (madde 82).

Yüksek Mahkeme sivil, cezai ve idari muhakeme usulleri açısından en üst mahkeme kademesidir. Yüksek Mahkeme, vilayetler, Bişkek Kenti, ilçeler, kentlerdeki mahkemelerle askeri mahkemelerin faaliyet ve işlerini denetler (madde 83). Yüksek Mahkeme şikâyet olması halinde yerel mahkemelerin kararlarını kontrol eder.

Yüksek Hakem Mahkemesi, Bişkek Kenti Hakem Mahkemesi ve vilayetlerin hakem mahkemeleri, Cumhuriyetin tahkim işlemlerini yapmaktadırlar. Hakem mahkemeleri ekonomi ve ticaret alanında, idari işlerde değişik mülkiyet şekillerine sahip olarak kurulmuş işletme ve girişimler arasında ortaya çıkan sorun ve anlaşmazlıkları çözer. Yüksek Hakem Mahkemesi, Bişkek Kenti hakem mahkemesi ile vilayetlerin hakem mahkemelerinin faaliyetlerini kontrol eder (madde 85).

4.4.1.4. Kırgızistan'ın İdari Yapısı

Kırgızistan 1926'da idari amaçlarla yedi vilayete taksim edilmiştir: Frunze (Bişkek), Çuy, Talas, Karakol, Narın, Oş ve Celalabad. Bu bölünme "vilayetlerin geniş şehirler ve kasabalar etrafında inşa edilmesi nedeniyle hem Cumhuriyet'in coğrafi özelliklerini hem de zımnen Kırgız toplumunun kavimsel alt bölünmesini yansıtmaktadır (Abazov 2002b:536).

Tablo 6: Kırgız Cumhuriyeti'nin İdari (Bölgesel) Bölünüşü

Ülkenin Vilayetleri	İlçeler	Şehirler	Şehir Tipi		Köyler	Km ² başına yoğunluğu
			Yerleşim Yerleri	Ayıl Ökmötü		
Toplam	39	21	29	430	1802	24.1
Batken	3	3	5	29	189	22.5
Celal-Abad	8	5	8	68	415	25.8
Isık-Göl	5	3	5	58	181	9.6
Narın	5	1	2	56	132	5.5
Oş	7	3	2	79	467	40.3
Talas	4	1	1	35	90	17.5
Çüy	7	4	5	105	327	75.5
Bişkek	-	1	1	-	1	

Kaynak: Results of the First National Population Census of the Kyrgyz Republic of 1999 (<http://www.stat.kg>); Population of Kyrgyzstan, The Results of All-Union Population Census of 1989 in tables, Bishkek 2004

Tablodan da görüldüğü gibi Kırgız Cumhuriyeti'nde toplam 7 vilayet ve Başkent Bişkek olmak üzere 21 kent, 29 kent tipi yerleşim yeri, 39 ilçe, 430 belde ve 1802 köy bulunmaktadır.

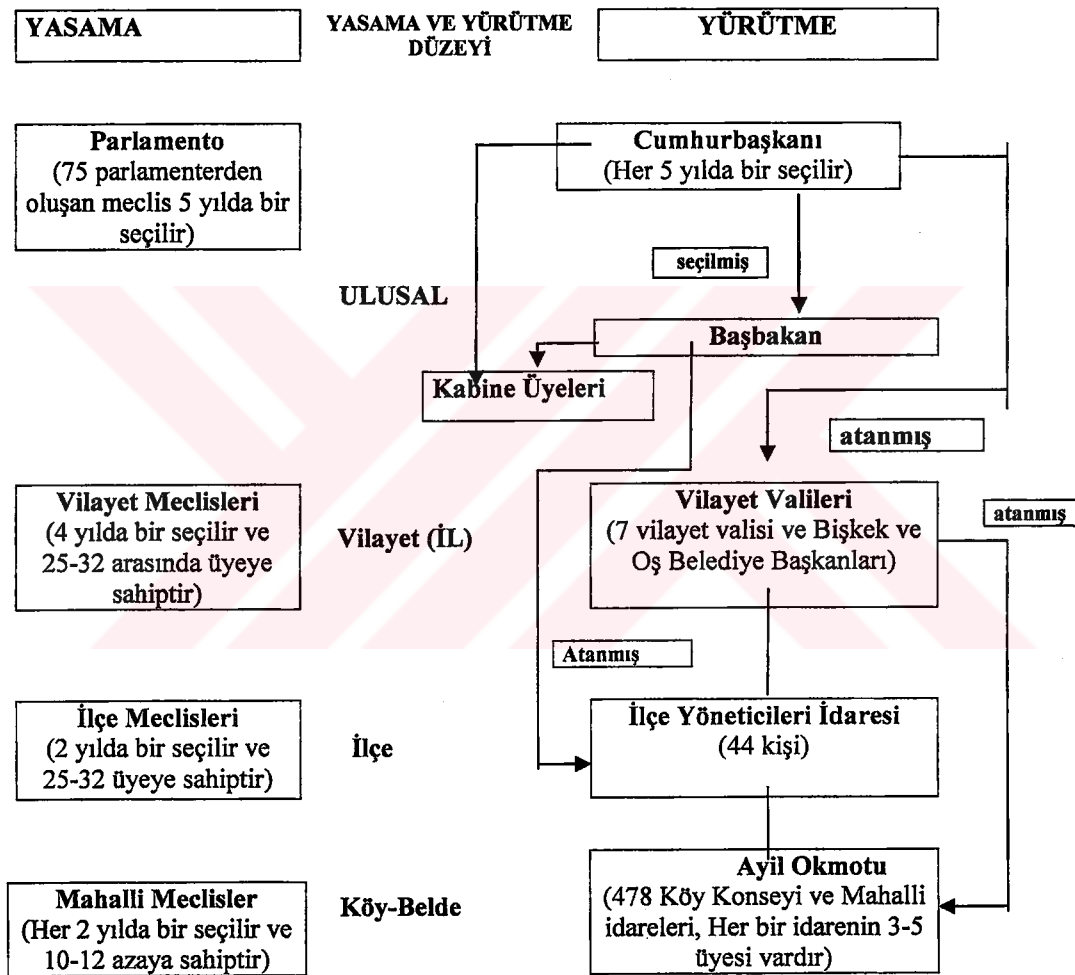
Kırgızistan Anayasası'nın 76-77, 91 ve 95. Maddeleri gereğince vilayet, il, ilçe, kasaba ve köylerdeki yürütme organları yerel devlet idaresi olup anayasa, yasalar ve yönetmelikler çerçevesinde yerel düzeydeki işleri yürütürler.

Kırgızistan Cumhuriyeti'nde en küçük idari ve toprak birimi *ail* (köy ya da kasaba) olup bu birimin yürütme ve idari organı Ail Ökmötü olarak nitelendirilir. Bu yönetim biriminin (ayıl ökmötü) mahalli meclis seçimleri her iki yılda bir yapılır ve 10 ile 12 azaya sahiptir. Ayıl Ökmötü'nün atamasını tasdik eden makam ise vilayet valileridir. Kırgızistan genelinde 478 köy konseyi ve mahalli idareleri bulunmaktadır.

İdari yapıda ayıl'den daha büyük toprak miktarına sahip yerleşim birimi ise ilçe olup rayon olarak adlandırılmaktadır. Rayonun idari başkanları başbakan tarafından beş yıllığına atanırlar. Rayon meclisleri iki yıllığına seçilir ve 25 ile 32 arasında üye barındırır. İlçe meclislerinin başına yürütme organının yani hükümetin atadığı kişiler bulunur ve bunlara *akim* adı verilir.

İdari yapıda köy-kasaba, ilçe ve illeri de içine alan toprak birimi ve yönetimine oblast (vilayet) adı verilir. Kırgızistan'da toplam 7 vilayet bulunmaktadır. Bu vilayetlerin başında ise cumhurbaşkanının atadığı valiler görev yapmaktadır. Halk özgür bir seçimle vilayet meclislerini seçebilir. Vilayet meclisleri 4 yılda bir seçime gider ve 25 ile 32 arasında üyeye sahiptir. Vilayetlerin başında bulunan valilere *governor* adı verilmektedir (National Human Development Report 2000:4).

Şekil 7: Kırgız Cumhuriyeti Yasama ve Yürütme Organlarının Yapısı

Kaynak: UNDP Annual Report Kyrgyzstan 2000:15

Atanmışlar ve seçilmişlerin ortaklaşa yürütmeye çalıştıkları bu sistemde yerel yönetimlerin de bağımsız kararlar alabilmelerine olanak tanınmıştır. Ancak alınan bu kararlar, anayasaya, yasa ve yönetmeliklere aykırı olmamalıdır. Hatta bu yapı, Aksakal (ihtiyar heyeti ya da saygınlar heyeti) mahkemeleri kurulmasına bile yasal olarak izin

vermektedir. Anayasa'nın 92. maddesinde, "yurttaş toplantıları, yerel keneş (meclis) ve diğer temsili yerel yönetim organlarının kararıyla köy (ail), kasaba ve şehirlerde saygın ve ileri gelen kişilerden oluşan Aksakal Mahkemesi kurulabilir," denmektedir. Ancak aksakal mahkemeleri tarafların mutabakatı ile kendilerine intikal ettirilen mali, ailevi ve yasayla öngörülen diğer davalara bakarlar ve tarafları barıştırmak üzere sulh işlemi yaparlar, yasalara uygun ve adil kararlar verirler. Aksakalların kararları Kırgızistan Cumhuriyeti'nin ilgili ilçe ve kent mahkemelerinde temyiz ettirilebilir.

Aksakallık kurumunun yargılama dahil yerel yönetimlerde yasal bir zemine sahip olması Kırgızistan'da tartışma konusudur. Bu geleneksel kurumun geleneksel yapıyı ayakta tutacağına, ülkenin soyut ve evrensel hukuk normunun oluşumunu engellediğine ve bunun kabile döneminin ilkel bir uygulaması olduğuna dair tartışmalar mevcuttur.

Anayasa, yerel özyönetim organlarına bazı devlet özel yetkilerini teslim edebileceğini, bu yetkilerin icra edilebilmesi için de zaruri maddi, finansal ve diğer gereçlerin verileceğini taahhüt etmektedir. Yerel yönetim birimleri ayrıca, belediye/kamu mülkiyetini kullanabilir, bunlara sahip olabilir ve bunlardan yararlanabilir. Bunun karşılığında yerel özyönetim organları devlet organlarına rapor verirler (madde 94).

Mahalli Keneşler; kendi bölgelerinde sosyo-ekonomik gelişme ve kalkınma programlarını, yerel bütçeyi, onun icra edilmesi hakkındaki raporu onaylarlar. Ayrıca bütçe haricindeki fonların kullanılmasına ilişkin bilgi alır ve değerlendirirler.

Yerel devlet organları mahalli keneşlere bağlı değildir. Yerel devlet kurulları ve onların icra organları Kırgız Cumhuriyeti Anayasası ve kanunları ile tespit edilen yetkileri çerçevesinde hareket ederler. Mahalli keneşler ve diğer yerel yönetim organları, yasalara uymak bakımından devlet karşısında sorumlu oldukları gibi faaliyetlerinin sonuçları bakımından yerel topluluk karşısında da sorumludurlar. İlçelerin, kentlerin ve vilayetlerin mahalli keneşleri, ilgili bölgede görev yapan devlet amirine (üst mülki amire) karşı üye toplam sayısının 2/3 oy çokluğu ile güvensizlik kararı alabilirler. Yerel devlet kurulunun vekilleri 4 senelik müddetle seçilir ve düşüncesi ya da oyu için kovuşturulması mümkün değildir (madde 95).

Kırgızistan'daki yerel yönetim uygulaması yerel halkın seçtiği temsilcilerden oluşan meclisler ve bu meclislere başkanlık yapan devletin atanmışlarından oluşur. Ancak BM'nin yardımı ile Kamu İdaresi Reformu çerçevesinde yerel yönetimlerin tümünün seçilmişlere terk edilmesi çalışmaları başlamıştır. Bu proje, aile (köy, kasaba) düzeyinde gerçekleşmişken rayon ve oblast düzeyinde ise sistemin alt yapısı oluşturulmaya çalışılmaktadır (UNDP Annual Report Kyrgyzstan 2000:16).

4.4.1.5. Kırgızistan'da Siyasi Partiler ve Hareketler

Kırgızistan tarihinde modern anlamda siyasi hareketlerin 20. yüzyılın başlarında Rusya'nın bölgeye egemen olması ile başladığı söylenebilir. Kırgızların geçen yüzyılın başına kadar göçebe bir hayat sürmelerinin ve okuma-yazma oranının düşük olmasının bunda etkisi vardır. Ayrıca, zamanın Kırgız ileri gelenlerinin kendi çocuklarının eğitimini ya Buhara'daki klasik İslami medreselerde ya da Rusların modern okullarında yapturmaları milli bir bilincin oluşumunu engellemiştir. Ancak Sovyet-Rusya'nın Orta Asya'yı mutlak olarak egemenliğine alıncaya kadar Kırgızistan, birçok siyasi hareketin uzantısı olmuştur. Kazaklarla Kırgızların kurmuş oldukları Alaş Orda hareketi, Ceditçilik akımı, Kırgızlarla Özbeklerin kurdukları Şurayı İslami'ye Partisi, Basmacı Hareketi bunların başlıcalarıdır.

Kırgızistan, Ekim Devrimi ile birlikte SSCB Komünist Partisi'nin bölgedeki şubeleri tarafından yönetilmeye başlanmış ve Aralık 1936'da Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti statüsünü aldıktan sonra 5 Haziran 1937 tarihinde Kırgızistan Komünist Partisi (KKP) kurulmuştur. Menfi yanlarına rağmen KKP tarih boyunca göçebe hayatı yaşamış olan Kırgızların süreç içinde bir devlet kurmalarına yardım ettiği, Kırgız halkının ekonomik, sosyal ve kültürel yönden gelişmesini sağladığı için olumlu bir parti olarak değerlendirilmektedir (Ulu 2001:29).

SSCB'de tek partili sistemden çok partili sisteme geçiş süreci 28 Haziran 1988'de yapılan SSCB Komünist Partisi Merkez Komitesi kongresinde, dönemin devlet başkanı Gorbaçov'un önerisi üzerine, "Yeniden Yapılanma" ve "Açıklık" kararlarının alınması

ile başlamıştır. Bu kararların alınması, ülkede demokratikleşme sürecinin başlamasına ve Komünist Parti'nin gücünün azalmasına neden olmuştur. 12 Nisan 1990'da ise SSCB Anayasası'nın Komünist Parti'yi ülkedeki tek siyasal parti kabul eden maddesi değiştirilmiş, bu gelişmeye bağlı olarak Kırgızistan Anayasası'nın 6. maddesi kaldırılmış ve Komünist Parti'nin dışında siyasal partilerin ve örgütlerin kurulmasının önü açılmıştır. Bunun sonucunda Kırgızistan'da 1991-2000 yılları arasında 27 tane siyasal parti kurulmuştur (Ulu 2001:33).

Kırgızistan'da Kurulan Siyasal Partiler

Bağımsız Kırgızistan Demokrat Partisi
 Asaba (Bayrak) Milli Diriliş Partisi
 Kırgızistan Komünistler Partisi
 Kırgızistan Cumhuriyetçi Halk Partisi
 Kırgızistan Sosyal Demokrat Partisi
 Kırgızistan Demokratik Hareketi Partisi
 Kırgızistan Tarımcılar Partisi
 Kırgızistan Birlik Partisi
 Kırgızistan Tarım İşçileri Partisi
 Kırgızistan Kadınları Demokrat Partisi
 Afganistan Savaşı ve Başka Savaş Gazileri Partisi
 Manas Halkı Milli Diriliş Partisi
 Halk (Yoksullar) Partisi
 Kırgızistan Sanayi, Tarım İşçileri ve Yoksul Ailelerin Haklarını Koruma Partisi
 Emekçi Halk Partisi
 Kırgızistan Ekonomik Diriliş Partisi
 Bişkek Şehirliler Partisi
 Benim Ülkem Partisi
 Ata Yurt Sosyalist Partisi
 Kırgızistan Kooperatifçiler Partisi
 Halkın Birlik ve Beraberlik Partisi
 Gurur Partisi

Kırgızistan Komünist Partisi

Kırgızistan Tarım İşçileri ve Çiftçiler Partisi

Kırgızistan Adalet Partisi

Halk Partisi

Kırgızistan Cumhuriyetçi Parti

Kırgızistan Anayasası siyasi partilerin ve diğer sivil örgütlerin ülke içinde faaliyet göstermesine izin vermektedir. Devlet, siyasi partilerin hak ve sorumluluklarını yasal güvence altına almıştır. Siyasi parti kurma, siyasi partilere dahil olma hakkı 1992'de Kamu Teşkilatları ve Birliktelikleri kanunu ile yasal bir zemine kavuşturulmuştur. Mayıs 1998'de Siyasi Partiler Kanunu Anayasa'da yer almış ve siyasi partilerin temel faaliyetlerinin kaynağı olmuştur. Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasası'nın 8. Maddesine göre; Kırgızistan Cumhuriyeti'nde siyasi partiler, sendikalar, diğer dernek ve sivil toplum örgütleri, gönüllü, özgür ve menfaat ortaklığı zemininde kurulabilirler. Devlet, toplum örgütlerinin hak ve yasal çıkarlarını korumakla görevlidir. Siyasi partiler, devlet işlerine sadece Cokorku Keneş'e, devlet görevlerine ve yerel yönetimlere seçilmek üzere kendi adaylarını göstermek, temsili organlarda parti grubu oluşturmak şeklinde katılabilirler.

Siyasi partilerle ilgili olarak, Devlet ve parti kurumlarının birleşmesi, devlet faaliyetlerinin parti programları ve kararlarına tabi tutulması; devlet kuruluşları ve kurumlarında parti örgütleri ve birimleri kurulması ve faaliyet yapması yasaklanmıştır. Ancak devlet memurlarının, memuriyetleri dışında parti faaliyetlerine katılabilmelerine imkan tanınmaktadır. Devlet memurları içinde; askerler, içişleri ve emniyet mensupları, milli güvenlik elemanları, yargı, savcılık ve adli makamlarda çalışanların parti üyeliği veya herhangi bir partiyi desteklemeleri yasaklanmıştır. Anayasa'da ayrıca din temelinde siyasi parti kurulması, dini kuruluşların herhangi bir siyasi amaç ve hedef için çalışması ya da dini kuruluşların ve din görevlilerinin devlet makamlarının işlerine müdahalesi (madde 8) yasaklanmıştır.

4.4.2. Kırgızistan'da Aile

Bir toplumda sosyal ilişkilerin temelini oluşturan en küçük birim ailedir. Soyun devamını sağlama, kültürü taşıma, sosyalleştirme, biyolojik ve psikolojik ihtiyaçların sağlanması ailenin temel fonksiyonları arasında yer alır. Bu önemli fonksiyonları nedeniyle aile, tarih boyunca her toplumda önemli bir kurum olmuştur. Fakat aile kavramı evrensel olmasına rağmen yapısı, örgütlenme biçimi ve güç ilişkileri açısından tarih boyunca toplumdan topluma farklılık göstermiştir.

Eski Türk topluluklarında da aile toplumun temeli olarak algılanmış ve aileye kutsiyet atfedilmiştir. Geleneksel-tarihsel Türk ailesi kan akrabalığı esasına dayanır. Dünyanın dört bir tarafına dağılmalarına rağmen Türklerin varlıklarını korumaları, aile yapısına verdikleri önemden gelir. Bunun en önemli kanıtlarından birisi Türk dilinde başka dillerde rastlanmayan zenginlikte akrabalık ilişkilerini belirten kavramların varlığıdır (Kafesoğlu 1987:16).

Türklerde aile ilişkileri bozkır kültürü etrafında şekillenen bir niteliğe sahiptir. Ailenin temeli ise kan bağına dayanır. Türk Milleti'nin bir cüz'ünü oluşturan Kırgız etnisitesini bu genel eğilimin içinde değerlendirmek gerekir. Kırgız toplumsal yapısının temelinde çekirdek aile ve çekirdek ailelerin birleşmesinden meydana gelen geniş aile (ayıl, avul ya da oba) bulunmaktadır. Sayı değişmekle birlikte ayilin 5 ile 15 arasında çekirdek aileyi kapsadığına dair yaygın bir kanı mevcuttur. Hiyerarşik bir niteliği olan bu sosyal yapı, baba ailesini ve ondan ayrılan çocukların ailelerini içerir (Japarov 2002:539). Şartlar elverdiğinde ayıl içinde üç neslin bir arada yaşadığını görmek mümkündür. Bu birimin idaresini hanenin en yaşlı üyesi olan aksakal üstlenir. Ayillerin (obaların) adlandırılmasında bu yaşlı insanlar etkin olmakla birlikte başka faktörler de rol oynamaktadır. Sistem zaman içinde her bir çekirdek ailenin geniş aileye dönüşmesine imkân tanımaktadır. Ayillerin zaman içinde farklılaşması ve birleşmesi neticesinde uruğların (clan) meydana geldiğini, uruğların ise Kırgız toplumunda etkin bir konuma sahip olduklarını belirtmek gerekir. Uruğ, Kırgız dilinde nesil, soy-sop bazen de kabile anlamında kullanılmakla birlikte kavramın 'tohum' anlamına gelmesi bu toplumsal yapının dayanaklarını açıklaması bağlamında anlamlıdır (Hassan 2000:36). Geniş

ailelerin (ayıl) ve uruğların birleşmesinden boylar ya da kabileler meydana gelir. Kabile ya da boyların yönetiminden sorumlu olan kişilere bey (bağ, beğ, bi) denir (Kafesoğlu 1987:17-18).

Yukarıda özellikleri belirtilen ayıl (geniş aile) ve uruğ yapısına bağlı olarak Kırgızlar arasında bugün dahi sıkı bir akrabalık ilişkisinin varlığını görmek mümkündür. Yeni neslin geriye doğru yedi atasını bilmesi çok önemlidir. Bu nedenle Arapça bir kelime olan şecere yani ağaç (soyağacına binaen) kelimesi Kırgız dilinde *sancıra* olarak telaffuz edilmiş ve ehemmiyet kazanmıştır. İnsanlar kendi soy ağaçlarını takip etmekte, ciddiye almakta ve bunu çocuklarına aktarmaktadırlar. Bugün gelinen noktada modern bir Kırgız genci çoğunlukla sadece ailesinin mensup olduğu boy'un ismini bilmektedir.

Kırgızlar, 20. yüzyılın başına kadar geleneksel geniş aile biçiminde yaşamaktaydılar. Sovyetlerin Kırgızistan üzerinde kolektifleştirme eylem projelerini yürürlüğe koymaları ile bu yapının çok büyük bir zarar gördüğünü söyleme imkânı yoktur. Zira batıdaki modernleşme süreciyle karşılaştırıldığında, Sovyet modernleşmesi kimliklerin "biz"den "ben"e doğru parçalayıcı bir nitelik taşımadığını görmekteyiz. Yani bir kabileye müntesip insanların tüm akrabalık ilişkilerinden vazgeçip 'ben' duygusunu öne çıkardığı bir ortam hazırlanmamıştır. Tam tersine bir akrabalık ilişkisindeki "biz" duygusu yine bir kolhoz ya da sovhoza "biz" olarak transfer edilmiş ve kolektivitinin ruhu korunmuştur (Tokluoğlu ve Arıcı 2000:15, 24). Sadece üretimin boyutunda bir değişiklik meydana gelmiş ancak bu durum sosyal örgütlenmeye bir hanel getirmemiştir.

4.4.2.1. Günümüzde Aile ve Hane Halkı

'Hane halkı' kavramının 'aile' kavramından farklı olduğunu belirtmek gerekir. Aile kavramı en azından iki insanı ihtiva eden bir niteliğe sahip olup akrabalık ilişkilerini gerektirirken 'hane halkı' kavramı ise akrabalık ilişkilerine dayanmak zorunda değildir. Kırgızistan'da 1.110.000 hane halkı mevcut olup burada 4.788.000 insan yaşamaktadır. Bu da nüfusun %99.3'ünün 'hane halkları'nda yaşadığı anlamına gelmektedir. Buna mukabil sadece 34 bin insan (%07) tüzel kurumlarda yaşamaktadır. Hane halkında ortalama 4.3 civarında insan yaşarken bu oran kentlerde yaşayan nüfus için 3.5, kırsal kesimde yaşayan nüfus için ise 4.9'dir (The First National Census of 1999). Yine hane

halklarının %56'sı 1-4, %28'i 5-6, %16'sı ise 7 ve daha fazla insan barındırmaktadır. Kırsal kesim geniş hane halklarına aşına iken kent alanlarının yarısından fazlası ise 1 ile 3 arasında insan barındırmaktadır. En büyük hane halkları Narın, Oş ve Celal Abad vilayetlerinde (5.1), geleneksel Kırgız ve Özbek ailelerinin yoğun olarak yaşadığı mekanlarda görülmektedir (Torgashova and Kulyaeva 2000:13).

Hane halklarının kalabalık oluşu etnik gruplara göre değişiklik göstermektedir. Buna göre emekli olup tek başına hane halkında yaşayan insanların etnik açıdan %55'i Rus, %20'si Kırgız, %10'u Ukraynalı, %6'sı Özbek ve %9'u diğer etnik gruplardan oluşmaktadır. Bu durum açıkça ihtiyar nüfusun Slav kökenli olduğunu ortaya koyarken diğer taraftan müslüman kökenli Orta Asyalıların hiç akrabaları olmasa da hane halklarında yaşamayı tercih ettiklerini ortaya koymaktadır. Elimizde veri olmamakla birlikte çoğunlukla huzur evlerinde kalan insanların Slav kökenli olduğu gözlenmiştir. Kanaatimizce Kırgız, Özbek ve benzeri Orta Asya kökenli insanların değerleri, kendi yaşlılarını tek başına bırakmasına izin vermezken Slav kökenli insanların bireyci eğilimlerinin ağır basması söz konusu sonucun ortaya çıkmasında etkili bir faktördür. Zira, kendi yaşlısını huzur evine terk etmek müslüman kökenli toplumlarda gayri resmi bir takım toplumsal müeyyideleri göze almayı gerektirir (Torgashova and Kulyaeva 2000:14).

Kırgız Cumhuriyeti'nde aile sayısı 997 bin olup bir ailede ortalama 4.7 kişi bulunmaktadır. Kent alanlarında bu oran 4, kırsal kesimde ise 5.2'dir. 1989 nüfus sayımı verileriyle karşılaştırıldığında kent alanlarındaki ortalama aile büyüklüğü artma eğilimindedir. Bunda kırsal kesimden göç eden ailelerin etkili olduğu sanılmaktadır. 793.1 bin (%81) aile 18 yaşından daha küçük çocuklara sahiptir. Kent ailesinin ortalama 2.1 çocuğu varken bu oran kırsal ailede 2.8'dir. Tek çocuklu ailelerin oranı genel aileler içinde %29, iki çocuklu olanların oranı %30, üç çocuklu ailelerin oranı %22, dört çocuklu ailelerin oranı %12, beş ve daha fazla çocuk sahibi olan ailelerin oranı %7'dir.

Kent ya da kırsal ailenin en tipik özelliği ise çekirdek aile olup bunların tüm aileler içindeki oranı %47'dir. Tek ebeveynli ailelerin oranı ortalama %8'dir. Kent alanlarında bu oran %11, kırsal kesimde ise %7'dir. 1989 verileriyle karşılaştırıldığında bu oranın artış gösterme eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır. Tek ebeveynli ya da eksik ailelerin en büyük nedeni boşanma ve evlilik dışı doğumlardır. Bu ailelerde 148 bin çocuk (ailelerde yaşayan çocukların %7'sini oluşturmaktadır) yaşamaktadır (Torgashova and Kulyaeva 2000:14).

4.4.2.2. Evlilik ve Boşanma

Tablo 7: 15 Yaş ve Üstü Olan Nüfusun Kent-Kır Dağılımı ve Medeni Durumu

15 Yaş ve Üstü Toplam Nüfus	ERKEK: 1.500.521			KADIN: 1.500.159			Ortalama Çocuk Sayısı
	Toplam Erkek Nüfus	Kent Nüfus	Kırsal Nüfus	Toplam Kadın Nüfus	Kent Nüfus	Kırsal Nüfus	
	%	%	%	%	%	%	
Buna göre;	100.0	37.06	62.9	100.0	40.0	60.0	2.6
Bekâr Olanlar	31.5	12.2	19.3	21.13	9.9	11.2	0.0
Evli (Resmi)	57.8	20.0	37.8	54.4	18.8	35.6	3.5
Evli (Resmi Olmayan)	4.7	2.0	2.7	4.6	1.9	2.7	1.6
Dul Olanlar	2.2	0.9	1.3	11.9	4.9	7.0	4.3
Boşanmış Olanlar	3.9	2.0	1.8	8.0	4.5	3.3	1.8

Kaynak: 1999 Kırgız Cumhuriyeti İlk Milli Nüfus Sayımı verilerinden yararlanarak hazırlanmıştır.

Kırgız Cumhuriyeti'nde her yıl 30 bin evliliğin resmi olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir. 1999 nüfus sayımına göre yaşları 15 ve üstü olan yaklaşık 940 bin kadın ve erkeğin evliliği tescil edilmiştir. Buna göre ülkede aile kurma düşüncesinin ağır bastığı ortaya çıkmaktadır. Kırgızistan'daki bu durumun Kırgızların kültür ve gelenekleri ile ilişkisinin olduğu açıktır. Sovyet idaresinde 70 yıl bulunmalarına rağmen batılı değerlere adapte olamadıklarını göstermektedir. Nüfusun önemli bir kısmının evli olarak gözükmesi önemlidir. Evlilik oranı kadınlarda %59, erkeklerde ise %62.5'tir. Tek yaşamak bu kültürde çok rağbet gören bir durum değildir. Hayatında hiç evlilik tecrübesi yaşamamış ve yalnız yaşama yönünde tercihte bulunanların oranına bakıldığında bunun kadınlarda %0.2, erkeklerde ise %0.1 olduğu tespit edilmiştir (Torgashova and Kulyaeva 2000:13-14).

Kadınlarda ortalama evlilik yaşı 21, erkeklerde ise 25, kentlerde evlenme yaşının kırsal kesime göre biraz daha geç yaşlarda gerçekleştiği gözlenmiştir. Buna göre kentlerde kadınların ilk evlenme yaşları 22 iken bu oran kırsal kesimde 21'dir. Erkeklerde ise kentlerde 25, kırsal kesimde ise 24'tür. 1989 nüfus verileri ile 1999'daki veriler karşılaştırıldığında özellikle 20-29 yaş kategorisinde hiç evlenmemiş olanların oranının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Eğitim süresinin uzun olması ve ülke genelinde ekonomik sorunların bu dönemde baş göstermesi bu duruma neden olarak gösterilebilir.

Kayda girmeyen geleneksel evliliklerin Bağımsızlıktan sonra yükseldiği anlaşılmaktadır. Buna göre yaşları 15 ve yukarı olan nüfusta bu oran %5'lere çıkmış bulunmaktadır. 15-19 yaş arasında erken sayılabilecek evliliklerin, özellikle kadınlarda, geleneksel yaşam tarzının ağır bastığı kentlerde yaygın olduğu gözlenmiştir. Buna göre, Talas ve Narın'da bu oran %15-16 iken Celal Abad ve Batken vilayetlerinde %13-14 olarak gözlenmiştir.

Kırgız Ailesinde Boşanma Durumu

Tablo 8: 2002 İtibariyle Bölgelere Göre Evlenme ve Boşanma Oranları

	Evlilikler	Boşanmalar	Kişi Başına (1000)	
			Evlilik	Boşanma
Toplam Evlenme ve Boşanmalar (1000)	31.240	6.104	6.3	1.2
Batken Vilayeti	2.634	264	6.6	0.6
Celal Abad Vilayeti	6.290	539	6.9	0.6
Issık Göl Vilayeti	2.643	411	6.3	1.0
Narın Vilayeti	2.009	178	7.8	0.7
Oş Vilayeti	7.732	700	6.2	0.6
Talas Vilayeti	1.731	206	8.3	1.0
Çity Vilayeti	4.472	1.877	5.9	2.5
Bişkek Şehri	3.729	1.947	4.7	2.4

Kaynak: Women and Men In The Kyrgyz Republic 2003:25

Son yıllarda, Kırgızistan'da her yıl 6 binden daha fazla evlilik boşanma ile sonuçlanmaktadır. Bu nedenle 5 ile 7 bin arasında çocuk anne veya babasından mahrum kalmaktadır. Boşanmaların en yüksek olduğu bölgelerin başında Başkent Bişkek gelmektedir. Bu oran kadınlarda %12.4, erkeklerde ise %6.8'dir. Boşanmaların en düşük olduğu yer ise Narın (%4.9), Batken ve Oş (%2.1) vilayetleridir. Boşanmaların gerçekleştiği en yüksek yaş dilimi ise 30-54'tür. Bu kategorideki boşanmış kadınların

oranı erkeklerin iki katıdır. Geçen 10 yıl zaman zarfında bu oran %7.8'den %9'a yükselmiştir. Boşanmaların yüksek olması, nüfusun yüksek doğurganlık oranına ket vurmaktadır. Zira boşanan kadınların yarısından fazlası 25 ile 39 yaş diliminde yer almaktadır (Torgashova and Kulyaeva 2000:13-14).

Tablo 9: Kırgız Cumhuriyeti'nde Yıllara Göre Gerçekleşen Evlenme ve Boşanma Oranları

Yıllar	Evlilikler	Boşanmalar	Kişi Başına (1000)	
			Evlilik	Boşanma
1990	43.515	7.829	9.8	1.8
1991	47.069	8.926	10.5	2.0
1992	40.818	8.043	9.0	1.8
1993	36.874	7.321	8.1	1.6
1994	26.097	5.536	5.7	1.2
1995	26.866	6.001	5.9	1.3
1996	26.188	6.582	5.6	1.4
1997	26.588	6.541	5.6	1.4
1998	25.726	6.216	5.4	1.3
1999	26.033	6.287	5.4	1.3
2000	24.294	5.348	4.9	1.1
2001	27.455	5.861	5.5	1.2
2002	31.240	6.104	6.3	1.2

Kaynak: Women and Men In The Kyrgyz Republic 2003:25

19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Kırgızistan'da Ruslara yönelik artan memnuniyetsizlik birçok isyanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1916 Kırgız ayaklanması Kırgızların adeta bir soykırıma uğramalarına neden olmuş ve 120 bin civarında insan hayatını kaybetmiştir. Bu oran 1913 nüfus sayımlarına göre nüfusun 1/6'sını oluşturmaktadır. Kırgızistan'da ikinci nüfus faciası 1930'larda "zorunlu iskan" politikaları döneminde yaşanmış ve nüfusun önemli bir kısmı başta Çin olmak üzere yurt dışına kaçmış, kalanlar ise büyük sıkıntılar yaşamıştır. Kırgız nüfusunun 1916 trajedisinden sonra ikinci büyük kıyımı II. Dünya Savaşı sırasında yaşanmış ve erkek nüfusun önemli bir kısmı Alman tanklarına karşı süvari birliği olarak öne sürülmüş ve imha edilmiştir (Erdem 2000: 43; Anderson 1999: 14). O tarihten bugüne kadar erkek nüfus hiçbir zaman kadın nüfus ile eşitlenmemiş ve her zaman kadın nüfus erkek nüfustan fazla olmuştur. Bugün Kırgızistan'da 2521.1000 kadın nüfus mevcutken buna mukabil 2436.2000 erkek nüfus mevcuttur. Böylelikle 85.000 kadın nüfus erkek nüfustan daha fazladır (Women and Men In The Kyrgyz Republic 2003:10). Buna dışarıya eğitim ve çalışma amacıyla giden nüfusun önemli bir kısmının erkek olması

eklendiğinde, kadın ve erkek nüfus arasındaki uçurum daha da artış gösterir. Ancak bu dengesizliğin son yıllarda düzelme eğiliminde olduğu gözlenmiştir.

Kadın nüfusun erkek nüfustan fazla olması bir taraftan kadınların sosyal hayatta daha aktif olmalarına neden olurken diğer taraftan bu durum erkekler tarafından istismar edilmiştir. Tarihsel olarak erkek egemenliğin olduğu Kırgız toplumunda erkek nüfusun azlığı bu egemenliği daha da pekiştirmiştir. Erkek nüfusun gerek eğitim aracılığıyla ve gerekse askerlik aracılığıyla Rus yaşam tarzına daha çabuk adapte olduğunu, bu nedenle içki başta olmak üzere Kırgız geleneklerinde olmayan birçok sosyal hastalığa müptela olduğunu belirtmek gerekir. Bu nedenle erkek kendi ailesine karşı sorumsuz davranabilmekte ve geride birçok boşanmış kadın bırakabilmektedir. Yasal olarak tek eşlilik öngörülürken yasal olmayan yollardan iki ve daha fazla kadınla evlenilebilmekte, kız kaçırılabilen ve evlilik dışı ilişkilere girilebilmektedir. Bu nedenle bugün diğer Türk Cumhuriyetleri'nde olduğu Kırgızistan'da da bu konuda ciddi bir ahlaki dejenerasyonun varlığına şahit olmak mümkündür.

Hayat pahalılığı, erkek nüfusun bir kısmının kadın mefhumunu istismar etmesi, fakirlik, kumar, alkolizm, madde bağımlılığı ve hatta tembellik gibi sosyal hastalıklar nedeniyle kendi evinde huzur bulamayan kadının üzerinde aileyi geçindirme veya aileye katkıda bulunma noktasında ciddi bir yük binmiştir (Erdem 2000:44). Bu nedenle ülkenin özellikle belirgin kentlerinde neredeyse hayatın her alanında kadınların varlığını görmek mümkündür. Teoride bu durum kadınların Sovyet rejimi tarafından sosyal hayata tanıtılması olarak tanıtılsa da gerçekte kadını çok ucuz bir ücretle istihdam alanlarına zorlayan faktörler, özgürlükten öte ekonomik imkânsızlıklardır. Ekonomik imkânsızlıklar nedeniyle çaresiz, korumasız fakir kadınlar, istenmeyen yollara düşmekte ve çocuklar sahipsiz kalmaktadır. Parçalanmış aileler, kimsesiz çocuklar, evlilik dışı ilişkiler ülke genelinde ciddi boyutlara ulaşmış bulunmaktadır.

Tablo 10: Yıllara Göre Alkol ve Uyuşturucu Bağımlılığı

Yıllar	1998	1999	2000	2001	2002
Alkol Bağımlılığı	1.759	964	1.290	2.658	2.571
Kadın	154	119	174	342	356
Erkek	878	845	1116	2316	2215

Uyuşturucu Bağımlılığı	721	1062	758	878	818
Kadın	44	80	48	80	59
Erkek	677	982	710	798	759
Alkol ve Uyuşturucu Bağımlılığı					
GENEL TOPLAM	2480	2026	2048	3536	3389

Kaynak: Women and Men In the Kyrgyz Republic 2003:32

Toplumunu her yönüyle ‘ruslaştırmaya’ azmetmiş olan Sovyet yönetimi bile Kırgızların aile mefhumlarına ciddi anlamda halel getirememiştir. Kırgızlar üzerinde 1927-1968 yılları arasında yapılan anketler, Kırgızlar ile Avrupalılar arasında yapılan evliliklerin değişmediğini, yapılan evliliklerin 2/3’ünün Kırgızlarla ve diğer müslüman topluluklarıyla gerçekleştiğini, buna karşılık Kırgız kadınlarının müslüman olmayanlarla evlenmediğini göstermektedir. Karma evliliklerden doğan çocukların, babanın müslüman annenin gayri Müslim olması durumunda, çocuk genellikle babanın, tersi olduğu durumda ise annenin milliyetini seçmekte idi (D’Encausse 1992:67-70). Ancak Rus-Sovyet toplumunda var olan alkol, uyuşturucu bağımlılığı ve atalet gibi sosyal hastalıkların Kırgızlara yansıdığı anlaşılmaktadır. Nitekim bazı Kırgız şairleri şiirlerinde halkın alkol alışkanlığını, tembelliğini ve zihinsel ataletini açıkça eleştirmekte ve gelecek nesle kötü bir miras bırakıldığını belirtmektedirler (Ukubayeva 2001:70).

4.4.3. Kırgızistan’da Din

Orta Asya tarih boyunca farklı din anlayışlarının etkisinde kalmıştır. Güçlü medeniyet merkezlerine olan yakınlığı, doğu ve batı arasında bir bağlantı noktası oluşu, farklı din temayüllerinin zaman zaman bölgede etkili olmasına neden olmuştur. Hinduizm, Zerdüştlük, Budizm, Manihaizm, Mazdekizm’in yanında Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam gibi evrensel ve tek Tanrılı dinler, bu bölgede zaman zaman etkili olmuşlardır. Ayrıca, Konfüçyanizm ve geleneksel Türk inanışlarının da bu bölgede yaygın olduklarını belirtmek gerekir (Erdem 2000:123).

Kırgızların tarihsel olarak dini inançlarını Türklerin dini inanç çizgilerinden ayrı düşünme imkanı yoktur. Eski Türklerde totemciliğin mevcut olduğu ileri sürülmüş ve kurt, kartal gibi bazı hayvanlar bu inanca delil olarak gösterilmiştir. Ancak totemcilik

bir hayvanı ata olarak tanımaktan ziyade bir inanç sistemidir ve bu sistemin kendine özgü sosyal ve hukuki yönleri vardır. Kafesoğlu, totem inancında 'ana hukuku'nun egemen olduğunu, buna mukabil Türk ailesinin 'baba hukukuna' göre işlediğini belirttikten sonra, totem inancında aynı toteme inanan insanların akraba olduklarını oysa Türklerde kan bağına göre akrabalık ağının örüldüğünü belirterek, eski Türklerin totem inancına sahip olduğu görüşünü ret etmektedir (1987:85-86).

Türklerin İslamiyet öncesi inançlarının Şamanizm olduğuna dair literatürde yaygın bir kanı mevcuttur. İnan, Ural-Altay ırkının batı şubesine mensup olan Kuzey Asya kavimleri olan Türkler, Moğollar ve Tonguz'ların dini inanışlarının başlangıçta şaman olduğunu belirtmektedir (1998:389). Kafesoğlu bu görüşe katılmakla birlikte 'dünyanın ve insanın yaratılışı' ile ilgili rivayetlerin hiç birinin Türklerin kendi düşünce mahsulleri olmadığını, bunların çeşitli dinlerin birbirine karışmış rivayetlerinden oluştuğunu belirtmektedir (1987:88). Bir anlamda Türklerin din konusunda eklektik olduklarını ima etmektedir.

Altaylıların şaman inancına göre kainat birçok tabakadan oluşmuştur. Fakat evren temelde ikili (dual) bir yapıya sahip olup bu yapı kendi içinde birçok tabakadan oluşmaktadır. Yukarı alem ve aşağı alem tasavvuru mevcut olup 17 tabakadan oluşan yukarı alem; nuru, 9 tabakadan oluşan aşağı alem ise karanlık alemini yani cehennemi teşkil etmektedir. Nur alemi ile cehennem alemi arasındaki tabakalarda Kam ya da Şamanlar ayin esnasında seyir ederler (İnan 1998:390).

Şaman, sadece ayin icra eden, şifa dağıtan, kötü ruhları kovan biri değildir. Şamanlık esas olarak 'extase' yani yüksek haz heyecanı ile insanın kendinden geçmesi halidir. Extase halini kazanan şaman, ruhu vasıtasıyla alemin tabakaları arasında dolaşır. Şaman bir trans ustasıdır. Bu trans hali nedeniyle ölümlerle, şeytanlarla, cinlerle irtibat kurar. Hastalanan yani ruhları çalınan kimselere şifa verir. Ölümlerin isteklerini yerine getirerek zararların önlenmesini sağlar. Ayrıca insanların dertlerini ve arzularını iletmek üzere gökteki ve yerin altındaki tanrılara aracılık eder (Kafesoğlu 1987:89).

Türklerin esas inandığı dinin şamanizm değil de Gök Tanrı inancı olduğu söylenebilir. Çin kayıtlarında Türklerin Tanrı'ya Çince Tien yani Tanrı anlamına gelen kavramı kullandıkları bunun önünde ise bir sıfat olarak Kök=Gök sıfatını da yakıştırdıklarını görmekteyiz. Böylelikle kavram, Gök Tanrı, Yüce Tanrı anlamı kazanmaktadır. Gök Tanrı'nın Türk inancında antropomorfik (Erdem 2000:95) bir karaktere sahip olduğu anlaşılmaktadır. "Hükümdar O'nun elçisi ve kimi zaman da oğludur. Ona benzemektedir, Ondan gelmektedir ve Onun gibi tektir. Türkler ve Moğollar sık sık, 'Gökyüzünde tek bir Tanrı olduğu gibi yerde de tek bir hükümdar vardır", derler (Roux 2001:61).

Türklerin Gök Tanrı'ya atfettikleri sıfatlar, kitabelerden ve Çin kayıtlarından öyle anlaşılmaktadır ki İslamiyet'in Allah'a atfettiği sıfatlarla benzerlikler göstermektedir. Gök Tanrı; "yaratıcı ve kadir-i mutlak, tek, ezeli ve ebedi, eşi, benzeri olmayan, öldüren iradesine göre hükmeden, yardım eden, cezalandıran, koruyan insanlara bilgi veren, her şeyin en iyisini bilen, yol gösteren ve kulun duasını kabul edendir" (Erdem 2000:95). Orhun kitabeleri ve Çin kayıtları Türk ve Moğol hükümdarlarının yüce bir yaratıcıya tam bir tevekkül ve teslimiyet içinde bağlandıklarını göstermektedir. "Askeri zaferlerin Gök Tanrı'nın inayeti ile kazanıldığını...Tanrı takdir buyurduğu için kendilerini koruyabildiklerini...Türk hükümdarın bir başarısı üzerine kollarını semaya kaldırarak; Ey Gök (Tanrı) sana şükürler olsun" dediğini kaydetmektedir (Kafesoğlu 1987:96).

Türklerin İslam dini ile gerçekleşen ilk temaslarının 7. yüzyılın ikinci yarısından sonra olduğu anlaşılmaktadır. Pers İmparatorluğu'nun müslüman Araplar tarafından fethedilmesi onlara Orta Asya'nın kapılarının açılmasına neden olmuştur (Krader 1971:118). Hatta Türklerin Hz. Muhammed Dönemi'nde bile Müslüman Araplarla ilişkileri olduğu yönünde bazı rivayetler olsa da Arap Orduları'nın 700'lü yıllardan sonra Maverain-Nehr ve Orta Asya'nın içlerine doğru ilerledikleri ve 751'de Talas'ta Çinlilerle savaşa tutuştukları bilinmektedir. Ancak İslamiyet'in Türkler arasında, geniş kitleler nezdinde kabul görmesi X.yüzyılda Buhara'yı merkez edinen Samanoğulları döneminde olduğu söylenebilir (Erdem 2000:104).

Kırgızların din anlayışları genel Türk toplumlarının geçirmiş oldukları aşamalara paralel olduğu söylenebilir. Nitekim Çin kayıtlarında Kırgızların tapınaklarının olduğu, dua

ettiklerinde de değişik makamda söylenen bir dil kullandıkları, dua esnasında güneye yönelindikleri, bayraklarının yeşil olduğu ve yılda üç bayram yaptıkları belirtilmiştir. Bu nedenle Kırgızların din konusunda Şamanist olduklarına kesin gözle bakılmaktadır. IX. Yüzyılda Kırgızlarla Müslüman Araplar arasındaki ilişkilerden de söz eden Çin kaynakları, Arapların Kırgız ülkesine her üç yılda bir altın ile örölmüş ipek kumaşlardan oluşan yirmi deve yükünü getirdikleri belirtilmektedir. Bu münasebetler esnasında Arap ve Fars yazarları Kırgızları “Hirhiz” olarak yazmışlardır. Zira o dönemde Türkçe K harfi yerine H ile yazılmaktadır. Mesela Karluk yerine Harluk yazmışlardır (Barthold 2003:38-42).

Bu münasebetler nedeniyle açıkça Kırgızların gerek Yenisey’deki yurtlarında ve gerekse bugünkü Kırgızistan sınırları içinde İslamiyet’ten bir din olarak haberdar olduklarını göstermektedir. Ancak, dağlık alanda yaşamaya alışmış olan Kırgızların dine sıcak bakmadıkları ve dinden uzak durdukları birçok kayıta belirtilmektedir. İslam dini, Fergana Vadisi’nde ciddi bir yayılma gösterirken Kırgızistan’ın kuzeyinde böyle bir eğilimin olmadığı tespit edilmiştir. Nitekim Kırgızlar, 16. yüzyılın ikinci yarısında, Kazakların tersine Müslüman sayılmamışlardır. Seyfi adındaki Osmanlı Türkü bir zatın Orta Asya ile ilgili eseri 1582’de tamamlanmış ve o tarihte Kazakların Hanefi mezhebine mensup Müslümanlar olduğunu ancak Kırgızların kâfir olduklarını belirtmiştir. Seyfi, Kırgızları Moğolların akrabaları olarak vasıflandırmış ve insanların ulaşamayacakları yerlerde yaşadıklarını belirtmiştir (Barthold 2002:73).

Kuzey Kırgızistan’da yaşayan Kırgızlar, bölgenin dağlık olması nedeniyle 18. yüzyıla kadar kendi geleneksel adetlerini ve inanışlarını sürdürmüş olabilirler. Ancak Kırgızistan’ın güneyinde yaşayan Kırgızlar için aynı şeyi düşünme imkanı bulunmamaktadır. İslam kültür ve medeniyetinin Fergana Vadisini işgal ettiği bir zamanda, bu bölgede yaşayan Kırgızların bu sürece çok erken dönemlerde katılma ihtimali yüksektir. Nitekim Kırgızların güney kabilelerinin İslamlaşma sürecinin 16. yüzyıla kadar dayandığı, buna mukabil söz konusu İslamlaşma sürecinin dışında kalan kuzey kabilelerinin dinden uzak bir yaşam sürdürdükleri bilinmektedir. Bu nedenle İslam âlimlerinin de etkisi ile güneyde Basmacı Hareketi’ne destek verilmiştir. Tarihsel şartların gösterdiği gibi aynı etnik grubun din inancı nedeniyle farklı kültür havzalarının

çekim alanlarına dahil olması söz konusu etnik grupta derin uçurumların ve parçalanmaların yaşanmasına neden olur. Kırgızistan'ın kuzeyinde yaşayan Kırgızlar ile güneyinde yaşayan Kırgızlar arasında inanç ve kültür bağlamında farklılıkların olması güney kabilelerinin İslamlaşma sürecine erken dahil olmaları, kuzeylilerin ise bu sürece mesafeli durmalarıyla açıklanabilir (Koldys 2002:525).

Kırgızların İslamlaşma tarihleri ile ilgili kaynaklar arasında ihtilaflar olsa dahi bugün Kırgızların müslüman bir toplum olduklarına kuşku yoktur. İslamlaşma sürecinin 10. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar sürmesi fiili durumu değiştirmemektedir. Sovyet tasallutu dönemi boyunca elden geldiği kadar Kırgız toplumu kendi gelenek, görenek ve adetlerini yerine getirmeye çalışarak kimliklerini koruma gayreti göstermişlerdir.

Kırgızların animizm, şamanizm ve Gök Tanrı inançlarının bugün dahi İslam kılıfı altında icra edildiğine kuşku yoktur. Geleneksel halk bazı dağların, ovaların, vadilerin, kaynak sularının kutsal olduğuna inanmaktadır. 20. yüzyılın başına kadar Gök Tanrı inancı Kırgızların yaşam tarzında canlı olarak durmaktaydı. Cengiz Aytmatov, bu sürece şahitlik eden bir yazar olarak Gök Tanrı inancıyla ilgili roman kahramanlarını şöyle konuşturmuştur:

“Boston uykuya varmadan önce:

- Ernazar, dedi, ne müthiş soğuk değil mi? İnsanın iliklerine işliyor. İyi ki kürkleri almayı unutmadık.
- Kürkler yetmez. Eskiden, Ala-Mengü'yü aşan çobanlar soğuktan korunmak için bir dua okurlarmış. Buna “Geçit duası” derlermiş. Biliyor musun bu duayı?
- Hayır.
- Ben biliyorum, dedemden dinlemiştim.
- Söyle öyleyse.
- Çok iyi hatırlamıyorum, yarısını unuttum galiba.
- Hiç yoktan iyidir, hatırladığın kadarını söyle.
- Pekâlâ, sen de benim söylediklerimi tekrar et Boston. Okuyorum:

“Ey Gök Tengri! Ey bu soğuk göklerin Tengrisi! Buzlu geçidi aşarken yolumuzu açık tut! Yardımını esirgeme!

Sürülerimizi ölüm kargaşasına düşürme! Onların yerine havada uçan kara kargayı al!

Çocuklarımızı soğuktan öldürme! Onların yerine havada uçan guguk kuşunu al!

Eğerlerimizin kolanlarını iyice sıkacağız, öküzlerimizin sırtına semerleri sıkıca bağlayacağız ve sonra yüzümüzü sana döndüreceğiz. Yolumuza engel çıkarma ey Tengri! Geçiti aşmamıza, yeşil otlaklara, serin sulara ulaşmamıza yardım et. Bizi öldürme. Canımız yerine bu duamızı kabul et, ey Tengri!..”

...İki adam, Ala-Mengü'nün yüksek argıtı dibinde, yavaş yavaş uykuya daldılar... Soğuk rüzgâr kayalıklar arasında ıslık ıslık, uğul uğul esiyordu. *Rüzgâr ilahı Şamalu* (italik H.T'ye aittir) hiçbir yere sığmıyordu, hiç hoşnut olmuyor ve hep karamsar tasarılar çiziyordu (Aytmatov 1999b:332-334).

Yazar, Kırgız halkının inanışlarına göre bazı yerlerin, hayvanların, dağların ve suların kutsal sahiplerinin olduğunu belirtmektedir. İnsanların sahibi Gök Tengri, rüzgârın ilahı Şamalu, dişi kurdun ilahesi Börü Ana, atların Kamber Ata, geyiğin kutsal sahibi Geyik Ana ya da Bugu. Buradan da toplumun bir takım totemik inançları ortaya çıkar ki bugün Kırgızistan'da bu durum mevcut ve canlı bir biçimde varlığını sürdürmektedir. Aytmatov'a göre bu efsaneler, bir ulusun anıtı, yaşantısının özü, felsefesi ve tarihidir. Bu efsaneler gelecek nesillere birer vasiyet (1999a:166) olup toplumsal kimliğin korunmasında önemli işlevlere sahiptirler.

Kırgızlar arasında geleneksel inançların İslam dinine uyarlanmış bir biçimde sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Bu nedenle bazı yerleşim yerlerine önem atfetmek için onlara dini bir takım kisveler giydirilmiştir. Örneğin, Güney Kırgızistan'da, Fergana Vadisi'nin doğu ucunda bulunan Oş şehrinin kutsiyetine dair rivayetler mevcut olup bazı peygamberlerin buraya geldiklerine inanılmaktadır. Oş şehrinin orta yerinde mevcut olan küçük bir dağ Hz. Süleyman Dağı olarak nitelendirilmiş ve kutsiyet atfedilmiştir. İslamlaşma sürecinden sonra Oş şehrine Hayrul Buldan yani şehirlerin en hayırlısı adı verilmiş ve bununla ilgili birçok rivayet belirtilmiştir. Örneğin;

“Allah, Hayru-l Buldan'ı (Oş) yeryüzündeki şehirlerin en iyisi, hayırlısı kılmıştır. Orada Allah'ın elçisi Süleyman 'ın bir dağı vardır. O dağda Süleyman (a.s) bir mescit yapmış ve orada namaz kılmıştır. Orada Allah'ın sevgili kulu Asaf b. Burhiya'nın kabri vardır. O, Hz. Süleyman'ın dayısıdır. Asaf b. Burhiya ölünce Hz. Süleyman onun cesedini batıya göndermek istemiştir. Fakat o anda Allah'ın elçisi Cebrail Allah'ın emrini getirmiştir. “Asaf'ın cesedi ruhu kabul olan yere gömülsün”. Bundan sonra Hz. Süleyman cesedi dağın eteğine gömmüş. Bunun üzerine Allah kullarına şöyle söz vermiştir: “Asaf b. Burhiya'nın kabrini ziyaret edene onsekizbin alemleri yaratan Allah, bütün dilediğini verecek ve dualarını kesin kabul edecektir” (Erdem 2000:173).

Yine Süleyman Dağı'nda Babür Şah'ın bir makamı bulunmaktadır ki halk arasında kutsal bir nitelik kazanmıştır. Halk, nikah başta olmak üzere hayır işlerini buralarda gerçekleştirmektedir. Gelin ve damadın buraları ziyaret etmeleri ve hatta nikâhlarının burada kıyılması önemli bir olay olarak kabul edilmektedir. Kırgızistan'ın hemen her

bölgesinde böyle kutsal mekânlara denk gelmek mümkündür. Celal Abad ilinde bulunan kaplıca bölgesinde Eyüp Peygamber'in Bulakları adında şifalı sular olarak bilinen çeşmeler bulunmaktadır. Aynı şekilde Talas, Narın ve Issık Göl ile ilgili benzer kutsallıklarla bezenmiş mekanlar bulunmaktadır. Açıkça Kırgız halkı dini bir görüntü altında kutsallık atfettiği vatanlarına değer vermekte ve sahiplenmektedirler. Zaten vatan, kutsallık ve ataların anılarıyla bezendiğinde anlam kazanan bir varlık haline döner.

Kırgızistan'ın Allah'ın Kırgızlara bir hediyesi olduğuna dair şu rivayet anlamlı görünmekte, sembolik açıdan Kırgızların yaşam tarzını ve bağlı oldukları toprağın tüm metaforlarını içermekte ve ona kutsiyet kazandırmaktadır:

“Bir gün Allah yeryüzünü bütün milletlere taksim etmek ister. Bunun için bütün milletlere haber gönderir ve her birine münasip bir yurt tahsis eder. Bu çerçevede, Çin, Rus, Hintli v.s. bir yerlere sahip olur. Diğer milletlerin aksine Kırgızlar, hayvancılıkla meşgul olmaları ve göçebe halde yaşamaları sebebiyle, Allah'tan bir yer talebinde bulunmazlar. Kırgızların dostlarından birisi, onların hayat tarzları itibarıyla, şimdilik bir yurda ihtiyaç duymadıklarını, ancak ileride herkes bir yere yerleşince kendilerinin bazı sıkıntılarla karşılaşabileceklerini, dolayısıyla şimdiden bir yurt edinmelerinin kendi gelecekleri açısından yararlı olacağı uyarısında bulunur. Bu fikri makul bulan Kırgızların büyüğü bir yer talebiyle Allah'ın huzuruna varır. Ancak Allah, yer dağıtma işleminin tamamlandığını, bu aşamada bir şey yapmanın mümkün olmadığını haber verir. Bu duruma çok üzülen Kırgız büyüğü ağlamaya başlar. Bundan çok etkilenen Allah, yapılacak bir işlem olmamasına rağmen, Kırgız büyüğünü teselli etmek için “sen ağlama, (bugünkü Kırgızistan'ı işaret ederek) şurasını da kendime ayırmıştım ama burayı da size vereyim” der. Böylece Kırgızlar bugünkü vatanlarına kavuşmuş olurlar” (Erdem 2000:168).

Kırgızistan toprakları bizzat Allah'ın kendisine ayırdığı payın Kırgızlara bir hediyesidir. Bu emanetin korunması öncelikle Allah'ın sonra ataların emanetine sadık olmayı gerektirir.

Kırgızistan diğer Orta Asya halkları gibi, din noktasında Sovyet ideolojisinden çok çekmiş bir toplumdur. Din adına ne varsa yasaklanmış, hiçbir cami açık kalmamış ve din hayatın her alanından uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Resmi ateizm propagandası okul başta olmak üzere hayatın her alanında; gazete, tv, sanat ve halkın tüm toplanma mekânlarında yapılmaktaydı. Sovyetlerin belki de müdahalede bulunmadıkları tek alan mezarlıklardır. Ölülerin defni esnasında Kırgızlar, geleneksel adetlerini icra edebilmişlerdir. Hatta Kırgızistan'daki mezarlıkların sahip oldukları sembollerden hangi

dine ait olduklarını tespit etme imkânı vardır. Neredeyse her müslüman mezarın başında hilal görmek mümkündür. Bazen hilal ve yıldız birlikte kullanılmaktadır. Hıristiyanların mezarlarında ise haç vardır. Böylelikle ölüleri mezarda kategorilere ayıran din toplumsal yaşamda da birleşmelerine izin vermemektedir. Bu nedenle din, kimliğin ayrılmaz bir parçasıdır.

Önemsiz görülen birçok geleneksel kültürel öğenin toplumsal kimliğin muhafazasında birçok önemli işleve sahip olduğu zamanla anlaşılmaktadır. Bugün gerek Sovyetlerin bıraktığı din boşluğundan ve gerekse ekonomik sıkıntılardan yararlanmaya çalışan misyonerlerin bazı Kırgız gençlerini Hıristiyanlaştırdıkları bilinmektedir. Bağımsızlığın ilk yıllarında yüksek olan bu eğilim, bir müddet sonra vefat eden bazı Hıristiyanlığı kabul etmiş insanların kendi köy ya da bölgelerinde defnedilme işlemlerinin halk tarafından engellenmesi nedeniyle infial uyanmış ve halkın bu tepkisi nedeniyle misyonerlik faaliyetinin hız kaybettiği kaydedilmiştir. Bu durum, vefat ettikten sonra kendi memleketinden, ailesinden ayrı kalmayı göze alamayan insanları Hıristiyanlık dinine girme noktasında daha ihtiyatlı davranmaya itmiştir.

Kırgızistan halkı din noktasında temel iki kategoriye ayrılabilir: Kırgızların, Özbeklerin ve diğer küçük etnik grupların paylaştıkları İslam dinine karşın Rusların, Ukraynalı, Alman ve diğer küçük etnik azınlıkların mensup oldukları Hıristiyanlık dinidir. Toplumun din inancı açısından parçalı yapısı, toplumsal ve değerler birlikteliğine zarar vermektedir. Din, ülkenin önemli gün ve kutlamaları başta olmak üzere birçok ihtilaf noktasının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle devlet laik bir anlayış tercih etmiş ve dinler arasında taraf tutmama yönünde bir eğilim göstermiştir. Bütün din mensupları kendi dini inançlarını rahatça yaşayabilmeleri anayasal güvence altına alınmış ve anayasada; “din, her türlü kültür ve inanç devletten ayrılmıştır” (madde 8) denilmektedir. Bu nedenle, din temelinde siyasi parti kurulması yasaklanmış ve hiçbir dini kuruluşun herhangi bir siyasi amaç için çalışamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca din kuruluşlarının ve din görevlilerinin devlet makamlarının işlerine müdahalesi kesin olarak yasaklanmıştır.

4.4.4. Kırgızistan'da Eğitim

Her toplum sosyal bir sistem olması hasebiyle yaşamını sürdürebilmesi için evrensel bir takım fonksiyonları yerine getirmesi gerekir. Bu fonksiyonların başında eğitim gelmektedir. Max Weber'e göre, insanlık tarihi boyunca eğitimin genelde iki türlü hedefi olmuştur; "kültürlü kişi tipi" ile "uzman kişi tipi" yetiştirmek. Bu iki eğilim belli toplumsal ihtiyaçlara denk düşer. Birincisi, feodal, teokratik ve patrimonyal egemenlik yapılarında toplumsal saygınlığın temelini oluştururken ikincisi modern toplumlarda toplumsal saygınlığın temelini oluşturmaktadır. Bir başka deyişle, birincisi karizmatik yapıya, ikincisi rasyonel tipe karşılıktır (1993:322).

Sözlü edebiyat geleneğinin canlı ve güçlü olduğu Kırgız toplumunda zengin bir folklorun varlığı tüm sosyal bilimcilerin vurguladığı bir husus olmakla birlikte yazılı edebiyat geleneğinin ne zaman başladığına dair ihtilaflar mevcuttur. Barthold, Arap, Çin kaynaklarına ve Yenisey yazıtlarına dayanarak Uygur alfabesinin Kırgızlar tarafından bilindiğini ve kullanıldığını iddia etmektedir (2002:38-42). Kırgızların Arap harfleriyle Çağatayca'yı kullandıkları ve bir takım edebi metinler yazdıkları bilinmektedir. 1860'lardan önce Hokand Hanlığı'nın Kırgızistan'da dini eğitim veren az sayıdaki medresesi dışında pek okul yoktu. Halkın önemli bir kısmının yazı geleneğine sahip olması bağlamında değerlendirildiğinde Kırgızlar arasında bunun yeni (bir asırlık) bir olgu olduğunu kabul etmek gerekir.

4.4.4.1. Sovyet Dönemi Eğitim Politikası

Kırgız halkının modern Rus okulları ile tanışması Kırgızistan'ın işgaliyle başlamıştır. 1880'lerden sonra Rus-Tuzem (Rus ve Yerli) okullarının açılmasıyla Kırgız çocuklarının da bu okullarda eğitim görmelerine imkan sağlanmıştır. Tahmin edileceği gibi çok az sayıdaki zengin aile çocuklarının dışında bu okullara devam eden pek kimse yoktu. Nitekim 1914 tarihinde 107 Rus-Tuzem okulunda 7041 öğrenci eğitim görmekte idi. Bu okullardaki Kırgız öğrencilerin sayısı 574'tür (Boobekova 2002:71; Alimbekov 2001:13).

Kırgızistan'da yaygın bir okullaşma sürecinin Sovyet Devrimi ile başladığını söylemek mümkündür. Ekim Devrimi ile birlikte tüm Orta Asya'da olduğu gibi Kırgızistan'da da eğitim çalışmalarına önem verilmiş ve 1920'de 164 okul faaliyet göstermiş ve 10'binin üzerinde öğrenci bu okullarda eğitim görmeye başlamıştır. Bunlardan 4 bin öğrenci Kırgız kökenlidir. 1930'da ilköğretim, 1949'da yedi yıllık eğitim, 1958'de sekiz yıllık eğitim Kırgızistan'da zorunlu hale getirilmiştir. Zorunlu lise eğitimi 1961'de başlamış ve 1977'de tamamlanmıştır (Alimbekov 2001:13).

Sovyetlerin Orta Asya eğitim politikalarının temel amacı ideolojik açıdan güçlü bir Sovyet kimliğini inşa etmektir. Sovyet eğitimi Marksist ideolojiyi referans alarak örgütlenmiştir. Bu sistemde eğitimin temel işlevi komünist bir toplum oluşturmak ve öğrencilerin materyalist bir dünya görüşüne sahip olmalarını sağlamaktır. Marksist felsefede insan, tek boyutlu; "homo economicus (ekonomik bir hayvan; meta üreten ve meta tüketen)" bir varlık olarak algılanır. Güç/power, ekonomi ve prestij üçgeninde, nihai kerte de bireylerin yaşamını belirleyen temel faktör ekonomidir (Bilton ve diğerleri 1987:42). Ekonomik gücü elinde bulunduran hakim sınıf toplumsal değerleri de tayin etmeye muktedirdir. Bundan dolayı başta din olmak üzere toplumsal değerler, hakim gücün yararına işleyen, kitleleri öz bilincinden ve menfaatlerinden uzakta tutan bir afyondur. Toplumsal değerler için konan bu teşhis, Sovyet döneminde işgal edilen her toplumun değerlerinin ve kültürünün talan edilmesini bir devlet politikası haline getirmiştir. Oysa toplumsal değerler bir toplumu ayakta tutan yapı taşlarıdır. Parsons'a göre, toplumsal düzenlilik toplumsal değerlerin toplum tarafından paylaşılıp içselleştirildiği ve meşrulaştırıldığı oranda güç kazanır. Toplum bunu yeni üyelerine sosyalleşme yoluyla aktarır (Bhushan 1994:322). Bir toplumda milyonlarca insanın aynı davranış biçimlerini göstermesi tesadüfi değildir. Toplumsal değerlerin aşınması toplum bireylerinin neye göre hareket edeceklerini tayin edememeleriyle sonuçlanır.

Karl Marks'ın büyük öğretisinde öngördüğü "sınıfsız toplum" modelinin temelini eğitilmiş, kendi şuuruna hakim bir teknokrat kadro oluşturur. Eğitilmiş insanlar, kendi öz bilinçlerine sahip çıkarak "ideal toplumun" oluşmasına katkıda bulunurlar. Bunun için eğitim politikası ilk önce bireyleri kendi öz benliklerine yabancılaştıran 'eski' liberal-burjuvazi eğitim ideolojisinin ortadan kaldırılmasını hedeflemiştir. Bunun

yerine, ‘yeni’ sosyo-ekonomik ve politik düzene endeksli ve onun ihtiyacını karşılayan bir eğitim modelinin ikame edilmesi öngörülmüştür.

Bu sistemde akademik özgürlük ve üniversite özerkliği tayin edilmiş sınırlar içerisinde gerçekleşmesi gerekiyordu. Bilimsel bulgular dahi devletin genel prensipleri ile çelişiyorsa yayınlanması araştırmacısına bir tehlike oluştuyordu. Bu durum beraberinde aşırı politize olmuş ve bürokratik baskı altında bunalmış bir yapıyı beraberinde getirmiştir. Müfredattan öğrenci yaşamına ve araştırmaların içeriğine kadar devletin kuşatması altında bulunan bir eğitim hayatı tasarlanmış ve gözlem altına alınmıştır (Morsy ve Philips G. 1996:157). Nitekim, Manas Destanı'nın Marksist ideoloji ile çelişip çelişmediğine yıllarca karar verilememiş ve nihayet bu sorunu görüşmek üzere 1952'de bilimsel bir konferansın düzenlenmesine karar verilmiştir. Aşağıdaki alıntı yukarıda belirttiğimiz hususların bir delili niteliğindedir:

“1952 yılının Haziran ayında en saygın bilim adamlarının ve yazarların katılımıyla Manas destanı konulu bir konferans tertiplenmiştir. Konferansta bir tek soru sorulmuş, Manas destanı milli midir, değil midir? meselesi ortaya atılmıştır. Konferansa katılanların bu soruya olumlu veya olumsuz bir cevap vermeleri istenmiştir. Böyle bir sorunun bu şekilde sorulması Manas destanının karanlıklara gömüleceğinin işaretiydi. O günlerin siyasi atmosferini ve destanlara bakış biçimini hatırlayacak olursak Kalmakların *Cangar*'ı, Özbeklerin *Alpamiş*'ı, Kazakların *Edige*'si milli oldukları gerekçesiyle yasaklanan eserler arasına alınmışlardı. Sıranın şimdi de Manas destanına geldiğini görmek pek de zor değildi.

Konferans tarihine kadar *Kızıl Kırgızstan* ve *Sovyetskaya Kirgiziya* gazetelerinin sayfalarında Manas münakaşasına yer verilmişti; münakaşa sürüp gittikçe iki farklı görüş kesinleşti. Bunlardan biri Manas destanını karalayıp yok etmeyi amaçlayan görüştü. Ancak Manas destanının akıbetini belirleyen faktör, Sovyetler Birliği'ndeki siyasi ideolojydi ve o günlerdeki siyasi hava da milliyetçi ve kozmopolit düşünceler taşıyan suçluların açığa çıkarılıp merhametsizce baskı altına alınmasını öngörüyordu.

... Manas destanı konulu bilimsel konferansta yapılan konuşmaları, belirtilen görüşleri değerlendirdiğimizde katılımcıların heyecanının herhangi bir ilmi ciddiyete imkan vermediğini açıkça görüyoruz. İfade edilen bazı görüşlerin siyasi kaygılardan kaynaklandığı apaçıktı. Bazılarının da siyasete güdümlü olan şahsi menfaatlerini kolladıkları belli oluyordu. Katılımcıların çoğunun düşüncelerine siyaset yön veriyor ve zamanın esiri olmaya mahkum bulunuyorlardı. Konferansın siyasi atmosferini anlatmak bakımından bir iki örnek verilebilir. P. Baltin, mesela, Manas destanının milli olduğunu kanıtlamak için Mukaddes kitap ile karşılaştırma yapıp örnekler getiriyordu; komünist ideoloji, Mukaddes kitabı dünyadaki en korkunç şarlatanlıklardan biri olarak addediyordu. Baltin'den sonra B. Yunusaliyev, tam tersine, Manas destanının milli olmadığını kanıtlamak için Stalin'in kitabını elinde havaya kaldırıyor, bunun sebebi de, o yıllarda Stalin'in

gayretlerinin Marks'ın da Lenin'in de ismini gölgede bırakarak asıl gerçek olarak kabul edilmesiydi; zaman bunu icap ettiriyordu. Yani, devrin icaplarına göre, Manas'ı yok etmek için Mukaddes kitap güçlü bir silah, Manas'ı muhafaza etmek için ise Stalin'in kitabı en güvenilir koruyucu olmuştur. İşte, tezatların ulaşabileceği en inanılmaz nokta. Bir destanı yok etmek için Mukaddes kitaba gerek duyulacağı, muhafaza etmek için ise Stalin'in kitabına müracaat edileceği kimin aklına gelirdi? Bu da dönemin bir paradoksu (Kıdırbayeva 2001:37-40).

Bütün bunlara rağmen Sovyet eğitim politikası diğer emperyal devletlerin kolonilerde uygulamış oldukları eğitim politikalarından bazı temel farklılıklar içermektedir. Diğer emperyal devletlerin eğitim politikalarının çoğunlukla yerli halkın sadece elitlerinin eğitilmeleri üzerine bina edilmişken Sovyet eğitim politikası tüm toplumu kuşatan bir eğitim projesi yürürlüğe koymak suretiyle toplumu değiştirme ve dönüştürme amacı gütmüştür. Marksist öğretinin başarıyla uygulanabilmesi için bu öğretiye engel çıkaracak olan 'feodal kalıntıların' tamamen tasfiye edilmesi gerekiyordu. Yani tarihten gelen ve toplum fertlerinin zihniyet dünyalarını inşa eden eski kültürel geleneklerin yok edilmesi ve yerine söz konusu kutsal (!) öğreti Marksizm'in saf bir zeminde ekilebilmesi için bu siyasi operasyonun gerekli olduğuna kanaat getirilmişti. Bu nedenle, eski kültürün tüm unsurlarıyla vahşice savaşıırken bir yandan da yeni nesillerin 'sosyalleştirme' işi ihmal edilemezdi. Onun için eğitim-öğretim sadece teknik bilgilerle donanmış iyi bir insan yetiştirmenin aracı değil bizzat amacı haline gelmiştir. Zira ideolojinin üretildiği merkez eğitim kurumlarıdır. Toplumu kökten dönüştürecek bu muazzam kaynağa Sovyetlerin mükemmel derecede yatırım yaptıkları anlaşılmaktadır. Eğitim aynı zamanda dinsel ve milliyetçi kalıntılarla mücadele etmenin de bir aracıdır. Bu nedenle Sovyetlerin bakiyesi olan cumhuriyetlerde yüksek düzeyde bir eğitimin varlığı, söz konusu eğitim politikalarının bir neticesidir.

Türkistan'ı tek bir alfabenin kullanıldığı bir mekâna çevirmek için çalışan Gaspıralı İsmail Bey'in çabalarına ileride güçlü bir kimlik doğurur düşüncesiyle şiddetle karşı çıkmış ve her cumhuriyetin kendine özgü dili geliştirilmesi savunulmuştur. Yerel düzeyde etnik grupların kendi dilleri ve alfabeleri varken üst düzeyde ise Rusça ortak bir iletişim dili olarak kurgulanmıştır. Bunun için 1929'dan itibaren Arap ve Fars alfabeleri yürürlükten kaldırılmış ve yerlerine Latin alfabesi ikame edilmiştir. Yaklaşık bir on yıl sonra ise Kril alfabesine geçilmiş ve böylelikle tüm Sovyetlerde ortak bir alfabe sistemi kullanılmaya başlanmıştır. Arap alfabesinin ilga edilmesi ile halkların

dinden ve dinsel kavramlardan uzaklaşması amaçlanmışken Latin alfabesi yerine Kril alfabesinin yürürlüğe konması ise Orta Asya halklarının Türkiye Türkçesine ulaşmalarını engellemek içindir (Weeler 1964:196).

Rawkin, Sovyet eğitim sisteminin temel ilkelerinin; “komünizm, kolektivizm, Sovyet vatanseverliği, proleter bilinç, mülkiyetin ortak paylaşımını” esas alan ahlaki ilkeler tarafından şekillendiğini belirtmektedir (Boobekova 2002:80). Yeni nesillerin bu ideoloji ile sosyalleştirilmesi kısa sürede sonuç vermiş ve bazı gençler, “kolektif için, sosyalizm için” kendi ailesini, akrabalarını bile sürgün etmeye yönelmekten çekinmemiştir (Boobekova 2002:72). Aileler, kendi içinde bile Rusça konuşmaya, Sovyet-Rus kimliğinin üstünlüğünü kayıtsız şartsız kabul etmeye başlamışlardır. Nitekim Aytmatov, “Gün Olur Asra Bedel” adlı eserinde ve diğer eserlerinde söz konusu gençlerin tarihlerini, kültürlerini unutmalarını başarılı bir biçimde işleyerek bu sürece “*mankurtlaşma*” adını vermiştir.

4.4.4.2. Bağımsızlık Sonrası Kırgızistan’da Eğitimin Durumu

Ekim Devrimi’nden Sovyetlerin dağılma süreci olan 1990’lara kadar olan zaman zarfında eğitimle ilgili birçok reform yapılmıştır. Bu reform hareketleri diğer cumhuriyetlerde de etkili olmuştur. Ancak Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra onun merkeziyetçi eğitim sistemi de dağılmıştır. Her cumhuriyet bağımsızlığını elde ederek kendi toprak bütünlüğü içinde eğitim politikasının da sahibi olmuştur. Yine de ortaya konan eğitim felsefesi, geçmişin mirasını tüm ağırlığı ile üzerinde taşımaktadır. Yani bugün bağımsız cumhuriyetlerin eğitim politikaları yine Sovyet zihniyeti ile yetiştirilmiş olan insanlar tarafından yönlendirilmektedir (Boobekova 2002:74).

Kırgızistan eğitim sisteminin temel dayanakları anayasada belirtilen ilkeler doğrultusunda gerçekleşmektedir. Anayasa’nın eğitim hakkını düzenleyen maddesine bakıldığında, eğitimin insanın temel haklarından olduğu ve devlet tarafından parasız verileceğinin taahhüt edildiği açıkça anlaşılmaktadır. “Kırgız Cumhuriyeti’nin her vatandaşı eğitim alma hakkına sahip olup esas eğitim, zorunlu ve ücretsizdir. Onu her insanın devlet ve belediye eğitim müesseselerinde almaya hakkı vardır. Devlet, tüm

vatandaşların yeteneklerine göre mesleki, özel, orta ve yüksek eğitim alma imkânını temin eder. Vatandaşların devlet ve diğer eğitim müesseselerinde ücretli eğitim görmelerine Kırgız Cumhuriyeti yasalarında tespit edilen düzende ve esasta izin verilir”, denmektedir (Anayasa Madde 32).

Eğitim sistemi, Kırgızistan Cumhuriyeti'nin 1992 yılında kabul ettiği Eğitim Yasası ve diğer kararnameleler doğrultusunda yürütülmektedir. Buna göre, her vatandaş ırk, dil, din, sosyal fark gözetmeksizin öğrenim görme hakkına sahiptir. Eğitim sistemi hümanizme dayalı, insani değerlerin üstünlüğü; bilimsel gelişmeler ve uluslar arası eğitim standartları doğrultusunda uygulama; eğitimin, siyasi ve dini kurumlardan bağımsızlığı; eğitim kurumlarının talim ve terbiye uygulamasında çeşitliliği; devlet okullarında eğitimin laik esaslara uygun şekilde verilmesi; alternatif eğitim kurumlarının faaliyette bulunma imkanı gibi ilkeleri benimsemiştir (Brimkulov 2001:156-157).

Kırgızistan ilköğretim okullarında eğitimin amaçları; “ilköğretim çocuklarını eğitimin bir üst basamağına ve günlük hayatta karşılaştıkları problemleri çözebilmeye hazırlamak, milletini, vatanını sevmeyi, büyüklerine, mensup olduğu millet ve ülkede yaşayan diğer toplulukların geleneklerine saygı duymayı, ülke doğal zenginliklerini korumayı aşılacak” olarak belirlenmiştir. 1992 yılında kabul edilen Eğitim Hakkında Kanun'a göre, Kırgız eğitim sistemi, çok basamaklı bir yapıya sahiptir. Bu basamaklar, okul öncesi, ilk ve orta öğretim, mesleki orta öğretim, özel mesleki orta öğretim (yüksek okul seviyesinde) ve yüksek öğretimden oluşmaktadır (Boobekova 2002:75,80). Söz konusu eğitim basamaklarında okuyan öğrenci sayısı 2003 verilerine göre aşağıdaki gibidir.

Tablo 11: 2002/2003 Akademik Yılına Göre Okula Devam Eden Öğrenci Sayısı

	Toplam Öğrenci Sayısı	1.2.3 ve 4. sınıflar	5.6.7.8. ve 9. sınıflar	10.11 ve 12 sınıflar
Toplam	1164031	450744	548757	164530
Kız Öğrenciler	578231	220326	271739	86166
Erkek Öğrenci	85800	230418	277018	78364
Öğrencilerin % Dağılımı				
Kız Öğrenciler (%)	49.7	48.9	49.5	52.4
Erkek Öğrenciler (%)	50.3	51.1	50.5	47.6

Kaynak: Men and Women In The Kyrgyz Republic 2003:42

Tablo'dan da görüleceği üzere ülkedeki temel eğitim kurumları üç basamaktan oluşmaktadır: Birinci basamakta 1. ve 4. sınıfları kapsayan ilkokul aşaması yer alırken ikinci basamakta 5-9 sınıflarını kapsayan ortaöğretim aşaması yer almaktadır. Üçüncü aşama lise aşaması olup 10. ve 11. sınıfları kapsamaktadır.

Tablo 12: 15 Yaş ve Üzeri Nüfusun Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Yıllar	15 Yaş ve üzeri toplam nüfus	Yüksek Eğitilmiş Olanlar	Yüksek Eğitim Terk	Teknik Meslek Eğitimi Olanlar	Ortaöğretim Mezunu	Orta öğretim Terk	İlkokul Mezunu Olanlar
1989	2661891	251244	43245	418714	1040490	489785	240921
1999	3090680	304414	47706	333181	1545626	566351	193767
Nüfusun Eğitim Düzeyine Göre % Olarak Dağılımı							
1989	2661891	9.5	1.6	15.7	39.1	18.4	9.1
1999	3090680	9.9	1.5	10.8	50.0	18.3	6.2

Kaynak: Milli İstatistik Komitesi İlk Nüfus Sayımı, 1999 (Yüzdeler, veriler ışığında yeniden hesaplanmıştır)

Ülke, bağımsızlığını kazandıktan sonra da tüm ekonomik sıkıntılara rağmen eğitim politikalarına önem vermeye devam etmiştir. Bugün Kırgızistan nüfusunun yüksek bir eğitim standardına sahip olduğu nüfus sayımlarından açıkça anlaşılmaktadır. Yetişkin ülke nüfusunun %11'i yüksek eğitime sahiptir. Aynı şekilde nüfusun %11'inin meslek teknik eğitimine sahip olduğu, nüfusun %50'sinin 11 yıllık orta öğretim kurumlarından mezun olduğu, %18'i ise sekiz-dokuz yıllık orta öğretim mezunu olduğu tespit edilmiştir. Kırgız nüfusunun sadece %6'sı 4 yıllık ilkokul mezunudur. Bu şartlar altında nüfusun sadece %4'ünün herhangi bir diplomaya sahip olmadığı anlaşılmaktadır (The First National Population Census 1999). Ancak bağımsızlıktan sonra eğitim masrafları ailelere külfet getirmeye başladıkça okula gidemeyen çocuk sayısında artış olduğu gözlenmiştir. Bu durum Kırgızistan'da yaptığımız şahsi mülakatlarla da teyit edilmiştir.

Kırgızistan'da eğitim açısından ne bölgeler ne de cinsiyet yönünden önemli bir fark saptanmamıştır. Sadece Bişkek'te yüksek ve mesleki eğitimin oranı diğer bölgelere göre iki kat daha fazla gözükmektedir. Bu durum Başkent Bişkek'e yapılan göçlerle açıklanabilir. Bu göçlerin kaliteli emek göçüyle ilgili olduğu tahmin edilmektedir (The First National Population Census 1999).

Kırgızistan'ın eğitim manzarası ekonomik koşullara bağlı olarak gün geçtikçe ağırlaşmaktadır. 1990'da 1604 anaokulunda okuyan öğrenci sayısı 144 bin 700 çocuk iken bu sayı 2001 itibariyle 416 okula inmiştir. Özel sektörün eğitim alanında yatırım yapmaması da bu açığı daha da büyötmektedir. Yabancı kuruluşların daha çok üniversite eğitimine ağırlık verdikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Kırgızistan'da 7 uluslar arası öğretim kurumundan söz etmek mümkündür. Bunlar; Kırgız-Rus (Slav) Üniversitesi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Uluslar arası Atatürk Alatoo Üniversitesi, Kırgızistan Uluslar arası Üniversitesi, Amerikan Üniversitesi, Kırgız-Rus Eğitim Akademisi, Kırgız-Özbek Üniversitesi, Kırgız-Kuveyt Üniversitesi (Alimbekov 2001:14-15). Yabancı kuruluşların Kırgızistan'da rahatça eğitim faaliyetinde bulunmaları ülkenin içinde bulunduğu iktisadi şartlarla açıklanabilir. Yine de söz konusu yabancı kuruluşlar, eğitim konusunda uluslar arası anlaşmalar ve Kırgızistan Cumhuriyeti'nin eğitim mevzuatıyla ilgili yasaları doğrultusunda hareket etmek durumundadırlar.

Kırgızistan'da en çok rağbet gören branşların başında hukuk, iktisat, işletme, bilgisayar ve İngilizce gelmektedir. Üniversiteler, kendilerine ayrılan mali kaynakların yetersizliği nedeniyle paralı eğitime geçiş sürecini yaşamaktadırlar. Bugün Kırgız üniversitelerinin %60'ı paralıdır. Üniversitelerin yetişmiş eleman ihtiyacını karşılamak üzere yaklaşık 15 civarında uluslar arası anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar çerçevesinde, öğrenci mübadelesi, öğretmen ve araştırmacı kabulü, lisansüstü öğrenci kabulü konuları yer almaktadır (Brimkulov 2001:163).

4.4.5. Kırgızistan'da Ekonomi

Tarihi İpek Yolu'nun Kırgızistan'ın kuzey ve güneyinden geçmesi Kırgızların tarihsel olarak ticaretle ilgilenen bir topluluk olduğunu akla getirir. Nitekim, Barthold, Fars ve Arap kaynaklarına dayanarak Kırgızların ülkesinde misk ve hayvan derileri üretildiğini, kayın ağacı kabuğu ve bıçak sapı yapımında kullanılan Hutu boynuzlarının dış ülkelere satıldığını ve ayrıca Kırgızların demir yapımı ile de uğraştıklarını belirtmiştir (2002:35).

Kırgızların güney kabilelerinin İslamlaşma süreciyle birlikte yerleşik hayata geçmeye başladıkları ve tarımla ilgilendikleri bilinirken ülkenin kuzeyinde yaşayan kabileler, Sovyetlerin zorunlu iskan politikaları neticesinde yerleşik hayata geçmişlerdir.

Kırgızistan'ın iktisadi ve sınaî hayatının gerçek anlamda Sovyet Devrimi'nden sonra başladığını belirtmek yanlış olmaz. Genel olarak Orta Asya ve özel olarak Kırgızistan'ın Sovyetler nezdinde ekonomik anlamdaki değerine bakıldığında bunu Stalin'in 1920'de yazdığı bir makalede rahat bir biçimde görebilmekteyiz. Stalin makalesinde şöyle demektedir:

“...merkezi Rusya ile Rusya'nın çevre-bölgelerinin karşılıklı dayanışması olmaksızın, devrimin zaferinin olanaksız olduğunu... Merkezi Rusya, hammadde, yakıt, yiyecek ürünleri ile dolup taşan çevre bölgelerin yardımı olmaksızın, uzun süre dayanamaz. (...) çevre bölgelerinin Rusya'dan ayrılmasına karşıyız. Çünkü bu durumda ayrılma, bu çevre bölgelerinin emperyalizm tarafından egemenlik altına alınması, Rusya'nın devrimci gücünün sarsılması, emperyalizmin konumunun pekişmesi anlamına gelir” (Stalin 1976:100-101).

Stalin, Rusya'nın hayati çıkarları için çevre bölgelerini Kafkaslar, Azerbaycan, Türkistan ve Slav kökenli milletler olarak saymaktadır. Sovyetlerin, Orta Asya'ya ve genel olarak Türk illerine ekonomik temelli bir bakış açısına sahip olduğu yukarıdaki satırlardan açıkça anlaşılmaktadır.

Sovyet Rusya'nın iktisat politikası Marksist bir felsefeye dayanmaktadır. Bu felsefede özel mülkiyet toplumda var olan tüm eşitsizliklerin ve sömürünün altında yatan temel unsur olarak görülür. Bu nedenle, Komünist Parti'nin ekonomik icraatlarının başında özel mülkiyeti ortadan kaldırarak her şeyin devletin tekelinde, kontrolünde ve planlamasında olduğu merkezi bir sistem hayata geçirilmiştir. Merkezi planlamada sistem o kadar militarize edilmiştir ki elektrik cephesi, buğday cephesi, petrol cephesi gibi askeri kavramlar kullanılmıştır (Uludağ ve Mehmedov 1992:17).

Sovyet sistemi ülkelerin özelliklerine ve doğal zenginliklerine bağlı olarak bir işbölümüne gitmiştir. Kırgızistan, coğrafi konumu nedeniyle Sovyetlerin et ihtiyacını

karşılayan merkez konumundaydı³. Ayrıca ülke, doğal su kaynaklarının zenginliği nedeniyle Özbekistan ve Kazakistan'a hala elektrik enerjisi vermektedir.

Sovyetlerin Kırgızistan'da uygulamış olduğu endüstrileşme programını üç ana evreye ayırarak incelemek gerekir. Birinci endüstrileşme hamlesi 1929–1939 döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemde “ağır ve zirai makinelerin üretimine, elektrik motorların hafif imalatına ve madencilğe yönelik ciddi yatırımlar yapılmış ve Kırgız ekonomisi bu dönemde yıllık %14 oranında büyüme göstermiştir. İkinci endüstrileşme hamlesi II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında, savaş nedeniyle SSCB'nin Avrupa'daki topraklarında tehdit altında olan özellikle askeri sanayinin Orta Asya'ya taşınmasıyla başlamıştır. Üçüncü endüstrileşme hamlesi ise 1960–1970 döneminde tasarlanmıştır. Bu dönemde özellikle hidroelektrik enerji üretim sektörüne, madencilğe ve metalürjiye yönelik projeler hazırlanmış ancak 1970'lerden sonra ekonominin durgunluk devresine girmesiyle bu projelerin önemli bir kısmı hayata geçirilememiştir (Abazov 2002b:531). Gorbaçov, 1985'te glasnost (açıklık, şeffaflık) ve perestroika (yeniden idari ve ekonomik yapılanma) politikaları ile tıkanmış olan sistemi son bir hamle ile kurtarmaya çalışmış ancak bunda muvaffak olmamıştır. Böylelikle 1990'dan sonra Sovyet sistemi fiili olarak sona ermiştir.

Bağımsızlıktan sonra Kırgızistan, Stalin'in 1930'larda ortaya koyduğu kamulaştırmanın tersi bir süreci başlattı. Liberal ekonomiye geçiş ve özelleştirme hareketleri 1991–1995 döneminin en önemli faaliyetlerini oluşturur. Bu dönemde aynı zamanda, ekonominin alt yapısını oluşturan kurumlar tanzim edilmiştir.

³ Cengiz Aytmatov, *Dişi Kurdun Rüyalari* adlı eserinde “beş yıllık plana göre merkezin belirlemiş olduğu et miktarı üretilmeyince, yetkililerin Kırgız ormanlarında yaşayan yabani hayvanları hunharca katledip planının hedeflediği et miktarının tamamlanma konusunu” acı bir biçimde tasvir etmektedir. Romanın asıl adı KIYAMET. Hayvanların kıyameti ya da dişi bir kurdun başına gelenlerin öyküsü. Sovyetler Birliği'nde zevahiri kurtarmak için bu tip yalan raporlar hazırlandığını bizzat Sovyet liderleri itiraf etmişlerdir. 1952'de 19. Kongre'de, Sovyetler Birliği'nde brüt tahıl ürününün 128 milyon ton olduğu bildirilmiştir. Fakat 6 yıl sonra bir genel kurul toplantısında bu rakamda %30 oranında bir abartının olduğu teyit edilmiştir. Kruşçef, 1961 Parti Kongresi'nde ve başka toplantılarda, parti, devlet ve iktisat yetkililerinin yanlış iktisadi raporlar verdiklerini ve istatistiklerde sahtekarlık yaptıklarını açıklamıştır (Uludağ ve Mehmedov 1992:11).

Tablo 13: Yıllara Göre GSMH Büyüme ve Enflasyon Oranları

Yıllar	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Büyüme	3.0	-5.0	-19	-16	-20	-5.4	7.1	9.9	1.8	0.0	3.1
Enflasyon		170	1259	1363	95.7	31.9	35.0	14.7	16.6	39.8	9.5

Kaynak: T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı, Şahin Yaman
(<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/ocakozel2002/reform.htm>)

Sosyalist ekonomiden liberal ekonomiye geçiş, çok kısa bir zamanda gerçekleştiği için bu süreç keskin bir dönüşe sahne olmuştur. İnsanlar serbest piyasa ekonomisine kısa bir sürede adapte olamadığı gibi ülke, ekonomik bir kriz sürecine girmiştir. Bu kriz döneminde üretim azalmış, işsizlik artmış ve enflasyon 1992’de %1300 olmuştur. Bu döneme ilişkin ekonomik göstergeler, açık bir biçimde geçiş döneminin tüm sancularını yansıtmaktadır. 1992’de -%19, 1993’te -%16, 1994’te -%20 düzeyinde gerçekleşen büyüme oranları doğal olarak halkın içinde bulunduğu ekonomik koşulları ağırlaştırmıştır.

Tablo 14: Fakirliğin Yıllara Göre Değişimi (Kent ve Kırsalın Karşılaştırılması)

Yıllar	Genel Fakirlik	Kent	Kır
1996	43.5	30.3	49.6
1997	43.0	22.1	55.3
1998	54.9	42.2	62.4
1999	55.3	42.4	60.0
2000	52.0	43.9	56.4

Kaynak: İbragimova 2002:51

Tablodan da görüldüğü gibi genel fakirlik düzeyinin yüksek olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Yine fakirlik düzeyinin kırsal kesimde daha belirgin olduğu görülmektedir.

Kırgızistan’da hayatın ekonomik boyutunun kötü seyretmesi milli kimlik inşa çabasını olumsuz etkilediği gözlenmiştir. Ekonomik sıkıntıların hat safhaya varması, geçmişte tüm canlılığıyla anımsayan halkın zihninde bu durum tam bir kâbus olarak tasavvur edilmiştir. Daha önce kötü de olsa bir geçim kaynağına sahip olan insanların serbest piyasaya geçiş sürecinde bunu kaybetmelerinin getirmiş olduğu geçim endişesi,

insanların yeni sürece karşı kin ve nefretle bakmalarını beraberinde getirmiştir (Unan 2001:23-24). Bunda insanların serbest piyasanın gerektirdiği zihniyet ve davranış kalıplarını kazanamamış olmalarının da etkisi büyüktür. Halkın yeni sürece kin ve nefretle bakmalarının temel nedenleri sorulduğunda, hemen dün (1991 öncesi) ile bugün (1991 sonrası) arasında ekonomik anlamda kıyas yapma yoluna gidildiği ve eğer Sovyet sistemi çökmeseydi bugün aç ve işsiz olunmayacağı kanaati serdedilmektedir. Aldıkları cüzi aylıklarla rahat bir biçimde Moskova'ya kadar seyahat edebilme imkânından söz eden ve eski günleri özlemle yâd eden insanlar halkın çoğunluğunu oluşturmaktadır. Ancak Sovyet sosyalleştirme sürecinden geçmiş neslin kamusal alandan çekilmesiyle “bağımsız Kırgızistan” kimliğinin ehemmiyetinin daha iyi anlaşılacağı beklenmektedir.

Milli kimliğe olan sadakati engelleyen sadece eski Sovyet sisteminin kültürel atmosferini teneffüs etmiş bir kitleye mal etmenin ya da yaşanan ekonomik krizlerle izah etmenin kâfi gelmediğini belirtmek gerekir. Bürokrasinin ve siyasilerin yolsuzlukla özdeş hale gelmeleri, Kırgız kimliğine olan inancı zedelemektedir. Bu bağlamda yolsuzluğa bulaşmış olan siyasilerin topluma hedef göstermeleri eğitim düzeyi yüksek olan bir toplum için nafi bir çabadır.

Liberal ekonomi, aynı zamanda kendine özgü bir zihniyet dünyasını da talep etmektedir. Nitekim Kırgızistan'daki esnaf ve işçilerin Sovyet dönemindeki ataletle alışmalarından dolayı serbest piyasa ekonomisinin alışkanlıklarını henüz tam olarak kazanamamışlardır. Yurt dışından gelen firmalar, pahalı olmasına rağmen dışarıdan işçi getirmeyi tercih etmektedirler. Bunun temel nedeni, Kırgız işçilerinin verimli çalışmamalarıdır. Kırgızistan, etkin ve verimli çalışma alışkanlığının olmadığı bir toplum olarak düşünülebilir. Bu da Sovyet sisteminin garanti maişet vermesinden kaynaklanmaktadır. Esnaf; vitrin düzenleme, temizlik yapma, müşteriyle ilgilenme ve bir şeyler satma gayreti içinde olma gibi alışkanlıklarını henüz tam olarak kazanılabilmiş değildir.

Tablo 15: Kırgızistan ile İlgili Temel Ekonomik Göstergeler

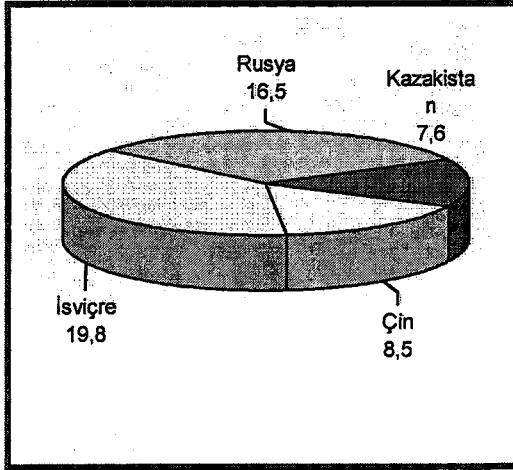
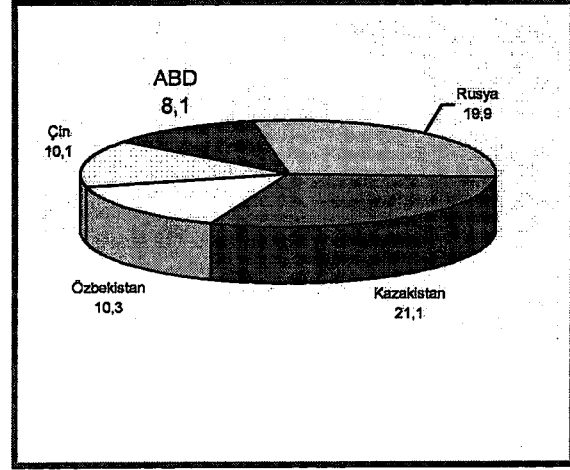
Yıl	GSYİH (Milyar USD)	Kişi Başına Gelir(USD)	Büyüme Oranı (%)	Enflasyon Oranı (%)	İhracat (Milyon USD)	İthalat (Milyon USD)
1996	1,8	238	5,6	31	505	838
1997	1,8	262	9,9	23	631	646
1998	1,6	268	2,1	10	535	756
1999	1,2	262	3,6	36	454	842
2000	1,4	283	5,1	19	504	510
2001	1,5	312	5,3	7	476	554
2002	1,6	325	0,5	2	486	467
2003	1,9	379	6,7		590	673

Kaynak: T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü
(<http://www.dtm.gov.tr/anl/raporlar/ORTA%20ASYA-BDT/Kirgizistan.doc>)

Temel ekonomik göstergelere bakıldığında gayri safi milli hâsılanın (GSMH) düşük olduğu görülmektedir. Bu durum kişi başına milli gelire de yansımış ve 2003 itibariyle kişi başına milli gelirin 379\$ olduğu tespit edilmiştir. Fert başına düşen bu gelirin temel insani ihtiyaçların karşılanması açısından yetersiz olduğu açıktır. Yerli ve yabancı gözlemcilerin rahat bir biçimde fark ettikleri gibi yüksek düzeyde bir kayıt dışı ekonomiden söz etmek mümkündür. Aylık ücretler resmîyette 30\$ civarında görünürken reel piyasada bu ücretler en az 50\$ civarında seyretmektedir.

Ülkenin ekonomik anlamda büyüme trendine bakıldığında bunun yıllara göre istikrarsız bir durum arz ettiği hemen fark edilmektedir. Bu durum tamamen liberal ekonomi modelini tercih eden ülkenin dış piyasalardan etkilenmesiyle açıklanabilir. Nitekim, 1999 yılında Rusya'da meydana gelen ekonomik kriz ülkeyi doğrudan etkilemiş ve enflasyon oranının bir anda yükselmesine neden olmuştur.

Ülke ekonomisinin 1996'dan itibaren istikrar arz etmeye başladığı söylenebilir. 1991–1995 döneminde şahit olunan hiper enflasyonların yerine 1996'dan itibaren daha istikrarlı bir enflasyon trendinin yakalandığını görmekteyiz.

Tablo 16: Ülkenin ithalat ve ihracat yaptığı önemli ülkeler**İhracat Yapılan Ülkeler****İthalat Yapılan Ülkeler**

Kaynak: T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü
(<http://www.dtm.gov.tr/anl/raporlar/ORTA%20ASYA-BDT/Kirgizistan.doc>)

Kırgızistan, ithalatı ihracatından daha yüksek olan bir ülkedir. İthalat-ihracat arasındaki makas farkının yıllara göre açılıp daraldığı görülmekle birlikte son yıllarda bu yönde de bir istikrarın sağlandığını söylemek mümkündür. Ülke Rusya, Kazakistan, İsviçre ve Çin'e çoğunlukla ihracat yaparken ithalatını ise Rusya, Kazakistan, ABD, Çin ve Özbekistan'dan gerçekleştirmektedir. Bu süreçte Türkiye'nin Kırgızistan ile olan ticaret hacmi 2005 yılı itibariyle 26.689 milyon \$'dır. Türkiye'nin Kırgızistan'a olan ihracatı 21.182 milyon \$, ithalatı ise 5.507 milyon \$ olup Türkiye'nin Kırgızistan ile olan tarihi, kültürel ve siyasal ilişkilerinin çok gerisinde kalan bir ticaret hacminin olduğunu belirtmek gerekir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KIRGIZ GENÇLİĞİ, MİLLİ KİMLİK VE SADAKAT İLİŞKİSİ

Barthold, Bir Türkistanlıya; kimliğin nedir? diye sorulduğunda ilk önce kendisinin bir Müslüman olduğunu, daha sonra yaşadığı muhitin mukimi olduğunu... Bu zat bir kabileye müntesibi ise büyük bir ihtimalle kabilesinin adını söyleyeceğini belirtmektedir (Gladney 1989:308). Böylelikle Türkistan coğrafyasında kabile, bölgecilik ve din aidiyetlerinin iç içe geçtiği görülmektedir.

Tüm Türkistan coğrafyasının temel örgütlenme biçiminin kabile bağlarına dayandığı bilinmektedir. Kabile, kan bağına dayanan bir sosyal örgütlenme biçimidir. İlişkilerin *biz* esasına göre şekillendiği bu yapıda, birey öncelikle kendi grubuna sadakat göstermek ile yükümlüdür. Nitekim Türk halkları kültür tarihine bakıldığında aile, aileler birliği (uruğ), boy-bod (kabile), bodun (boylar birliği-federasyon) ve il (konfederasyon ya da devlet) olduğunu görürüz (Kafesoğlu 2002:227). Kan bağına dayalı toplumsal örgütlenmenin egemen olduğu yapılarda bireyin kendi kimliğine sadakat göstermesi siyasi bir mahiyetin ötesinde var oluşsal bir sorun olarak görülür. Bu nedenle birey, hayatının her vechesiyle kendi toplumuna adanmışlık göstermek durumundadır.

İslam dininin Türkler arasında kabul görmesiyle artık dine olan sadakatin de toplumsal hayatta önemli bir rol oynamaya başladığı görülür. Dinin dünya görüşü, değerleri ve önerdiği yaşam biçimi toplumları harekete geçirmeye başlamış ve din kurumu tüm sadakatlerin üstünde bir adanmışlık talep etmeye başlamıştır. Türkistan coğrafyasında hanların “İslam dininin hadimleri olarak” meşruiyetlerini İslam dinine hizmet üzere bina ettikleri bilinmektedir. Bu meşruiyetin temel sağlayıcıları da din adamları ve tasavvuf erbabı olmuştur.

Sovyetler Birliđi'nin Orta Asya'ya nşfuzuyla eski kurumlar ve sosyal ilişkiler kşkşnden değiştirilmiş ve yeni bir Sovyet űst kimliğinin inşasına başlanmıştı. Bu nedenle, kabilecilik bağlarıyla ve dine dayalı örgştlenmelerle ciddi anlamda mşcadele edilmiştir. Břylelikle Sovyet vatandaşları öncelikle Sovyet kimliğine ve kurumlarına sadakat gşstermeleri gerekiyordu. Ancak Sovyet sisteminin 1990'larda çşkmesiyle yeni ulusal kimlikler inřa edilmeye başlandı. Ulus devletlerde birey, sadece ulusun manevi şahsına sadakat gşsterebilir. Bir űlkedeki yasa ve kurumlar, ulusu temsil ettikleri iřin onlara boyun eğilir. Ancak idealde olan bu ilke pratikte birçşok gşçlşk ile karşılaşmaktadır. Bu bağlamda ulusa yşnelik sadakati parçalayan birçşok engelden sřz edilebilir.

Kırgızistan'da 'ulus inřa sşrecinin diğer Orta Asya cumhuriyetlerine nazaran daha az yaygınlıkta gerçekteşiğine' dair gşzlemler, araştırmacıların űzerinde ittifak sağladıkları konuların başında gelmektedir. Kırgızistan'da yaygın ve etkin bir ulus inşasını engelleyen birçşok faktşrden sřz etmek mşmkündür. Etnik azınlıklar, dil sorunu, bşlgecilik ve akrabalık ilişkileri, Sovyet kurumlarının etkisi, atalet kşltşrş, otoriteryan eğilimler bunların başlıcalarıdır. şimdi gşçlş bir ulusal kimlik oluşumunu engelleyen bu faktşrleri aışıklamaya çalışalım.

5.1. KIRGIZ KİMLİĞİ'NE OLAN SADAKATİ ENGELLEYEN FAKTÖRLER

5.1.1. Etnik Azınlıklar

Sovyetler Birliđi'nin çşkmesiyle Kırgızların Kırgızistan űzerindeki benlik iddiaları diğer etnik grupları űrkřtmřř ve 'tarihi vatanları'na dşnmelerine neden olmuştur. Dil, kşltşr, siyaset ve ekonomik alanlarda űstřn olan Rusların Moskova yşnetiminin çşkmesi ile kendilerini garip bir sşrecin işinde hissettiklerini tahmin etmek zor değildir. Dillerini bile şğrenmeye değer bulmadıkları Kırgızların, bir anda űlke yşnetiminde baskın olmaları, Rus nşfusu tedirgin etmiş ve 1989'daki nşfus oranı %21.5 iken 1999'a gelindiğinde bu oran %12.5'e gerilemiştir (Lowe 2003:123). Birçřok Rus, aışıkça Kırgızların egemen olduğu bağımsız Kırgız devletini kabul edememektedir. Çifte vatandaşlığın da ret edilmesi (Anayasa Madde 13/2) Rusları ciddi anlamda zora sokmuş, Kırgızistan veya başka űlkenin vatandaşlığı ikileminde bırakmıştır. Aynı

durum, Özbekler, Ukraynalılar, Tatarlar ve Almanlar için de geçerlidir. Tüm bunlara rağmen Kırgızistan'da hala ciddi bir farklı etnik nüfusun varlığı (yaklaşık %35) ülke içinde ciddi problemlerin kaynağı olmaya devam etmektedir. Dil, kültür ve din bu problemlerin başında gelmektedir. Bu sorunlar ise ülkede değerler birliğinin sağlanmasını güçleştirmektedir.

5.1.2. Dil İkilemi

Dil, etnik kimliğin en temel belirleyenlerinden biri olup Sovyet sonrası yapılanmada etnik dirilişin en önemli sorunlarının başında gelmektedir. 1980'lerin sonunda Kırgızca SSCB'de en zayıf olan dillerin başında gelmekteydi. Kırgızistan'da Kırgız olmayanların yüksek orandaki varlığı, Kırgızların yazılı döneme geç girmeleri ve kırsal kesimde yaşamaları, Kırgızcanın Rusça karşısında aşağı bir statüde olmasına neden olmuştur. 1989'a gelindiğinde Bişkek'teki 69 okuldan sadece üç tanesi Kırgız dilinde eğitim-öğretim yapmakta idi. Kırgızistan'da Sovyet hakimiyetinin bitiminde 5.6 milyon kitaptan sadece sadece %4'ü Kırgız dilinde idi. Sosyal ve siyasi değişim, 1980'lerde hoşnutsuz bir Kırgız kent kesiminin oluşmasına neden olmuş ve yeni Kırgız entelektüellerinin Rus diline ve kültürüne meydan okumaya başlamalarına neden olmuştur (Huskey 1997:658-660).

Gorbaçov'un politikaları etnik uyanışı hızlandırmış ve Eylül 1989'da Kırgız Parlamentosu, Devlet Dili üzerine bir kanun çıkararak, Kırgızca'yı devlet dili ve Rusçayı ise etnik gruplar arasındaki iletişim dili olarak tanımlamıştır (Abazov 2002a:507). Dil statüsü daha sonra değiştirilmemiş ve aynen korunmuştur. Şubat 2003'te kabul edilen Kırgız Anayasası'nın 5. maddesine göre, Kırgızca devlet dili Rusça ise resmi dil olarak nitelendirilmektedir. Ancak, "devlet veya resmi dilleri bilmediklerinden dolayı vatandaşların hakları ve özgürlükleri kısıtlanamaz" denmektedir.

Kırgızca, başkent Bişkek ve Çüy vilayeti haricinde, en yaygın olarak kullanılan dil konumundadır. Etnik gruplar ya Rusça ile veya Kırgızca ile kamusal alana katılmaktadırlar. Rusça, özellikle Başkent Bişkek'te, etnik gruplar arasında ortak iletişim dili olarak kullanılmaktadır. Kırgız halkının %70'inin Kırgızca'yı, Kırgız ve

Özbeklerin ise %33'ünün Rusçayı akıcı bir biçimde kullanabildikleri tespit edilmiştir (UNDP CCA:2001:67; First National Census 1999). Gençler yaş, statü, milliyet ve hatta yaşadıkları bölgelere göre değişiklik arz etmekle birlikte ortalama %48 oranında iki dili konuşabilmektedirler. Kırgızistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Kırgız dili önem kazanmaya, idari ve eğitim dili olmaya başladı. Bugün Kazakların %50'si ve Özbeklerin %25'i, Rusların ise %3'ü Kırgızca'yı iyi derecede konuşabildiklerini belirtmişlerdir. Rusların yoğun olarak yaşadıkları Bişkek'te ve Çüy bölgesinde Kırgızca'yı öğrenme oranları %5 iken bu oran Rusların çok düşük olarak yaşadıkları Narın bölgesinde %28'e çıkabilmektedir.

Rusça hala siyasi ve kültürel yaşamda baskın olan bir dildir. Rusların kendi dillerinin bilim, kültür ve medeniyet dili olduğuna ve Kırgızcanın ise folklor, mahalli ve hatta göçebe insanların dili olduğuna dair kanaatlerini değiştirmek zor görünmektedir. Dil bağlamında, Kırgızistan'daki Rusların çok katı olduklarına şahit olunmuştur. İmparatorluk bakiyesi olmanın verdiği 'büyüklük psikolojisi' ile 'azınlık' durumunu hazmedememelerinin bunda etkisi olabilir. Bu nedenle Ruslar, bir anlamda Kırgız Cumhuriyeti'nin dil politikalarına direnmekte ve Rusçanın resmi dil statüsünün sürmesini talep etmektedirler.

Kırgız halkının elit kesiminin Rusçayı bir iletişim dili olarak kullandıkları ve bir statü göstergesi olarak algıladıkları, bu nedenle devletin en üst kademesindeki insanların günlük yaşantılarında bile Rusça ile konuşmayı tercih ettikleri bilinmektedir. Başkanlık Sarayı'nda ve önemli devlet dairelerinde Rusça konuşulmakta ve resmi yazışmalar Rusça ile yapılmaktadır. Bu da doğal olarak Kırgız dilini ikinci plana itmektedir. Temmuz 2005'te yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerine, milliyetçiliğin bir göstergesi olarak, adayların dil (Kırgızca'yı bilme düzeyi) sınavından teste tabi tutulmaları (Zaman 15.05.2005) devletin en yüksek statüsüne talip olan insanların tarihi süreç içinde Kırgız halkından ve kültüründen ne kadar koştuklarının güzel bir örneğidir. Ancak Ruslaşmış Kırgız elit kesiminin Rusça konuşması, bunların gelecek nesillerinin de Rusça konuşacakları anlamına gelmez. Kırgızca açık olarak artık Kırgızistan'da bir fırsat dili

haline gelmiştir. Burada sorun Kırgız olmayanların ısrarla Kırgızca'yı öğrenmeyi ret etmeleridir. Bu durum Kırgızistan'da ileride dil birliğine ve etnik uyumun bozulmasına neden olabilir. Fakat medyanın, önemli akademik birimlerin ve bürokrasinin iletişim dili olarak Rusçayı tercih etmeleri Rusçanın Kırgızistan'da uzun bir müddet iletişim dili (*lingua franca*) olacağını göstermektedir (Lowe 2003:119).

5.1.3. Bölgesel Farklılaşma: Kuzey ve Güney İkilemi

Tanrı Dağları'nın Kırgızistan'ı doğu-batı istikametinde boydan boya ikiye ayırması ülkenin kuzeyi ile güneyi arasında ulaşım ve iletişim başta olmak üzere ekonomik ve kültürel açıdan ciddi sosyal sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tanrı Dağları'nın iki yakası arasında karşılıklı kuş uçuşu 100 km olan illere ulaşabilmek için karayolu ile bir gün sürecek bir yolculuk yapmak gerekir.

Ülkenin kuzey kesiminde Çuy, Narın ve Talas vilayetleri yer alırken Tanrı Dağları'nın yükseltilerinin bitmesiyle yavaş yavaş Fergana Vadisi'ne giriş yapılır ve Kırgızistan'ın güney kesimleri başlar. Celal Abad, Özgen (bir zamanlar Karahanlıların Başkenti) ve 2003'te 3000.yılı kutlanan tarihi Oş kenti bu bölgenin önemli üç kentidir. Etnik açıdan kuzey kesimde Rus nüfus yoğun olarak yaşarken güney kesimde ise Özbek nüfus yer almaktadır. Bu nedenle ülkenin kuzeyinde Rus kültür ve değerlerinin baskın olduğu buna karşılık ise güney kentlerinde Özbek kültürünün yaygın olduğu hemen fark edilir (Tutar 2005:174-177)..

Güneydeki halkın yaşam tarzı kuzeydekilerden önemli ölçüde farklılık gösterir. İnsan, Fergana Vadisi'ne iner inmez farklı bir kültürel atmosferle karşılaştığını hisseder. İslam, geleneksel yaşam tarzına sahip olan bu halkın derin şuuruna nüfuz etmiştir. Yetmiş yıllık sovyetleştirme operasyonuna rağmen, güneydeki halkın yaşam tarzının kuzeydeki halkın yaşam tarzından farklı olduğu hemen anlaşılır. Zira bu bölge, tarihsel olarak Fergana kültürel havzasının bir uzantısı niteliğinde olup Buhara, Semerkand gibi tarihi İslam kentlerinin çekim alanlarıyla bütünleşmiş bir niteliğe sahiptir. Yerleşik yaşam süren güneyin her zaman İslam ile olan bağları güçlü olmuş ve geleneksel kalmıştır.

Buna karşın ülkenin kuzey kesimi daha endüstrileşmiş ve Ruslaşmıştır (Lowe 2003:119; Anderson 1999:3).

Kökleri 16. yüzyıla kadar uzanan kuzey-güney ikilemi, güney kabilelerinin söz konusu tarihten itibaren İslamlaşma sürecine girmeleriyle başlar. Ülkedeki kuzey-güney ayrımı Sovyetler döneminde de varlığını sürdürmüştür. Sovyet Dönemi'nin önemli bir kısmında kuzeyli (Narın) bir lider olan Turdakun Usubaliyev, KKP'nin genel sekreterliğini (1950'den 1985'e kadar) üstlenmiş, 1985'ten sonra ise güneyli bir lider olan Absamat Masaliev göreve getirilmiştir (Koldys 2002:525). Ancak Sovyetler Dönemi'nde kabile ve akrabalık ilişkilerine izin verilmediğinden aile, klan ve bölge sorunları ortaya çıkmamıştır. Masaliev, 1990'da kuzeyli olan Akaev tarafından uzaklaştırılmış ve Kırgız yönetimi bir daha kuzeylilerin eline geçmiştir. Ancak 24 Mart 2005'te gerçekleşen sivil isyan neticesinde güneyli bir lider olan Kurmanbek Bakiyev, Cumhurbaşkanlığı makamına oturmuştur. 10 Temmuz 2005 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimi ile Bakiyev seçimi kazanarak durumunu meşrulaştırmıştır. Ancak kuzeyli veya güneyli şeklindeki yaklaşımlar, bölgeciliğin bir uzantısı olduğundan ülke için yapısal bir sorun niteliğindedir. Kırgızistan'da hiçbir politikacı bölgeciliğin ötesinde, sorunlara; "Kırgızistan" perspektifinden yaklaşmadıkça ülkedeki bu ayrımın taraftarı olmaktan kurtulamaz. Bu nedenle, Akayev ya da Bakiyev, bu sürecin son halkası değildir. Sonuç olarak, kuzey-güney çekişmesi, bölgesel sadakatin milli sadakatten üstün olduğunu ve Kırgız toplumunun henüz milli bir bilince ulaşamadığını göstermektedir.

5.1.4. Aile Bağlarının Güçlü Olması

Tarih boyunca aile, kabile ve yerel bağlar, üst kimlik olan Kırgız kimliğinden daha güçlü olmuştur. Bu durum bugün de varlığını sürdürmekte ve insanların ulusa olan sadakatlerini parçalamaktadır. Bunların ülke içinde yarattıkları bölünmüşlük, en az Kırgızlar ile Ruslar arasındaki bölünmüşlük kadar derindir. Destek arayan liderler, muhakkak klan veya bölgesel bağlara uzanmak zorundadır. Bu toplumsal ağı gözetmeyen hiçbir siyasi aktörün uzun süre siyaset yapma olanağı yoktur.

Sovyetlerin tüm çabalarına rağmen bu yapı çözülememiş ve etkileri günümüze kadar gelmiştir. Sovyet döneminde, özellikle Rus nüfusun yoğun olduğu Bişkek ve çevresinde, bu ilişkileri beklemek gerçekçi değildir. Zira 1989 nüfus sayımına göre Bişkek nüfusunun %55'i Rus, %27'si ise Ruslaşmış Kırgızlardan oluşmakta idi (Hvoslef 1997:97). Kırgız dilini bile konuşmaktan imtina eden bu nüfustan geniş akrabalık ilişkilerini tasvip etmelerini düşünmek hakikate muhalif bir durumdur. Ancak Sovyet dönemi boyunca nüfusun önemli bir kısmının kırsal kesimde yaşaması nedeniyle söz konusu insanların geleneklerini sürdürdüğünü düşünme imkânı vardır. Fakat bu toplumsal kesimin hiçbir dönüşüme uğramadığı anlamına da gelmez.

Kırgız aydınlarının ayıl ve uruğ (kabile) konusunda farklı iki görüş etrafında kümелendiğini söylemek mümkündür (Hvoslef 1997:108). Birinci görüşe göre; klan ve kabile ilişkileri bir toplumda "millet kimliği"nin oluşumunu engelleyen ve medeni olmayan bir temayüldür. Bu nedenle, anayasa başta olmak üzere aksakallık kurumunun yoğun bir mesuliyet yüklenmesini kabul edilemez, ilkel bir yaklaşım olduğuna inanmaktadır. Hatta Kırgızistan'ın siyasi yapısının millet menfaatine göre değil de uruğların ittifaklarına göre şekillenmesini bir talihsizlik olarak addetmektedirler. İkinci bir görüş ise akrabalık ilişkilerinin Kırgız toplumu için bir övünç kaynağı olduğuna inanmaktadır. Bunun birkaç nedenini saymak mümkündür. Öncelikle akrabalık Kırgız toplumunda bir sigorta işlevini görmektedir. Bir insanın yaşlılığı, acısı ve mutluluğu esnasında tüm sorunlarını paylaşacağı bir yardımlaşma ağı olarak güçlü akrabalık ilişkileri bir şanstır. Kıtlik zamanlarında bireylerin yardımlaşma esnasında sorunlarını çözecekleri kabul edilmektedir. İkincisi ise demokrasiden yana tercihini koymuş olan Kırgızistan Cumhuriyeti ile ayıl ve uruğçuluk örgütlenmesinin birbirini desteklediği kanaatindedir. Zira kabile ilişkilerinde ihtiyarlar konseyi, sorunlara çözüm ararken kamunun kanaatlerini dikkate alarak rey belirtirler. Bu da toplumun görüşü olarak ortaya çıkar. Zaten demokrasiden murat kamuoyunun kanaatidir. Böylelikle uruğçuluk ile demokrasi aynı şeyi paralel bir biçimde arzu eder. Bu nedenle güçlü akrabalık ilişkilerinin varlığı Kırgız Demokrasisi ile uyum içinde bir niteliğe sahiptir. Üçüncü olarak, geçmişini bilmeyen hiçbir milletin ayakta kalmasına imkan yoktur. Kırgız toplumunun tarihsel yapısı geniş aile üzerine kurulu olup bir insan 7 atasını bilmek durumundadır. Bunu bilmeyen bir insan *mankurt* olur. Nitekim *mankurt*ün üç özelliği

vardır: mankurt ana dilini bilmez (unutur), mankurt kimliğini (kim olduğunu, ana-babasını) bilmez ve mankurt ata yurdunu bilmez.

Kabile bilincinin canlı olması beraberinde bir takım siyasi sorunları da getirmektedir. Hiçbir uruğun kendi bayrağını öne çıkarmaması için bayrağın tündük olarak tasarlandığı belirtilmişti. Tündük'ün kenarlarından sarkan kırk ip Kırgızların kırk boydan geldiklerinin ve aynı çatı altında birleştiklerinin bir sembolüdür. Hakikatte ise bu kabileler her zaman uyum içinde bulunmamışlar ve zaman zaman çatışmışlardır. Üçüncü bölümde izah edildiği üzere Rusların Kırgız, Kazak ve bilumum Türk memleketlerini ele geçirmelerinde boylar arasındaki rekabetin ve uzlaşmazlığın payı büyüktür. Bu durum açıktır ki Kırgızların Kırgızlık kimliklerine olan 'sadakatlerini' baltalamaktadır. Fakat Kırgızistan'da sorun taraflar arasında bu nokta-i nazardan değil de farklı ideolojik ve menfaat mülahazalarından değerlendirilmektedir.

Uruğçuluk sorunu özellikle yerel düzeydeki seçimlerde kendini açıkça göstermektedir. Mahalli seçimlerde insanlar, parti programlarını veya adayların projelerini değil de kendi uruğlarının pozisyonlarına göre seçim yapmaktadırlar. Ancak ulusal düzeydeki seçimlerde uruğların etkisinin zayıf kaldığı anlaşılmaktadır. Ulusal seçimlerde bölgesel faktörlerin, partilerin ve adayların nüfuzu yani devlet nezdinde iş yaptırabilme kabiliyetleri ve ekonomik durumları da önem arz etmektedir. Bu nedenle, Kırgızistan'da ulusal sadakat bağlarını parçalayan faktörlerin başında "klan ve bölgecilik" ilişkilerinin geldiğini söylemek mümkündür.

5.1.5. Sovyet Kurumlarının Etkisi: Öteki ya da Düşman İmajı

Bir kimliğin var oluşunda dışsal faktörlerin etkili olduğunu belirten Barth (2001:18-21), toplumsal etkileşim sürecinde bir kimliğin farklı bir kimlikle karşılaşması durumunda söz konusu kimliğin ya kabul edileceğini ya da ret edileceğini belirtmektedir. Bu tanınma ya da tanınmama sürecinde oluşan önyargılar, kimliğin oluşumunu belirleyen unsurlar olarak kabul edilmektedir. Milli kimlik açısından 'düşman imajı' grup kimliğini pekiştiren dışsal bir faktördür. Düşman imajı grubun kendi iç çelişkilerini örtmesi nedeniyle milli kimliğe katkıda bulunur.

'Ulus devlet bağlamında inşa edilmeye çalışılan Kırgız Kimliği', 'öteki'ne yönelik olarak bir bağımsızlık mücadelesi neticesinde elde edilmediğinden söz konusu kimlik bilincinin zayıf olduğu söylenebilir. Bugün Kırgız Cumhuriyeti'nde kabile, bölge, etnik kimlik ve Sovyet kimliği gibi farklı kimlik unsur ve sadakatlerinin iç içe geçtiğini söylemek mümkündür. Hemen her vilayet valiliğinin önünde ve hemen her devlet dairesinde Lenin'in fotoğraf ya da heykelleri mevcuttur. Bu durumun asıl nedeni, bağımsızlığın 'öteki'ne karşı yapılmamış olması ve adeta evrimin doğal bir uzantısı olarak algılanmasıdır. Halkın önemli bir kısmı Sovyet Dönemi'ne sempati duymaktadır. Aydınlar da Kırgız Sovyet tarihi kesitini, Kırgız Kimliği'nin ayrılmaz bir parçası (pozitif anlamda) olarak değerlendirmektedirler. Böylelikle Sovyet dönemi zihniyet dünyası ve kurumlarının tesirlerinin sürmesi, güçlü bir Kırgız kimlik bilincinin oluşumunu engellemektedir.

5.1.6. Diğer Etkenler: Siyasi ve Mali Kurumların Fonksiyonları

5.1.6.1. Otoriteryanizm

Orta Asya toplumları demokratik katılımlı siyasi bir geleneğe sahip olmadıklarından mevcut siyasi yapıyı demokratikleşme alanında zorladıkları söylenemez. Orta Asya'daki liderler de Sovyet kültürü ile yetişmiş ve Sovyet bürokrasisinin önemli mevkilerinde bulunmuş kişilerdir. Orta Asya'da siyasi yapı bu elit tarafından inşa edilmeye çalışılmaktadır. Ancak burada yaratılmaya çalışılan kimlikler, devlet ve toplum eksenini dikkate almakla birlikte şahıs ağırlıklı bir örgütlenmeye yöneldikleri söylenebilir. Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan örneklerine bakıldığında otoriteryan eğilim kendisini aşırı bir biçimde hissettirir. Demokratik bir zihniyete ve kültüre sahip olmadıklarından, devlet kurumları kişiler etrafında örgütlenmekte ve adeta Sovyet öncesi hanedanizm yönetimini andırmaktadır. Bu nedenle Sovyetlerin otoriter siyasi mirası bir anlamda şekil değiştirerek bugün de varlığını sürdürmektedir (Akbarzadeh 1997:517,527). Bu da toplumun demokratikleşmesine öncülük edecek olan yönetici elit kesimin toplumsal gelişmenin bizzat kendisine engel teşkil etmektedir. Bu nedenle bu toplumlarda demokrasinin güçlülerin yararına işleyen bir sistem olduğu

imajı yaygınlaşmaktadır. Bu durum ekonomik zorluklarla birleşince toplumda Sovyet rejimine olan özlemi pekiştirmektedir. Oysa 70 yıllık Sovyet rejiminin Orta Asya toplumlarına bir kabus gibi çökmesi, söz konusu toplumların bu rejimi “öteki”leştirmesi beklenirdi. Tam tersine bugün gelinen noktada toplum bu rejime ve kurumlarına özlem duymakta ve hatta bu özlem ‘milli kimlik’ inşasını güçleştirmektedir.

5.1.6.2. Atalet Kültürü

Atalet, fizik biliminde ‘eylemsizlik hali’ olarak tarif edilir. Psikoloji biliminde değişime gösterilen direnç anlamına gelirken terim aynı zamanda işsizlik, işlemezlilik anlamlarına da gelmektedir (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Atalet>).

Sovyet kalıntısı toplumlarda atalet hat safhada bulunmaktadır. Dört beş kuşaktan beri devletin sağlamış olduğu iş ve geçim garantisi nedeniyle insanların, yaratıcı ve verimli çalışma alışkanlığını ve ahlakını kazanamadıklarını ya da unuttuklarını varsayabiliriz. Stalin’in baskıcı politikaları nedeniyle sistemin ilk yıllarında verimli çalışma gerçekleşmiş ise de daha sonraki yıllarda insanlar ataletle geçinmenin yollarını bulmuşlardır.

Kapalı bir sistem olması nedeniyle insanların kendi yaşam tarzlarını başka toplumların yaşam standartları ile kıyaslama imkânı yoktu. Bu nedenle bakımsız, insani temel ihtiyaçları karşılama imkânından uzak tek odalı evlerde yaşamak, insanlara garip gelmemekteydi. Buna ek olarak, asgari düzeyde olsa dahi garantili bir geçimin verilmesi insanları mutlu etmekte idi. Bu nedenle verimli ve prensipli çalışma alışkanlığını kaybeden toplumun, özel girişimcilik ruhunu da kaybettiğini söyleyebiliriz.

Sovyet sisteminin çökmesi ile ortaya çıkan vahim manzara karşısında insanlar, serbest piyasaya alışamamanın sıkıntısını yaşamaktadırlar. Devlet, yaşam için asgari düzeyde dahi garanti vermediğinden insanların çalışma alışkanlığını kazanmaları gerekir. Aile fertlerinin geçimi, eğitim ve sağlık sorunları ancak sıkı bir çalışma neticesinde

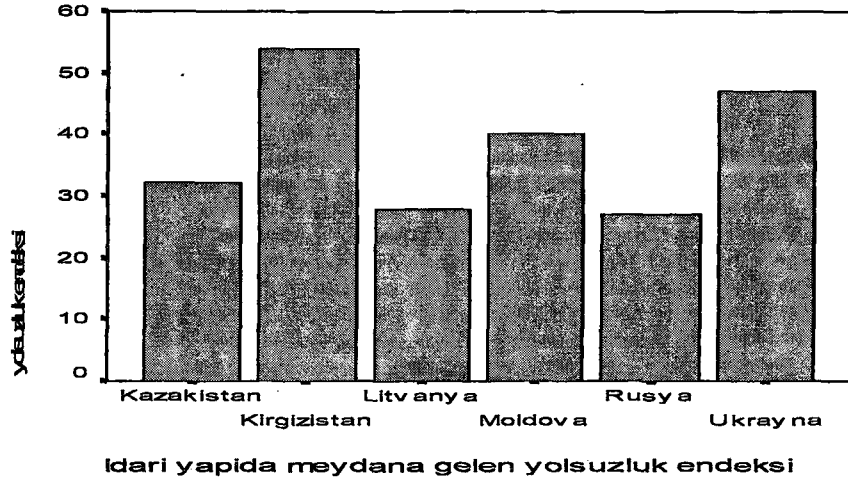
karşılanabilir. Fakat buna alışkın olmayan eski zihniyet, yeni sistemi bir kâbus olarak algılamaktadır.

Toplum üyelerinin parazit gibi kısa yoldan ve başkasının sırtından geçinmenin yollarını aramaları ülke için ciddi sorunlar oluşturmaktadır. Bu zihniyet kalıbında insan, ürettiğinin karşılığını talep eden değil, hak etmediği bir servetin ve rahatlığın peşindedir. Herkes kısa yoldan zengin olma, rahat ve huzura kavuşmanın hesaplarını yapmaktadır. Bu nedenledir ki, her kurumda yolsuzluklar hat safhaya varmış bulunmaktadır. Yolsuzluğun bulaşmadığı hiçbir kurum ve kuruluş kalmamıştır. Eğitimde öğrencilerin sınıflarını geçebilmeleri ders başına belirlenmiş ücrete (rüşvete) bağlıdır. Bu mekanizma ilkokuldan üniversiteye kadar istisnasız işlemektedir. Yaptığımız mülakatlarda, Türkiye'ye ilk yıllarda gönderilen öğrenci kitlesinin seçiminde de söz konusu mekanizmanın etkili olduğunu öğrenmiş bulunmaktayız. Bu nedenle Kırgızistan'dan Türkiye'ye ilk yıllarda gelen öğrenciler arasında ciddi bir başarısızlık oranı saptanmıştır (Tutar 2002:78).

5.1.6.3. Yolsuzluk

Yolsuzluk, sistemin herhangi bir parçasının sistemin amacı dışında fonksiyon icra etmesi hadisesi olarak tanımlanır. Birçok çeşidi olmasına rağmen yolsuzluğun en çok bilineni siyasi olanıdır. Siyasi yolsuzluk, kamu görevlilerinin rüşvet, gasp, iltimas, adam kayırma, zimmete para geçirme gibi meşru olmayan yollardan kazanç sağlamalarıdır (<http://en.wikipedia.org/wiki/Corruption>).

Kırgızistan ekonomisinin en önemli sorunlarının başında yolsuzluk gelmektedir. Ülkenin bağımsızlığından beri bu sorun devlet kurumlarının her kademesinde kendisini hissettirmiştir. Bunu önlemek amacıyla yönetim, zaman zaman yabancı kuruluşların yardımına başvurmuştur. Bu amaçla ulusal yolsuzluk karşıtı kurumlar ve politikalar geliştirilmeye çalışılmıştır (<http://www.oecd.org/dataoecd/48/42/37237978.pdf>).

Şekil 4: Bazı Ülkelerin İdari Yapılarında Meydana Gelen Yolsuzluk Endeksi

Kaynak: *Corruption In Kyrgyz Republic*, United Nations Development Program and Center of Public Opinion Studies and Forecasts, Bishkek, 2002

Sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde çok etnik kimliğin hüküm sürdüğü bir ülke olarak Kırgızistan, güçlü bir Kırgız kimliğine sahip olabilmek için güçlü bir ekonomiye ihtiyacı vardır. Yolsuzluk, işsizlik ve ücretlerin temel ihtiyaçları karşılayamayacak düzeyde düşük olması milli kimliği aşındıran, ona olan güveni zedeleyen bir hal almaktadır. Bu durum aynı zamanda bir asayiş sorunu olarak mafya ve güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Ülke yöneticilerinin özelleştirme sürecinde yaptıkları yolsuzluklara ek olarak mafya, güvenlik ve işsizlik sorunları halkın devlet kurumlarına ve hukuk düzenine olan güvenini bir hayli zedelemiş görünmektedir.

Tablo 17: Bazı Ülkelerin Rüşvet Endeksleri

Ülke Sıralaması	Ülkeler	1999 Rüşvet Derecesi
1.	Danimarka	10.0
2.	Finlandiya	9.8
18.	Amerika	7.5
25.	Japonya	6.0
31.	Macaristan	5.2
39.	Çek Cumhuriyeti	4.6
44.	Polonya	4.2
45.	Rusya	2.4
86.	Kazakistan	2.3
87.	Kırgızistan	2.2
95.	Özbekistan	1.8
96.	Azərbaycan	1.7
99.	Kamerun	1.5

Kaynak: Yakışık 2003:79

Tablodan da anlaşıldığı gibi rüşvet endeksi 0 ile 10 arasında bir ölçeğe göre belirlenmiştir. Tablo, sıfıra yaklaşıldığı oranda ülkenin idari yapısında suiistimallerin çok olduğunu, 10'a yaklaşıldığı oranda da ülkenin idari yapısında suiistimallerin az olduğunu göstermektedir. Geçiş sürecinde olan ülkelerin 0 ile 6 arasında yer aldıklarını görmekteyiz. Kırgızistan başta olmak üzere Rusya ve Orta Asya, rüşvet ve suiistimallerin yaygın olduğu ülkeler kategorisinde yer almaktadırlar.

5.2. KIRGIZ GENÇLİĞİNİN DEVLET KURUMLARINA OLAN SADAKATLERİ: UYGULAMA

Siyasi sadakat, siyasi bir oluşuma, cemaate, onun kurumlarına, temel kanunlarına, önemli siyasi ideallerine ve genel siyasi hedeflerine adanmışlık ya da özdeşleşme durumu olarak tanımlanmıştır. Siyasi sosyalleşme, siyasal değerlerin genç nesillere aktarılması ve bir yaşam tarzı olarak onlara benimsetilmesi 'siyasi sadakat' kavramının oluşumuna yol açar. Bu bağlamda sadakat, insanın adanmışlığıyla ilgili bir durumdur. Bu adanmışlık bazen bir nesneye, insana veya insan grubuna, düşünceye, göreve ya da bir davaya adanmışlık olarak tanımlanabilir. Sadakat, bir insanın düşünce ve eylemlerinde ifadesini bulur ve bireyin sadık olduğu şeyle aynileşmesini sağlar.

Gençlik, bir toplumun en dinamik kesimini oluşturur. Hayat döngüsü içinde toplumsal kültür, siyaset ve ekonomik yaşamda aktif olan bu kesim hiçbir yönetim tarafından ihmal edilmemiş ve onlar üzerinde her zaman hesap yapılmıştır. Bugün yeryüzünde var olan tüm toplumların milli değerlerini genç kuşaklara aktarmak için ne kadar yoğun bir çabanın içinde oldukları açıkça görülmektedir. Eğitim kurumları başta olmak üzere 'milli bilincin' gelişimi için her vasıta bu uğurda seferber edilmektedir. Siyasal sosyalleşme, (yeni) siyasi değerlerin genç kuşaklara aktarılması hadisesidir. Bu sosyalleşme sürecinden geçen birey, kendi devlet ve toplumsal kurumlarına güvenecek, onlarla bireysel aidiyeti arasında kopmaz bir bağın oluşumunu tesis ederek bütünleşmeye başlayacaktır. Bunu başaran her siyasal sistem özellikle gençlik nezdinde kendini emniyet altına almış olur. Eğer siyasal sosyalleşme sürecinde 'kimlik yırtılması' yaşanırsa milli kimliğe hanel gelir. Milli bütünlüğünü düşünen hiçbir ülke bu yolu seçmeyeceğinden bireyleri, özellikle genç kuşakları, eğitim kurumlarında sıkı bir siyasi sosyalleştirme sürecinden geçirme ihtiyacı duyacaktır.

5.2.1. Verilerin Yorumlanması

5.2.1.1. Frekans Tabloları

Aşağıdaki tablolarda, anket uygulanan öğrenci sayısı 700 olmasına rağmen bazı öğrencilerin yaş, cinsiyet, okul, sınıf gibi demografik değişkenlere ve etnik köken ve sembollere yönelik sorduğumuz soruları yanıtlamadıkları görülmüştür. Öğrencilerin bazı endişelerden dolayı kendi kimliklerini gizlemeye çalıştıkları tahmin edilmektedir. Cevaplanmayan sorular, 'kayıp değer' (missing value) olarak nitelendirilmiş ve hesaplamada dikkate alınmamıştır. Bu nedenle tablolarda var olan yüzdeler, geçerli yüzdeler olarak değerlendirmeye alınmıştır.

Tablo 18: Cinsiyet KATEGORİSİ

	erkek	kadın	Toplam
frekans	390	284	674
Geçerli Yüzde	57,9	42,1	100,0

Cinsiyet kategorisine bakıldığında toplam 674 öğrenci bu soruya yanıt vermiştir. Bunların 390 (%57.9)'ı erkek, 284 (%42.1)'ü ise kadındır. Erkek ve kadınların anketleri yanıtlama açısından makul bir oranı temsil ettiklerini düşünebiliriz. Ancak Kırgızistan'da 2003 yılında fiili olarak mezun olan öğrencilere baktığımızda bunların %54'ünün kız, %46'sının ise erkek olduğunu görmekteyiz (Women and Men...2003:47).

Tablo 19: Yaş Kategorisi

	18-22	23-27	28-32	Toplam
frekans	593	78	4	675
Geçerli Yüzde	87,9	11,6	,6	100,0

Ankete katılan öğrencilerin %90'a yakınının 18-22 yaş arasında olduğu görülmektedir. 18-22 yaş kategorisi Kırgızistan üniversitelerinde okuyan öğrencilerin yaş ortalamaları ile de uyum içinde görünmektedir (Education and Science...2003:97).

Tablo 20: Öğrencilerin Kaçınıcı Sınıfta Oldukları

	frekans	geçerli yüzde
hazırlık+birinci sınıf	131	19,3
ikinci sınıf	112	16,5
üçüncü sınıf	203	29,9
dördüncü sınıf	184	27,1
beşinci sınıf	47	6,9
altıncı sınıf	3	,4
Toplam	680	100,0

Öğrencilerin %60'a yakını üçüncü ve dördüncü sınıflarda okuduklarını belirtmişlerdir. Bu da araştırmanın sağlığı açısından iyi bir veri olarak nitelendirilebilir. Zira son sınıfa yaklaşmış olan bir öğrencinin hayata daha gerçekçi bir perspektifle yaklaşması beklenir. Bu da anketlerimizin içtenlikle yanıtlanması durumunda verilerimizin daha güvenilir olmasını sağlayabilir.

Tablo 21: Baba ve Anne Eğitim Durumu

Kategoriler	Baba Eğitim Durumu		Anne Eğitim Durumu	
	Sayı	%	Sayı	%
Lise	119	17.5	125	18.7
Yüksek Okul (iki yıllık)	187	27.5	173	25.9
Üniversite	338	49.6	337	50.4
Yüksek Lisans veya doktora	37	5.4	34	5.1
Toplam	681	100.0	669	100.0

Kırgızistan'da genel olarak yüksek düzeyde bir okuma oranından söz edilebilir. Araştırmamızın verilerinin Çüy bölgesi ve başkent Bişkek'ten temin edildiği göz önünde bulundurulduğunda, ülke ortalamasının üzerinde eğitilmiş bir ebeveyn manzarası ile karşılaşılmasının nedeni daha iyi anlaşılır. Anketlerin hazırlanışı sırasında 'okuma-yazma' bilmeyen ya da 'ilkokul mezunu' gibi kategorilerin yer almasının cevaplayıcılar tarafından yadırganacağı varsayılarak, anne-baba eğitim düzeyi doğrudan lise ile başlatılmıştır. Tablodan da görüldüğü gibi, araştırmaya katılan öğrencilerin ebeveynlerinin %50'ye yakınının üniversite mezunu olduğunu görmekteyiz. Eğitim düzeyi bakımından cinsiyetler açısından bir farkın görülmemesi de dikkat çekmektedir.

Tablo 22: Öğrencinin Ailesinin Ülkenin Hangi Bölgesinde Yaşadığı

	frekans	geçerli yüzde
Chui	186	27,4
Narın	127	18,7
Talas	70	10,3
Issık-Göl	116	17,1
Celal Abad	63	9,3
Oş	68	10,0
Batken	48	7,1
Toplam	678	100,0

Kırgızistan yedi vilayete ayrılmaktadır. Yukarıda da söz edildiği üzere ülke, kuzey ve güney olmak üzere farklı iki kültürel eksene ayrılmaktadır. Ülke sorunlarının değerlendirilmesinde öğrencilerin yaşadıkları bölgenin bu nedenle ehemmiyeti vardır. Buna göre, ankete katılan öğrencilerin %73.5'inin ülkenin kuzeyinde yaşadıkları tespit edilmiştir. Ülkenin kuzeyinde Çüy, Narın, Talas ve Issık-Göl vilayetleri yer alırken güneyinde ise Oş, Celal Abad ve Batken vilayetleri yer almaktadır. Ülkenin güneyinden az sayıda öğrencinin örnekleme dahil edilmesinin en önemli nedeninin, Fergana Vadisi'nde yaşanan istikrarsızlık olduğu söylenebilir. Söz konusu istikrarsızlık nedeniyle güneye gönderilen anketlerimiz uygulanamamış ve anket çalışmamız ülkenin kuzeyinde yaşayan öğrencilerin ağırlıklı olarak temsil edilmesine neden olmuştur. Ancak, ülkenin güneyinden özellikle başkent Bişkek'e okumaya gelen öğrencilerin görüşleri ile bu eksiklik telafi edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 23: Öğrencilerin Hangi Etnik Kökene Mensup Oldukları

	Kırgız	Rus	Özbek	Diğer...	Toplam
frekans	574	49	29	39	691
geçerli yüzde	83,1	7,1	4,2	5,6	100,0

"Kırgızistan'da güçlü bir milli kimliğin oluşumu, yüksek düzeyde etnik grupların varlığı nedeniyle engellenmektedir". Bu kanaate binaen, öğrencilerin mensup oldukları etnik köken, araştırmamızın önemli hipotezlerinden birini oluşturmaktadır. Buna göre, Rusların anketteki temsili oranı %7.1, Özbeklerin oranı %4.2 ve 'diğer' kategorisinde bulunanların oranı ise %5.6'dır. Böylelikle Kırgızlar dışındaki etnik grupların araştırma içindeki toplam temsili oranları %17'dir. Ankette, Kırgızlar dışındaki etnik grupların temsili oranlarının düşük olmasının nedenleri yukarıda açıklanmıştır.

5.2.1.1.1. Önemli Gün, Kutlama ve Semboller

Tablo 24. Aşağıdaki gün ve kutlamalar sizin için ne kadar önemlidir?

	Hiç (%)	Biraz (%)	Orta (%)	Oldukça (%)	Çok (%)	Ortalama
Yılbaşı	3.0	4.6	14.0	37.1	41.2	4.09
Ramazan ve Kurban Bayramları	3.0	4.6	15.5	35.5	41.3	4.07
8 Mart Dünya Kadınlar Günü	3.6	6.1	19.8	40.0	30.5	3.87
21 Mart Nevruz Bayramı	3.1	9.3	22.1	37.3	28.2	3.78
1 Mayıs İşçi Bayramı	21.9	25.5	30.3	16.6	57.0	2.58
5 Mayıs Anayasa Günü	11.7	20.0	27.8	25.5	14.9	3.12
9 Mayıs Zafer Günü	5.5	10.7	22.5	33.9	27.4	3.67
31 Ağustos Bağımsızlık Günü	2.9	6.1	14.3	33.0	43.6	4.08

Her toplumda bazı önemli gün, tören ve kutlamalar vardır. Milli bir değer olarak nitelendirilen gün ve kutlamalar aracılığıyla, toplum şuuru canlı tutulmaya çalışılır. Ancak bir toplumda üzerinde uzlaşma sağlanmış gün ve kutlamalar bulunmuyorsa, o toplumun gerek siyasi ve gerekse kültürel kimliğinde bir takım ‘yırtılmaların’ olduğunu tahmin etmek güç değildir. Yani toplumun bir kesimi için X bir değer iken diğer bir kesimi için bir değer ifade etmiyorsa, o toplumsal yapıda bütünlüğün muhafazasına yönelik bir refleks eksikliğinden söz etmek mümkündür.

Kırgızistan’da Kırgız Kimliği’nin sadakatini engelleyen birçok faktörden söz edilmiş ve Kırgız siyasi kimliği üzerinde güçlü bir uzlaşımın görülmediği belirtilmişti. Yukarıdaki verilere bakıldığında; öğrenciler için en önemli değerlerin sırasıyla **yılbaşı** ($\bar{X} = 4.09$), **bağımsızlık günü** ($\bar{X} = 4.08$) ve **dini bayramlar** ($\bar{X} = 4.07$) olduğu anlaşılmaktadır.

Verilerin sadece ‘ortalamalarına’ bakıldığında yılbaşı, bağımsızlık günü ve dini bayramların tüm etnik gruplardan gelen öğrenciler için önem taşıdığı düşünülebilir. Ancak tabloların anova testleri uygulandığında bu kanaatin doğru olup olmadığını anlayabiliriz. Bunu da, aşağıda, verileri “etnik köken” açısından değerlendirdiğimiz bölümde göreceğiz.

Tablo 25. Aşağıdaki semboller sizin için ne kadar önem taşır?

	Hiç (%)	Biraz (%)	Orta (%)	Oldukça (%)	Çok (%)	Ortalama
Bayrak	2.6	5.0	14.7	30.5	47.1	4.14
Bağımsızlık Marşı	2.7	5.0	11.8	28.3	52.2	4.22
Devlet Arması (Germ)	3.6	6.1	13.5	33.3	43.6	4.07
Milli Sınırlar (Kırgızistan Haritası)	3.1	4.7	11.5	30.4	50.2	4.19

Semboller, siyasi kimliğin en önemli unsurlarının başında gelmektedir. Sembollerin toplum birlikteliğine, ortak değer ve duygu oluşumuna yaptığı katkıdan dolayı çağdaş dünyada, her ulus-devlet kendi milli sembollerini yaratmaktadır. Ulus inşa sürecinde yaratılan sembollerin başında bayrak ve marş gelmektedir. Tabloya bakıldığında Kırgız gençliğinin kimliğin göstergeleri olan milli sembollere ‘çok değer’ verdiği anlaşılmaktadır.

5.2.1.1.2. Aile/Bölgecilik Bağları

Tablo 26. Sizce, Kırgızistan’daki siyasetçiler aşağıdaki ilkeleri ne derece dikkate alarak siyasi faaliyetlerde bulunmaktadırlar?

	Hiç (%)	Biraz (%)	Orta (%)	Oldukça (%)	Çok (%)	Ortalama
Demokrasi	15.6	18.3	30.2	23.0	12.8	2.99
Milli Menfaatler	12.8	21.7	29.6	21.2	14.7	3.03
Kendi Çıkarları	3.3	6.0	12.8	31.6	46.2	4.11
Bölge Seçmenleri	14.0	24.4	24.5	20.3	16.8	3.01

Demokratik bir sistemde siyasetçilerin temel görevi, demokratik değerler doğrultusunda milli menfaatleri savunmalarıdır. Ancak yukarıdaki verilere bakıldığında cevaplayıcıların kanaatine göre, Kırgızistan’daki siyasetçilerin demokratik değerlere en az riayet ettikleri ($\bar{X} = 2.99$) görülmektedir. Buna karşın kendi menfaatleri ($\bar{X} = 4.11$) doğrultusunda siyaset yaptıklarına dair ‘çok yaygın ve güçlü’ bir kanaat mevcuttur.

Toplumun en dinamik kesimi olan öğrencilerin nezdinde, ülke siyasetçilerinin siyasi eylemlerinde, dikkate aldıkları ilkenin; ‘kendi menfaatleri’ ya da ‘bölge seçmenlerinin’ menfaatleri olduğuna inanmaları, milli kimliğe olan sadakati zayıflatan unsurların başında gelmektedir. Bu eleştirilerin tamamıyla haksız olmadığı zira en yetkili ağızlar tarafından zaman zaman dile getirildiği bilinmektedir. Kırgızistan’ın ilk cumhurbaşkanı

olan Askar Akaev, Parlamenteoya hitaben bir konuşmasında: “Yeter artık! ... Durdurun! Durdurun (yolsuzluğu)! Hesap günü vardır. Allah’tan korkun! Halkın kanının nasıl emildiğini ve hırsızlık yapıldığını görüyorsunuz ve birçoğunuz buna dahil olmaktadır. Manas’ın ruhu sizi lanetleyecek!” demiştir. Yasama meclisine girmeye çalışan siyasetçilerin, dokunulmazlık zırhından yararlanmak için bu yola başvurdukları bilinmektedir. Erkin Kırgızistan Partisi’nin lideri, 1995 parlamento seçimlerinde meclis üyelerinin 2/3’ünün yolsuzluğa bulaşmış bürokrat ve işadamlarından oluştuğunu iddia etmiştir (Huskey 1997a:265).

Tablo 27. Sizde aşağıdaki faktörler, Kırgızistan’daki siyasi seçimleri ne ölçüde etkilemektedir?

	Hiç (%)	Biraz (%)	Orta (%)	Oldukça (%)	Çok (%)	Ortalama
Ekonomi	5.5	9.8	19.3	34.2	31.3	3.76
Bölgecilik, hemşerilik ve akrabalık ilişkileri	5.0	7.4	20.9	39.3	27.3	3.76
İdeoloji	8.7	15.2	33.2	31.3	11.6	3.21
Parti Programları	13.7	18.3	30.4	27.1	10.4	3.02

Demokrasinin egemen olduğu bir ülkede, vatandaşların oy kullanırken ulusal sadakati parçalayan ulus-altı oluşumları değil “parti programları”nı dikkate almaları beklenir. Siyasal sürecin bu şekilde işlemediği bir sistemin demokratikleşme açısından sorunları olduğu söylenebilir. Zira, vatandaşın özgür iradesinin önünde; din, mezhep, etnik grup ya da kan bağına dayalı bir takım faktörlerin olduğu tahmin edilebilir. Söz konusu engeller ise bireyin ulusa olan sadakatini engelleyen faktörler olarak kabul edilir. Oysa bir ulus-devlette kendisine ‘sadakat gösterilecek’ yegâne şey, ulusun manevi gücüdür.

Kırgızistan bağlamında değerlendirildiğinde, Kırgız Kimliği’ne olan sadakati engellen birçok faktörden söz edilmişti. Tabloya bakıldığında, Kırgızistan’daki siyasi seçimleri etkileyen en önemli faktörlerin başında ekonomi ($\bar{X} = 3.76$), bölgecilik ve akrabalık ilişkileri ($\bar{X} = 3.76$) gelmektedir. İdeolojik karmaşmalar ile parti programları, ekonomi ve akrabalık ilişkilerine nispetle düşük bir ortalamaya sahiptir. Bu da ideoloji ve parti programlarının seçmen tercihlerinde ikincil sırada yer aldığını ve önemsenmediğini göstermektedir. Bu durum aynı zamanda Kırgız seçmenin bilinç düzeyinin de düşük olduğunu göstermektedir.

5.2.1.1.3. Devlet Kurumlarına Olan Güven

Tablo 28. Aşağıdaki kurumlara ne kadar güvenirsiniz?

	Hiç (%)	Biraz (%)	Orta (%)	Oldukça (%)	Çok (%)	Ortalama
Cumhurbaşkanlığı	20.4	24.4	30.9	15.9	8.4	2.67
Hükümet	18.5	23.3	36.1	16.4	5.6	2.67
Jogorko Keneş (Meclis)	15.1	21.3	36.7	18.2	8.7	2.84
Yargı	22.4	26.9	28.7	14.2	7.6	2.62
Üniversiteler	12.2	17.5	27.8	26.0	16.6	3.17
Kitle İletişim Araçları	10.2	22.3	31.0	24.4	12.1	3.05
Ticaret ve Sanayi Kuruluş Temsilcileri	16.2	24.7	29.4	20.8	8.9	2.81

Güven, insan için ontolojik bir problemdir. Güvenin olmadığı yerde hayat yoktur. Güven, hayatımızın sosyal, siyasal, aile, din, eğitim gibi tüm alanlarını kapsamaktadır. Parsons'a göre, "yönetilenler yöneticilerine hatırı sayılır miktarda güven duymaya hazırlarsa" bir sistemdeki net iktidar miktarı arttırılabilir (Giddens 2001:210).

Kimlik ve güven ilişkisi hayati öneme haiz kavramlardır. Bir insan ancak güvendiği bir kimlik ile kendisini özdeşleştirebilir ve o kimlik sayesinde varlığına bir anlam verebilir. Halk tarafından 'güven'e mazhar olmayan siyasal iktidarların meşruiyetinden söz edilemeyeceği gibi varlıklarının da zayıf ve tartışmalı olması mukadderdir. Bu nedenle kendi halkına güven vermeyen hiçbir siyasal iktidar ayakta kalamaz. Ayakta kalabilmesi için meşru olmayan baskı mekanizmalarına başvurmak durumundadır. Onun için demokratik toplumlarda halkın güvenini kaybeden siyasetçiler, seçim mekanizması aracılığıyla iktidardan uzaklaştırılırlar. Böylece siyasal iktidara oluşan kin, nefret, umutsuzluk gibi sorunlar, 'sistemin' kendisine yönelmeden "emniyet supapları" aracılığıyla toplumdaki gerginlik yok edilmeye çalışılır.

Güven ve sadakat arasında vazgeçilmez bir ilişki söz konusudur. Bu nedenle siyasal sadakat, 'siyasal bir oluşuma, cemaate, onun kurumlarına, temel kanunlarına, önemli siyasal ideallerine ve genel siyasal hedeflerine adanmışlık durumu olarak' tanımlanmıştır. Bu bağlamda Kırgız gençliğinin Kırgız Devlet kurumlarına olan güven skalasına bakıldığında çok da iyimser bir tablo ile karşılaşmamaktadır. Cumhurbaşkanlığı ve hükümetin söz konusu güven skalasında $\bar{X} = 2.67$ ile en düşük (az) bir ortalamaya sahip

olmaları dikkat çekmektedir. Meclis'in de benzer bir ortalamaya sahip olması ($\bar{X} = 2.84$) ayrıca manidar görünmektedir.

Demokratik sistemlerde yargı diğer kurumlardan ayrılmış ve tüm siyasi etkilerden bağımsız bir niteliğe kavuşturulmuştur. Bu temel, bir 'güvensizlik' ile karşı karşıya kalmış ise siyasal sistem ile toplum arasındaki tüm iletişim yolları tükenir. Kırgızistan'daki yargı sistemine olan güvenin en düşük bir ortalamaya ($\bar{X} = 2.62$) sahip olması, Kırgız gençliğinin adalet kurumuna olan inançlarının ve duygularının zedelendiği anlamına gelir.

Kırgız gençliğinin güven skalasında en çok üniversitelere ($\bar{X} = 3.17$) ve kitle iletişim araçlarına ($\bar{X} = 3.05$) güven duymaları ayrıca anlamlıdır. Kırgızlarla yaptığımız mülakatlarda iktidarın yanlış olan bir takım uygulamalarına, çoğunlukla üniversitelerden ve medyadan muhalefet gösterilmesi, Kırgız gençliği açısından güvenilir kurumlar olmalarına neden olduğu söylenebilir. Ülkedeki ticari ve sanayi kuruluş temsilcilerine olan güvenin az olması ($\bar{X} = 2.81$) ise ülkedeki yolsuzluklara iş adamlarının sık sık karıştığı iddia edilmesiyle açıklanabilir.

Tablo 29. Size göre aşağıdaki devlet kurumları ülke vatandaşlarının ihtiyaçlarını ne ölçüde karşılamaya çalışmaktadır?

	HİÇ (%)	Biraz (%)	Orta (%)	Oldukça (%)	Çok (%)	Ortalama
Cumhurbaşkanlığı	14.1	23.7	34.3	17.8	10.1	2.86
Hükümet	11.8	25.7	33.8	18.7	10.0	2.89
Jogorko Keneş (Milli Meclis)	10.0	22.8	35.7	23.1	8.3	2.96
Yargı	21.0	27.7	27.4	15.3	8.4	2.62
Valilikler	14.7	28.5	30.9	19.8	6.1	2.74
Yerel Yönetimler (Belediyeler ve muhtarlıklar -Ayıl Hükümeti)	17.8	24.6	30.1	18.9	8.5	2.75

Cumhurbaşkanlığı, Hükümet, Meclis, Yargı ve yerel yönetimler (valilik ve belediyeler) vatandaşların ihtiyacını karşılama noktasında öğrencilerin kanaatlerine göre yetersiz bir performansa sahiptirler. Bu bağlamda ülkenin en fazla sorumluluk sahibi olan Cumhurbaşkanlığı makamı için $\bar{X} = 2.86$, hükümet için $\bar{X} = 2.89$ ve meclis için $\bar{X} = 2.96$ puan verilmiştir.

Öğrenciler, sözü edilen devlet kurumlarının vatandaşın sorunlarını çözme noktasında yeterli olmadığı kanaatini taşımaktadırlar. Gençliğin hiç güvenmediği kurumların başında ise yargı gelmektedir ($\bar{X} = 2.62$). Oysa yargı yani adalet “mülkün temelidir” ve bu nedenle her vatandaşın güvenine mazhar olmalıdır. Adalet duygusunun zedelendiği bir siyasi sistemde, vatandaşların siyasi kimliğe olan sadakatleri de zedelenir.

Kırgız gençliği, valiliklerin ve yerel yönetimlerin vatandaşların ihtiyacını karşılama noktasında da olumlu bir kanaat taşımadığı anlaşılmaktadır. Gençliğin bu kurumlara attığı değer de düşük olduğu görülmektedir ($\bar{X} = 2.74$ ve $\bar{X} = 2.75$). Kırgızistan’da valilikleri cumhurbaşkanı, belediye başkanlarını ise başbakan atamaktadır. Cumhurbaşkanlığı makamına ve hükümete güvenmeyen bir gençliğin, valilik ve belediyelere güvenmemesi tabiidir.

Tablo 30. Size göre, siyasi kararların alınması ve yürütülmesinde aşağıdaki kurumların etkisi nedir?

	Hiç (%)	Biraz (%)	Orta (%)	Oldukça (%)	Çok (%)	Ortalama
Cumhurbaşkanlığı	7.4	7.7	24.3	27.8	32.9	3.71
Hükümet	5.6	12.9	30.8	32.5	18.2	3.44
Jogorko Keneş (Meclis)	6.2	11.7	27.9	32.5	21.7	3.51
Yargı	11.5	17.9	29.6	24.6	16.4	3.16
Üniversiteler	15.4	21.2	22.4	23.0	18.0	3.06
Kitle İletişim Araçları	10.3	13.6	25.6	30.8	19.8	3.36
Ticaret ve Sanayi Kuruluş Temsilcileri	11.5	21.5	26.5	25.4	15.1	3.11

Siyasi kararların alınması ve yürütülmesi meselesi, bir ülkenin en önemli siyasi süreçlerinin başında gelir. Demokratik bir ülkede güçlerin ayrılığı ilkesi gereği yasama, yürütme ve yargı birbirinden bağımsızdır. Siyasi irade bu kurumlar aracılığıyla tecelli ederken bazen de siyasi iradeyi etkileyen sermaye ve medya gruplarından da söz edilmektedir.

Kırgızistan’da siyasi kararların alınması ve yürütülmesinde öğrencilerin kanaatlerine göre en sorumlu kurum cumhurbaşkanlığı makamı ($\bar{X} = 3.71$)’dır. Bu makamı ise Jokorku Keneş ($\bar{X} = 3.51$) takip etmekte ve daha sonra ise hükümet ($\bar{X} = 3.44$) gelmektedir. Gençlik; yargı, üniversiteler ve ticari kuruluşların siyasi kararların alınması ve yürütülmesinde etkilerinin sınırlı olduğunu düşünmektedir.

Verilere bakıldığında siyasi kararların alınması ve yürütülmesinde en etkili kurum olarak cumhurbaşkanlığı makamı görülmektedir. Öğrencilerin bu düşüncelerinde haklılık payı büyüktür. Zira Kırgız Anayasası'na bakıldığında cumhurbaşkanının yetkilerinin çok geniş olduğu açıkça görülür. Cumhurbaşkanı, başbakanı ve hükümet üyelerini atadığı gibi istediği zaman onları görevden alabilir. Cumhurbaşkanı yargı mensuplarını, valilikleri de atama yetkisine sahiptir. Cumhurbaşkanı, ülkenin iç ve dış politikasını tayin etme hakkına da sahiptir. Bu nedenle Kırgızistan'da sivil protestolar veya isyanlar her zaman cumhurbaşkanını hedef almıştır.

Tablo 31. Aşağıdaki ulusal sorunlar, hangi düzeyde sizin için önem arz etmektedir?

	Hiç (%)	Biraz (%)	Orta (%)	Oldukça (%)	Çok (%)	Ortalama (\bar{x})
Yolsuzluk	3.7	4.2	10.7	26.5	54.9	4.24
Hayat Pahalılığı	2.5	4.2	12.8	43.8	36.6	4.13
Cinayetlerin Artması	2.1	1.5	11.5	30.4	54.4	4.34
İşsizlik	2.1	1.6	5.5	27.1	63.7	4.49
Maaşların düşük olması ve Zamanında verilmemesi	1.5	1.8	6.2	28.9	61.6	4.47
Suç oranlarının artması	6.3	5.5	19.9	32.2	36.1	3.86

Geçiş sürecinde olan her ülkenin bir takım zorluklarla karşılaşması mukadderdir. Ancak karşılaşılan sorunların çözümünde halkın güvenini kazanmak esastır. Tarih, bir davaya inanan halkların imkânsız mümkün hale getirdiğinin kanıtlarıyla doludur. Sovyet tasallutundan kurtulmuş bir ülke olarak Kırgızistan'ın bir takım problemlerle karşılaşması kaçınılmazdır. Ancak halkın güvenini kazanarak, halkı inandırarak bu problemlerin üstesinden gelinebilir. Bugün Kırgızistan'da yolsuzluk, hayat pahalılığı, işsizlik, ücretlerin düşük oluşu ve suç oranlarının artması halkı tedirgin eden ve üstesinden gelinmesi gereken problemler olarak gözükmektedir.

Ülkenin karşılaştığı en önemli problemlerin başında “yolsuzluk” gelmektedir. Yolsuzluk, literatürde, yasal olmayan, ahlaki olmayan bir biçimde bir yetkinin kullan(dırı)ılarak çıkar veya itibar elde edilmesi olarak tanımlanabilir. Tüm dünyada hakkına razı olmayan, emek sarf etmeden, meşru olmayan yollardan hayatını kazanma kolaylığına düşen insanların var olduğu bilinmektedir. Ancak önemli olan bir toplumda söz konusu insanların oranının kabul edilebilir sınırlar içinde olmasıdır.

Kontrol edilebilir sınırlar içinde olan yolsuzluk, devlet ve cemiyet hayatına asgari bir risk teşkil ederken yaygınlaşan bir yolsuzluk tehlikesi, cemiyet ve devlet hayatını öngörülemez sınırlara taşır.

Sovyet sonrası bağımsızlığını kazanan ülkelerde “yolsuzluğun” çok yüksek bir oranda seyrettiğini görmekteyiz. Kazakistan, Litvanya, Moldova, Rusya ve Ukrayna gibi ülkeler arasında “idari yolsuzluk” noktasında en yüksek oranın Kırgızistan’da olduğu tespit edilmiştir (Corruption in Kyrgyzstan 2000:9). Araştırmamızda öğrenciler, yolsuzluğu ($\bar{X} = 4.24$) “çok önemli” bir ulusal sorun olarak düşünmektedirler. Dünya Bankası’nın araştırmasındaki bulgular da bu verileri doğrulamaktadır.

Kırgızistan’da, kamusal hayatın her alanında rüşvet çok yaygın bir uygulamadır. İlkokuldan üniversite son sınıfa kadar öğrencilerin sınıf geçmeleri, gümrük işlemleri, belediye ve hastane işlemleri başta olmak üzere, ticari hayatın her alanında yolsuzluk, yaygın biçimde görülen bir uygulamadır. Hayatın her alanında ‘yolsuzluk’ ile karşılaşan vatandaşın, doğal olarak siyasi kimliğin temsilcisi olan kurumlara olan ‘güveninde’ bir azalma meydana gelir. Hatta bunun için önlem alınmadığı ve insanların adalete olan ‘güvenleri’ zedelendiğinde söz konusu kimliğe olan sadakat nefrete dönüşebilir.

BM’nin Kırgızistan temsilciliğinin bu ülkede yapmış olduğu araştırmaya göre, deneklere rüşvet açısından şimdiki durumu, Sovyet dönemiyle karşılaştırmaları istenmiştir. Katılımcıların %74’ünün kanaati, şu anda var olan yolsuzluk Sovyet dönemindeki yolsuzluktan daha fazladır. Cevaplayıcıların sadece %4’ünün kanaati şu andaki yolsuzluğun Sovyet dönemindekinden daha az olduğuna işaret etmektedir (Corruption in Kyrgyzstan 2000:23). İşsizlik, geçim sıkıntısı, milli gelirin düşük olması gibi faktörler nedeniyle, insanların önemli bir kısmının Sovyet Dönemi’ne özlem duyduklarına şahit olunmuştur.

Hayat pahalılığı ($\bar{X} = 4.13$), işsizlik ($\bar{X} = 4.49$), maaşların düşük olması ve zamanında ödenmemesi ($\bar{X} = 4.47$) gibi temelde ekonomiye dayalı faktörlerin de öğrenciler tarafından ‘çok önemli’ bulunduğu görülmektedir. Kırgızistan’da nüfusun önemli bir kısmının fakirlik içinde yaşıyor olması, büyük bir toplumsal kesimin bu konuda

muzdarip olmasına neden olmaktadır. Yollarda bidonlarla akaryakıt satan, fal bakan, dilenen ve her haliyle çaresizlik içinde olduğu belli, yaşları ilerlemiş kadın ve erkeklere denk gelmek mümkündür. Aşağıdaki veriler Kırgızistan'daki yaşam standardını ortaya koyması açısından anlamlıdır:

5.2.1.1.4. Dil

Tablo 32: Öğrencilerin Lise Eğitimlerini Hangi Dilde Aldıkları

	Kırgız dilinde	Rus dilinde	Özbek dilinde	Diğer diller...	Toplam
sayı	387	247	7	45	686
geçerli yüzde	56,4	36,0	1,0	6,6	100,0

Öğrencilerin hangi dilde lise eğitimlerini aldıklarına bakıldığında %56.4'ünün Kırgız dilinde, %36'sının ise Rus dilinde eğitim aldıkları belirlenmiştir. Diğer dillerde eğitim aldıklarını belirten öğrencilerin oranı %6.6'dır. Böylelikle ülkede hala önemli oranda yabancı dille eğitim yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum özellikle Rus diline verilen ehemmiyetin devam ettiğini de göstermektedir.

Tablo 33. Arkadaşlarımızla çoğunlukla hangi dilde konuşursunuz?

	Kırgızca	Rusça	Özbekçe	DİĞER (.....)	TOPLAM
Sayı	373	246	7	34	663
Geçerli Yüzde	56.3	37.1	1.1	5.1	100.0

Sovyet döneminden itibaren Kırgızistan'da Kırgızcanın avam dili olarak algılanması ve aydınlar tarafından kullanılmaması, yüksek düzeyde Rus dili hayranı bir kitlenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunda Rusçanın fırsat dili olmasının etkisi de vardı. Çocuklarının geleceğini düşünen aileler, çocuklarını Rus okullarına gönderiyor ve ailede bile Rusça konuşuluyordu. Rus dilinin Sovyetlerin çok etnili yapısını birleştirmek ve kaynaştırmak için ideolojik bir araç olarak kullanılmıştır. Hatta bu politika çarlar döneminden başlayıp Stalin'den Gorbaçov'a kadar devam etmiştir. Eğitim Bakanlığı'nın 1870 tarihli bir raporu, halklar arasındaki yakınlaşmada (sblijeniye) Rus dilinin rolüne vurgu yapar. Bunu Ruslaşma lehine kaynaşma (sliyanie) aşaması izler

(Roy 2000:89). Kavramsal, dilsel düzeyde meydana gelen yakınlaşma, nihayetinde kaynaşma ve asimilasyon biçiminde ortaya çıkar. Rusların Çarlar döneminden beri uygulayageldikleri dil politikalarının temel amacı budur. Bugün Orta Asya'nın genelinde bu politikaların etkilerini görmek mümkündür.

Tablodan da görüldüğü gibi, öğrencilerin %56'sının arkadaşlarıyla Kırgızca konuştuklarını belirtirken Rusça iletişim kurduğunu belirtenlerin oranı %40'a yakındır. Oysa Kırgız etnisitesine mensup gençlerin anketteki temsili oranlarına bakıldığında bunun %83 olduğunu görmekteyiz. Buna rağmen söz konusu öğrencilerin sadece %56'sı Kırgız dilini günlük iletişim dili olarak kullanmaktadır. Bir ülkede siyasal ve kültürel entegrasyonun sağlanamaması ve toplumsal çoğulluğun devamı dile bağlıdır. Bu nedenle devlet, “vatandaşlarının hangi renkten, dinden, etnik gruptan oldukları noktasında kör olabilir (...) ancak dil noktasında sağır olmamalıdır” (Birch 1989:11).

Tablo 34. Çoğunlukla hangi dilde müzik Dinlersiniz?

	Kırgızca	Rusça	Özbekçe	Diğer (.....)	TOPLAM
Sayı	121	343	27	140	635
Geçerli Yüzde	19.1	54.0	4.3	22.0	100.0

Gençliğin yüzde 50'den fazlası Rus dilinde müzik dinlediğini belirtmektedir. Kırgız dilinde müzik dinlediğini belirtenlerin oranı sadece %19'dur. Özbekçe müzik dinlediğini belirten gençlerin oranı %4.3 iken bu oran “diğer” kategorisinde bulunanlarda %22'dir. Böylelikle gençliğin Kırgız müziği dışında müzik dinleme alışkanlığının çok yüksek olduğu (%80) anlaşılmaktadır.

Tablo 35. Aşağıdaki TV kanallarını ne sıklıkla izlersiniz?

	Hiç (%)	Biraz (%)	Orta (%)	Oldukça (%)	Çok (%)	Ortalama
Rus TV Kanalları	2.8	9.7	18.6	32.2	36.7	3.90
Kırgız TV Kanalları	11.5	26.1	34.6	17.1	10.6	2.89
Özbek TV Kanalları	82.1	7.6	4.8	4.0	1.5	1.35
Kazak TV Kanalları	64.5	20.6	8.9	2.9	3.2	1.62
Kablolu (özel) veya uydu yayın kanalları	34.2	15.7	22.1	14.5	13.3	2.57

Sovyetler Birliği döneminde kitle iletişim araçları devletin tekeline ve devletin ideolojisine hizmet etmek durumundaydı. Kırgızistan'da ilk televizyon yayıncılığı 1958'de sınırlı bir yayın süresi ile başlamış ve ülkenin yalnızca belli kesimlerine hitap

etmiştir. Ancak 1979'a gelindiğinde televizyon yayınları ülkenin her tarafını kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Yayınlanan popüler programlara bakıldığında: Lenin'in Üniversitesi, Komünist Partisinin Yaşamı, Biz İnternasyonalistiz, Yaşam Tarzı-Sovyetlik, Büyük Sovyet Ailemiz, Sovyetlerin Kardeş Milliyetleri, olduğu görülür. Adlarından da anlaşılacağı gibi bu programlar ideolojik içerikli programlardır (Törünlü 2000:41).

Bağımsızlıkla birlikte kitle iletişim araçları üzerinde devlet tekelinin ortadan kalkması, demokratik bir ortamın oluşmasına neden olmuştur. Devlet, basında sansürü yasaklayan anayasal bir ilke (Anayasa 2003, madde 16) benimseyerek fikir özgürlüğünün önünü açmıştır.

Resmi yayın organlarının yanında özel sektörün de medya alanında yayın yapmasına izin verilen Kırgızistan'da 2002 verilerine göre Adalet Bakanlığı'na fiili olarak kayıtlı 800 yayın organı mevcuttur. Bunlardan 689'u yazılı basın, 126 tanesi ise televizyon ve radyo yayıncılığı ile ilişkilidir. Kırgızistan Devlet Televizyon ve Radyo Şirketi ülke genelinde yayın yapan resmi bir kuruluş olup devlet tarafından finanse edilmektedir. Bunun yanında 10 özel tv kanalı da yayın yapmaktadır. Tüm özel kanallar, Rusça ağırlıklı haber ve programlar sunmaktadır. Ülkenin resmi kanalı olan KTR ise sınırdaki bazı köylere yayınlarını ulaştıramamaktadır. Bu nedenle ülkenin güneyi ve söz konusu sınır bölgeleri güçlü istasyonlara sahip olan Özbekistan yayınlarının etkisi altındadır (The Media Situation ... 2002:35-36).

Üniversite gençlerine yönlendirilen, en çok hangi tv kanallarını izledikleri sorusuna verilen yanıtlarda, gençlerin açık bir biçimde Rus TV kanallarını izledikleri ($\bar{X} = 3.90$) anlaşılmaktadır. Kırgız TV kanallarının izlenme oranlarına bakıldığında bunun düşük bir ortalamaya tekabül ettiği ($\bar{X} = 2.89$) görülmektedir. Böylelikle Kırgızistan, kitle iletişim araçları açısından Rus, Özbek ve diğer dillerde yayın yapan kuruluşların etkisi altındadır. Özellikle devlet kanalının sıkıcı programlar yapması nedeniyle kendi çalışanları tarafından bile izlenmediği belirtilmekte ve böylece iletişim açısından ülke ve gençlik dış yayınların etkisi altında bırakılmaktadır.

5.2.1.1.5. Kendini Ait Hissetme

Tablo 36. Kendinizi hangi ülkenin vatandaşı olarak tanımlarsınız?

	sayı	geçerli yüzde
Kırgızistan vatandaşı	595	88,9
Rusya vatandaşı	17	2,5
Özbekistan vatandaşı	10	1,5
Dünya vatandaşı	22	3,3
SSCB vatandaşı	4	,6
Diğer...	20	3,0
Toplam	669	100,0

Öğrencilerin yaklaşık yüzde %90'ı kendini Kırgız vatandaşı olarak tanımlarken %11'i ise kendini farklı ülkenin vatandaşı olarak addetmektedir. Haziran 2000 yılında yapılan bir araştırmada, Rusların %29.9'u kendini Kırgız vatandaşı olarak tanımlamıştır. Cevaplayıcıların %8.2'si kendini "dünya vatandaşı" olarak tanımlamış ve %12.8'i ise kendini "Sovyet vatandaşı" olarak tanımlamıştır (Elebayeva, Omuraliev ve Abazov 2000:346). Bu verileri yukarıdaki verilerle kıyasladığımızda, Rus etnik kökenine mensup olan öğrencilerin kendini Kırgız vatandaşlığı ile özdeşleştirme oranlarının yükseldiği görülmektedir.

5.2.1.2. Verilerin Etnik Azınlıklar Açısından Yorumlanması

5.2.1.2.1. Önemli Gün, Kutlama ve Semboller

Tablo 37. Öğrencilerin etnik kökenlerine göre, aşağıdaki gün ve kutlamaların kendileri için kadar önemli olduğuna dair bulgular

Değişkenler	Hangi etnik kökene mensupsunuz?				
	Kırgız	Rus	Özbek	Diğer...	Toplam
	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean
Yılbaşı	4,1439	3,9167	3,5926	3,9231	4,0936
Ramazan bayramı ve Kurban Bayramları	4,1301	2,8723	4,3214	4,4103	4,0673
8 Mart Dünya Kadınlar Günü	3,9277	3,6531	3,3103	3,7949	3,8743
21 Mart Nevruz Bayramı	3,8693	2,6667	3,8148	3,8158	3,7791
1 Mayıs İşçi Bayramı	2,6128	2,3617	2,3793	2,6410	2,5870
5 Mayıs Anayasa Günü	3,2116	2,7292	2,4286	2,7179	3,1173
9 Mayıs Zafer Bayramı	3,7451	3,3111	3,3214	3,2564	3,6706
31 Ağustos Bağımsızlık Bayramı	4,2487	3,2917	3,1071	3,4359	4,0880

Öğrencilerin etnik kökenleri açısından söz konusu gün ve kutlamaların kendileri için ne anlam ifade ettiğini tespit etmeye çalıştığımızda, Kırgız etnisitesine müntesip gençlerin en çok bağımsızlık gününü ($\bar{X}=4.24$), yılbaşını ($\bar{X}=4.14$) ve dini bayramları ($\bar{X}=4.13$) önemsediklerini görmekteyiz.

Rus ($\bar{X}=3.29$) ve Özbek ($\bar{X}=3.10$) kökenli öğrenciler için “Kırgızistan’ın Bağımsızlığı”nın ‘çok önemli’ olmadığı görülmektedir. Hatta söz konusu bağımsızlık gününün önemi bir yılbaşı ya da Sovyetler Dönemi’nden kalan bir kutlama günü olan 9 Mayıs Zafer Bayramı ($\bar{X}=3.32$) kadar bile bir anlam ifade etmemektedir. 9 Mayıs Zafer Günü, Sovyetlerin faşizme galip geldiği gün olarak kutlanmaktadır. Özbekler için söz konusu gün ve kutlamalar içinde, dini bayramlar önem arz ederken ($\bar{X}=4.32$), Ruslar ise yılbaşını ($\bar{X}=3.91$) önemsemektedirler.

Kırgızlarla Özbekler, dini gün ve kutlamalar noktasında ortak bir kanaate sahip iken bu durum Hıristiyan kökenli Ruslar için bir anlam ifade etmemektedir. Tablodaki değerlere bakıldığında Kırgız ve Özbekler için “Ramazan ve Kurban Bayramları” çok önemli iken (sırayla $\bar{X}=4.13$ ve $\bar{X}=4.32$) bu durum Ruslar için ($\bar{X}=2.87$) çok az bir değer ifade etmektedir. Aynı şekilde Orta Asya Türk halkları arasında dini nitelikte kutlanan 21 Mart Nevruz Bayramı da farklı etnik kökenden gelen öğrenciler tarafından farklı değerler atfedilmiştir. Buna göre Kırgız ve Özbek kökenli öğrencilerin Nevruz Bayramına önem verdikleri ($\bar{X}=3.86$; $\bar{X}=3.81$) buna karşın Rus kökenli öğrencilerin söz konusu bahar bayramını önemsemedikleri ($\bar{X}=2.66$) görülmektedir.

Tablo’nun geneline bakıldığında “Bağımsızlık Günü, yılbaşı ve dini bayramların” çok önemsendiğini görmekteyiz. Ancak bu önemsenme düzeyinin etnik gruplara göre değiştiğini ve bu nedenle ülke içinde her yönüyle paylaşılan dini ve milli gün ve kutlamalar olmadığını belirtmek gerekir. Bu durum, doğal olarak, güçlü bir milli kimliğin oluşumunu etkilemektedir.

Tablo 38. Öğrencilerin etnik kökenlerine göre, aşağıdaki sembollerin kendileri için ne kadar önem taşıdığına dair kanaatleri

Değişkenler	Hangi etnik kökene mensupsunuz?				
	Kırgız	Rus	Özbek	Diğer...	Toplam
	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean
Bayrak	4,2161	3,6383	3,7037	3,9231	4,1382
Bağımsızlık marşı	4,3070	3,5745	3,9630	3,8974	4,2179
Amblem	4,1277	3,6809	3,5600	3,9744	4,0660
Milli sınırlar	4,2572	3,9167	3,7308	3,9744	4,1958

Milli sembollere, hangi etnik kökenden gelen öğrencilerin ne düzeyde değer verdiklerini saptamayabilmek için yaptığımız varyans analizinde, Kırgız etnisitesine mensup gençlerin milli sembolleri yüksek düzeyde bir sahiplenme güdüsü içinde oldukları anlaşılmaktadır. Kırgızlar açısından bayrak $\bar{X} = 4.13$, özgürlük marşı $\bar{X} = 4.21$, devlet forsu (germ) $\bar{X} = 4.06$ ve milli sınırların simgesi olan harita $\bar{X} = 4.19$ ortalama değerine sahiptir.

Tablodan da görüldüğü gibi, Kırgız kökenli öğrencilerin belirtilen tüm sembollere 4'ün üzerinde bir ortalama atfederken Rus ve Özbek kökenli öğrencilerin milli sembollere 4'ün altında bir değer atfettiklerini görmekteyiz. Yapılan tek yönlü varyans analiziyle de bu durum doğrulanmıştır. Anova test sonucu 0.003 olarak kaydedilmiştir. Böylelikle Kırgız gençliğinin, milli sembolleri sahiplenme düzeyleri, etnik kökenlerine göre farklılık arz etmektedir.

5.2.1.2.2. Aile/Bölgecilik Bağları

Tablo 39. Öğrencilerin etnik kökenlerine göre, siyasetçilerin aşağıdaki ilkeleri ne derece dikkate alarak siyasi faaliyetlerde bulduklarına dair kanaatleri

Değişkenler	Hangi etnik kökene mensupsunuz?				
	Kırgız	Rus	Özbek	Diğer...	Toplam
	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean
Demokrasiye göre	2,9641	3,0213	3,0000	3,4359	2,9970
milli menfaatlere göre	3,0109	3,0213	2,8519	3,5641	3,0376
kendi çıkarlarına göre	4,1284	4,1304	4,0370	3,9444	4,1147
kendi bölge seçmenlerine göre	3,0073	2,8913	3,0370	3,1892	3,0107

Tablo'dan da görüldüğü gibi, öğrencilerin etnik kökenleri farketmeksizin ülkedeki siyasetçiler hakkındaki kanaatlerinin ortak bir noktada bulunduğu görülmektedir. Tüm etnik gruplardan gelen öğrencilerin, siyasetçilerin siyasi faaliyetlerde bulunurken demokratik değerleri, milli menfaatleri ya da bölge seçmenlerinden ziyade “kendi menfaatleri”ni dikkate alarak siyasi faaliyetlerde bulduklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin kanaatlerine göre, siyasetçilerin siyasi faaliyetlerde bulunurken demokratik değerleri göz önünde bulundurma durumları $\bar{X} = 2.99$ iken kendi menfaatlerini göz önünde bulundurma durumları ise $\bar{X} = 4.11$ 'dir. Bu ortalamalar bizlere açıkça Kırgız gençliğinin kendi siyasilerine güvenmediklerini ortaya koymaktadır.

Tablo 40. Öğrencilerin etnik kökenlerine göre, aşağıdaki faktörlerin, Kırgızistan'daki siyasi seçimleri ne ölçüde etkilediğine dair kanaatleri

Değişkenler	Hangi etnik kökene mensupsunuz?				
	Kırgız	Rus	Özbek	Diğer...	Toplam
Ekonomi	3,7681	3,6667	3,8966	3,7105	3,7631
Hemşerilik, bölgecilik ve akrabalık faktörleri	3,7836	3,6667	3,8276	3,6410	3,7688
İdeoloji	3,1790	3,2708	3,4138	3,4474	3,2116
Parti programları	3,0256	2,8333	3,0690	3,0769	3,0166

Tabloya bakıldığında tüm etnik gruplardan gelen öğrencilerin, Kırgızistan'daki siyasi seçimlerin ekonomi, akrabalık ve bölgecilik faktörlerinden etkilendiği kanaatini taşıdıkları görülmektedir. Bilinçli bir seçmen kitlesinin esas tercihini oluşturması gereken ‘ideoloji’ ve ‘parti programı’nın Kırgızistan seçmeni açısından bir ehemmiyeti olmadığı anlaşılmaktadır. Bu da siyasetin ulusal menfaatlere göre değil yerel bağlara göre şekillendiğini göstermektedir.

5.2.1.2.3. Devlet Kurumlarına Olan Güven

Tablo 41. Öğrencilerin etnik kökenlerine göre, aşağıdaki kurumlara ne kadar güvendiklerine dair kanaatleri

Değişkenler	Hangi etnik kökene mensupsunuz?				
	Kırgız	Rus	Özbek	Diğer...	Toplam
	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean
Cumhurbaşkanlığı	2,6607	2,7083	2,4286	3,0256	2,6756
Hükümet	2,6497	2,7083	2,5862	3,0000	2,6717
Jokorku Keneş (Meclis)	2,8424	2,7292	2,5172	3,0769	2,8338
Yargı	2,6040	2,5745	2,3571	3,0789	2,6188
Üniversiteler	3,1825	2,7917	3,2143	3,3158	3,1631
Kitle iletişim araçları	3,0494	3,0208	2,8889	3,2368	3,0515
Sanayi kuruluşları (iş adamları örgütleri)	2,8156	2,5208	2,8276	2,9744	2,8042

Kırgız gençliğinin Kırgız Devlet kurumlarına olan güvenin az olduğu görülmektedir. Tüm etnik gruplar açısından değerlendirildiğinde güvensizlik en çok yargı kurumuna ($\bar{X} = 2.61$), daha sonra cumhurbaşkanlığı ve hükümete ($\bar{X} = 2.67$) olduğu görülmektedir. Güvensizlik skalasında iş adamları ve Jokorko Keneş, hemen hemen eşit değerleri ($\bar{X} = 2.80$) paylaşmaktadır. Bunda iş adamlarının siyasetçilerle yolsuzluğa bulaştıkları kanaatinin etkili olduğu düşünülebilir. Tüm öğrencilerin en fazla üniversite ve kitle iletişim araçlarına güvendikleri anlaşılmaktadır. Medyanın ve üniversitelerin, cumhurbaşkanı ve hükümetin yanlış olduğuna inanılan politikalarına karşı muhalefet etmeleri bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo 42. Öğrencilerin etnik kökenlerine göre, aşağıdaki devlet kurumlarının, vatandaşların ihtiyaçlarını ne ölçüde karşılamaya çalıştıklarına dair kanaatleri

Değişkenler	Hangi etnik kökene mensupsunuz?				
	Kırgız	Rus	Özbek	Diğer...	Toplam
	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean
Cumhurbaşkanlığı	2,8333	3,0000	2,7500	3,0789	2,8559
Hükümet	2,8318	3,0625	3,1071	3,2895	2,8865
Jogorko Keneş (Meclis)	2,9504	3,0222	2,6786	3,2973	2,9633
Yargı	2,5568	2,8511	2,7143	3,1579	2,6191
Valilikler	2,6697	2,8723	3,0000	3,3333	2,7344
Yerel yönetimler (belediyeler)	2,7308	2,6042	2,9259	3,2105	2,7572

Öğrencilerin etnik kökenleri açısından devlet kurumlarının vatandaşların ihtiyaçlarını ne ölçüde karşılamaya gayret ettiklerine dair kanaatlerine bakıldığında; Kırgız etnik kökenine mensup gençlerin devlet kurumlarına en az güveni izhar eden grup olduğu

anlaşılmaktadır. Buna göre cumhurbaşkanı ve hükümete $\bar{X} = 2.83$, Jokorko Keneş'e $\bar{X} = 2.95$, yargıya ise $\bar{X} = 2.55$ oranında bir değer atfetmişlerdir.

Rus kökenli öğrenciler ise söz konusu kurumlara daha fazla değer atfetmişlerdir. Rus kökenli gençlerin; cumhurbaşkanı, hükümet ve meclise $\bar{X} = 3.0$ düzeyinde değer atfettikleri görülmektedir. Bu durum bir paradoks gibi görülse de Kırgızlarla yapılan mülakatlarda Akayev'in, azınlıklara fazla müsamahalı davranarak onların sempatisini kazanmaya ve oylarını elde etmeğe çalıştığını ve böylelikle iktidarını idame ettirme gayretinde olduğunu belirtmişlerdir. Akayev, Kırgız etnisitesinin Kırgızistan'ı tek başına sahiplenmesine karşı çıktığını belirtmekle, Rus ve Özbeklerin duygu ve düşüncelerine hitap etmektedir. Bu nedenle "Kırgızistan, Kırgızistan'da yaşayanların evi" metaforunu sık sık kullanmıştır. Bu politikasının karşılığında ise söz konusu etnik gruplardan siyasi destek görmüştür. Nitekim tablo, Rus kökenli öğrencilerin cumhurbaşkanlığı makamına ($\bar{X} = 3.00$) Kırgız kökenli öğrencilerden ($\bar{X} = 2.88$) daha fazla sempati duyduklarını göstermektedir. Tablonun geneline bakıldığında tüm etnik gruplardan gelen öğrencilerin devlet kurumlarının hizmet noktasındaki performanslarını yeterinde beğenmedikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 43. Öğrencilerin etnik kökenlerine göre, siyasi kararların alınması ve yürütülmesinde aşağıdaki kurumların etkisine dair kanaatleri

Değişkenler	Hangi etnik kökene mensupsunuz?				
	Kırgız	Rus	Özbek	Diğer...	Toplam
	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean
Cumhurbaşkanlığı	3,7125	3,6250	3,8846	3,5526	3,7036
Hükümet	3,4505	3,3617	3,4231	3,5000	3,4460
Jogorko Keneş (Meclis)	3,5296	3,3617	3,3077	3,5263	3,5084
Yargı	3,1471	3,0851	3,2692	3,3684	3,1603
Üniversiteler	3,0958	2,8723	3,0385	2,9730	3,0704
Kitle İletişim Araçları	3,3619	3,4043	3,2308	3,3611	3,3597
Sanayi Kuruluşları	3,0850	3,1458	3,1154	3,3158	3,1041

Siyasi kararların alınması ve yürütülmesinde tüm öğrenciler, cumhurbaşkanlığı makamının sorumluluğunun yüksek olduğunu düşünmektedirler. Etnik gruplar açısından bu konuda bir farklılık saptanmamıştır. Ülkenin siyasi, iktisadi ve idari alanında Kırgız Cumhuriyeti Anayasası'nın cumhurbaşkanına tanıdığı yetkiler, ne hükümete ne de meclise tanınmamıştır. Kırgızistan'da bu nedenle ortaya çıkan her muhalif ses, cumhurbaşkanlığı makamını hedef almaktadır.

Tablo 44. Öğrencilerin etnik kökenlerine göre, aşağıdaki ulusal sorunların, hangi düzeyde kendileri için önem arz ettiğine dair bulgular

Değişkenler	Hangi etnik kökene mensupsunuz?				Toplam
	Kırgız	Rus	Özbek	Diğer...	
	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean
Yolsuzluk	4,2581	4,1064	4,3077	4,1622	4,2440
fiyatların artması (hayat pahalılığı)	4,1429	4,1702	4,1111	4,0769	4,1396
cinayetlerin artması	4,3636	4,2766	4,1538	4,0278	4,3308
işsizlik	4,5072	4,5217	4,1852	4,4211	4,4903
maaşların düşük olması ve zamanında verilmemesi	4,5037	4,2500	4,4000	4,2895	4,4701
suç oranlarının artması	3,9149	3,7391	3,5000	3,5263	3,8640

Öğrencilerin etnik kökenleri bağımsız değişken alınmak suretiyle elde edilen varyans analizinde; yolsuzluk ($\bar{X} = 4.24$), hayat pahalılığı ($\bar{X} = 4.13$), işsizlik ($\bar{X} = 4.49$) ve suç ve cinayet oranlarının artışı ($\bar{X} = 4.33$) tüm etnik gruplar için ‘çok önemli’ sorunlar olarak saptanmıştır. Ülkedeki tüm etnik gruplar açısından bu sorunların “çok önemli” olduğu kabul edilmektedir.

Tüm bu sorunlar içinde başat faktörün işsizlik ($\bar{X} = 4.49$) olduğu görülmektedir. Ülke ekonomisinin yeterince istihdam sağlayamaması, genç nüfusa sahip olan Kırgızistan için büyük ekonomik sıkıntılar yaratmaktadır. 2002’nin resmi verilerine göre, işsizlik oranı kadınlarda %14.3 iken bu oran erkeklerde %11.2’dir. Bu veriler, ekonomik olarak aktif olan nüfusu dikkate almıştır (Wonen and Men 2003:53). Resmi kayıtlara girmeyen işsizlerin de hesaba katılması ile Kırgızistan’da kabul edilebilir sınırların ötesinde bir ‘işsizlik’ sorunuyla karşılaşılmaktadır.

2002’de nüfusun %44,4’ünün fakirlik durumunda yaşadığı, aynı nüfusun %13,8’inin ise aşırı bir fakirlik süreciyle karşı karşıya olduğu bilinmektedir (Wonen and Men 2003:76). Fakirlik, kırsal kesimde kent kesiminden daha yaygındır. Bu da Kırgızistan’da kentlere olan göçü arttırmaktadır. Ancak kentlere akın eden nüfus, istihdam kapasitesi olmayan kentleri fakirlik, suç ve benzeri sosyal problemlerin kaynağı haline getirmektedir.

Ekonominin kimlik ile çok boyutlu ilişkisinin olduğu bilinmektedir. Ekonomisi zayıf olan ülkelerde, insanların milli kimliğe olan sadakatlerinin zedelenme ihtimali her zaman mevcuttur. Ancak ekonomisi güçlü olan ülkelerin ise milli kimliklerindeki

aşınmaları ya da fay hatlarını bununla telafi ettikleri bilinmektedir. Güçlü olan ekonomilerin vatandaşlarına bir gurur kaynağı sunduğu ve bu gurur kaynağı ise milli kimliğe daha çok bağlanmayı beraberinde getirdiği bilinmektedir. Dünyada binlerce insan ABD, İngiltere veya Fransa vatandaşı olmak için birçok meşakkate katlanmaktadır. Gerçekte bu kimliklere eklenmek noktasındaki temel isteğin altında, ekonomik gerekçelerin olduğu herkesin malumudur. Bu nedenle Kırgızistan'da güçlü bir milli kimliğin oluşumu için yolsuzlukların önlenmesi ve ekonomide ciddi gelişmelerin sağlanarak her vatandaşın insanca yaşama hakkının garanti edilmesi gerekir. Kırgızistan'da ekonomik olarak yaşamını idame ettirmekte güçlük çeken insanlar arasında, bağımsızlık sürecinin bir kabus olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle Kırgızlar arasında Sovyet Dönemi'ne yüksek düzeyde bir özlem bulunmaktadır. Bu da Kırgız Kimliği'ne olan sadakati zedelemektedir.

5.2.1.2.4. Dil

Tablo 45: Öğrencilerin Etnik Kökenlerine Göre, Eğitimlerini Hangi Dille Aldıklarına Dair Bulgular

		Hangi etnik kökene mensupsunuz?					Toplam
		Kırgız	Rus	Özbek	Diğer...		
Hangi dilde eğitim aldınız?	Kırgız dilinde	sayı	382	1	0	2	385
		satır	99,2%	,3%	,0%	,5%	100,0%
		sütun	67,5%	2,0%	,0%	5,3%	56,5%
		toplam	56,1%	,1%	,0%	,3%	56,5%
	Rus dilinde	sayı	158	47	21	19	245
		satır	64,5%	19,2%	8,6%	7,8%	100,0%
		sütun	27,9%	95,9%	75,0%	50,0%	36,0%
		toplam	23,2%	6,9%	3,1%	2,8%	36,0%
	Özbek dilinde	sayı	0	0	7	0	7
		satır	,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
		sütun	,0%	,0%	25,0%	,0%	1,0%
		toplam	,0%	,0%	1,0%	,0%	1,0%
	Diğer diller...	sayı	26	1	0	17	44
		satır	59,1%	2,3%	,0%	38,6%	100,0%
		sütun	4,6%	2,0%	,0%	44,7%	6,5%
		toplam	3,8%	,1%	,0%	2,5%	6,5%
Toplam	sayı	566	49	28	38	681	
	satır	83,1%	7,2%	4,1%	5,6%	100,0%	
	sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	toplam	83,1%	7,2%	4,1%	5,6%	100,0%	

Kırgız kökenli öğrencilerin %67.5'i eğitimlerini Kırgız dili ile yaptıklarını belirtirken %27.9'u ise eğitimlerini Rusça olarak yaptıklarını belirtmişlerdir. Buna karşılık Rus kökenli öğrencilerin %95.9'u Rus dili ile eğitimlerini yaptıklarını belirtirken Kırgızca ile eğitim gördüğünü belirten öğrencilerin oranı sadece %2'dir. Özbek kökenli öğrencilerin de önemli bir kısmı (%75'i) eğitimlerini Rusça ile yaptıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin %25'i ise eğitimlerini Özbekçe yaptıklarını belirtmişlerdir. Tablodan da görüldüğü gibi Özbek ve Rusların önemli bir kısmı eğitim dili olarak Rusçayı tercih ederken bu oran Kırgız kökenli öğrencilerde düşük ancak önemli bir oranı göstermektedir. Yukarıdaki oranlar, Kırgızcanın henüz ülke içinde fırsat dili olarak kabul edilmediğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Tablo 46: Öğrencilerin Arkadaşları ile Çoğunlukla Hangi Dille İletişim Kurduklarına Dair Bulgular

		Hangi etnik kökene mensupsunuz?					
		Kırgız	Rus	Özbek	Diğer...	Toplam	
arkadaşlarınızla çoğunlukla aşağıdaki dillerden hangisiyle konuşursunuz?	Kırgız dili ile	sayı	351	7	6	5	369
		satır	95,1%	1,9%	1,6%	1,4%	100,0%
		sütun	64,1%	16,3%	23,1%	13,9%	56,5%
		toplam	53,8%	1,1%	,9%	,8%	56,5%
	Rus dili ile	sayı	176	33	18	19	246
		satır	71,5%	13,4%	7,3%	7,7%	100,0%
		sütun	32,1%	76,7%	69,2%	52,8%	37,7%
		toplam	27,0%	5,1%	2,8%	2,9%	37,7%
	Özbek dili ile	sayı	4	1	2	0	7
		satır	57,1%	14,3%	28,6%	,0%	100,0%
		sütun	,7%	2,3%	7,7%	,0%	1,1%
		toplam	,6%	,2%	,3%	,0%	1,1%
	Diğer diller ile	sayı	17	2	0	12	31
		satır	54,8%	6,5%	,0%	38,7%	100,0%
		sütun	3,1%	4,7%	,0%	33,3%	4,7%
		toplam	2,6%	,3%	,0%	1,8%	4,7%
Toplam	sayı	548	43	26	36	653	
	satır	83,9%	6,6%	4,0%	5,5%	100,0%	
	sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	toplam	83,9%	6,6%	4,0%	5,5%	100,0%	

Arkadaşlarımızla çoğunlukla hangi dille konuşursunuz? sorusuna Kırgız kökenli öğrencilerin %64.1'i arkadaşlarıyla çoğunlukla Kırgız dili ile konuştuğunu belirtirken %32.1'i ise arkadaşları ile çoğunlukla Rus dili ile iletişim kurduğunu belirtmiştir. Rus kökenli öğrencilerin %76.7'si arkadaşları ile Rus dili ile konuştuğunu, Özbeklerin ise

%70'i arkadaşlarıyla Rus diliyle konuştuğunu belirtmiştir. Görüldüğü gibi Rusça, tüm etnik gruplardan gelen öğrenciler tarafından iletişim dili olarak tercih edilmektedir. Yapılan ki-kare testinde de 'konuşulan dil ile etnik köken arasında' 0.000 düzeyinde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Tablo 47: Öğrencilerin Etnik Kökenlerine Göre, Çoğunlukla Hangi Dilde Müzik Dinlediklerine Dair Bulgular

		Hangi etnik kökene mensupsunuz?					Toplam
		Kırgız	Rus	Özbek	Diğer...		
çoğunlukla hangi dilde müzik dinlersiniz?	Kırgız dili ile	sayı	113	4	2	0	119
		satır	95,0%	3,4%	1,7%	,0%	100,0%
		sütun	21,6%	8,9%	8,3%	,0%	19,1%
		toplam	18,1%	,6%	,3%	,0%	19,1%
	Rus dili ile	sayı	288	29	12	13	342
		satır	84,2%	8,5%	3,5%	3,8%	100,0%
		sütun	55,2%	64,4%	50,0%	39,4%	54,8%
		toplam	46,2%	4,6%	1,9%	2,1%	54,8%
	Özbek dili ile	sayı	13	4	8	2	27
		satır	48,1%	14,8%	29,6%	7,4%	100,0%
		sütun	2,5%	8,9%	33,3%	6,1%	4,3%
		toplam	2,1%	,6%	1,3%	,3%	4,3%
	Diğer diller ile	sayı	108	8	2	18	136
		satır	79,4%	5,9%	1,5%	13,2%	100,0%
		sütun	20,7%	17,8%	8,3%	54,5%	21,8%
		toplam	17,3%	1,3%	,3%	2,9%	21,8%
Toplam	sayı	522	45	24	33	624	
	satır	83,7%	7,2%	3,8%	5,3%	100,0%	
	sütun	100,0%	100,0%	100%	100,0%	100,0%	
	toplam	83,7%	7,2%	3,8%	5,3%	100,0%	

Öğrencilerin çoğunlukla hangi dilde müzik dinlediklerine bakıldığında Kırgızların %21.6'sı Kırgız dilinde müzik dinlediğini belirtirken %55.2'si ise Rus dilinde müzik dinlemektedir. Aynı şekilde Özbeklerin %50'si ve 'diğer' kategorisinde bulunan öğrencilerin %39.4'ü Rusça müzik dinlediklerini belirtmişlerdir. Buna göre, Rusçanın müzik alanında da öğrenciler arasında önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Bu etki, Sovyet sisteminden kalan bir alışkanlıktan kaynaklanma ihtimali olmakla birlikte Kırgızistan'ın sanatsal faaliyetler alanında kendi kültürel değerlerini yeterince yaratamadığı ya da kabul ettiremediğini göstermektedir.

Tablo 48: Öğrencilerin Etnik Kökenlerine Göre Çoğunlukla İzledikleri TV Kanalları

	Hangi etnik kökene mensupsunuz?				
	Kırgız	Rus	Özbek	Diğer...	Toplam
	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean
Rusya Tv kanallari	3,9153	3,8542	4,0345	3,7368	3,9060
Kırgız tv kanallari	2,9712	2,3191	2,3571	2,8462	2,8924
Özbek tv kanallari	1,2577	1,3830	2,4483	1,8919	1,3539
Kazak tv kanallari	1,5372	1,9535	1,4815	2,7778	1,6301
Kablolu (özel) ve uydu yayın tv kanallari	2,5018	2,9362	2,3103	3,3590	2,5742

Öğrencilerin etnik kökenlerine göre, çoğunlukla hangi tv kanallarını izlediklerine bakıldığında istisnasız tüm öğrencilerin Rus tv kanallarını büyük bir çoğunlukla izledikleri görülmektedir. Buna göre Kırgız kökenli öğrencilerin Rus tv kanallarını izleme ortalaması $\bar{X}=3.91$ olup 'çok' yüksek bir ortalama olarak kabul edilmektedir. Kırgız kökenli öğrencilerin Kırgız tv kanallarını izleme ortalamaları ise $\bar{X}=2.97$ 'dir. Bu ortalama ise 'orta' düzeyde bir ortalama işaret etmektedir.

Rus kökenli öğrencilerin Rus tv kanallarını izleme oranlarının yüksek olması beklenen bir durumdur. Bu beklenti gerek Rus dilinin ve kültürünün bir uzantısı olmaktan ve gerekse Sovyet Dönemi'nde 'hakim bir millet' olma gurundan kaynaklanmaktadır.

Özbek kökenli öğrencilerin Rus tv kanallarını izleme oranları $\bar{X}=4.03$ 'dür. Bu ortalama 'çok yüksek' bir orana tekabül etmektedir. Özbekler arasında Özbek ve Kırgız tv kanallarının izlenme oranları da 'vasat' olarak nitelendirilebilir.

Rus tv kanallarının tüm öğrenciler tarafından yaygın bir biçimde izlenmesinin temel nedenleri olarak; önemli oranda öğrencinin Rusçayı bilmesine ve Rus tv kanallarının medya alanında kurumsallaşmış bir niteliğe sahip olmasından dolayı kaliteli program ve filmleri yayınlanmasına bağlanabilir.

5.2.1.2.5. Kendini Ait Hissetme

Tablo 49: Öğrencilerin etnik kökenlerine göre kendilerini hangi ülkenin vatandaşı olarak tanımladıkları

			Hangi etnik kökene mensupsunuz?				Toplam
			Kırgız	Rus	Özbek	Diğer...	
kendinizi hangi ülke vatandasi olarak tanımlarsınız?	Kırgızistan vatandasi	sayı	538	29	12	11	590
		satır	91,2%	4,9%	2,0%	1,9%	100,0%
		sütun	96,9%	60,4%	44,4%	34,4%	89,1%
		toplam	81,3%	4,4%	1,8%	1,7%	89,1%
Rusya vatandasi	sayı	4	9	1	3	17	
	satır	23,5%	52,9%	5,9%	17,6%	100,0%	
	sütun	,7%	18,8%	3,7%	9,4%	2,6%	
	toplam	,6%	1,4%	,2%	,5%	2,6%	
Özbekistan vatandasi	sayı	0	1	8	1	10	
	satır	,0%	10,0%	80,0%	10,0%	100,0%	
	sütun	,0%	2,1%	29,6%	3,1%	1,5%	
	toplam	,0%	,2%	1,2%	,2%	1,5%	
Dünya vatandasi	sayı	9	4	5	3	21	
	satır	42,9%	19,0%	23,8%	14,3%	100,0%	
	sütun	1,6%	8,3%	18,5%	9,4%	3,2%	
	toplam	1,4%	,6%	,8%	,5%	3,2%	
SSCB vatandasi	sayı	2	0	0	2	4	
	satır	50,0%	,0%	,0%	50,0%	100,0%	
	sütun	,4%	,0%	,0%	6,3%	,6%	
	toplam	,3%	,0%	,0%	,3%	,6%	
Diğer	sayı	2	5	1	11	19	
	satır	10,5%	26,3%	5,3%	57,9%	100,0%	
	sütun	,4%	10,4%	3,7%	34,4%	2,9%	
	toplam	,3%	,8%	,2%	1,7%	2,9%	
Toplam	sayı	555	48	27	32	662	
	satır	83,8%	7,3%	4,1%	4,8%	100,0%	
	sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	toplam	83,8%	7,3%	4,1%	4,8%	100,0%	

Kırgız etnisitesine mensup öğrencilerin %97'si kendini Kırgız Cumhuriyeti vatandaşı olarak tanımlarken Rusların %60'ı kendini Kırgız Cumhuriyeti vatandaşı olarak tanımlamaktadır. Buna mukabil, Rusların %18.8'i kendini Rusya vatandaşı olarak kabul etmektedir. Özbeklerin %44.4'ü kendini Kırgızistan vatandaşı olarak tanımlarken %29.6'sı ise kendini Özbekistan vatandaşı olarak tanımlamaktadır. Yapılan ki-kare testinde "etnik köken" ile "vatandaşlık tanımı" arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Başka bir deyişle, öğrencinin kendini hangi ülkenin vatandaşı olarak tanımladığı ile etnik kökeni arasında bir ilişki mevcuttur.

Tablo 49'a bakıldığında, Rus kökenli öğrencilerin %39.6'sı, Özbek kökenli öğrencilerin ise %35.6'sı kendini Kırgızistan vatandaşı olarak algılamadığı veya kendini bu kimlikle özdeşleştirmeyi kabul etmediği anlaşılmaktadır. Söz konusu kategoriler içinde kendini Rusya ve Özbekistan müntesipliği ile özdeşleştirenlerin oranı yüksek olmakla birlikte kendini 'dünya vatandaşlığı' ile tanımlayanlar küçümsenmeyecek orandadır. Bu oran Özbekler arasında %18.5, Ruslar arasında ise %8.3'tür.

5.2.1.3. Verilerin Bölgecilik Faktörü Açısından Değerlendirilmesi

5.2.1.3.1. Önemli Gün, Kutlama ve Semboller

Tablo 50. Öğrencilerin ailelerinin yaşadığı ile göre, aşağıdaki gün ve kutlamaların kendileri için ne kadar önemli olduğuna dair bulgular

Değişkenler	aileniz Kırgızistan'ın hangi ilinde ikamet etmektedir?							
	Chui	Naryn	Talas	Issık-Göl	Celal Abad	Oş	Batken	Toplam
	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean
Yılbaşı	4,0811	4,2560	4,1000	4,2500	4,1129	3,7647	4,0435	4,1131
Ramazan bayramı ve Kurban Bayramı	3,8587	4,1532	4,1884	4,0345	4,1967	4,2059	4,0638	4,0583
8 Mart Dünya Kadınlar Günü	3,7514	4,1429	4,0143	4,0000	3,7143	3,6269	3,8261	3,8838
21 Mart Nevruz Bayramı	3,5659	3,7823	3,8696	3,8174	4,0161	4,0147	3,9348	3,7943
1 Mayıs İşçi Bayramı	2,4917	2,3871	3,0441	2,5826	2,8413	2,6029	2,5652	2,5940
5 Mayıs Anayasa Günü	2,9185	3,0645	3,4348	3,1810	3,0968	3,4706	3,3043	3,1435
9 Mayıs Zafer Bayramı	3,4500	3,7360	3,8714	3,8174	3,6833	3,5882	4,0000	3,6852
31 Ağustos Bağımsızlık Bayramı	3,8689	4,2222	4,2429	4,2087	4,2295	4,2647	4,0217	4,1166

Öğrencilerin yaşadığı bölgeler açısından söz konusu gün ve kutlamaları değerlendirdiğimizde, 'yılbaşı' tüm bölgelerden gelen öğrenciler için 'çok önemli' olduğu görülmektedir. Tüm vilayetler içinde Oş kentinden gelen öğrencilerin yılbaşına değer vermekle birlikte diğer vilayetlerle kıyaslandığında bunun biraz daha düşük olduğu görülmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi Oş kenti, tarihsel olarak İslam kültür ve medeniyetine köklü bir biçimde entegre olmuş bir yerdir. Burada özellikle yaşayan Özbeklerin dini değerlerinin güçlü olduğu bilinmektedir. Aynı vilayette Ramazan ve Kurban Bayramlarının önemsenme düzeylerinin diğer vilayetlere nispetle yüksek olması ($\bar{X} = 4.20$) dikkat çekmektedir. Buna karşılık Rus nüfusun yoğun olarak yaşadığı Çüy vilayeti ve başkent Bişkek'te ise söz konusu dini bayramlara önem

verilme düzeyinin, diğer vilayetlere nazaran daha düşük olduğu görülmektedir. Aynı nedenden dolayı “31 Ağustos Bağımsızlık Bayramı”nın Çüy vilayetindeki önemsenme düzeyinin diğer yerlere nispetle düşük ($\bar{X} = 3.86$) olduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte Bağımsızlık Günü, tüm vilayetlerden gelen öğrenciler için ‘önemli’ bir milli gün olarak addedilmiştir.

Nevruz Bayramı bölgesel farklılıklar açısından dikkat çekmektedir. Açık bir biçimde Celal Abad ve Oş vilayetlerinde 21 Mart Nevruz Bayramı’na, ülkenin kuzeyinde bulunan vilayetlerden çok daha fazla ehemmiyet verildiği görülmektedir. Bu durum güneydeki halkın dini eğilimlerinin yüksek oluşuyla açıklanabilir. Zira Nevruz Bayramı güney bölgelerinde dini bir nitelik kazanmış ve dini bir bayram gibi kutlanmaktadır.

1 Mayıs İşçi Bayramı’na ise öğrencilerin itibar etmedikleri anlaşılmaktadır. Diğer gün ve kutlamalara nazaran en düşük ortalama olması ($\bar{X} = 2.59$) bunun göstergesidir. Oysa “emek felsefesi” üzerine kurulu bir düzenden çıkmış olan öğrencilerin, söz konusu günü önemsemeleri beklenirdi.

Tablo 51. Öğrencilerin ailelerinin yaşadığı ile göre, aşağıdaki sembollerin kendileri için ne kadar önem taşıdığına dair kanaatleri

Değişkenler	aileniz Kırgızistan'ın hangi ilinde ikamet etmektedir?							
	Chui	Narın	Talas	Issık-Göl	Celal Abad	Oş	Batken	Total
	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean
Bayrak	3,9130	4,2846	4,0714	4,1892	4,0492	4,5373	4,0455	4,1303
Bağımsızlık marşı	3,8907	4,3952	4,1000	4,3578	4,2131	4,5522	4,3256	4,2116
Amblem	3,7717	4,2623	3,9857	4,1927	4,0656	4,3030	4,0930	4,0580
Milli sınırlar	4,0054	4,2869	4,0145	4,3091	4,3279	4,4697	4,1628	4,1966

Milli sembollere verilen değer, öğrencilerin geldikleri vilayetler açısından, özellikle kuzey-güney bağlamında değerlendirildiğinde, Rus nüfusun yoğun olarak yaşadığı Çüy vilayeti hariç, diğer vilayetlerden gelen öğrencilerin milli sembollere hemen hemen aynı oranda ehemmiyet verdikleri gözlenmiştir. Çüy vilayeti kökenli öğrencilerin bayrak ($\bar{X} = 3.91$), bağımsızlık marşı ($\bar{X} = 3.89$) ve devlet forsuna ($\bar{X} = 3.77$) verdikleri önemin düşük olduğu gözlenmektedir. Oysa diğer bölgelerden gelen öğrenciler için bu oran $\bar{X} = 4$ 'den daha yüksektir. Buna rağmen yapılan ANOVA testinde değişkenler arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

5.2.1.3.2. Aile/Bölgecilik Faktörü

Tablo 52. Öğrencilerin ailelerinin yaşadığı ile göre, siyasetçilerin aşağıdaki ilkeleri ne derece dikkate alarak siyasi faaliyetlerde bulduklarına dair kanaatleri

Değişkenler	aileiniz Kırgızistan'ın hangi ilinde ikamet etmektedir?							
	Chui.	Narın	Talas	Issık-Göl	Celal Abad	Oş	Batke n	Total
	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean
Demokrasiye göre	2,9620	3,1129	2,6765	3,2000	2,7541	3,0758	2,8864	2,9878
milli menfaatlere göre	3,0326	3,2541	2,7910	3,2091	2,7833	2,9545	2,7907	3,0322
kendi çıkarlarına göre	4,1868	3,9831	3,8769	4,0917	4,3000	4,2090	4,1190	4,1104
kendi bölge seçmenlerine göre	2,9777	3,0410	2,8955	3,0273	3,0167	3,2000	3,0233	3,0186

Gençliğin kanaatine göre, Kırgızistan'daki siyasetçiler, milli menfaatlardan ziyade kendi menfaatlerini düşünen ($\bar{X} = 4.11$) insanlar olarak algılanmaktadır. Ortalamalara bakıldığında bu durum açık bir biçimde anlaşılmaktadır. Ayrıca bu konudaki düşünce, öğrencilerin geldikleri illere göre de değişmemektedir. Oysa, siyasetçilerin "milli menfaatler" doğrultusunda siyasi faaliyetlerde bulduklarına dair güven sunmaları, kimlik inşa sürecinin önemli bir parçasıdır. Kırgızistan'da siyasetçilerin 'bölge seçmenlerinin menfaatleri' doğrultusunda siyasi faaliyetlerde bulunmaları da önemli bir 'siyasi sapma' olarak addedilebilir. Bu bağlamda öğrencilerin kanaatlerine göre, siyasetçilerin en az önemsedikleri şey; demokratik değerler ($\bar{X} = 2.98$) ve milli menfaatlerdir ($\bar{X} = 3.0$). Bu siyasi anlayış, milli sadakat duygusunun önünde bir engel teşkil etmektedir.

Tablo 53. Öğrencilerin ailelerinin yaşadıkları ile göre, aşağıdaki faktörlerin, Kırgızistan'daki siyasi seçimleri ne ölçüde etkilediğine dair kanaatleri

Değişkenler	aileiniz Kırgızistan'ın hangi ilinde ikamet etmektedir?							
	Chui	Narın	Talas	Issık-Göl	Celal Abad	Oş	Batken	Toplam
	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean
Ekonomi	3,7705	3,6612	3,6471	3,6182	3,7869	4,0597	3,9111	3,7527
Akrabalık, hemşerilik ve bölgecilik faktörleri	3,6389	3,8443	3,6618	3,7928	3,8852	3,9701	3,6591	3,7642
İdeoloji	3,1629	3,3445	2,9853	3,3148	3,2333	3,2985	3,0682	3,2174
Parti programları	2,9611	3,2750	2,9412	2,9820	3,0492	3,2121	2,6591	3,0338

John Stuart Mill'e göre, vatandaşlar oy verirken kayıtsız şartsız kendi gruplarına değil de bir partinin programına, politikalarına bakarak karar vermelidirler. Oysa etnik veya dinsel grupların varlığı kendi müntesiplerinin kayıtsız şartsız sadakatlerine mazhar

olmalarına neden olur. Bu da bireylerin özgür iradelerine ket vuran ve ulusal birliğin sağlanmasını zedeleyen bir durum olduğu kanaatindedir (Birch 1989:37).

Tabloya bakıldığında tüm etnik gruplardan gelen öğrencilerin, Kırgızistan'daki siyasi seçimlerin ekonomik, akrabalık ve bölgecilik faktörlerinden etkilendiği kanaatini taşıdıkları görülmektedir. Kırgızistan'da güçlü akrabalık ilişkilerinin varlığı, insanların oy verirken bir partinin programına veya ideolojisine değil de aday olan bireylerin ekonomik güçlerine ve akrabalık ağlarına baktıkları anlaşılmaktadır. Bu da var olan siyaset ağının ulusal düzeyde değil yerel boyutta seyrettiğini göstermektedir.

5.2.1.3.3. Devlet Kurumlarına Olan Güven

Tablo 54. Öğrencilerin ailelerinin yaşadıkları ile göre, aşağıdaki kurumlara ne kadar güvendiklerine dair kanaatleri

Değişkenler	aileniz Kırgızistan'ın hangi ilinde ikamet etmektedir?							Toplam
	Chui	Naryn	Talas	Issık-Göl	Celal Abad	Oş	Batken	
	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean
Cumhurbaşkanlığı	2,6099	2,9593	2,7826	2,7321	2,3443	2,6176	2,3556	2,6727
Hükümet	2,5934	2,8750	2,8235	2,7321	2,3607	2,7206	2,3488	2,6682
Jokorku Keneş (Meclis)	2,7403	2,9835	2,8529	2,7768	2,8361	3,0735	2,6136	2,8382
Yargı	2,5843	2,7083	2,3676	2,7364	2,5333	2,9118	2,2273	2,6157
Üniversiteler	2,9441	3,3471	3,1884	3,2636	3,2203	3,3134	3,0682	3,1710
Kitle iletişim araçları	2,8659	3,2941	3,0145	3,1927	3,0492	3,0896	2,8605	3,0556
Sanayi kuruluşları (iş adamları örgütleri)	2,5055	3,0826	2,8261	2,9375	2,9016	2,9559	2,6364	2,8113

Tablo 54'e genel olarak bakıldığında, Kırgız gençliğinin Kırgız Devlet kurumlarına olan güvenlerinin zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, en güvenilmez bulunan kurumların başında 'yargı' ($\bar{X}=2.61$) ve 'cumhurbaşkanlığı' ($\bar{X}=2.67$) makamı gelmektedir. Tüm bölgelerden gelen öğrenciler; yargı, cumhurbaşkanlığı, hükümet ve meclise yüksek bir güven duymadıkları anlaşılmaktadır. Bunun yanında, Kırgız gençliği iş adamları örgütlerine de güven duymamaktadır ($\bar{X}=2.80$). Bunda iş adamlarının ülkedeki yolsuzlukla anılmalarının etkisi olduğu tahmin edilmektedir. Öğrenciler, en çok üniversitelere ($\bar{X}=3.17$) ve medya kuruluşlarına ($\bar{X}=3.05$) güven duymaktadırlar. Bunda üniversitelerin ve medyanın cumhurbaşkanı ve hükümetin yanlış olduğuna inanılan politikalarına muhalefet etmelerinin etkili olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo 55. Öğrencilerin ailelerinin yaşadığı ile göre, aşağıdaki devlet kurumlarının, vatandaşların ihtiyaçlarını ne ölçüde karşılamaya çalıştıklarına dair kanaatleri

Değişkenler	aileniz Kırgızistan'ın hangi ilinde ikamet etmektedir?							
	Chui	Naryn	Talas	Issık-Göl	Celal Abad	Oş	Batken	Toplam
	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean
Cumhurbaşkanlığı	2,9779	2,8934	2,7015	2,8829	2,5593	2,8507	2,8478	2,8576
Hükümet	3,0393	2,8099	2,7313	2,9009	2,7288	2,9701	2,7556	2,8858
Jogorko Keneş (Meclis)	3,0452	2,8926	2,6984	2,9545	2,9310	3,1791	2,9318	2,9625
Yargı	2,8380	2,4876	2,1791	2,8091	2,4138	2,5672	2,5909	2,6161
Valilikler	2,8483	2,6198	2,5522	2,7909	2,5932	2,9701	2,6000	2,7372
Yerel yönetimler (belediyeler)	2,7556	2,5882	2,7164	2,8000	2,7119	3,0299	2,7111	2,7496

Tablo 55'te belirtilen devlet kurumları, vatandaşların ihtiyaçlarını karşılama gayreti açısından değerlendirildiğinde, öğrenciler bu konuda 'yargı'nın en yetersiz kurum ($\bar{X}=2.61$) olduğunu düşünmektedirler. Aynı şekilde cumhurbaşkanlığı, hükümet ve meclisin de yeterince hizmet sunmadığı kanaati tüm vilayetlerden gelen öğrenciler tarafından paylaşılmaktadır. Tablo 55'ten de görüldüğü gibi, bu kurumlara ortalama taktir edilmiştir. Bu da söz konusu kurumlar hakkında 'orta' düzeyde bir taktir duygusunu ortaya koymaktadır. Öğrenciler, belediyelerin ve valiliklerin de hizmet noktasında yetersiz oldukları ($\bar{X}=2.73$) kanaatini taşımaktadırlar. Genel olarak, tüm vilayetlerden gelen öğrencilerin devlet kurumları hakkında, hizmet noktasında çok olumlu bir kanaate sahip olmadıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 56. Öğrencilerin ailelerinin yaşadıkları ile göre, siyasi kararların alınması ve yürütülmesinde aşağıdaki kurumların etkisine dair kanaatleri

Değişkenler	aileniz Kırgızistan'ın hangi ilinde ikamet etmektedir?							
	Chui	Naryn	Talas	Issık-Göl	Celal Abad	Oş	Batken	Toplam
	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean
Cumhurbaşkanlığı	3,7303	3,7541	3,4776	3,6422	3,7966	4,0758	3,3778	3,7105
Hükümet	3,4775	3,4711	3,4179	3,5364	3,3220	3,5758	3,0909	3,4496
Jogorko Keneş (Meclis)	3,4407	3,5667	3,5000	3,5755	3,5424	3,7727	3,1778	3,5180
Yargı	3,1685	3,2479	2,8060	3,2336	3,3966	3,3636	2,8913	3,1773
Üniversiteler	2,9716	3,2941	2,9851	3,2818	3,0339	3,0000	2,8864	3,0889
Kitle İletişim Araçları	3,2151	3,6667	3,1818	3,4766	3,3051	3,4091	3,1333	3,3638
Sanayi Kuruluşları	2,9382	3,2458	2,9851	3,3273	3,0517	3,1818	2,9333	3,1012

"Siyasi kararların alınması ve yürütülmesi"nde cumhurbaşkanlığı makamının sorumluluğunun yüksek olduğu ($\bar{X}=3.71$) görüşü, tüm vilayetlerden gelen öğrenciler tarafından paylaşılmaktadır. Ancak ülkenin güney kesiminden, özellikle Oş ve Celal Abad kentlerinden gelen öğrencilerin, siyasi kararların alınması ve yürütülmesinde

cumhurbaşkanlığı makamını daha fazla sorumlu tutmaları (Oş $\bar{X} = 4.07$, Celal Abad $\bar{X} = 3.79$) daha önce açıklandığı gibi Cumhurbaşkanı'nın kuzeyli olmasına bağlanabilir. Ülkenin kuzeyinden olan bir cumhurbaşkanı, ülkenin güneyindeki Kırgızlara yönelik ayrımcılık yapmakla suçlanmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi kuzey-güney çekişmesi 16. yüzyıla, güney kabilelerinin İslamlaşma sürecine dayanmakla birlikte, bu durum Sovyet yönetimi süresince de devam etmiştir. Bugün bu sorun hala varlığını sürdürmektedir.

“Siyasi kararların alınması ve yürütülmesi” sorumluluğunu üstlenen makam olarak görülen cumhurbaşkanlığı makamı, ülke içindeki olumsuzlukların da sorumlusu olarak görüleceğine kuşku yoktur. Bunun sonucunda ekonomik sıkıntıların, yolsuzluğun, sosyal huzursuzluk ve siyasi istikrarsızlığın faturasının bu makama kesilmesi beklenti dâhilindedir. Nitekim 2005'in ilk çeyreğinde baş gösteren huzursuzluklar, cumhurbaşkanını hedef almış ve ilk ayaklanmalar ülkenin güneyinden başlamıştır.

Tablo 57. Öğrencilerin ailelerinin yaşadığı ile göre, aşağıdaki ulusal sorunların, hangi düzeyde kendileri için önem arz ettiğine dair bulgular

Değişkenler	aileiniz Kırgızistan'ın hangi ilinde ikamet etmektedir?							
	Chui	Narın	Talas	Issık-Göl	Celal Abad	Oş	Batken	Toplam
	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean	Mean
Yolsuzluk	4,2143	4,1148	4,0299	4,4234	4,2459	4,3881	4,3256	4,2404
fiyatların artması (hayat pahalılığı)	4,0820	4,0328	3,9104	4,5727	4,1311	4,0448	4,0930	4,1394
cinayetlerin artması	4,2320	4,3750	4,1912	4,4091	4,3279	4,5231	4,3953	4,3333
işsizlik	4,4011	4,5328	4,3188	4,6036	4,5167	4,5970	4,5349	4,4908
maaşların düşük olması ve zamanında verilmemesi	4,3799	4,4746	4,4058	4,6273	4,5085	4,5313	4,3902	4,4703
suç oranlarının artması	3,8444	3,7377	3,8696	4,1927	4,1000	3,6567	3,8095	3,8875

Yolsuzluk, hayat pahalılığı, işsizlik ve suç oranlarındaki artış tüm vilayetlerden gelen öğrenciler için ‘çok önemli’ bulunmuştur. Ancak bu sorunlar arasında işsizlik, en büyük ulusal sorun olarak kabul edilmektedir. Ekonomi ve kimlik arasındaki ilişki tablo 31 ve tablo 44’de değerlendirildiğinden, tekrara yer vermemek için buradaki değerlendirme kısa tutulmuştur.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra çok etnik yapılı üç temel imparatorluktan Osmanlı ve Habsburg hanedanlıkları çökmüş, Rusya ise 1917 Sovyet İhtilali ile üç çeyrek yüzyıl daha ömrünü uzatmıştır. Ancak diğer iki imparatorluğun aksine Sovyet sistemi merkezden veya çevreden gelen milliyetçi akımlar neticesinde çözülmemiştir. Tam tersine ulus ve ulusçuluk akımları bu sistemin zayıflamasıyla ortaya çıkmışlardır (Hobsbawn 1995:9). Bu imparatorluktan bağımsızlığını ilan eden her siyasi birim, ulus-devlet temelinde örgütlenme yoluna gitmiştir. Bu süreçte bağımsızlığını ilan eden Kırgızistan, Kırgız kimliğini referans alarak ulus-devlet inşa çabasına girişmiş ve kendine özgü ayin, sembol ve kurumlarını oluşturmuştur.

Ulus inşa sürecindeki Kırgızistan'ın milli kimliğini ve bunu oluşturan dinamikleri anlayabilmek için tarihe bir yolculuk yapmak zorunludur. Çin kayıtlarında M.Ö. ikinci yüzyılda Hunlar bağlamında adları zikredilen Kırgızların, Orta Asya halklarının en köklü kavimlerinden biri olduğuna kuşku yoktur. Yine Orhun Yazıtları, Batı Göktürk Hakanlığı'na boyun eğen halklar arasında Kırgızları da saymaktadır. Kırgızlar, 840'ta Orhun'daki Uygurların başkentini alarak Moğolistan'ın egemeni olmuşlardır. Bu tarihten kısa bir süre sonra dağılan Kırgızlar, bir daha tarih sahnesinde etkin bir varlık gösterememişlerdir.

Kırgızlarla ilgili en hararetli tartışmalar, 'Kırgızların Tanrı Dağları'na gelmeden önce farklı bir etnik grup olup olmadıkları' ekseninde dönmektedir. Yaygın kanaate göre, Kırgız halkı Tanrı Dağlı yerli halkların ve Merkezi Asya'dan gelen etnik toplulukların birleşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.

Göçebe bir halk olan Kırgızlar, sürekli hareket halinde olmalarından dolayı yerlerini tespit etmek zordur. Ancak 16. ve 17. yüzyılda Orta Asya'nın doğusuna, Tanrı Dağları'na ve Pamir dolaylarına uzanan Kırgızların, yerlerini kesin olarak bu dönemde sabitlediklerine inanılmaktadır. Kırgızların bundan sonraki tarihsel serüvenleri hep Ruslarla ilişkileri bağlamında değerlendirilmiştir.

Batılıların 16. yüzyılda dünyaya yönelik olarak başlattıkları sömürge faaliyetleri, batı toplumlarının en zayıf halkı olan Rusları da bu alanda motive ettiği anlaşılmaktadır. Ruslar, 16. yüzyıldan itibaren Orta Asya'yı arka bahçeleri olarak görmeye ve buna yönelik bir stratejik zihniyet geliştirmeye başlamışlardır. Ancak Rusların diğer emperyal devletlerden farkları, bölgeyi sadece ekonomik sömürü için kullanmak değil aynı zamanda orayı kendi anavatanları yapmaktır. Böylelikle Ruslar, bölge üzerinde uzun vadeli emeller beslemişlerdir (Hanuer 1990:38-46).

Sovyetler Birliği döneminde bölge, dış dünyaya tamamen kapatılmış ve bölge halkı üzerinde "sovyetleştirme" operasyonu acımasızca uygulanmıştır. Eski yapının; mülkiyet, eğitim, kültür, ticaret ve siyasi anlayışı tümden ortadan kaldırılmış ve bölge insanı yeni bir sistemin hegemonyasına tabi tutulmuştur. Zorunlu iskan politikaları, kolhoz ve sovhozlarda çalışma ve zorunlu eğitim bu hegemonyanın birer versiyonlarıdır.

Ruslar, Orta Asya'da her zaman temel iki toplumsal hareketten korkmuşlardır: Pan-Türkizm ve Pan-İslamizm (Roy 2000:107; Weeler 1964:150-151). Bu tip tehlikeleri bertaraf etmek ve bölgedeki etnik grupları Sovyet üst kimliğinde birleştirmek amacıyla Orta Asya, Lenin'in 'Milliyetler Prensipleri' gereği etnik gruplar arasında paylaştırılmıştır. Ancak bölge; siyasi sınırlar, etnik sınırlara tekabül etmeyen bir biçimde bölünmüştür. Böylelikle her baskın etnik grubun sınırları içine birden fazla etnik azınlık dahil edilmiştir. Örneğin Kırgızistan'da 80'den fazla etnik grubun varlığı bunun kanıtıdır. Bu da her bölgede güçlü ulusal akımların ortaya çıkmasını engellediği gibi aynı zamanda ulusal kimlik duygularının tatmin edilmesini sağlayarak Sovyet Kimliği'ne olan bağımlılığı arttırmıştır. Bugün gelinen noktada bağımsızlıklarını ilan eden cumhuriyetlerin her birinin diğeriyle ciddi etnik veya sınır problemleri mevcuttur. Bugün Orta Asya halkları veya Türk Cumhuriyetlerinin bir üst kimlikte buluşamamaları, Türkistan Komisyonu'nun 1924'de yaptığı öngörüyü haklı çıkarmıştır.

Kırgız Cumhuriyeti 31 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan ederken Türkistan Komisyonu'nun 1924'te Kırgızistan için belirlediği sınırları referans almıştır. Söz konusu komisyonun belirlediği sınırlar, Kırgızistan için çok önemli sonuçlar

doğurmuştur. İlk önce bu sınırlar sayesinde Kırgız etnisitesi resmi olarak kendi tescil edilmiş sınırlarına kavuşmuştur. Kırgız halkı, milli sınırlarına kavuştuktan sonra burada devlet kurumlarının ilk nüveleri teşekkül etmiş; parlamento, bakanlıklar, anayasa ve bilimum devlet kurumları bu süreçte gelişmiştir. Bu nedenle Bolşevik İhtilali'nin bir anlamda 'Allah'ın Kırgızlara bir hediyesi' (Huskey 1997b:656) olduğu ileri sürülmüştür. Sovyetlerin bu sınır taksimatı, özerk bir siyasi varlık olmamalarına karşın, 'Kırgızların ana devletle olan sağlam bağları ve en azından Kırgız kültürel ve siyasi kimliğinin sembollerinin geliştirilmesi, Kırgız ulusal bilincinin oluşması için önemli ön koşulları hazırlamıştır' (Abazov 2002b:529). Benzer görüşleri Kırgızistan'ın ilk cumhurbaşkanı Askar Akayev de paylaşmıştır. Akayev, Huskey'in görüşlerine ilave olarak, 13 Ekim 1924'te Kırgızistan'a otonom statüsünün verilmesiyle, 'Rusların kendilerini olası bir özerklik savaşından kurtardığını' buna ilave olarak, Kırgızistan'ın topraklaşma, ekonomik ve kültürel oluşum olmasını sağladığını da belirtmiştir. Eğer bu otonomluk olmasaydı, Kırgızların toplumsal ve kültürel olarak bir yok olma süreciyle karşılaşabileceklerini dile getirmiştir (Akayev 2003:171).

Sovyetler Dönemi'nde teşekkül eden Kırgız Devleti'nin ilk nüvesi (embriyosu) (Anderson 1999:9), bağımsızlıktan sonra toprağa düşmüş, varlık nedenini ve hayat hakkını kazanmıştır. 31 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan eden Kırgız Cumhuriyeti; milli sembollerini, anayasasını, parlamentosunu ve tüm devlet kurum ve kuruluşlarını yeniden tanzim etmiştir. Cumhuriyetin tüm sembolleri, kurum ve kuruluşları Kırgız etnisitesini referans alarak inşa edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın uygulamalı bölümünde; milli gün, kutlama ve semboller, aile/bölgecilik bağları, devlet kurumlarına olan güven, dil ve kendini ait hissetme ile ilgili sorular sorulmuş ve bu sorulara yönelik hipotezler oluşturulmuştur.

Kırgız gençliğinin milli gün, kutlama ve sembollere atfettikleri değer, öğrencilerin etnik kökenlerine göre farklılık göstermektedir. Buna göre, Kırgız kökenli öğrenciler, milli gün, kutlama ve sembollere 'çok önemli' değerini atfederken Rus ve Özbek kökenli öğrenciler ise söz konusu gün, kutlama ve sembollere 'orta' veya ortanın biraz üzerinde bir değer atfettikleri gözlenmiştir. Kırgızistan'da Rus, Özbek ve Kırgızların oluşturduğu

üç temel etnik gruptan gelen öğrenciler, etnik aidiyetlerini aşarak ortak bir ulusal duygu ve düşünceyi paylaşmadıkları anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, etnik gruplar, inşa edilmeye çalışılan siyasi kimliğe bir direnç oluşturdukları ya da söz konusu kimlikte bir takım yırtılmaların yaşanmasına neden oldukları söylenebilir.

Kırgızlar, tarihsel olarak akrabalık bağları güçlü olan ve klan esasına göre örgütlenen bir toplumdur. Sovyetlerin zorunlu iskan politikalarıyla yerleşik hayata geçen bu toplum, Sovyet modernleşmesi sürecinde geniş aileden bireyciliğe doğru bir evrim geçirmemiştir. Sovyet modernleşmesi kolhoz ve sovhozlaştırma yoluyla geniş akrabalık gruplarını yine geniş akrabalık ilişkilerini bozmayan bir biçimde yeni bir ekonomik model etrafında örgütlemiştir. Bu siyasal sistem, Kırgızların tarihsel olarak taşıdıkları güçlü aile değerlerini muhafaza etmelerine neden olmuştur. Sovyet Sistemi'nin çökmesiyle güçlü olan aile bağları toplumda önemli fonksiyonlar üstlenmiştir. Aksakallık kurumu ülkenin özellikle geleneksel bölgelerinde hala işlevini korumaktadır. Kırgızistan'da ailevi bağlar ve ailevi bağların beraberinde getirmiş olduğu bölgesel bağlar, Kırgız siyasal seçimlerini özellikle yerel düzeyde ciddi bir biçimde etkilemektedir. Bu nedenle çalışmamızın bulguları, Kırgızistan'daki siyasi tercihlerin ve siyasilerin güttükleri politikaların, temelde siyasetçilerin menfaatleri ($\bar{X} = 4.11$) ve akrabalık/bölgecilik ($\bar{X} = 3.76$) faktörlerinden etkilendiğini ortaya koymaktadır. Parti programlarına bakarak siyasi tercihte bulunma ise $\bar{X} = 3.02$ 'dir. Okuma-yazma oranının yüksek olduğu bu toplumda, bireylerin ailevi ve bölgesel bağlılıkları ulusal bağlılığın üstünde tuttukları anlaşılmaktadır. Bu da etnik faktörlerin yanında güçlü bir Kırgız Kimliği'nin oluşumunu engelleyen bir başka faktör olarak değerlendirilebilir.

Ailevi ve bölgecik bağları toplumun kültürel dokusundan kaynaklanan bir durum olarak değerlendirilebilir. Ancak devletin temel kurumlarında meydana gelen fonksiyon bozukluğu birey-devlet ilişkisini zayıflatan ve inşa edilmeye çalışılan siyasi kimliği zedeleyen bir niteliğe sahiptir. Çalışmamızda öğrencilerin devletin temel kurumlarına güvenmedikleri saptanmıştır. Güvenilmeyen kurumların başında yargı ($\bar{X} = 2.62$), cumhurbaşkanlığı ($\bar{X} = 2.67$) ve hükümet ($\bar{X} = 2.67$) gelmektedir. Zira bu kurumlar, yolsuzluk ($\bar{X} = 4.24$), hayat pahalılığı ($\bar{X} = 4.13$), işsizlik ($\bar{X} = 4.49$) ve suç/cinayetlerin artması ($\bar{X} = 4.33$) gibi tüm etnik gruplar için 'çok önem' arz eden sorunlara tedbir

almamakla itham edilmektedirler. Hatta zikredilen devletin temel kurumları, söz konusu sorunların kaynağı olarak kabul edilmektedirler.

Kırgızistan'da etnik yapılara bağlı olarak ortaya çıkan dil sorunu güçlü bir milli kimliğin oluşumunu engelleyen bir başka faktör olarak gözükmektedir. Rus kültürünün yoğun olduğu Sovyet Sistemi'nden bağımsızlığını kazanan Kırgızistan, Rus dilinden siyaset, bürokrasi ve eğitim alanında çok etkilenen bir ülkedir. Ülkenin bu niteliği dolayısıyla, bağımsızlığını kazanmasına rağmen, Rus dili anayasada; 'devletin resmi dili' olarak kabul edilmektedir. Çalışmamızda öğrencilerin %42.6'sı lise eğitimlerini Kırgızca dışındaki dillerle tamamladıklarını, %42,2'si arkadaşlarıyla çoğunlukla Kırgızca dışındaki dillerle konuştuğunu, %80.3'ü ise Kırgızca dışındaki dillerle müzik dinlediğini ve %70'e yakını ise Rus TV kanallarını izlediklerini belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle Kırgız dilinin ülke içinde henüz ulusal bir dil olma niteliğini kazanamadığı söylenebilir. Böylelikle Rus dili, Sovyet Dönemi'nden kalma bir alışkanlıkla ülke içinde hala önemli bir fonksiyon icra etmektedir.

Sonuç olarak, ulus-devlet inşa sürecinde Kırgızistan'ın katı bir ulus inşa sürecine girmediği görülmektedir. Bunda etnik, dil, zihniyet, klanizm ve bölgesellik gibi faktörlerin etkili olduğu söylenebilir. Bu faktörler, aynı zamanda güçlü bir ulusal sadakat bilincinin oluşumunu engelleyen faktörler olarak kabul edilmektedir. Bu parçalanmışlık bölgesel ve etnik düzeyde kendini sürekli hissettirmektedir. Ayrıca, devlet yöneticilerinin yaptıkları iddia edilen yolsuzluk ise bu zayıf nitelikli yapıyı daha da zayıflatmakta ve toplumun eskiye (Sovyet Dönemi) olan özlemini perçinlemektedir. Araştırmamızın verileri bu durumu doğrular nitelikte devlet ile gençlik arasında zayıf bir güven ilişkisinin varlığını göstermektedir. Oysa güven ve güven duygusunun beraberinde getirmiş olduğu sadakat ilişkisi, bir siyasi sistem için hayati önem arz eder.

KAYNAKÇA

- ABAZOV, Rafis. "Bağımsız Kırgızistan: Geçiş Politikaları" (Terc: Barış ÖNGEL), H. CELAL GÜZEL, K. ÇİÇEK ve S.KOCA (Eds.), *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, No: 19, 2002a
- ABAZOV, Rafis. "Sovyet Sisteminde Kırgızistan: Milli Devletin İnşası ve Milli Kimliğin Doğuşu" (Terc: Çağlar ENNELİ), H. CELAL GÜZEL, K. ÇİÇEK ve S.KOCA (Eds.), *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, No: 19, 2002b
- ADİLBAYEV, Alau. "Çarlık Döneminde Kazak Topraklarında Yürütülen Ruslaştırma Faaliyetleri", *Bilig*, Sayı: 23, Güz 2002
- AKAYEV, Askar. *Kırgız Devlet Geleneği ve MANAS*, (Rusça'dan Tercüme Edenler: Saliha İBRAHİMOVA, Ergeşbay RAHMANOV, Tuğba ŞİMŞEK), İstanbul: DA Yayıncılık, 2003
- AKBARZADEH, Shahram. "The political shape of Central Asia", *Central Asian Survey*, 16(4), 1997
- AKİNER, Shirin. *The Formation of Kazakh Identity From Tribe to Nation-State*, Great Britain: The Royal Institute of International Affairs, 1995
- AKYÜZ, Hüseyin. *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul: M.E.B Yayınları, 1991
- ALİMBEKOV, Akmatali. "Kırgız Cumhuriyeti ve Eğitim Sistemi Hakkında Genel Bilgi", *Türk Yurdu: Kırgızistan'a Yolculuk*, Cilt 21, Sayı 171, Kasım 2001
- ANDERSON, Benedict. *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, (Terc: İskender SAVAŞIR), İstanbul: Metis Yayınları, II. Basım, 1995.
- ANDERSON, John. *Kyrgyzstan Central Asia's Island of Democracy?*, Harwood Academic Publishers, 1999
- ARON, Raymond. *Sınıf Mücadelesi*, (Çev: Erol GÜNGÖR) İstanbul: Dergah Yayınları, II. Basım, 1992
- Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Ukrayna Ülkelerinin Anayasaları*, Ankara, TİKA Yayınları, 1999
- AYDIN, Suavi. *Kimlik Sorunu, Ulusallık ve "Türk Kimliği"*, Ankara: Öteki Matbaası, Birinci Basım, 1999
- AYTMATOV, Cengiz. *Beyaz Gemi*, (Terc: Refik ÖZDEK), İstanbul: Ötüken Yayınları, 6. Baskı, 1999a

- AYTMATOV, Cengiz. *Dişi Kurdun Rüyaları*, (Terc: Refik ÖZDEK), İstanbul: Ötüken Yayınları, 6. Baskı, 1999b
- AYTMATOV, Cengiz. *Gün Olur Asra Bedel*, (Terc: Refik ÖZDEK), İstanbul: Ötüken Yayınları, 9. Basım, 2000
- BAICHERIKOV, T., BOBUSHEVA, D., JUSUPBEKOV, A. ve Diğerleri. *The Political System of The Kyrgyz Republic August 1999*, Bişkek: UNDP, 1999
- BALIBAR ve WALLERSTEIN. *İrk, Ulus, Sınıf*, (Terc: Nazlı ÖKTEN), İstanbul: Metis Yayınları, II. Basım, 1995
- BARTH, Fredrik. *Etnik Gruplar ve Sınırları*, (Terc: Ayhan KAYA, Seda GÜRKAN), İstanbul: Bağlam Yayınları, 2001
- BARTHOLD, V.V. *Kırgızlar*, (Tercüme: Ufuk Deniz AŞÇI), Konya: Kömen Yay. 2002
- BARTHOLD, V.V. *Rusya ve Avrupa'da Oryantalizm*, (Terc: Kaya BAYRAKTAR, Ayşe MERAL), İstanbul: Küre Yayınları, 2004
- BAŞTUĞ, Sharon. "Asya Bozkırlarındaki Altaylı Göçebelerde Kabile, Federasyon ve Devlet." *Toplum ve Bilim*, No: 69, Bahar, 1996
- BAZARKULOV, Sayfullah. *Bağımsızlık Öncesi Kırgızistan'da İlmî Ateizm*, Ankara: A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- BHUSHAN, B. *Dictionary of Sociology*, India, New Delhi: Anmol Publications, 1994
- BIRCH, Anthony H. *Nationalism and National Integration*, USA: Unwin Inc. 1989
- BİLGİN, Nuri. *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, İzmir: Ege Yay. 1994.
- BLOCH, Marc. *Feodal Toplum*, (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: Gece Yay. 1995.
- BOBEKOVA, Kadian. *Türkiye ve Kırgızistan İlköğretim Sistemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi (I. Kademe)*, İstanbul: M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2002 (Basılmamış Doktora Tezi)
- BRİMKULOV, Ulan. "Eğitim ve Reform", Emine GÜR SOY-NASKALİ (Ed.), *Bağımsız Kırgızistan Düşümler ve Çözümler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001
- CARR, Edward Hallet. *Milliyetçilik ve Sonrası*, (Çev: Osman AKIN), İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.
- CAYNAKOVA, Aynek. "Manas Destanında Nesillere Uzanan Mefhumlar ve Destanın Tarihle İlişkisi", *Bozkırdan Bağımsızlığa Manas*, (Yayına Hazırlayan: Emine GÜR SOY-NASKALİ), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 625, 1995

- COHEN, Anthony P. *Topluluğun Simgesel Kuruluşu*, (1985) (Terc: Mehmet KÜÇÜK), İstanbul: Dost Yayınları, 1999.
- COSER, Lewis A. *Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context*, USA: Harcourt Brace Jovanovich, Inc. 1977
- Corruption In Kyrgyzstan*, Biskek: United Nations Development Programme, Center for Puplic Opinion Studies and Forecast, 2000
- D'ENCAUSSE, Helene Carrere. *Sovyetler 'de Müslümanlar*, (Çev: Adnan TEKŞEN), İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1992
- DAVUTOĞLU, Ahmet. *Stratejik Derinlik: Türkiye 'nin Uluslar arası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları, (Birinci Basım) 2001
- DEVLET, Nadir. *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, Genişletilmiş 2. Baskı, 1999
- Education and Science in the Kyrgyz Republic*, Bishkek: Statistical Bulletin, National Statistics Committee of the Kyrgyz Republic, 2003
- ELEBAYEVA, Ainura, OMURALIEV, Nurbek, ABAZOV, Rafis. "The shifting identities and loyalties in Kyrgyzstan: The evidence from the field", *Nationalities Papers*, Jun2000, vol. 28, Issue 2, p343
- EMERSON, Rupert. *Sömürgelerin Uluslaşması: Asya ve Afrika Halklarının Ortaya Çıkması*, (Terc: Türkkaya ATAÖV), Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ayyıldız Matbaası, 1965
- ERDEM, Mustafa. *Kırgız Türkleri: Sosyal Antropolojik Araştırmaları*, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2000
- ERÖZDEN, Ozan. *Ulus-Devlet*, İstanbul: Dost Kitabevi Yayınları, 1997.
- FRANK, Andre Gunder. *The Centrality of Central Asia*, Amsterdam: VU Un.1992
- FICHTER, Joseph. *Sosyoloji Nedir*, (Terc: Nilgün ÇELEBİ), Ankara: Anı Yay. 2002
- GELLNER, Ernest. *Uluslar ve Ulusçuluk*, (1983) (Terc: Büşra. E. BEHAR ve Günay G. ÖZDOĞAN), İstanbul: İnsan Yayınları, 1992.
- GIDDENS, Antony. *Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori*, (1995) (Ter: Tuncay BİRKAN), İstanbul: Metis Yayınları, İkinci Basım, 2001
- GIDDENS, Antony. *Ulus Devlet ve Şiddet*, (1985) (Nation State and Violence) (Terc: Cumhur ATAY), İstanbul: Devın Yayıncılık, 2005.

- GLADNEY, DRU C. "Sedentarization, Socioecology, and State Definition: The Ethnogenesis of the Uighur", Gary SEAMAN and Daniel MARKS (Eds), *Rulers From The Steppe: State Formation on the Euroasian Periphery*, Los Angeles: University of Southern California, 1991
- GÖMEÇ, Saadettin. *Tarihten Günümüze Kırgız Türkleri*, Ankara: Akçağ Yay. 2002
- GUİBERNAU, Montserrat. "Milliyetçiliğin Politik Niteliği: Milliyetçilik ve Ulus-Devlet", *İktisat Dergisi*, Aralık 1996.
- HASSAN, Ümit. *Eski Türk Toplumunu Üzerine İncelemeler*, 2. Baskı, İstanbul: Alan Yayıncılık, 2000
- HAUNER, Milan. *What is Asia to Us? Russia's Asian Heartland Yesterday and Today*, Boston: Unwin Hyman, 1990.
- HAYİT, Baymirza. *Basmacılar: Türkistan Milli Mücadele Tarihi (1917-1934)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997
- HEAP, Simon; BAİMATOV, Bakyt; HEAP, Simon. *Sivil Society In Kyrgyz Republic*, İNRAC (International NGO Training and Research Centre), Unpublished Textbook.
- HELD, David. "The Development of Modern State", *Formations of Modernity*, HALL, S. and GİEBEN, B (EDS.), UK: Polity Pres In Association With The Open University, 2001.
- HEYD, Uriel. *Ziya Gökalp: Türk Milliyetçiliğinin Temelleri*, (Terc: Cemil MERİÇ), İstanbul: Sebil Yayınevi, Birinci Basım 1980
- HOBBSAWN, Erik J. *1780'den Günümüze Milletler Ve Milliyetçilikler: Program, Mit, Gerçeklik*, (Çev: Osman AKINHAY), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995.
- HUSKEY, Eugene. "Kyrgyzstan: the fate of political liberalization" K. DAWİSHA (Ed.), *Conflict, Cleavage and Change in Central Asia and Caucasus*, UK: Cambridge University Press, 1997a
- HUSKEY, Eugene. "Kyrgyzstan: the politics of demographic and economic frustration", *New States, New Politics: Building the Post-Soviet Nations*, Ian BREMMER and Ray TARAS (Eds.), UK: Cambridge University Pres, 1997b
- HVOSLEF, Erlend H. "Tribalism and Modernity In Kyrgyzia", *Ethnic encounter and culture change*, Sabur and Viktor (Eds). London: Bergen, 1997
- İBRAGİMOVA, Shamsiya. "Poverty", *Gender Relations In The Kyrgyz Republic*, Bishkek: UNFPA, 2002
- İNAN, Abdulkadir. *Manas Destanı*, İstanbul: MEB Yayınları, 1992

- İNAN, Abdulkadir. *Makaleler ve İncelemeler I. Cilt*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 3.Baskı, 1998
- JAPAROV, Amantur. "Göçebe Kırgızların Oba (Avul) Teşkilatı", (Terc: Leysen ŞAHİN), H. CELAL GÜZEL, K.ÇİÇEK ve S.KOCA (Eds.), *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, No: 19, 2002
- KABILBEKOVA, Tamara. "Kırgız Halkının Ortaya Çıkışı", *Bilig-4*, Kış 1997
- KAFESOĞLU, İbrahim. *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2002
- KAFESOĞLU, İbrahim. *Türk Bozkır Kültürü*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1987
- KARASAR, Hasan Ali. *National Identity and Regional Integration In Central Asia: Turkistan Reunion*, Ankara: Bilkent University Institute of Economics and Social Sciences, (Unpublished Doctoral Dissertation), 2002
- KARAYEV, Ömürkul. "Kırgızların Ortaya Çıkışı", (Ter: Mehmet KILDIROĞLU), *Sosyal Bilimler Dergisi*, Bişkek: Manas Üniversitesi Yayınları, 2001
- KOLDYS, Gregory R. "Kırgızların Siyasal-Tarihsel Bir İncelenmesi", (Terc:Barış ÖNGEL), H. CELAL GÜZEL, K. ÇİÇEK ve S. KOCA (Eds.), *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, No: 19, 2002
- KOYÇUYEV, Turar. *Sovyet Sonrası Yeniden Yapılanma: Teori, İdeoloji, Realiteler*, (Tercüme: Seyfullah ÇEVİK, Cıldızbek OSMONALİEV), Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, 2002
- KÖSEMİHAL, Nurettin Şazi. *Sosyoloji Tarih*, İst.: Remzi Kitabevi, 7. Basım, 2002
- KIDIRBAYEVA, "Raisa. Ataların Vasiyeti", *Bağımsız Kırgızistan Düşümler ve Çözümler*, Emine GÜRSOY-NASKALİ (Ed.), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001
- KRADER, Lawrence. *Peoples of Central Asia*, Bloomington: Indiana University (Uralic and Altaic Series), 1966
- KURAT, Akdes Nimet. *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 4.Baskı, 1998
- KURTKAN B., Amiran. *Genel Sosyoloji*, 5. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995
- KUHN, Thomas S. *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, (Tercüme: Nilüfer KUYAŞ), İstanbul: Alan Yayıncılık, 4. Baskı, 1995
- KYRGYZSTAN Annual Report, Bishkek: UNDP, 2000

- KYRGYZSTAN National Human Development Report*, Bishkek: UNDP, 1997
- KYRGYZSTAN National Human Development Report*, Bishkek: UNDP, 1998
- KYRGYZSTAN National Human Development Report*, Bishkek: UNDP, 2000
- LECA, Jean. "Neden Söz Ediyoruz?", *Uluslar ve Milliyetçilik*, (Ed. Jean LECA), (Terc: Siren IDEMEN), İstanbul, 1998.
- LOWE, Robert. "Nation Building and Identity In The Kyrgyz Republic", (Ed. Tom Everett-Heath), *Central Asia Aspects of Transition*, London and New York: Routledge Curzon, 2003
- MARSHAL, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*, (1994, 1998) (Terc: Osman AKINHAY, Derya KÖMÜRCÜ), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999
- MOLDOKASIMTEĞİN, Kıyas. "Kırgızistan'da Yer İsimlerinin Değiştirilmesi", *Avrasya Etüdüleri*, cilt 2, sayı 4, Kış 1995/96
- NAVARİ, Cornelia. "The Origins of The Nation-State", *The Nation State: The Formation of Modern Politics*, (Edited by Leonard Tivey), New York: St. Martin's Press Inc. 1981.
- NİRUN, Nihat. *Sistemik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1991
- ÖNER, Necati. *Milli Zihniyet ve Milli Birlik*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ayyıldız Matbaası, 1986
- ÖZÖNDER, M. Cihat. "Dünyada ve Türkiye'de 'İrk' ve 'Etniklik' Kavramları", *KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt II, Sayı 1 (Bahar 2000)
- ÖZÖNDER, M. Cihat. "Sosyal ve Kültürel Yapı Araştırmalarının Önemi", *KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt IV, Sayı I (Bahar 2002)
- Öğretmen El Kılavuzu*, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yurt Dışı Eğitim Öğretim Genel Müdürlüğü, (Der: Üzeyir ALTINKAYA ve diğerleri), 2004
- POGGİ, Gianfranco. *Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım*, (Çev: Şule KUT, Binnaz TOPRAK), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002.
- Population of Kyrgyzstan, The Result of All-Union Population Census of 1989 in tables*, Bishkek: National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic, 2004
- RAŞİD, Ahmed. *Orta Asya'nın Dirilişi: İslam mı Milliyetçilik mi?* (Çev: Osman Ç. Deniztekin), İstanbul: Cep Yayınları, 1995

- ROY, Olivier. *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi*, (Tercüme: Mehmet MORALI), İstanbul: Metis Yayınları, 2000
- ROX, Jean Paul. *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*, (1997) (Terc: Lale ARSLAN), İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2001
- Results of the First National Population Census of the Kyrgyz Republic of 1999*, Bishkek: National Statistical Committee of Kyrgyz Republic, 1999
- SARAY, Mehmet. *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1999
- SEYİTKULOV, Nurlubek. *Kazakistan'da Kolektifleştirme Dönemindeki Kazakların Sosyo-Kültürel Durumu*, Ankara: H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2003
- SIMMEL, George. "Metropol ve Zihinsel Yaşam", *Şehir ve Cemiyet*, (Editör: Ahmet AYDOĞAN), İstanbul: İz Yayıncılık, 2000.
- SMITH, Anthony D. Milli Kimlik, (Terc: Bahadır Sina ŞENER), İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Basım, 1999
- SOLAK Fahri. *Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Kırgızistan*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, S.B.E. İktisat Ana Bilim Dalı, 1999
- STALİN, J. *Marksizm ve Ulusal Sorun ve Sömürge Sorunu*, (Çev: Muzaffer ARDOS), Ankara: Çağ Matbaası, II. Baskı, 1976
- STRAUSS, Claude Lévi. *İrk, Tarih ve Kültür*, (Terc:Haldun BAYRI, Reha ERDEM ve diğerleri), İstanbul: Metis Yayınları, 1994
- ŞEYLAN, Gencay. *Postmodernizm*, İstanbul: İmge Kitabevi, II. Basım, 2002
- TABYSHALIEVA, Anara. *Kyrgyzstan: Common Country Assessment*, Bishkek: (prepared for UNDP) by Institute for Regional Studies and National Statistics Committee, 2001
- TABYSHALIEVA, Anara. *The Challenge of Regional Cooperation in Central Asia: Preventing Ethnic Conflict in the Fergana Valley*, United States İstitute of Peace, 1999
- TAVŞANCIL, Ezel. *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2005
- The Representative On Freedom of The Medai: The Medai Situation In Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan, Five Country Reports*, OSCE: Vienna, 2002

- TILLY, Charles. "Reflection on the History of European State Making", *The Formation of National State in Western Europe*, (Edited Charles TILLY), USA: Princeton University Pres, New Jersey, 1975.
- TILLY, Charles. *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, (1990), (Terc: Kudret EMİROĞLU), İstanbul: İmge Kitabevi, 2001.
- TOKLUOĞLU, C., ARICI, B. *Türklerde Yönetim Kültürü: Türkmenistan, Azerbaycan, Özbekistan Örnekleri*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000
- TORGASHOVA, Ludmila and KULYAEVA, Galina. "Population", *Gender Relations In The Kyrgyz Republic*, Bishkek: UNFPA, 2002
- TUTAR, Hüseyin. *Türk Cumhuriyetleri ve Akraba Topluluklarından Gelen Öğrencilerin Başarısızlık Nedenleri*, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)
- TUTAR, Hüseyin. "Kırgızistan'daki Son Gelişmeler Üzerine Bir Değerlendirme", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Ankara: H.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 3, Güz 2005
- TÖRÜNLÜ, Aleksandra. *Demokratikleşme Sürecinde Televizyonun Rolü ve Kırgızistan Örneği*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, S.B.E. İletişim Fakültesi Yüksek Lisans Tezi (yayınlanmamış), 2000
- TÜRKDOĞAN, Orhan. *Milli Kimliğin Yükselişi: Niçin Milletleşme*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2. Baskı, 1999.
- TÜRKKAHRAMAN, Mimar. *Türkiye 'de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm*, İstanbul: Birey Yayıncılık, 2000
- UEHARA, Mikiko. *Türkiye 'de Kırgız Göçmenlerin Kültürel Süreklilik ve Değişme*, Ankara: H.Ü. S.B.E. Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, (Basılmamış Doktora Tezi), 2001
- ULU, Temirlan Sarlykbek. *Kırgızistan 'da Siyasal Partiler*, Ankara: A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), 2001
- ULUDAĞ, İlhan ve MEMEDOV, Salih. *Sovyetler Birliği Sonrası Bağımsız Türk Cumhuriyetleri ve Türk Gruplarının Sosyo-Ekonomik Analizi Türkiyet İle İlişkileri*, TOBB Yayınları, 1992
- UNAN, Fahri. "Milletleşme Sürecinde Dil ve Bugünkü Kırgızistan", *Türk Yurdu: Kırgızistan 'a Yolculuk*, Cilt 21, Sayı 171, Yıl:2001
- UKUBAYEVA, Layli. "Kırgız Edebiyatı 1980-1990 Yılları", *Bağımsız Kırgızistan Düşümler ve Çözümler*, Emine GÜRSOY-NASKALİ (Der.), Ankara: Kültür Bakanlığı, 2001

VERGİN, Nur. *Siyasetin Sosyolojisi: Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003.

WEBER, Max. *Sosyoloji'nin Temel Kavramları*, (1922) (Terc: Medeni BEYAZTAŞ), İstanbul: Bakış Yayınları, 2002

WEBER, Max. *Sosyoloji Yazıları*, (Terc: Taha PARLA), İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 3. Baskı, 1993.

WHEELER, Geoffrey, *The Modern History of Soviet Central Asia*, New York: Frederick A. Praeger Publishers, 1964

Women and Men In The Kyrgyz Republic, Bishkek: National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic, 2003

YAKIŞIK, Harun. *Geçiş Süreci Yaşayan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Olgusu ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Kırgızistan Açısından Önemi*, Bişkek: KTMÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

YILDIRIM, Hüsamettin. *Kırgızistan'ın Sosyo-Kültürel Yapısı (XX.Yüzyıl)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, 1996

YUSUPOV, Keneş. *Manas Destanı*, (Tercüme: Fikret TÜRKMEN ve Alimcan İNAYET), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını:96, 1995

ZAGLOUL, Morsey and PHILIP G. Altbach. *Higher Education In An International Perspective*, UNESCO: Garland Publishing, Inc. New York & London, 1996

Yararlanılan İnternet Siteleri

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/04/20030430-26.htm>

<http://www.worlfreeinternet.net/archive/arc3.htm>

Kırgız Cumhuriyeti Milli İstatistik Komitesi Verileri www.NSC.gov.kg

The United Nations Developing Programme in Kyrgyzstan, www.undp.kg

Kırgız Hükümetinin resmi web sitesi www.gov.kg

Kırgızistan AGİT Temsilciliği <http://www.osce.org>

(<http://tr.wikipedia.org/wiki/Atalet>)

(<http://www.oecd.org/dataoecd/48/42//37237978.pdf>).

ANKET FORMU

Sayın cevaplayıcı!

Bu anket formu bilimsel bir çalışma için kullanılacaktır. Bu nedenle anketler üzerinde adınızı ve soyadınızı yazmanıza gerek yoktur. Bizler için önemli olan sizlerin samimi düşünceleridir. Kendi düşünceye en uygun olan seçeneği seçerseniz çalışmamın bilimselliğine katkıda bulunmuş olursunuz. Zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz.

Cinsiyetiniz: 1. Erkek 2. Kadın **Yaşınız:**..... **Okuduğunuz Üniversite:** **Sınıfınız:**

Babanızın Eğitim Durumu : 1. Lise 2. Yüksek Okul (iki yıllık) 3. Üniversite 4. Yüksek Lisans, Doktora

Annenizin Eğitim Durumu : Lise 2. Yüksek Okul (iki yıllık) 3. Üniversite 4. Yüksek Lisans, Doktora

Öğrenci Ailesinin Ülkenin Hangi Bölgesinde Yaşadığı: 1. Çty 3. Talas 5. Celal Abad 6. Oş 7. Batken

Öğrencilerin Hangi Etnik Kökene Mensup Oldukları: 1. Kırgız 3. Özbek 4. Diğer.....

Öğrencilerin Hangi Dilde Eğitim Aldıkları: 1. Kırgız Dili 2. Rus Dili 3. Özbek Dili 4. Diğer diller.....

1. Aşağıdaki gün ve kutlamalar sizin için ne kadar önemlidir?

a) Yılbaşı:	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok
b) Ramazan bayramı ve Kurban Bayramları:	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok
c) 8 Mart Dünya Kadınlar Günü:	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok
d) 21 Mart Nevruz Bayramı:	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok
e) 1 Mayıs İşçi Bayramı:	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok
f) 5 Mayıs Anayasa Günü:	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok
g) 9 Mayıs Zafer Bayramı:	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok
h) 31 Ağustos Bağımsızlık Bayramı:	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok

2. Aşağıdaki semboller sizin için ne kadar önem taşır?

a) Bayrak:	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok
b) Bağımsızlık Marşı:	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok
c) Amblem:	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok
d) Milli sınırlar, Harita:	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok

3. Aşağıdaki ulusal sorunlar, hangi düzeyde sizin için önem arz etmektedir?

a) Yolsuzluk:	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok
b) fiyatların artması (hayat pahalılığı):	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok
c) cinayetlerin artması:	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok
d) işsizlik:	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok
e) maaşların düşük olması ve zamanında verilmemesi:	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok
f) suç oranlarının artması:	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok

4. Sızce, Kırgızistan'daki siyasetçiler aşağıdaki ilkeleri ne derece dikkate alarak siyasi faaliyetlerde bulunmaktadırlar?

a) Demokrasiye göre:	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok
b) Milli menfaatlere göre:	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok
c) Kendi çıkarlarına göre:	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok
d) Kendi bölge seçmenlerine göre:	1. hiç	2. az	3. orta	4. çok	5. pek çok

5. Size aşağıdaki faktörler, Kırgızistan'daki siyasi seçimleri ne ölçüde etkilemektedir?

- a) Ekonomi: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 b) Kabilecilik, akrabalık, hemşehrilik ve bölgesellik faktörleri: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 c) İdeoloji: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 d) Parti programları: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok

6. Arkadaşlarınızla çoğunlukla hangi dilde konuşursunuz?

1. Kırgız Dili 2. Rus Dili 3. Özbek Dili 5. Diğer.....
 1. Kırgız Dili 2. Rus Dili 3. Özbek Dili 5. Diğer.....

8. Aşağıdaki TV kanallarını ne sıklıkla izlersiniz?

- a) Rusya tv kanalları: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 b) Kırgız tv kanalları: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 c) Özbek tv kanalları: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 d) Kazak tv kanalları: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 e) Kablo (özel) ve uydu yayın tv kanalları: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok

9. Kendinizi hangi ülkenin vatandaşı olarak tanımlarsınız? 1. Kırgızistan 2. Rusya 3. Özbekistan 4. Dünya Vatandaşı 5. SSCB vatandaşı 6. Diğer....

10. Size göre, aşağıdaki devlet kurumları ülke vatandaşlarının ihtiyaçlarını ne ölçüde karşılamaya çalışmaktadır?

- a) Cumhurbaşkanlığı: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 b) Hükümet: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 c) Jogorko Keneş (Meclis): 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 d) Yargı: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 e) Valilikler: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 f) Yerel yönetimler (belediyeler): 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok

11. Size göre, siyasi kararların alınması ve yürütülmesinde aşağıdaki kurumların etkisi nedir?

- a) Cumhurbaşkanlığı: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 b) Hükümet: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 c) Jogorko Keneş (Meclis): 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 d) Yargı: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 e) Üniversiteler: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 f) Kitle İletişim Araçları: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 g) Ticaret ve Sanayi Kuruluş Temsilcileri: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok

12. Aşağıdaki kurumlara ne kadar güvenirsiniz?

- Cumhurbaşkanlığı: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 Hükümet: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 Jokorku Keneş (Meclis): 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 Yargı: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 Üniversiteler: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 Kitle iletişim araçları: 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok
 Sanayi kuruluşları (iş adamları örgütleri): 1. hiç 2. az 3. orta 4. çok 5. pek çok

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Hüseyin Tutar
Doğum Yeri ve Tarih : Hatay - 1974

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Kırıkkale Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar : Kırıkkale Üniversitesi (1999-2002)
MEB. Keskin Sağlık Meslek Lisesi (2002 +...)

İletişim

E-Posta Adresi : huseyintutar1@hotmail.com

Tarih : 21/12/2006